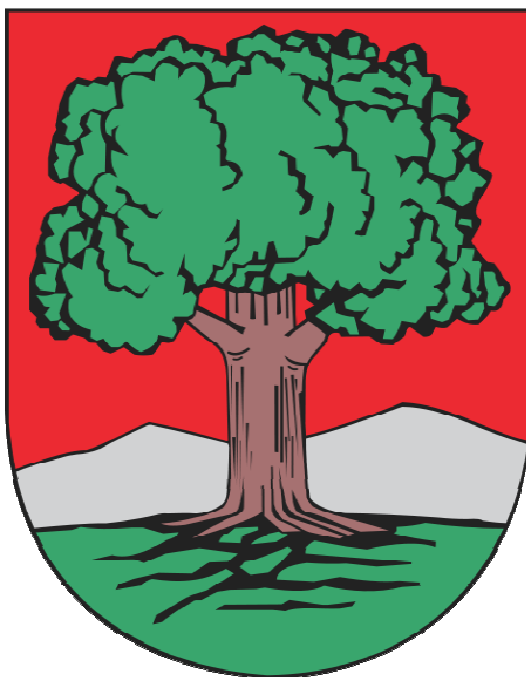

AKTUALIZACJA
„PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH
NA LATA 2010 – 2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018”

Wałbrzych 2010

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018

ul. Niemodlińska 79 pok. 22-23
45-864 Opole
tel./fax. 77/454-07-10, 77/474-24-57
kom. 605-26-24-27, 783-995-101
mail: albeko@poczta.fm, beatapodgorska@poczta.fm

Wykonawcą
Aktualizacji „Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Wałbrzych
na lata 2010 – 2014 z perspektywą do roku 2018”
był zespół firmy ALBEKO z siedzibą w Opolu
w składzie:

mgr inż. Beata Podgórska
mgr inż. Jarosław Górniak
mgr inż. Paweł Synowiec
mgr inż. Marta Dubiel
lic. Mariusz Orzechowski
lic. Marta Stelmach

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

SPIS TREŚCI:

1. WPROWADZENIE.....	8
2. METODYKA OPRACOWANIA AKTUALIZACJI PROGRAMU I GŁÓWNE UWARUNKOWANIA	9
3. CHARAKTERYSTYKA MIASTA WAŁBRZYCH	11
3.1. INFORMACJE OGÓLNE	11
3.2. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I ADMINISTRACYJNE	12
3.3. WARUNKI KLIMATYCZNE	13
3.4. UKSZTAŁTOWANIE POWIERZCHNI, GEOMORFOLOGIA	14
3.5. ANALIZA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA WAŁBRZYCH.....	15
3.5.1. <i>Struktura zagospodarowania przestrzennego</i>	15
3.5.1.1. <i>Formy użytkowania terenów</i>	16
3.5.1.2. <i>Zabytki</i>	17
3.6. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA	18
3.7. SYTUACJA GOSPODARCZA	18
3.8. ROLNICTWO	23
3.9. INFRASTRUKTURA TECHNICZNO - INŻYNIERYJNA	23
3.9.1. <i>Zaopatrzenie Miasta Wałbrzych w energię ciepłą</i>	23
3.9.2. <i>Charakterystyka systemu zaopatrzenia w gaz ziemny</i>	24
3.9.3. <i>Charakterystyka systemu zaopatrzenia w energię elektryczną</i>	24
3.9.4. <i>Infrastruktura transportowa</i>	25
3.9.5. <i>Zaopatrzenie w wodę</i>	29
3.9.6. <i>Odprowadzenie ścieków</i>	30
4. ZAŁOŻENIA WYJŚCIOWE AKTUALIZACJI PROGRAMU	34
4.1. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OPRACOWANIA AKTUALIZACJI PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA MIASTA WAŁBRZYCH.....	34
4.1.1. <i>Zasady realizacji aktualizacji programu</i>	34
4.1.1.1. <i>Polityka Ekologiczna Państwa</i>	34
4.1.1.2. <i>Program Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015</i>	35
5. REALIZACJA POLITYKI EKOLOGICZNEJ MIASTA WAŁBRZYCH.....	36
6. ZAŁOŻENIA OCHRONY ŚRODOWISKA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018	41
6.1. CELE EKOLOGICZNE	41
6.1.1. <i>Kryteria o charakterze organizacyjnym</i>	41
6.1.2. <i>Kryteria o charakterze środowiskowym</i>	41
6.1.3. <i>Cele ekologiczne dla Miasta Wałbrzych</i>	42
7. KIERUNKI DZIAŁAŃ SYSTEMOWYCH.....	43
7.1. UWZGLĘDNIENIE ZASAD OCHRONY ŚRODOWISKA W STRATEGIACH SEKTOROWYCH.....	43
7.1.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	43
Dążenie, aby projekty dokumentów strategicznych były zgodne z obowiązującym prawem	43
7.2. ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE	43
7.2.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	44
7.3. UDZIAŁ SPOŁECZEŃSTWA W DZIAŁANIACH NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA	44
7.3.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	45
7.4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY W ŚRODOWISKU	45
7.4.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	46
7.5. ASPEKT EKOLOGICZNY W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM.....	46
7.5.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	46
8. OCHRONA ZASOBÓW NATURALNYCH	48
8.1. OCHRONA PRZYRODY	48
8.1.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	68
8.2. OCHRONA I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ LASÓW	69
8.2.1. <i>Cel średniookresowy do 2018 r.</i>	71

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

8.3. RACJONALNE GOSPODAROWANIE ZASOBAMI WODNYMI.....	72
8.3.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	72
8.4. KSZTAŁTOWANIE STOSUNKÓW WODNYCH I OCHRONA PRZED POWODZIĄ	72
8.4.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	74
8.5. OCHRONA POWIERZCHNI ZIEMI	75
8.5.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	77
8.6. GOSPODAROWANIE ZASOBAMI GEOLOGICZNYMI	77
8.6.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	84
9. POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA I BEZPIECZEŃSTWA EKOLOGICZNEGO.....	85
9.1. ŚRODOWISKO A ZDROWIE	85
9.1.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	85
9.2. JAKOŚĆ POWIETRZA.....	85
9.2.1. Cel średniookresowy do 2018.....	92
9.3. OCHRONA WÓD	94
9.3.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	103
9.3.2. Cel priorytetowy (2010-2014).....	104
9.4. GOSPODARKA ODPADAMI.....	104
9.5. ODDZIAŁYWANIE HAŁASU	114
9.5.1. Cel średniookresowy do 2018.....	122
9.6. ODDZIAŁYWANIE PÓL ELEKTROMAGNETYCZNYCH	123
9.6.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	126
9.7. POWAŻNE AWARIE.....	126
9.7.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	129
9.8. WYKORZYSTANIE ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII	130
9.8.1. Cel średniookresowy do 2018 r.	131
10. CELE I ZADANIA NA LATA 2011 – 2014.....	132
11. SPOSÓB KONTROLI ORAZ DOKUMENTOWANIA REALIZACJI PROGRAMU.....	135
12. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM OCHRONY ŚRODOWISKA	137
13. ASPEKTY FINANSOWE REALIZACJI PROGRAMU	139
14. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM.....	141
15. LITERATURA	143

Spis rysunków:

Rysunek 1. Położenie Miasta Wałbrzych na tle podziału administracyjnego województwa dolnośląskiego i powiatu wałbrzyskiego.....	12
Rysunek 2. Gmina Wałbrzych na tle podziału fizycznogeograficznego wg J. Kondrackiego (1998)	13
Rysunek 3. Mapa zagospodarowania Podstrefy Wałbrzych	20
Rysunek 4. Przebieg dróg krajowych i wojewódzkich przez teren Gminy Wałbrzych (stan na marzec 2010 r.).....	26
Rysunek 5. Schemat przebiegu linii kolejowych w Mieście Wałbrzych.....	28
Rysunek 6. Obszary Natura 2000 w Mieście Wałbrzych.....	58
Rysunek 7. Mapa Natura 2000 Przelomy Pelcznicy pod Książem	60
Rysunek 8. Mapa Natura 2000 Masyw Chełmca	62
Rysunek 9. Mapa Natura 2000 Góry Kamienne.....	64
Rysunek 10. Mapa pogładowa projektowanego obszaru Natura 2000 Sudety Wałbrzysko Kamiennogórskie.	66
Rysunek 11. Uszkodzenia lasów na terenie Miasta Wałbrzych.....	70
Rysunek 12. Mapa pogładowa występowania złożeń na terenach Miasta Wałbrzych (wg WBU).	80
Rysunek 13. Schemat zarządzania programem ochrony środowiska.	138

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Spis tabel:

Tabela 1. <i>Struktura gruntów ornych w Mieście Wałbrzych (stan na 2005 r., GUS)</i>	16
Tabela 2. <i>Liczba ludności w Mieście Wałbrzych</i>	18
Tabela 3. <i>Podział podmiotów gospodarki narodowej w 2009 roku</i>	21
Tabela 4. <i>Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w latach 2006-2009</i>	21
Tabela 5. <i>Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie Gminy Wałbrzych wg wybranych sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) w 2007 r.</i>	21
Tabela 6. <i>Struktura gospodarstw rolnych na terenie Miasta Wałbrzych</i>	23
Tabela 7. <i>Charakterystyka sieci gazowej na terenie Miasta Wałbrzych w 2008 r.</i>	24
Tabela 8. <i>Wykaz dróg powiatowych na terenie miasta</i>	27
Tabela 9. <i>Ujęcia wód na potrzeby zbiorowego zaopatrzenia w wodę mieszkańców Miasta Wałbrzych</i>	29
Tabela 10. <i>Charakterystyka zaopatrzenia w wodę w Mieście Wałbrzych</i>	30
Tabela 11. <i>Sieć kanalizacyjna w Mieście Wałbrzych</i>	30
Tabela 12. <i>Podstawowe parametry oczyszczalni ścieków obsługujących Miasto Wałbrzych</i>	31
Tabela 13. <i>Dane dot.gospodarki ściekami z terenu Miasta Wałbrzych (oczyszczalnia Dzieńmorowice)</i>	31
Tabela 14. <i>Dane dot. gospodarki ściekami z terenu Miasta Wałbrzych (oczyszczalnia „Ciernie” w Świebodzicach)</i>	32
Tabela 15. <i>Pomniki przyrody ożywionej w Mieście Wałbrzych</i>	52
Tabela 16. <i>Pomniki przyrody nieożywionej w Mieście Wałbrzych</i>	56
Tabela 17. <i>Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG</i>	58
Tabela 18. <i>Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG</i>	60
Tabela 19. <i>Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG</i>	62
Tabela 20. <i>Charakterystyka gleb Powiatu Wałbrzyskiego w latach 2005-2008</i>	75
Tabela 21. <i>Zawartość azotu mineralnego w glebach Powiatu Wałbrzyskiego</i>	76
Tabela 22. <i>Zakres zawartości metali ciężkich w glebach województwa dolnośląskiego</i>	76
Tabela 23. <i>Lokalizacja i parametry stacji pomiarowych na terenie miasta Wałbrzych w 2008 i 2009r.</i>	88
Tabela 24. <i>Wyniki bieżącej oceny jakości powietrza za rok 2009</i>	88
Tabela 25. <i>Wyniki bieżącej oceny jakości powietrza za rok 2008</i>	88
Tabela 26. <i>Przekroje pomiarowo–kontrolne wód powierzchniowych w 2009 r.</i>	95
Tabela 27. <i>Ocena ogólna wód powierzchniowych kontrolowanych w 2009 roku</i>	96
Tabela 28. <i>Parametry punktu badawczego wód podziemnych</i>	98
Tabela 29. <i>Wyniki zbiorcze – ocena parametrów fizykochemicznych i bakteriologicznych ujęć wody</i>	101
Tabela 30. <i>Odpady komunalne wytworzone w 2009 r.</i>	105
Tabela 31. <i>Odpady komunalne zebrane na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 r.</i>	106
Tabela 32. <i>Sposób zagospodarowania odpadów komunalnych zebranych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 r.</i>	107
Tabela 33. <i>Ilość odpadów niebezpiecznych wytworzonych na terenie Wałbrzycha w latach 2006- 2009 z podziałem na grupy odpadów</i>	109
Tabela 34. <i>Ilość odpadów innych niż niebezpieczne wytworzonych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 z podziałem na grupy odpadów</i>	111
Tabela 35. <i>Sposoby zagospodarowania odpadów z sektora gospodarczego na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009</i>	112
Tabela 36. <i>Instalacje odzysku lub unieszkodliwiania (poza składowaniem) odpadów znajdujących się na terenie Wałbrzycha</i>	113
Tabela 37. <i>Dane techniczne analizowanych odcinków drogi krajowej Nr 35 w Wałbrzychu</i>	117
Tabela 38. <i>Tereny zagrożone hałasem objęte zakresem Programu zlokalizowane w sąsiedztwie analizowanych odcinków drogi krajowej Nr 35</i>	118

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Tabela 39. Zestawienie działań naprawczych do wykonania w celu poprawy klimatu akustycznego dla drogi krajowej Nr 35 na odcinkach 1 i 2.	119
Tabela 40. Zestawienie inwestycji planowanych przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad dla odcinka drogi krajowej nr 35 Wałbrzych.	120
Tabela 41. Urządzenia nadawczo – odbiorcze telefonii komórkowej na terenie gminy Wałbrzych (stan na dzień 31.08.2010r.).	125
Tabela 42. Cele i zadania w latach 2011-2014 (stan na 31.07.2010r.).	132
Tabela 43. Wskaźniki efektywności realizacji celów Programu ochrony środowiska Miasta Wałbrzych.	135
Tabela 44. Najważniejsze działania w ramach zarządzania środowiskiem.	138

WYKAZ SKRÓTÓW

ARiMR	Agencja Rozwoju i Modernizacji Rolnictwa
ECONET	Krajowa Sieć Ekologiczna
EFRROW	Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich
EMAS	Eco Management and Audit Scheme Wspólnotowy System Ekozarządzania i Audytu
GPZ	Główny Punkt Zasilania
GSM	Global System for Mobile Communication - standard telefonii komórkowej
GZWP	Główny Zbiornik Wód Podziemnych
JCW	Jednolite Części Wód Podziemnych
KAG	Kategorie Agronomiczne Gleb
KSE	Krajowy System Energetyczny
KSRG	Krajowy System Ratowniczo Gaśniczy
MEW	Małe Elektrownie Wodne
MŚ	Minister Środowiska
OCHK	Obszar Chronionego Krajobrazu
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
PEM	Promieniowanie elektromagnetyczne
PEP	Polityka Ekologiczna Państwa
PGR	Państwowe Gospodarstwa Rolne
PIG	Państwowy Instytut Geologiczny
PIP	Państwowa Inspekcja Pracy
PIS	Państwowa Inspekcja Sanitarna
PKP	Polskie Koleje Państwowe
PN	Polska Norma
ppk	Punkt pomiarowo kontrolny
PSE	Polskie Sieci Energetyczne
PSP	Państwowa Straż Pożarna
PSSE	Powiatowa Stacja Sanitarно Epidemiologiczna
RPO WD	Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego
SDR	Średni dobowy ruch - współczynnik przeliczeniowy
SRP	Stacja redukcyjno-pomiarowa
THM	Trihalometanol
UE	Unia Europejska
UMTS	Universal Mobile Telecommunication System – Uniwersalny System Telekomunikacji Ruchomej
WFOŚiGW	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
WHO	World Health Organization - Światowa Organizacja Zdrowia
WIOŚ	Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska
WWA	Węglowodory aromatyczne

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

RLM	<i>Równoważna liczba mieszkańców</i>
RZGW	<i>Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej</i>
WUS	<i>Wojewódzki Urząd Statystyczny</i>
WZMiUW	<i>Wojewódzki Związek Melioracji i Urządzeń Wodnych</i>
WSSE	<i>Wojewódzka Stacja Sanitarno Epidemiologiczna</i>
ZZR	<i>Zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej</i>
ZDR	<i>Zakład o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej</i>

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

1. WPROWADZENIE

Rozwój cywilizacyjny i wielokierunkowa ekspansja człowieka spowodowały, szczególnie na terenach od wielu lat objętych presją przemysłu oraz gospodarstw rolnych (byłych PGR-ów), znaczną degradację środowiska naturalnego – zanieczyszczenie jego poszczególnych komponentów, wyczerpywanie się zasobów surowcowych, ginięcie gatunków zwierząt i roślin, a także pogorszenie stanu zdrowia ludności na terenach przeobrażonych na niespotykaną dotychczas skalę. Dlatego przyjmuje się, że jednym z najważniejszych praw człowieka jest prawo do życia w czystym środowisku. Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Istota rozwoju zrównoważonego polega więc na tym, aby zapewnić zaspokojenie obecnych potrzeb bez ograniczania przyszłym generacjom możliwości rozwoju.

Wskazane zostało również, że ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych, które poprzez swoją politykę powinny zapewnić bezpieczeństwo ekologiczne. Gminy należą do władz publicznych, zatem na nich również spoczywa obowiązek wykonywania zadań z zakresu ochrony środowiska oraz odpowiedzialność za jakość życia mieszkańców. Dodatkowym wyzwaniem stało się członkostwo w Unii Europejskiej oraz związane z nim wymogi. Trudnym zadaniem, czekającym samorządy jest wdrożenie tych przepisów i osiągnięcie standardów UE w zakresie m.in. ochrony środowiska.

Efektywność działań w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego zależy przede wszystkim od polityki i rozwiązań przyjętych na szczeblu lokalnym oraz pozyskania zainteresowania i zrozumienia ze strony społeczności lokalnych. Działania takie, aby były skuteczne, muszą być prowadzone zgodnie z opracowanym uprzednio programem, sporządzonym na podstawie wnikliwej analizy sytuacji w danym rejonie. Zadanie takie ma spełniać wieloletni program ochrony środowiska. Program jest dokumentem planowania strategicznego, wyrażającym cele i kierunki polityki ekologicznej samorządu Miasta Wałbrzych i określającym wynikające z niej działania. Tak ujęty Program będzie wykorzystywany jako główny instrument strategicznego zarządzania gminą w zakresie ochrony środowiska, będzie podstawą tworzenia programów operacyjnych i zawierania kontraktów z innymi jednostkami administracyjnymi i podmiotami gospodarczymi, przesłanką konstruowania budżetu gminy, płaszczyzną koordynacji i układem odniesienia dla innych podmiotów polityki ekologicznej, a także podstawą do ubiegania się o fundusze celowe. Cele i działania proponowane w aktualizacji Programu ochrony środowiska posłużą do tworzenia warunków dla takich zachowań ogółu społeczeństwa Miasta Wałbrzych, które służyć będą poprawie stanu środowiska przyrodniczego. Realizacja celów wytyczonych w aktualizacji programu powinna spowodować polepszenie warunków życia mieszkańców przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego na terenie gminy.

Aktualizacja Programu ochrony środowiska przedstawia aktualny stan środowiska, określa hierarchię niezbędnych działań zmierzających do poprawy tego stanu, umożliwia koordynację decyzji administracyjnych oraz wybór decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez różne podmioty i instytucje. Sama aktualizacja programu nie jest dokumentem stanowiącym, ingerującym w uprawnienia poszczególnych jednostek administracji rządowej i samorządowej oraz podmiotów użytkujących środowisko. Należy jednak oczekiwać, że poszczególne jego wytyczne i postanowienia będą respektowane i uwzględniane w planach szczegółowych i działaniach inwestycyjnych w zakresie ochrony środowiska.

Zakłada się, że kształtowanie polityki ekologicznej w Mieście Wałbrzych będzie miało charakter procesu ciągłego, z jednoczesnym zastosowaniem metody programowania "kroczącego", polegającej na cyklicznym weryfikowaniu perspektywicznych celów w przekrojach etapowych i wydłużaniu horyzontu czasowego aktualizacji Programu w jego kolejnych edycjach.

2. METODYKA OPRACOWANIA AKTUALIZACJI PROGRAMU I GŁÓWNE UWARUNKOWANIA

Sposób opracowania aktualizacji Programu został podporządkowany metodologii właściwej dla planowania strategicznego, polegającej na:

- **określeniu diagnozy stanu środowiska przyrodniczego** dla Miasta Wałbrzych, zawierającej charakterystyki poszczególnych komponentów środowiska wraz z oceną stanu;
- **określeniu kreatywnej części aktualizacji Programu** poprzez konkretyzację (uszczegółowienie) celów głównych oraz ich operacjonalizację w postaci sformułowania listy działań;
- **scharakteryzowaniu uwarunkowań realizacyjnych aktualizacji Programu** w zakresie rozwiązań prawno-instytucjonalnych, źródeł finansowania, ocen oddziaływania na środowisko planowania przestrzennego;
- **określeniu zasad monitorowania.**

Źródłami informacji dla aktualizacji Programu były materiały uzyskane z Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, ze Starostwa Powiatowego w Wałbrzychu, Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, a także prace instytutów i placówek naukowo – badawczych z zakresu ochrony środowiska oraz gospodarki odpadami, jak również dostępna literatura fachowa.

Jako punkt odniesienia dla aktualizacji Programu ochrony środowiska przyjęto aktualny stan środowiska oraz stan infrastruktury ochrony środowiska na dzień 31.12.2009.

Aktualizacja Programu oparty jest na zapisach następujących dokumentów:

- *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2008r. nr 25, poz. 150 – tekst jednolity). Definiuje ono ogólne wymagania w odniesieniu do programów ochrony środowiska opracowywanych dla potrzeb województw, powiatów i gmin,
- *Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009 – 2012 z perspektywą do roku 2016*” – Warszawa 2008 r. Zgodnie z zapisami tego dokumentu Program winien definiować:
  - stan wyjściowy,
  - cele średniookresowe do 2016 roku,
  - kierunki działań w latach 2009 – 2012,
  - monitoring realizacji Programu,
  - nakłady finansowe na wdrożenie Programu,
- Cele i zadania ujęte w kilku blokach tematycznych, a mianowicie:
  - kierunki działań systemowych,
  - ochrona zasobów naturalnych,
  - poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego,
- *Program Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015.*

W dokumentach tych określono długoterminową politykę ochrony środowiska odpowiednio dla województwa dolnośląskiego, Powiatu Wałbrzyskiego oraz Miasta Wałbrzych, przedstawiono cele krótkoterminowe i sposób ich realizacji, określono sposoby zarządzania środowiskiem i aspekty finansowe realizacji aktualizacji programu.

- *Wytyczne do sporządzania programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym*, które podają sposób i zakres uwzględniania polityki ekologicznej państwa w programach ochrony środowiska oraz wskazówki, co do zawartości programów. W aktualizacji gminnego programu powinny być uwzględnione:

- *zadania koordynowane* (pod zadaniami koordynowanymi należy rozumieć pozostałe zadania związane z ochroną środowiska i racjonalnym wykorzystaniem zasobów naturalnych, które są finansowane ze środków przedsiębiorstw oraz ze środków zewnętrznych, będących w dyspozycji organów i instytucji szczebla centralnego, bądź instytucji działających na terenie gminy, ale podległych bezpośrednio organom centralnym)

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

- *zadania własne gmin* (pod zadaniami własnymi należy rozumieć te przedsięwzięcia, które będą finansowane w całości lub częściowo ze środków budżetowych i pozabudżetowych będących w dyspozycji gminy),

Niniejszy dokument będzie uszczegóławiany, korygowany i koordynowany z projektowanymi obecnie dokumentami wyższego szczebla oraz aktami wykonawczymi do ustawy "Prawo ochrony środowiska" i do kilkunastu ustaw komplementarnych, których treść powinna być uwzględniana w aktualizacji Programu.

3. CHARAKTERYSTYKA MIASTA WAŁBRZYCH

3.1. Informacje ogólne

Wałbrzych położony jest w centralnej części Sudetów Środkowych, w pobliżu granic z Czechami i Niemcami. Miasto rozłożone jest w niewielkiej Kotlinie Wałbrzyskiej oraz na otaczających ją wokół Górach Wałbrzyskich. Powierzchnia miasta wynosi ok. 85 km². Rozciągłość na osi wschód – zachód wynosi 12 km, a z północy na południe miasta – 22 km. Wałbrzych, którego granice administracyjne przebiegają momentami naturalnymi zboczami, grzbietami gór, a czasem opierają się na potokach górskich, osiąga swój najwyższy punkt na Borowej – 853 m n.p.m. Najniższym punktem jest dolina Pełcznicy – 315 m n.p.m., tak więc różnica poziomów terenu na terenie miasta jest znacząca i mająca istotny wpływ na rozprzestrzenianie zanieczyszczeń. Wałbrzych jest jednym z ważniejszych ośrodków w województwie dolnośląskim. To drugie po Wrocławiu miasto pod względem liczby ludności w województwie, trzecie pod względem powierzchni (większą powierzchnię mają Wrocław i Jelenia Góra). Wałbrzych był w latach 1975–1999 miastem wojewódzkim. Po reformie administracyjnej Wałbrzych stał się miastem na prawach powiatu. 1 stycznia 2003 r. Wałbrzych utracił status miasta powiatowego. Obecnie trwają starania o przywrócenie Wałbrzychowi praw powiatu grodzkiego. Aktualnie największe miasto o statusie gminy w Polsce.

Wałbrzych posiada bardzo korzystne położenie komunikacyjne leży w pobliżu skrzyżowania autostrad - A4 (40 km) i planowanej A3 (29 km), które połączą Polskę wschodnią z zachodnią i północną z południową. Przez Wałbrzych przebiega droga krajowa nr 35 prowadząca z Wrocławia do przejścia granicznego z Czechami w Golińsku. W promieniu 70 km Wałbrzych otacza 5 dużych miast – Wrocław, Legnica, Jelenia Góra, Kłodzko i Świdnica.

Wałbrzych posiada wiele terenów i obiektów nadających się do wykorzystania na cele produkcyjne, handlowe, usługowe, gastronomiczne, turystyczno-rekreacyjne i mieszkaniowe. W 1997 r. na gruntach gminy powstała Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna *Invest Park*, która obecnie należy do najlepiej rozwijających się w kraju.

Infrastruktura techniczna odpowiedzialna za zaopatrzenie mieszkańców Wałbrzycha w ciepło, gaz i energię elektryczną jest dobrze rozwinięta. Stopień zwodociągowania obecnie lokuje się na poziomie 97,6 %, natomiast systemem kanalizacji sanitarnej objętych jest ok. 77,2 % mieszkańców gminy.

Dzięki swojemu położeniu, wśród lasów i gór Wałbrzych jest jednym z najbardziej zielonych miast w Polsce. W obrębie miasta położone są cztery parki miejskie oraz liczne tereny leśne, które łącznie z użytkami rolnymi stanowią ok. 65 % jego całkowitej powierzchni. Tereny mieszkaniowe, inne tereny zabudowane oraz grunty pozostałe stanowią łącznie 35 % powierzchni miasta.

Malownicze położenie w górach Wałbrzyskich, niedalekie sąsiedztwo Gór Kamiennych i Sowich, zabytki, obiekty rekreacyjne - to wszystko stwarza niepowtarzalne warunki do uprawiania sportu, różnych form turystyki i rekreacji przez cały rok:

- dla amatorów kolarstwa szosowego i górskiego to wymarzone okolice do uprawiania sportu. Na drogach i ścieżkach Wałbrzycha rozgrywanym jest wiele krajowych i lokalnych wyścigów kolarskich. Na terenie miasta wytyczono kilkanaście tras rowerowych; jedna z najciekawszych biegnie przez Książański Park Krajobrazowy, gdzie np. co rok odbywają się finały Grand Prix MTB Czesława Langa,
- przez miasto biegnie wiele szlaków turystycznych prowadzących po okolicznych pasmach górskich, wiodących do punktów widokowych, miejsc pamięci, pomników przyrody,
- entuzjaści jazdy konnej mogą oddać się swojemu hobby korzystając z usług Państwowego Stada Ogierów Książ. Właśnie tu odbywają się wyścigi, zawody w powożeniu i ujeżdżeniu oraz międzynarodowe aukcje koni,
- dla sympatyków lotniarstwa w pobliżu Wałbrzycha znajduje się ośrodek sportów paralotniarskich. Przez cały rok można pobierać nauki latania na lotniach i paralotniach organizowane przez Aeroklub Ziemi Wałbrzyskiej,
- zimą - górzysty teren, długo utrzymująca się pokrywa śnieżna oraz pobliska sieć wyciągów narciarskich i baza towarzysząca, stwarzają warunki do uprawiania "białego szaleństwa". W okolicach Wałbrzycha rozgrywany jest corocznie międzynarodowy bieg narciarki pn. Bieg Gwarków.

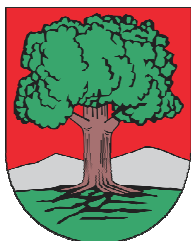
**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Rysunek 1. Położenie Miasta Wałbrzych na tle podziału administracyjnego województwa dolnośląskiego i powiatu wałbrzyskiego

Źródło: www.gminy.pl

3.2. Położenie geograficzne i administracyjne

Gmina miejska Wałbrzych położona jest w południowej części województwa dolnośląskiego i w centralnej części Powiatu Wałbrzyskiego. Od północy graniczy z gminą miejską Świebodzice, od wschodu z gminami wiejskimi Świdnica i Walim, od południa z gminami Jedlina-Zdrój (miejska) i Mieroszów (miejsko-wiejska), a od zachodu z gminami Boguszów-Gorce (miejska), Szczawno-Zdrój (miejska) oraz Stare Bogaczowice (wiejska).

Na terenie miasta wyróżnia się 18 rejonów (tak potocznie jak i w dalszej części dokumentu nazywanych dzielnicami): Biały Kamień, Gaj, Glinik Nowy, Glinik Stary, Konradów, Kozice, Książ, Lubiechów, Nowe Miasto, Piaskowa Góra, Podgórze, Podzamcze, Poniatów, Rusinowa, Sobięcin, Stary Zdrój, Szczawienko i Śródmieście. Część z nich stanowiło wcześniej oddzielne miejscowości, które zostały włączone w granice administracyjne miasta

Pod względem regionalizacji fizyczno-geograficznej Polski J. Kondrackiego (1998) obszar opracowania położony jest w granicach:

- prowincja: Masyw Czeski
- podprowincja: Sudety z Przedgórzem Sudeckim
- makroregion: Pogórze Zachodniusudeckie
  - mezoregion: Pogórze Wałbrzyskie (północna część gminy)
- makroregion: Sudety Środkowe
  - mezoregion: Góry Wałbrzyskie (południowa część gminy).

Rysunek 2. Gmina Wałbrzych na tle podziału fizycznogeograficznego wg J. Kondrackiego (1998)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Regionalizacji fizycznogeograficznej, J. Kondracki, 1998r.

- Granica Gminy Wałbrzych
- Granica Powiatu Wałbrzyskiego

3.3. Warunki klimatyczne

Według podziału na regiony klimatyczne Dolnego Śląska okolice Wałbrzycha leżą w górskiej dzielnicy klimatycznej Środkowych Sudetów. Opisany region ma średnią temperaturę roczną powyżej 6,5°C. Okres wegetacji i dojrzewania letniego wynosi ok. 220 dni. Średnia temperatura przedwiośnia przekracza 7°C, a początek okresu wegetacyjnego o średniej temperaturze powyżej 5°C rozpoczyna się ok. 5 kwietnia. Średnia temperatura lata trwającego tutaj ok. 14 - 15 tygodni wynosi powyżej 12,5°C. Opisany teren należy do cieplejszych regionów Polski. Zimą notuje się średnie miesięczne temperatury wyższe o 0,5°C w stosunku do środkowej części kraju. W okresie tym średnie temperatury miesięczne nie spadają poniżej +0,5°C. Ilość dni z temperaturą równą lub niższą od 0 stopni wynosi 70 - 80 pomiędzy listopadem a kwietniem.

Wilgotność względna powietrza waha się w skali rocznej od 69 % w VI do 85 % w XII. Najbardziej suche powietrze występuje wiosną i latem z maks. w czerwcu, najbardziej wilgotne zimą z maks. w grudniu. Jesień charakteryzuje się większymi wartościami wilgotności względnej niż wiosna.

Przeważającymi kierunkami w skali roku są wiatry zachodnie z dominującym kierunkiem południowo-zachodnim. Mniejszą nieco częstotliwością odznaczają się wiatry pn.-zach. I wschodnie (ok. 10 % w roku). W okolicach Szczawienka wieją wiatry o stosunkowo małych prędkościach (śr. roczna 2,9 m/s.). Cisze stanowią ok. 6,1 %.

W poszczególnych dzielnicach miasta występują duże różnice w parametrach klimatu. Średnia roczna temperatura wynosi tutaj od 5,5 do 5,7 °C, co zależy od położenia dzielnicy nad poziomem morza i od wielu innych czynników. Różnice temperatur pomiędzy obszarami wyniesionymi a dolinami sięgają w czasie inwersji termicznej nawet 5°C. Liczba dni z inwersją wynosi średnio rocznie około 68. Typowymi terenami inwersyjnymi w Wałbrzychu są doliny Pełcznicy i Szczawienka, a także inne mniejsze dolinki i zagłębienia. Znacznie korzystniejsze warunki termiczne są we wschodniej części miasta, gdzie jest lepsze przewietrzanie. Miesiącem najcieplejszym jest lipiec, najchłodniejszym styczeń. Również średnia ilość opadów wzrasta wraz z wysokością (przeciętnie o 7mm na 100 m), a maksimum opadów przypada na miesiące letnie. Roczna suma opadów również podlega znacznemu zróżnicowaniu. Liczba dni z opadem jest znaczna i wynosi w niżej położonych dzielnicach miasta od 140 do 160 dni, co dla aglomeracji wałbrzyskiej jest zjawiskiem korzystnym, przyczynia się bowiem do oczyszczania powietrza. Częste opady powodują jednak powstawanie mgieł, szczególnie częstych w dolinach. Największe zachmurzenie występuje w czerwcu, lipcu i październiku. Największą słonecznością odznacza się

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

wrzesień, następnie maj. Na terenie miasta najbardziej niekorzystne warunki solarne występują w dzielnicach południowo-zachodnich gdzie zlokalizowane są główne zakłady przemysłowe i gdzie wskutek zanieczyszczenia powietrza przez pyły występuje znaczne osłabienie natężenia promieniowania słonecznego.

W mieście przeważają wiatry południowo-zachodnie i zachodnie. Rozkład wiatrów jest bardzo niekorzystny, bowiem jak wspomniano wcześniej, główne centrum przemysłowe leży w południowo-zachodniej części miasta. Z przedstawionej charakterystyki warunków klimatycznych wynika, że w Wałbrzychu występuje wyjątkowo niekorzystny klimat lokalny, w którym zanieczyszczenia przemysłowe występujące w atmosferze i glebie mogą szczególnie silnie oddziaływać na zieleń wysoką.

3.4. Ukształtowanie powierzchni, geomorfologia

Pogórze Wałbrzyskie opada w kierunku północno-wschodnim do Obniżenia Podsudeckiego wyraźnym uskokiem tektonicznym – tzw. sudeckim uskokiem brzeżnym, którego wysokość ponad przedgórze rośnie w miarę posuwania się na południowy wschód i stanowi charakterystyczną dominację krajobrazową. Krawędź tego progu rozcinają jarowe doliny Strzegomki i Pełcznicy. W obrębie Pogórza Wałbrzyskiego wyróżnia się cztery mikroregiony: Obniżenie Wolbromka, Pogórze Bolkowskie, Pogórze Świebodzickie, Kotlina Wałbrzyska.

Główne rysy dzisiejszej rzeźby Pogórza Wałbrzyskiego ukształtowały się w młodszym trzeciorzędzie, kilkanaście milionów lat temu, kiedy to zrównany stary masyw górski uległ ponownie wypiętrzeniu pod wpływem pionowych ruchów skorupy ziemskiej. Podczas orogenezy alpejskiej Przedgórze Sudeckie nie zostało wydźwignięte, jest teraz rozległym, pofałdowanym obszarem, przykrytym w plejstocenie osadami lodowcowymi. Rzeźba pogórza ma charakter falistej i pagórkowatej, a lokalnie wzgórzowej wysoczyzny lekko nachylonej w kierunku północno-zachodnim, porozcinanej w kierunku północno-wschodnim dolinami początkowych odcinków rzek głównych oraz dolinkami ich dopływów, wzdłuż których ciągną się długie stare wsie łańcuchowe. Krajobraz Pogórza Wałbrzyskiego uwarunkowany jest budową i długą przeszłością geologiczną, przedstawia krajobraz wyżyn i niskich gór. Cały obszar jest pagórkowaty pofałdowany poprzecinany w kierunku północno-wschodnim korytami rzek. Jest to teren zaludniony, łagodny, poza nielicznymi wzniesieniami słabo porośnięty lasem. Większość obszaru zajmują pola uprawne.

Góry Wałbrzyskie są wyraźnie wyodrębniającą się częścią Sudetów Środkowych, są bardzo rozczłonkowane i składają się z kilku garbów, izolowanych obniżeniami i dolinami rzecznyymi. Na północnym zachodzie wyróżniają się grzbiety Trójgarbu (779m), i Kraglaka (692m), sąsiadujące od północnego zachodu z Pogórzem Bolkowskim, od południowego wschodu z Wyżyną Jabłowską. Dominującym w krajobrazie jest masyw Chełmca (851m) z Mniszkiem, których względną wysokość podkreślają obniżenia Kotliny Kuźnickiej i Kotliny Wałbrzyskiej oraz Obniżenie Lubomina. Południowo - wschodnia część Gór Wałbrzyskich nosi nazwę Gór Czarnych z najwyższym masywem Borowej (854m) sąsiadującym z Rybnickim Grzbietem. W rzeźbie terenu wyróżniają się zachowane fragmenty powierzchni zrównań morfologicznych. Najniższe, w poziomie 380-390m i 400-420 określane są jako poziom pogórski niższy, z kulminacjami nieznacznie przekraczającymi 430m. Widoczny jest m.in. na dziale wodnym Pełcznicy, Czyżynki i Potoku Cieszowskiego w (okolicach Nowego Cieszowa), a także w rejonie Szczawienka i Podzamcza w Wałbrzychu. Poziom pogórski wyższy (430-460m) widoczny jest m.in. w rejonie śródmieścia Wałbrzycha. Fragmenty powierzchni zrównań w poziomie (470-510m) określane są nazwą poziomu kotlinowego (np. poziom Wałbrzyski, Kuźnicki). Niewielkie powierzchnie zajmują zrównania w poziomie Unisławskim niższym (660-700m) między masywem Borowej na wschodzie, a Dzikowcem na zachodzie. W zrównania wierzchowinowe wcinają się potoki, tworząc miejscami głębokie doliny. Doliny Pełcznicy i Szczawnika tworzą najbardziej malownicze przełomy w Górach Wałbrzyskich. Kulminacją Gór Wałbrzyskich jest Borowa (854m). Nad Wałbrzychem od zachodu góruje kopała Chełmca (851m). Kotlinę Wałbrzycha zamyka od południa Kamienna Góra, Barbarka, od południowego wschodu pasmo Wołowca i Rybnicki Grzbiet. Krajobraz Gór Wałbrzyskich jest w znacznym stopniu przekształcony przez człowieka, wyrobiska, hałdy, osadniki, w wielu miejscach stanowią dominujący element rzeźby.

3.5. Analiza zagospodarowania przestrzennego Miasta Wałbrzych

3.5.1. Struktura zagospodarowania przestrzennego

Strukturę przestrzenną Miasta Wałbrzych charakteryzują:

- duży obszar zabudowy miejskiej,
- średni stopień zalesienia,
- obecność strefy WSSE,
- obecność złóż zasobów naturalnych.

Obszar Miasta Wałbrzych jest typowy dla staromiejskich centrów, gdzie występuje zwarta i obrzeżna zabudowa wzdłuż wąskich ulic. Przeważają powierzchnie technicznie zainwestowane. Powierzchnie biologicznie czynne ograniczają się tu do terenów zieleni (urządzonej i nieurządzonej), występujących większymi zwartymi kompleksami w południowo-zachodniej części rozpatrywanego obszaru. Powierzchnie takie występują też w rejonach o mniej intensywnej zabudowie, w południowo-wschodniej części obszaru (Podgórze) oraz na terenach wolnostojących usług w zieleni.

Znaczne arealy zajmują tu tereny przemysłowe, będące „obcym” elementem w strukturze funkcjonalno-przestrzennej śródmiejskiego układu. Stanowią też źródło uciążliwości dla środowiska. Zostały jednak ukształtowane historycznie.

Większość terenów zabudowanych posiada funkcje mieszane: mieszkaniowo-usługowe. Z tego wynikają określone uciążliwości, które określić można jako „sąsiedzkie”, typowe dla stref śródmiejskich. Lokale usługowe usytuowane w parterach są często źródłem uciążliwości hałasowych (urządzenia wentylacyjne lub klimatyzacyjne, transport dostawczy, działalność rozrywkowa do późnych godzin nocnych), a niekiedy także zapachowych (gastronomia). Pomimo że omawiany obszar staromiejski odciążony jest z ruchu tranzytowego, to jednak na jego wąskich ulicach ruch samochodowy jest znaczny. Generuje on uciążliwości hałasowe, osiągające także wyższe kondygnacje budynków (ze względu na charakter propagacji dźwięku – „ku górze”). Mniejszy zasięg mają spaliny emitowane z pojazdów, utrzymujące się w strefie przygruntowej. O jakości środowiska zurbanizowanego (ocenianego z punktu widzenia warunków życia i zamieszkania) decyduje w znacznym stopniu stan zabudowy.

Na omawianym obszarze występuje zabudowa silnie zróżnicowana pod względem wieku, architektury oraz stanu technicznego. Zdecydowanie dominuje tu zabudowa stara – sprzed II wojny światowej, o wysokim stopniu dekapitalizacji. To głównie zadecydowało o niskiej jakości habitatu obszaru, a w konsekwencji o jego niekorzystnej strukturze społecznej.

Obszar Miasta Wałbrzych jest w pełni uzbrojony w sieci infrastruktury technicznej. Pełne wyposażenie obszaru w sieci komunalne nie zawsze jednak oznaczać musi wysoki poziom wyposażenia mieszkań w podstawowe urządzenia (np. łazienka, ustęp splukiwany itp.). Ma jednak istotne znaczenie dla przyrodniczych elementów środowiska zurbanizowanego. Jednak, podobnie jak w przypadku zabudowy, wiele systemów infrastruktury komunalnej może tu być znacznie zaawansowana wiekowo i tym samym awaryjna. W przypadku systemu kanalizacji może (w przypadku wycieków) powodować lokalne skażenie środowiska gruntowo-wodnego, a w przypadku sieci wodociągowych – nadmierne bezproduktywne zużycie wody.

Dla celów planistycznych "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Wałbrzycha" wyznacza następujące strefy funkcjonalne:

- strefa śródmiejska - obejmuje obszar całego Starego Miasta oraz tereny przyległe. W strefie tej utrzymana będzie i rozwijana podstawowa funkcja centrum ogólnomiejskiego oraz centrum usług regionalnych. Funkcje uzupełniające: zabudowa mieszkaniowa i zabudowa usługowo - produkcyjna,
- strefa produkcyjno - usługowa - skoncentrowana w południowej części miasta wymaga zmiany strukturalnej i funkcjonalnej, polegającej na wprowadzeniu nowej funkcji na te tereny. Natomiast przewidziano znaczną rezerwę terenów pod rozwój funkcji produkcyjnej w części północnej miasta. Strefa ta obejmuje swym zasięgiem różne formy użytkowania, tj.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

przemysł, składy, bazy zaplecza technicznego budownictwa i komunikacji, usługi rzemieślnicze,

- strefa mieszkaniowo-usługowa - podstawową zasadą jej zagospodarowania jest realizacja zabudowy mieszkaniowej oraz towarzyszącej jej zabudowy usługowej, obejmującej usługi podstawowe, oraz obiektów związanych z zabudową mieszkaniową jak np. miejsca postojowe, parkingi, garaże. Określone w studium tereny kwalifikowane pod zabudowę mieszkaniową przekraczają obecne zapotrzebowanie, ich wybór i zagospodarowanie wynikać będzie z aktualnych potrzeb,
- strefa przyrodniczo - czynna - obejmuje swym zasięgiem tereny leśne, parki leśne, parki miejskie, kompleksy ogrodów działkowych, cmentarze, tereny urządzeń sportowo - rekreacyjnych oraz tereny z przewagą zieleni niskiej. Strefa ta winna być poszerzona o rekultywowane tereny zdegradowane (hałdy, wysypiska odpadów, stawy osadowe itp.). Strefa ta stanowi zaplecze strefy mieszkaniowej a także podlega ochronie przed zmianą funkcji oraz zainwestowaniem,
- strefa produkcji rolnej - w warunkach Miasta Wałbrzycha ma znaczenie marginalne. Studium nie wyznacza kompleksów przestrzeni rolniczej chronionej przed zainwestowaniem.

Wszelkie działania inwestycyjne bądź mające na celu przekształcanie przestrzeni muszą być zgodne z kierunkami zagospodarowania przestrzennego miasta określonymi w studium.

3.5.1.1. Formy użytkowania terenów

Pod względem struktury użytkowania gruntów w Mieście Wałbrzych przeważają użytki rolne zajmując ok. 34,9 % powierzchni gminy. Wśród nich przeważają grunty orne i pastwiska, które odpowiednio zajmują 22,8 % i 7,1 % powierzchni gminy. Grunty leśne i zadrzewienia zajmują blisko 30 % powierzchni gminy, a tereny zabudowane, zurbanizowane i pozostałe ok. 36 % powierzchni gminy.

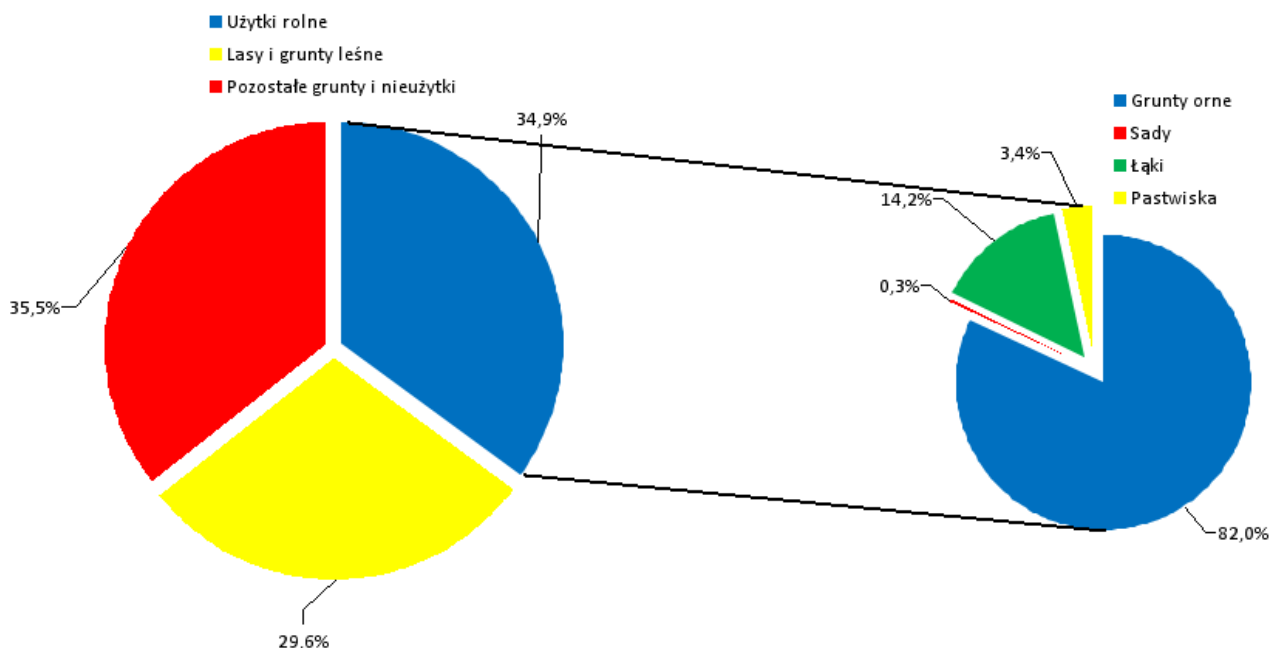
Struktura użytkowania gruntów w Mieście Wałbrzych przedstawia się następująco:

Tabela 1. Struktura gruntów ornych w Mieście Wałbrzych (stan na 2005 r., GUS)

Lp.	Rodzaj	Wielkość [ha]	Procent powierzchni ogólnej [%]
	Powierzchnia ogólna	8 479	100
1.	Użytki rolne	2 963	34,9
1.1.	Grunty orne	1 936	22,8
1.2.	Sady	19	0,2
1.3.	Łąki	409	4,8
1.4.	Pastwiska	599	7,1
2.	Lasy i grunty leśne	2 508	29,6
3.	Pozostałe grunty i nieużytki	3 008	35,5

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Źródło: www.stat.gov.pl, Bank danych regionalnych, 2005 r.

3.5.1.2. Zabytki

Dolny Śląsk pod względem administracyjno - terytorialnym należy do najstarszych i najtrwalszych struktur przestrzennych Polski. Region ten można zaliczyć do najzasobniejszych w obiekty dziedzictwa kulturowego w Polsce.

Na terenie Miasta Wałbrzych znajdują się ruchomości oraz nieruchomości objęte ochroną prawną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Najcenniejsze nieruchomości posiadają wpis do rejestru zabytków prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ochroną prawną objęte są również tereny ochrony konserwatorskiej określone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Miasta Wałbrzych.

Wyjątkowym świadectwem bogatej przeszłości historycznej terenów miasta są liczne zabytki, będące pod ochroną konserwatorską, w tym m.in:

- Stare Miasto, jako historyczny układ urbanistyczny, XII, XV, XIX/XX, nr rej.: 712/683/WŁ z 8.12.1977,
- historyczny układy urbanistyczne Biały, Kamień, Sobięcín, Stary Zdrój,
- szereg kościołów na terenie miasta,
- zamek „Nowy Dwór” (ruina), XIV-XV, 1570, nr rej.: 684/660 z 19.03.1960,
- ratusz, pl. Magistracki 1, poł. XIX, pocz. XX, nr rej.: 695/658/WŁ z 25.05.1977,
- dworzec PKP Wałbrzych - Miasto, XIX/XX, nr rej.: 1007/WŁ z 31.03.1981,
- pałac Tielscha, ul. Armii Krajowej 7 a, 1860, pocz. XX, nr rej.: 685/1006/WŁ z 30.03.1981,
- szereg domów i kamienic na terenie miasta,
- pałac Albertich, ul. 1 Maja 9, 1800-1803, nr rej.: 688/667 z 30.03.1960,
- zespół zamkowy Czettritzów, ul. Zamkowa 4, XVII-XIX, pocz. XX:
- zespoły dawnych szybów i kopalni,
- ruiny zamku „Stary Książ”, 1794, nr rej.: 621 z 1.09.1959,
- zespół budynków palmiarni, w zespole zamku Książ, ul. Wrocławska 158, 1911-13, nr rej.: A/687/1407/a-e/WŁ z 3.08.1994:
- zespół pałacowy Wałbrzych Rusinowa, 1720-20, nr rej.: 686/670/WŁ z 22.08.1977 i z 3.01.1995:

3.6. Sytuacja demograficzna

Według danych pozyskanych z Głównego Urzędu Statystycznego – liczba mieszkańców w Wałbrzychu na koniec 2009 r. wynosiła 121 363 osób. W porównaniu z 2006 r. nastąpił spadek liczby mieszkańców o ok. 2,9 % (3 625 osób). Głównymi przyczynami takiego stanu są migracje ludności w (w tym poza granice kraju) oraz ujemny przyrost naturalny.

Średnia gęstość zaludnienia na koniec 2009 r. wyniosła ok. 1 431 osób na 1 km². Szacuje się, że w kolejnych latach będzie następował dalszy spadek liczby ludności.

Tabela 2. Liczba ludności w Mieście Wałbrzych

Liczba ludności w roku:							
2006	2007	2008	2009	Szacunkowo			
				2010	2013	2015	2017
124 988	123 635	122 411	121 363	120 756	118 954	117 767	116 593

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS, Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym w latach 2006-2009

3.7. Sytuacja gospodarcza

W XIII wieku ludność Wałbrzycha zajmowała się rolnictwem, myślistwem, bartnictwem oraz w minimalnym stopniu rzemiosłem (głównie sukiennictwem). W kolejnych stuleciach w Wałbrzychu i okolicach dominował przemysł lniarski. Na początku XVII wieku w branży tej znalazło zatrudnienie 1/3 ogółu miejscowych majstrów rzemieślniczych, a w około trzydziestu warsztatach tkackich pracowała 1/4 mieszkańców. W związku z rozwojem technologii powstawały nowe zakłady zajmujące się bielaniem, maglowaniem, krochmaleniem, układaniem i prasowaniem płótna. Rozkwit chałupniczej produkcji płótna przypadł na II połowę XVIII wieku. Z czasem nastąpiła nadprodukcja płótna i mieszkańcy zrezygnowali częściowo z tkactwa i zajęli się handlem płótnem.

W Górach Wałbrzyskich już w XIV wieku wydobywano rudy srebra, ołowiu i miedzi, ale do XVIII wieku nie odgrywało to znaczącej roli w gospodarce regionu. Wzrost gospodarczy nastąpił pod koniec XVIII w. i miał związek z zapotrzebowaniem na węgiel kamienny w dobrze prosperujących wówczas gorzelniach, browarach, cukrowniach, hutach szkła oraz przemyśle tekstylnym. Pozyskiwane dotychczas drewno stało się zbyt drogie i trudno dostępne. Na znaczny rozwój górnictwa w pierwszej połowie XIX wieku wpłynęło zastosowanie maszyny parowej oraz wybudowanie w 1843 roku linii kolejowej Wrocław — Świebodzice. Wraz z rozwojem kopalni powstał przemysł koksowniczy.

Od połowy XIX wieku dominującą gałęzią gospodarki było górnictwo i przemysł koksowniczy. Z nim z kolei związany rozwój gazownictwa. Na bazie węgla kamiennego zbudowano elektrownie ciepłe, a wydobycie gazu koksowniczego spowodowało rozwój wałbrzyskiego przemysłu ceramicznego i szklarskiego. Na przełomie XIX i XX wieku ludność w większości znalazła zatrudnienie w górnictwie. W 1939 roku Wałbrzych posiadał typową strukturę zawodową ludności dla miasta wysoko uprzemysłowionego. Z przemysłu i rzemiosła utrzymywało się w mieście około 54 % mieszkańców. Po II wojnie także dominował przemysł górniczy, ale warunki wydobycia stawały się coraz trudniejsze ze względu na zły stan technicznej infrastruktury kopalnianej i trudne warunki geologiczne.

Po przejściu na gospodarkę rynkową konieczna stała się restrukturyzacja gospodarki Wałbrzyskiego Okręgu Przemysłowego. W 1990 roku wydano decyzją o zamknięciu 3 kopalń, co wpłynęło bezpośrednio na likwidację tradycyjnego przemysłu w mieście. W latach 90 XX wieku podstawą gospodarki stał się przemysł lekki, rzemiosło, drobna wytwórczość, handel i usługi.

Przeobrażenia społeczno-gospodarcze lat 90 XX wieku oraz aktywność ekonomiczna lokalnej społeczności i inwestorów zewnętrznych sprawiła, że miasto odeszło od tradycyjnego charakteru miasta górniczego na rzecz ośrodka przemysłowego, edukacyjnego, administracyjnego i turystycznego.

Dziś na terenie Miasta Wałbrzych istnieje **Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna "INVEST - PARK"**, która jest jedną z najszybciej rozwijających się stref przemysłowych w Polsce. Została ona ustanowiona Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 1997 roku.

Region, w którym ustanowiono Strefę, od kilkuset lat związany był z przemysłem wydobywczym i włókienniczym. Posiadał również bogate tradycje przemysłowe w takich branżach, jak

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

elektromaszynowa, metalowa, elektrotechniczna, budowy maszyn, czy też przetwórstwa tworzyw sztucznych i ceramicznej. Likwidacja kopalń węgla, która rozpoczęła się na początku lat 90-tych XX wieku wpłynęła niekorzystnie na kondycję zakładów kooperujących, w tym również z przemysłu maszynowego, elektromaszynowego i innych działających na potrzeby górnictwa. Przyczyniło się to lawinowego przyrostu bezrobocia.

Niezwłocznie podjęto działania zmierzające do zmiany tej sytuacji oraz restrukturyzacji istniejących zakładów. Jednym z takich rozwiązań, którego celem była aktywizacja gospodarcza regionu było ustanowienie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. W pierwszych latach funkcjonowania zajmowała obszar 255 ha, z lokalizacją w czterech podstrefach: Wałbrzych, Dzierżoniów, Nowa Ruda i Kłodzko. Zarządzanie strefą powierzono Wałbrzyskiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej "INVEST PARK" Spółce z o.o. z siedzibą w Wałbrzychu. Głównymi jej udziałowcami są: Skarb Państwa, który posiada decydującą liczbę głosów, gminy, na terenie których znajdują się podstrefy, instytucje finansowe - banki oraz Agencje Rządowe, wśród nich Agencja Rozwoju Przemysłu S.A. Do zadań Spółki należy przede wszystkim prowadzenie działań promujących podejmowanie działalności gospodarczej w strefie oraz działań skierowanych na rozwój strefy poprzez gospodarowanie majątkiem, rozbudowę infrastruktury oraz kompleksową i fachową obsługę inwestorów. Spółka zarządzająca ma uprawnienia, z upoważnienia Ministra Gospodarki, do przeprowadzania przetargów i rokowań na sprzedaż gruntów oraz prawo udzielania zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej w strefie.

W związku z dynamicznym rozwojem strefy oraz wysokim stopniem zagospodarowania obszarów objętych strefą (włączając pełne wykorzystanie dostępnych terenów w niektórych podstrefach) od końca 2000 roku tereny WSSE systematycznie powiększono oraz włączano nowe podstrefy. Od roku 2004 roku weszły w życie przepisy umożliwiające ustanowienie podstrefy WSSE na nowym obszarze, do tej pory nie objętym specjalną strefą ekonomiczną. Warunkiem ustanowienia nowej podstrefy była realizacja nowej inwestycji o wartości co najmniej 40 mln euro lub tworzącej co najmniej 500 nowych miejsc pracy. Z nowych uregulowań skorzystały takie firmy, jak: Electrolux, Whirlpool, Wabco, Colgate czy Cadbury. Kolejnym przełomowym rokiem w historii funkcjonowania WSSE "INVEST-PARK" był rok 2006, w którym tereny Strefy zostały zagospodarowane w ponad 85 %. Podjęte działania zaowocowały zwiększeniem obszaru Strefy o prawie 500 ha na początku 2007 roku.

Dzisiaj Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna to 38 podstref, z których dwadzieścia trzy położone są na terenie województwa dolnośląskiego, tj. na terenie: Wałbrzycha, Nowej Rudy, Kłodzka, Dzierżoniowa, Żarowa, Jelcza - Laskowic, Kudowy Zdrój, Świdnicy, Wrocławia, Oławy, Strzelina, Strzegomia, Brzegu Dolnego, Bolesławca, Wiązowa, Wołowa, Ząbkowic Śląskich, Sycowa, Świebodzic, Bystrzyca Kłodzkiej, Twardogóry, Góry oraz Oleśnicy, siedem znajduje się na terenie województwa opolskiego - w Opolu, Nysie, Namysłowie, Praszce, Kluczborku, Skarbimierzu i Prudniku, siedem na terenie województwa wielkopolskiego - w Krotoszynie, Śremie, Lesznie, Wrześni, Kościanie, Jarocinie i Kaliszu, oraz jedna w województwie lubuskim, w Szprotawie. WSSE „INVEST - PARK” obejmuje obszar o łącznej powierzchni ponad 1 651,5 ha.

Głównymi atutami Strefy są możliwe do uzyskania przez inwestorów ulgi podatkowe oraz inne zachęty. Inwestując w WSSE można otrzymać pomoc publiczną w wysokości do 40 % (w województwie dolnośląskim i wielkopolskim) albo do 50 % (w województwach opolskim i lubuskim) kosztów inwestycji kwalifikujących się do objęcia pomocą lub dwuletnich kosztów pracy nowozatrudnionych pracowników. Z wyłączeniem przedsiębiorców prowadzących działalność w sektorze transportu, w przypadku małych przedsiębiorców intensywność pomocy publicznej podwyższona jest o 20 punktów procentowych, natomiast w przypadku średnich przedsiębiorców, intensywność pomocy publicznej podwyższona jest o 10 punktów procentowych. Wszystkie podstrefy posiadają w pełni rozwiniętą, nowoczesną infrastrukturę techniczną. Znajdują się one w dogodnym geograficznie położeniu względem stolicy Dolnego Śląska - Wrocławia oraz w bezpośrednim sąsiedztwie granicy z Republiką Czeską i w bliskiej odległości od granicy Niemieckiej. Stanowi to dodatkowy atut pozwalający prognozować skuteczny rozwój inwestycji ulokowanych w strefie. Atrakcyjność strefy podwyższa dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna - system drogowy i kolejowy oraz istniejąca i modernizowana autostrada A4. Znajdujące się w regionie Międzynarodowe Pasażersko - Towarowe Lotnisko we Wrocławiu umożliwia szybkie połączenia lotnicze, zarówno krajowe jak i zagraniczne.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Korzystne warunki inwestowania oraz profesjonalną obsługę dostrzegli tacy producenci, jak m.in.: Toyota Motor Corporation, Cersanit, Faurecia, NSK Steering Systems Europe, Whirpool, General Electric, Metzeler, Henkel - Ceresit, Trelleborg, Electrolux, Bridgestone, PCC Rokita, Mahle, Colgate - Palmolive, Cadbury i inne. Całkowita wartość inwestycji zrealizowanych przez przedsiębiorców w strefie na koniec 2008r. to ok. 9,63 mld zł., a zatrudnienie w zakładach funkcjonujących w strefie na koniec 2008 r. wyniosło 30 924 pracowników.

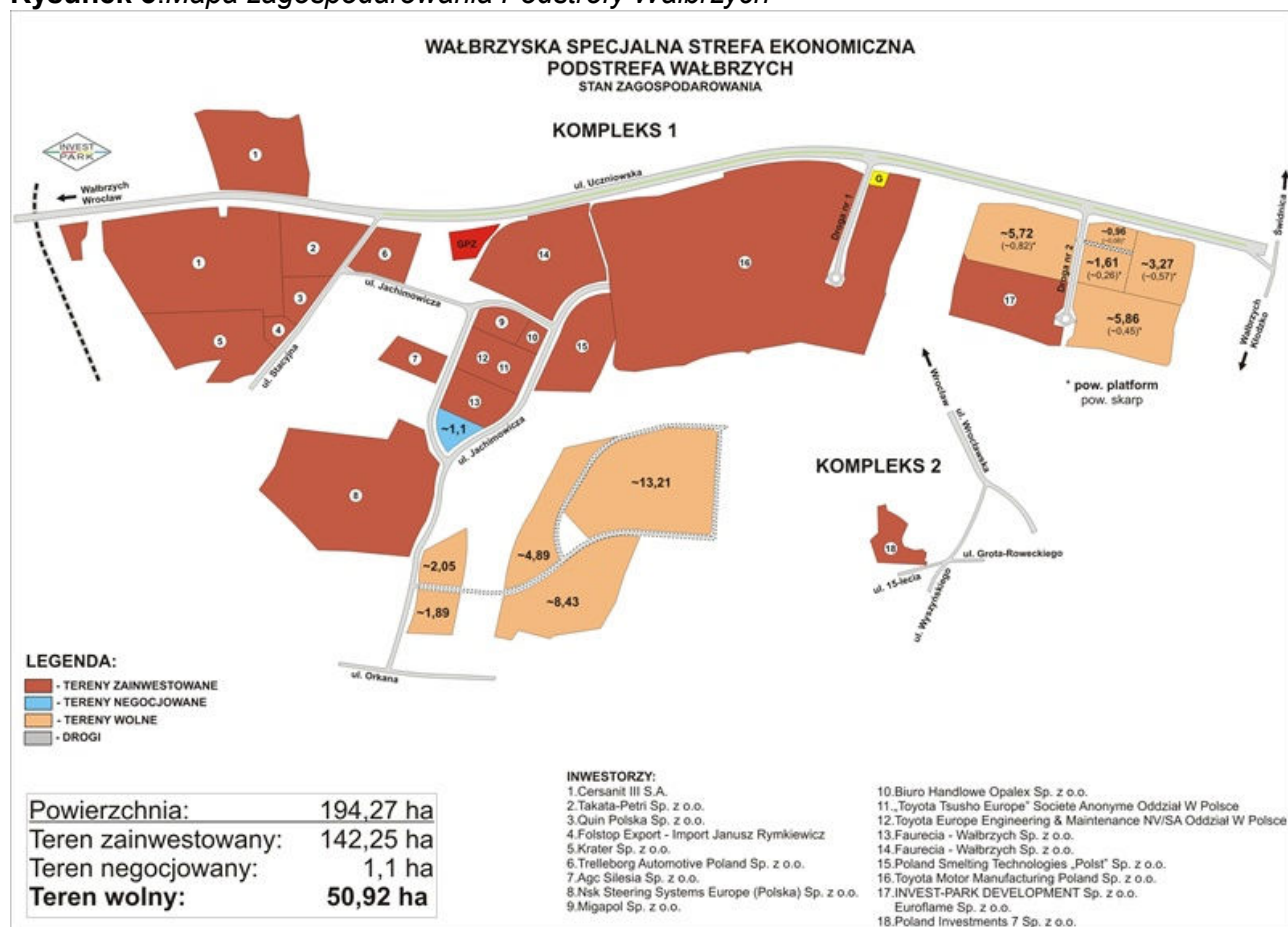
Obszar Podstrefy Wałbrzych zlokalizowany jest na terenie Wałbrzycha, na jego północnych obrzeżach, w niewielkiej odległości od centrum miasta i obejmuje tereny o łącznej powierzchni 194,27 ha.

Podstrefa Wałbrzych położona jest w odległości:

- ok. 7 km od centrum miasta,
- w bezpośrednim sąsiedztwie linii kolejowej,
- 40 km od autostrady A4,
- 170 km od przejścia granicznego w Olszynie,
- 140 km od przejścia granicznego w Zgorzelcu,
- 20 km od przejścia granicznego w Golińsku,
- 100 km od przejścia granicznego w Kudowie – Ślone,
- 140 km od przejścia granicznego w Międzyzlesiu,
- 50 km od Międzynarodowego Portu Lotniczego we Wrocławiu.

Przedsiębiorcy inwestujący na proponowanych terenach należących do WSSE mają możliwość uzyskania zwolnienia z podatku od nieruchomości. Poniższy rysunek prezentuje stan zagospodarowania WSSE Podstrefy Wałbrzych.

Rysunek 3. Mapa zagospodarowania Podstrefy Wałbrzych

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Ogółem w Gminie Wałbrzych zlokalizowanych jest 13 631 zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (stan na koniec 2009r.). W przeważającej większości podmioty te reprezentują sektor prywatny (około 93 % wszystkich podmiotów gospodarczych ogółem). Ponad ¾ podmiotów gospodarczych to zakłady osób fizycznych. Pozostałe podmioty gospodarcze to według ilości: spółki prawa handlowego, stowarzyszenia i organizacje społeczne, spółki z udziałem kapitału zagranicznego, oraz spółdzielnie.

Tabela 3. Podział podmiotów gospodarki narodowej w 2009 roku.

w sektorze publicznym:		Miasto
- podmioty gospodarki narodowej ogółem		1 052
- państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego ogółem		129
- spółki handlowe		26
- spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego		1
w sektorze prywatnym:		Miasto
- podmioty gospodarki narodowej ogółem		12 579
- osoby fizyczne		8 375
- spółki prawa handlowego		795
- spółki z udziałem kapitału zagranicznego		143
- spółdzielnie		49
- stowarzyszenia i organizacje społeczne, fundacje		292

Źródło www.stat.gov.pl, 2009r.

Tabela 4. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w latach 2006-2009.

Lp.	Rok	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych ogółem	Miasto	
			Sektor publiczny	Sektor prywatny
1.	2006	14 412	1 646	12 766
2.	2007	14 289	1 658	12 631
3.	2008	14 237	1 033	13 204
4.	2009	13 631	1 052	12 579

Źródło: www.stat.gov.pl

Poniższa tabela przedstawia Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie Gminy Wałbrzych wg wybranych sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) w 2007 r.

Tabela 5. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie Gminy Wałbrzych wg wybranych sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) w 2007 r.

Nazwa sekcji wg PKD	Ilość podmiotów w 2007 roku
A. Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	102
B. Górnictwo i wydobywanie	9
C. Przetwórstwo przemysłowe	723
D. Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	2
E. Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	26
F. Budownictwo	1 216
G. Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	3 556
H. Transport, gospodarka magazynowa	1 227
I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami	273

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Nazwa sekcji wg PKD	Ilość podmiotów w 2007 roku
gastronomicznymi	
J. Informacja i komunikacja	177
K. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	466
L. Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	2 825
M. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	879
N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	233
O. Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	23
P. Edukacja	329
Q. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	558
R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	210
S. Pozostała działalność usługowa	797

Źródło: *www.stat.gov.pl, Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg sekcji PKD w 2007 r.*

Przemysł wałbrzyski funkcjonujący poza strefą reprezentowany jest głównie przez branżę ceramiczną, szklarską, odzieżową, materiałów budowlanych, chemiczną, metalową, elektroniczną, motoryzacyjną i spożywczą. Najważniejsze firmy z tych branż to:

- Zakłady Porcelany Stołowej "KRZYSZTOF" S.A.,
- Fabryka Porcelany "WAŁBRZYCH" S.A.,
- Zakłady Koksownicze "VICTORIA" S.A.,
- "CAMELA" S.A. Fabryka Wkładów Odzieżowych,
- "ENITRA" sp. z o.o. - taśmy i pasy transmisyjne,
- "INTERMINGLAS" Sp. z o.o. - przemysł szklarski,
- "LEGIPOL" sp. z o.o. - ogrodzenia, konstrukcje metalowe,
- "UNI-PAP" sp. z o.o. - zakłady graficzne,
- "FREZPOL" Sp. z o.o. Fabryka Lin i Drutu,
- "WAMAG" sp.z o.o. – GRUPA KOPEX. Zakłady Urzędzeń Górniczych,
- "KALKOMANIA" Wałbrzyskie Zakłady Graficzne,
- "RONAL" POLSKA S.A. - produkcja felg aluminiowych,
- „NORDIS Chłódnie Polskie" Sp. z o.o. - produkcja mrozonek,
- "FORTUM – DZT" S.A. - technika ciepła.

Gmina Wałbrzych wspiera działalność małych i średnich, lokalnych przedsiębiorstw, na których w zasadniczej części opiera się rozwój gospodarczy miasta. Najważniejsze inicjatywy skierowane do przedsiębiorców to:

- nowe propozycje ulg w podatkach lokalnych dla podmiotów gospodarczych, określone jako Pakiet Przedsiębiorczość. Zawiera on szereg propozycji preferencyjnych stawek podatków i opłat administracyjnych dla nowych firm oraz przedsiębiorstw tworzących miejsca pracy, zwolnień z opłat dla bezrobotnych rozpoczynających działalność gospodarczą oraz ułatwień w gospodarowaniu lokalami użytkowymi. Celem wprowadzenia w życie Pakietu jest wspieranie rozwoju istniejących i tworzenie dogodnych warunków do powstawania nowych podmiotów gospodarczych,
- działania prowadzące do utworzenia strefy aktywizacji gospodarczej,
- utworzenie przy Urzędzie Miejskim Punktu Obsługi Przedsiębiorcy, gdzie firmy mają możliwość korzystania z informacji na temat dostępnych na rynku środków, przeznaczonych na rozwój przedsiębiorczości,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

- przygotowanie dla potencjalnych inwestorów Oferty Inwestycyjnej, zawierającej zbiór najważniejszych informacji o nieruchomościach gruntowych i zabudowanych, przeznaczonych na przedsięwzięcia gospodarcze,
- zarezerwowanie w budżecie znacznych środków finansowych na dotacje dla firm, które zamierzają prowadzić inwestycje związane z ochroną środowiska, w tym w szczególności działania mające na celu porządkowanie gospodarki wodno ściekowej,
- działalność w ramach Urzędu Miejskiego - „Punktu Szansy, świadczącego usługi doradcze dla osób prowadzących działalność gospodarczą, a także pośredniczącego w udzielaniu preferencyjnych pożyczek z funduszu pożyczkowego Funduszy Regionu Wałbrzyskiego.

Małe firmy, rozpoczynające działalność na rynku, mają możliwość skorzystania z oferty Wałbrzyskiego Inkubatora Przedsiębiorczości „Flandria”, który został utworzony przy udziale Gminy Wałbrzych.

3.8. Rolnictwo

Rolnictwo jest podrzędną formą aktywności gospodarczej mieszkańców na terenie miasta. Rolnictwu nie sprzyja ani ukształtowanie geomorfologiczne terenu miasta, ani przeciętnej jakości gleby. Ponadto od kilku wieków, dzięki zasobom węgla kamiennego Miasto Wałbrzych budowało swój potencjał w oparciu o przemysł. Przemysł, głównie górnictwo, potrzebowało terenów do rozwoju, o czym świadczy fakt, że 35 % gruntów na terenie gminy to grunty inne i nieużytki. Działalność rolnicza jest prowadzona Wałbrzychu na niewielką skalę.

Pomimo tego rolnictwo charakteryzuje duża liczba jednostek zróżnicowanych pod względem wielkości gospodarstw, jak i kierunku i poziomu produkcji, co powoduje złożoność i zmienność sytuacji ekonomicznej w gospodarstwach rolnych.

Ogółem na terenie gminy funkcjonuje ok. 567 gospodarstw rolnych (Narodowy Spis Rolny, 2002 r.)

Tabela 6. Struktura gospodarstw rolnych na terenie Miasta Wałbrzych

Lp.	Gospodarstwa rolne	Liczba
1.	Ogółem:	567
2.	do 1 ha włącznie	371
3.	powyżej 1 ha do mniej niż 2 ha	81
4.	od 2 ha do mniej niż 5 ha	73
5.	od 5 ha do mniej niż 7 ha	9
6.	od 7 ha do mniej niż 10 ha	8
7.	od 10 ha do mniej niż 15 ha	8
8.	od 15 ha do mniej niż 20 ha	0
9.	od 20 ha do mniej niż 50 ha	7
10.	od 50 ha do mniej niż 100 ha	0
11.	100 ha i więcej	0

Źródło danych: www.stat.gov.pl 2002

Pod względem areалу najwięcej gospodarstw znajduje się w grupie do 1 ha – 371, co stanowi ok. 65,4 % ogółu gospodarstw. Taka struktura wskazuje na duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych. W strukturze zasiewów największy udział posiadają: warzywa gruntowe – 31,5 %, ziemniaki – 28,8 %, truskawki – 11,4 %. Zboża, mieszanki zbożowe, rzepak oraz uprawy w sadach odgrywają niewielką, uzupełniającą rolę.

3.9. Infrastruktura techniczno - inżynierska

3.9.1. Zaopatrzenie Miasta Wałbrzych w energię ciepłą.

Ogółem w mieście działa ponad 350 lokalnych kotłowni. Głównym dostawcą energii jest Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. Głównym statutowym celem Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej S.A. w Wałbrzychu jest wytwarzanie energii ciepłej, jej przesyłanie i dystrybucja. Na terenie Miasta Wałbrzych PEC posiada dwie w pełni zautomatyzowane

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

i ekologiczne kotłownie centralne C-1 i C-3 o łącznej mocy 113,2 MW. Przedsiębiorstwo posiada również własną ciepłownię w Wałbrzychu o mocy zainstalowanej 9,12 MW, z której zasila osiedle mieszkaniowe i instytucje publiczne. PEC S.A. w Wałbrzychu obsługuje około 40 kotłowni lokalnych o łącznej mocy zainstalowanej 7,7 MW, z czego większość zasilana jest gazem ziemnym. Łączna długość sieci ciepłowniczej na terenie Wałbrzycha wynosi ok. 49 km.

System ciepłowniczy nie pokrywa nawet 50 % potrzeb cieplnych miasta. Ciepło dostarczane jest głównie do tych rejonów, gdzie koncentruje się zabudowa wielorodzinna i budynki użyteczności publicznej, w północnych dzielnicach miasta. Niestety warunki topograficzne i ukształtowanie terenu (tereny pagórkowate) nie pozwala w znaczący sposób rozwijać systemów ciepłowniczych na terenie miasta.

Głównym odbiorcą energii cieplnej dostarczanej przez Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Wałbrzychu jest budownictwo wielorodzinne, ale domy jednorodzinne często również korzystają z sieci ciepłej. Pozostałe grupy odbiorców to przemysł i usługi oraz obiekty użyteczności publicznej.

W chwili obecnej gospodarstwa domowe w zdecydowanej większości korzystają z niskosprawnych palenisk węglowych opalanych najczęściej niesortymentowym węglem. Wprowadzane do atmosfery substancje emitowane są najczęściej niskimi emitorami do 10 m, co powoduje rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń w niskich partiach powietrza w najbliższej okolicy. W indywidualnym ogrzewnictwie funkcjonują jeszcze urządzenia grzewcze o przestarzałej konstrukcji, jak kotły komorowe bez żadnej regulacji podawanego paliwa, czy powietrza doprowadzanego do procesu spalania. W starych nieefektywnych urządzeniach spala się niskiej jakości węgiel niesortymentowy, a często również różnego rodzaju odpady komunalne i materiały odpadowe.

3.9.2. Charakterystyka systemu zaopatrzenia w gaz ziemny

Gaz ziemny GZ-50 doprowadzany jest do Miasta Wałbrzycha przez Zakład Gazowniczy PGNiG. Sieć gazowa na terenie miasta ma długość 320,78 km (GUS, 2008). Zasilanie w gaz odbywa się siecią niskoprężną i średnioprężną. Na terenie miasta istnieją 24 stacje redukcyjno – pomiarowe II stopnia i trzy I stopnia.

Według stanu na 31.12.2008 w Gminie Wałbrzych 42 420 gospodarstwa domowe były odbiorcami gazu. Liczba czynnych przyłączy do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych wynosi 6 936 sztuk. Ogólne zużycie gazu w 2008 r. na terenie Miasta Wałbrzych wyniosło 15 998,30 tys. m³. Aktualnie z sieci gazowej korzysta 111 617 osób na terenie miasta, co stanowi 91 % wszystkich mieszkańców Wałbrzycha.

Tabela 7. Charakterystyka sieci gazowej na terenie Miasta Wałbrzych w 2008 r.

Lp.	Wyszczególnienie	jdn	Miasto
1.	Długość czynnej sieci ogółem	m	320 787
2.	Długość czynnej sieci przesyłowej	m	30 225
3.	Długość czynnej sieci rozdzielczej	m	290 562
4.	Czynne połączenia do budynków	szt	6 936
5.	Odbiorcy gazu	gosp.dom.	42 420
6.	Odbiorcy ogrzewający mieszkania	gosp.dom.	6 461
7.	Zużycie gazu	tys. m ³	15 998,3
8.	Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań	tys. m ³	9 412,3

Źródło: www.stat.gov.pl, 2008

3.9.3. Charakterystyka systemu zaopatrzenia w energię elektryczną

Krajowy System Elektroenergetyczny (KSE) obejmuje wszystkie źródła mocy i energii elektrycznej, które powiązane są ze sobą poprzez:

- elektryczną sieć przesyłową obejmującą najwyższe napięcia 750, 400 i 220 kV,
- sieć dystrybucyjną (napięcia 110, 30, 20, 15 i 6 kV),
- sieci niskiego napięcia.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Podstawowymi elementami każdej sieci są stacje i linie energetyczne. Operatorem sieci przesyłowej i jej właścicielem są Polskie Sieci Elektroenergetyczne SA (PSE SA). Sieć dystrybucyjna i sieci niskiego napięcia podlegają w większości zakładom energetycznym.

Przesyłanie oraz dystrybucja energii elektrycznej na obszarze miasta jest przedmiotem działalności spółki EnergiaPro Grupa TAURON o/w Wałbrzychu. Odbiorcy na terenie Wałbrzycha zasilani są w energię elektryczną napowietrznymi liniami wysokiego napięcia 110 kV, przyłączonymi do Głównych Punktów Zasilania (GPZ). Z GPZ-tów wyprowadzane są linie średniego napięcia 10 kV i 20 kV, które zasilają miejskie stacje transformatorowe. Do tych stacji przyłączone są linie niskiego napięcia.

Stan techniczny sieci średniego napięcia można ogólnie uznać za dostateczny. Biorąc pod uwagę duży i kosztowny zakres wymiany kabli w gęstej miejskiej zabudowie, istniejąca sieć 10 kV istnieć będzie jeszcze przez najbliższe około 10 lat, pomimo prowadzonego procesu zmiany średniego napięcia z 10 kV na 20 kV.

3.9.4. Infrastruktura transportowa

Na terenie miasta występują dwa systemy komunikacyjne: drogowy – odgrywający najistotniejszą rolę w obsłudze komunikacyjnej mieszkańców gminy oraz system kolejowy - stanowiący funkcję uzupełniającą w powiązaniach komunikacyjnych gminy.

Transport drogowy

Wałbrzych posiada korzystne położenie komunikacyjne, leżąc w pobliżu skrzyżowań zewnętrznych tras i dróg komunikacyjnych. Ukształtowanie miasta jest zróżnicowane zarówno wysokościowo jak i krajobrazowo. W obrębie terenu administrowanego przez gminę występują miejsca lokalnych wododziałów, powodujące że niekiedy drogowe połączenia między dzielnicami są odległościowo mniejsze, ale wysokościowo bardziej skomplikowane. Pomimo znacznych odległości w obrębie samego miasta i różnic wysokości terenu, miasto posiada dobrze skomunikowane ze sobą ciągi dróg lokalnych (występujących w obrębie miasta). Zarządzane są one zgodnie z obowiązującym prawem przez różnych administratorów, co powoduje, że występują dla tych dróg znaczne różnice w jakości stanów ich nawierzchni. W wielu przypadkach właśnie stan tych nawierzchni powoduje problemy dla środowiska naturalnego.

Stan techniczny nawierzchni dróg i infrastruktury towarzyszącej jest niezadowolający. Ulice miasta są nieprzystosowane do prowadzenia transportu ciężkiego, co powoduje nie tylko utrudnienia w ruchu miejskim, ale również zagrożenie hałasem, wibracjami i zanieczyszczeniem powietrza.

Na terenie Wałbrzycha, funkcjonuje bogata komunikacja miejska obsługiwana zarówno przez PKS, MPK Sp. z o.o. jak i przewoźników prywatnych, jednak zastrzeżenia występują w odniesieniu do standardów środków transportowych jakimi dysponują niektórzy przewoźnicy. Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Sp. z o.o. w Wałbrzychu dysponuje w dużym zakresie nowoczesnymi autobusami zasilanymi gazem.

Na system komunikacyjny Miasta Wałbrzych składają się drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Drogi krajowe:

Przez teren gminy w kierunku północ-południe przebiega jedna droga krajowa nr 35 relacji Mieroszów-Wałbrzych-Świebodzice-Świdnica-Marcinowice-Kobierzyce. Przebieg drogi krajowej nr 35 przez teren miasta jest następujący:

- Wałbrzyska (od granic miasta),
- Niepodległości (do ul. Sikorskiego),
- Sikorskiego,
- Kolejowa,
- Bolesława Chrobrego,
- Armii Krajowej,
- Wrocławska (do granic miasta).

Zarządcą drogi krajowej jest Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział we Wrocławiu, Oddział Wałbrzych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

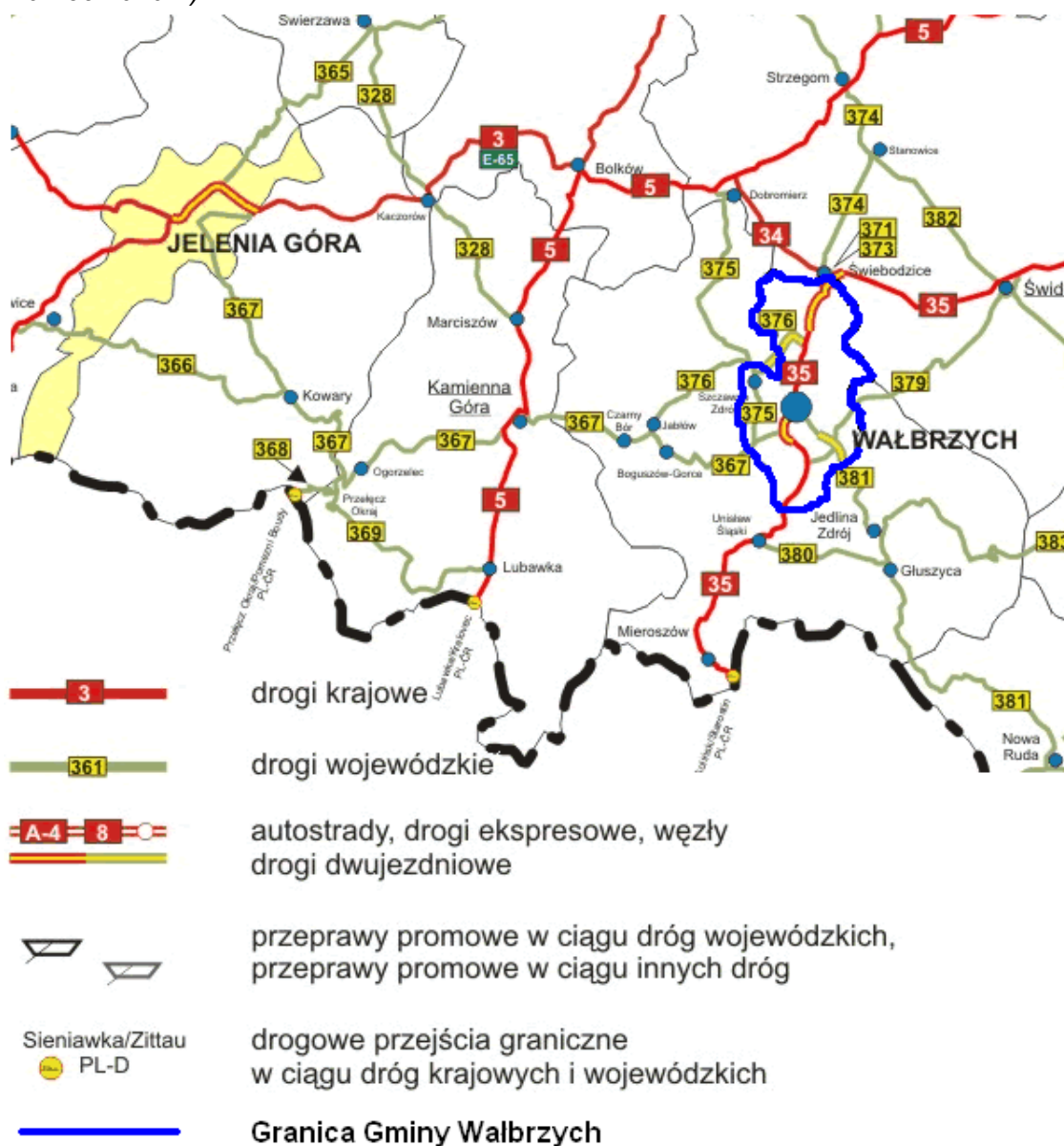
Drogi wojewódzkie:

Przez teren gminy przebiega pięć dróg wojewódzkich:

- DW nr 367 relacji Jelenia Góra-Kowary-Kamienna Góra-Wałbrzych – droga przebiega przez teren miasta ulicami: Zachodnią i 1-go Maja (do ul. Sikorskiego),
- DW nr 375 relacji Dobromierz-Wałbrzych - droga przebiega przez teren miasta ulicami: Andersa i II Armii,
- DW nr 376 relacji Wałbrzych-Szczawno-Zdrój-Boguszków-Gorce - droga przebiega przez teren miasta ulicami: de Gaulle'a i Wieniawskiego,
- DW nr 379 relacji Wałbrzych-Modliszów-Świdnica - droga przebiega przez teren miasta ulicami: Świdnicką i Strzegomską,
- DW nr 381 relacji Wałbrzych-Nowa Ruda- Kłodzko - droga przebiega przez teren miasta ulicami: Parkową, 11-go listopada, Noworudzką i Kamieniecką.

Zarządcą dróg wojewódzkich jest Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu. Przebieg drogi krajowej i wojewódzkich prezentuje rysunek poniżej.

Rysunek 4. Przebieg dróg krajowych i wojewódzkich przez teren Gminy Wałbrzych (stan na marzec 2010 r.)

Źródło: Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu, Mapa dróg wojewódzkich, marzec 2010 r.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Drogi powiatowe:

Przez teren miasta przebiegają następujące drogi powiatowe:

Tabela 8. Wykaz dróg powiatowych na terenie miasta.

Nr drogi	Relacja
2882 D	Granica powiatu (Świdnica) Lubachów Dziećmorowice - Wałbrzych
3396 D	Wałbrzych ul. Piotrowskiego
3360 D	Wałbrzych - Jedlina Zdrój
3361 D	Wałbrzych – Unisław Śląski
3362 D	Wałbrzych – Rybnica Leśna
3397 D	Wałbrzych ul. Kosteckiego – Boguszów - Gorce
3368 D	Wałbrzych-ul..Orkana(od skrzyż. Przy stawach)-Dziećmorowice-Zagórze Śląskie
3401 D	Wałbrzych ul. Matejki – Pl. Na Rozdrożu- ul.1-go Maja do Sikorskiego
3402 D	Wałbrzych ul. Wysockiego , Al. Wyzwolenia, ul. Mickiewicza , ul. Niepodległości
3403 D	Wałbrzych ul. Chrobrego
3404 D	Wałbrzych ul. Długa
3405 D	Wałbrzych ul. Wyszyńskiego
3406 D	Wałbrzych ul. Piłsudskiego
3407 D	Wałbrzych ul. Żeromskiego i Wańkowicza

Źródło: Zarząd Dróg Powiatu Wałbrzyskiego

Pozostałe drogi w mieście to drogi gminne.

Dla powiązań komunikacyjnych związanych z codziennymi dojazdami do pracy i szkół duże znaczenie ma sieć dróg powiatowych, łączących Miasto Wałbrzych z ośrodkami ościennymi (Świdnica, Strzegom, Jaworzyna Śląska).

Stan dróg w obrębie miasta nie jest dobry, kontynuowane są remonty głównych ciągów komunikacyjnych, mające na celu modernizację infrastruktury drogowej. Największą inwestycją drogową prowadzoną w mieście będzie budowa wałbrzyskiej obwodnicy.

10 lutego 2010r. we wrocławskim oddziale GDDKiA podpisano umowę na wykonanie dokumentacji technicznej dla budowy obwodnicy Wałbrzycha w ciągu drogi krajowej nr 35. Dokumentacja zostanie opracowana w ciągu 13 miesięcy. Obwodnica Wałbrzycha będzie omijać miasto od strony zachodniej. Połączy dwa istniejące już odcinki obwodnicy, od ulicy Wieniawskiego do węzła "Reja". Połączenie ulicy Łączyńskiego z ulicą Długą realizowane będzie za pomocą skrzyżowania z wyspą centralną (wyposażonego w sygnalizację świetlną). Powyższe skrzyżowanie zapewni będzie połączenie z obwodnicą ulic Chopina w Szczawnie Zdroju oraz Gałczyńskiego. Dalej obwodnica poprowadzona będzie estakadą nad ulicami Wyszyńskiego oraz Gałczyńskiego. Od węzła "Kusocińskiego" do węzła "Żeromskiego" obwodnica poprowadzona zostanie z wykorzystaniem wykonanego nasypu drogowego. Połączenie z ulicą Kolejową zapewnione będzie dzięki węzłowi „Reja”. Projektowana droga będzie dwujezdniowa z dwoma pasami ruchu w każdą stronę. Długość projektowanego odcinka wynosi 5,9 km, natomiast długość całej obwodnicy Wałbrzycha wyniesie około 13 km. Roboty budowlane przewidywane są na początek 2011 r.

Transport kolejowy

Świat kolei w Wałbrzychu rozpoczął się wraz z budową pierwszej linii z Wrocławia do Świebodzic w 1847 roku. Początkowo planowano, by kolej doprowadzić do Świebodzic i stamtąd wozami konnymi przewozić towar z Wałbrzycha. Chodziło tutaj głównie o węgiel, ale nie tylko. Wszystko rozpoczęło się w 15 lipca 1853 roku, kiedy to wybudowano kręty odcinek kolei żelaznej ze Świebodzic do Starego Zdroju, prowadził on wzdłuż krętego potoku Lubiechowska Woda. Początkowo kolej doprowadzono do miejscowości Stary Zdrój (niem. Alt Wasser), budując po drodze stację węzłową na Szczawienku, ówczesnym Dolnym Szczawnie Zdroju (niem. Nieder Salzbrunn). Ostatecznie połączono Wałbrzych ze Świebodzicami budując stację Wałbrzych, która dziś zwana jest Wałbrzych Fabryczny. Linię poprowadzono wzdłuż rzeki Pelcznica. W 1868 roku zbudowano nowy odcinek pomiędzy Wałbrzychem Miasto a Wałbrzychem Fabrycznym, stare

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

torowisko wykorzystywano do roku 1888. Z tamtego okresu pozostał jeszcze jeden dworzec, na początku zwany centralnym, a ostatecznie towarowym. Budynek ten do dnia dzisiejszego stoi przy ulicy Nowy Świat.

Od zachodu połączono Wałbrzych z Jelenią Górą (niem. Hirschberg) w 1867 roku. Była to tak zwana Śląska Kolej Górská (niem. Schlesichen Gebirgsbahn). Była to jedna z dróg, jakie prowadziły z Berlina do Wiednia. Na odcinku pomiędzy Wałbrzychem a Boguszowem wybudowano tunel kolejowy o długości ok. 300 m. W 1935 roku z powodu osypywania się tunelu rozebrano tunel po którym pozostał wielki wąwóz.

Węzeł na Szczawienku powstał wraz z rozpoczęciem budowy odcinka ze Szczawienka do Mezimesti w Austrii (obecnie Republika Czeska). Połączenie to pozwoliło na uruchomienie ruchu tranzytowego pomiędzy dwoma państwami. Jednak znaczenie tego przejścia było lokalne i właściwie takie pozostało dnia dzisiejszego. Jest to przepiękna trasa widokowa, którą warto się przejechać.

Od południa Wałbrzych połączono z Kłodzkiem w roku 1880. A zaczęło się wszystko w 1876 roku, kiedy to wytyczono szlak z Kłodzka do Wałbrzycha. Odcinek pomiędzy Kłodzkiem a Nową Rudą otwarto 15 października 1879 roku by w rok później zakończyć budowę w Wałbrzychu. Budowa szlaku nastęrczyła wielu wyzwań dla ówczesnych inżynierów.

Przez Wałbrzych biegła jedna z pierwszych zelektryfikowanych linii kolejowych. Już w 1914 roku uruchomiono elektryfikację na odcinku Wałbrzych Szczawienko (niem. Nieder Salzbrunn) - Kuźnice Świdnickie (niem. Fellhammer) - Mieroszów (niem. Friedland) - Mezimesti (niem. Halbstadt). W tym celu na Szczawienku wybudowano stację rozrządową, która do dnia dzisiejszego stoi pełniąc funkcję magazynu. W 1916 roku zelektryfikowano odcinek Świebodzice (niem. Freiburg) - Boguszów (niem. Gottesberg), który poprowadzony jest przez Wałbrzych.

Obecnie Miasto Wałbrzych posiada bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę kolejową. Z Wałbrzycha można bezpośrednio dojechać do praktycznie wszystkich większych miast tj.: Pragi, Warszawy, Wrocławia, Krakowa, Lublina, Gdańska, Katowic, Łodzi, Bydgoszczy, Torunia. Poniższy rysunek prezentuje przebieg głównych linii kolejowych przez teren Miasta Wałbrzych.

Rysunek 5. Schemat przebiegu linii kolejowych w Mieście Wałbrzych.

Źródło: www.plk-sa.pl/linie-kolejowe/siec-linii-kolejowych-w-polsce/mapy/

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

3.9.5. Zaopatrzenie w wodę

Miasto Wałbrzych jest zwodociągowane w około 97,6 %. Woda wodociągowa pobierana jest z ujęć wody podziemnej (przede wszystkim z utworów czwartorzędowych, karbonu, permu, kredy i triasu) oraz zbiorników powierzchniowych. Ponadto w dzielnicach nie objętych systemem wodociągów woda pobierana jest ze studni. System wodociągowy gminy oparty jest na ujęciach głębinowych i powierzchniowych zlokalizowanych w głównej mierze poza terenami Miasta Wałbrzych. Jedynym ujęciem w granicach administracyjnych miasta jest ujęcie Rusinowa. W tabeli poniżej zestawiono podstawowe dane charakteryzujące poszczególne ujęcia zaopatrzące w wodę mieszkańców Miasta Wałbrzych.

Tabela 9. Ujęcia wód na potrzeby zbiorowego zaopatrzenia w wodę mieszkańców Miasta Wałbrzych

Lokalizacja ujęcia			Nazwa ujęcia	Rodzaj ujęcia	Dobowa zdolność produkcyjna [m ³ /d]	Pozwolenie wodnoprawne			Dokument ustanawiający strefę ochronną	
Gmina	Miejscowość	Miejsce poboru				Termin obowiąz.	znak	data	znak	data
Marciszów, Kamienna Góra	Marciszów Górny, Dębrznik, Ptasek	Q – dolny poziom	Marciszów Górny	Studnie wiercone	13 232	31.12.2015	OSjg- I/6811/ P/13/01	2.01.2001	RLS- gw- 7211/ 23/78	14.07.1978
Marciszów	Marciszów Górny	Q – górny poziom + rzeka Bóbr	Marciszów Górny, ujęcie lewarowe nr IV i V	Infiltracyjne stawy	5 500	31.12.2015	OSjg- I/6811/ P/13/01	2.01.2001	RLS- gw- 7211/ 23/78	14.07.1978
Kamienna Góra	Ptasek	Q – górny poziom + rzeka Bóbr	Marciszów Górny, ujęcie lewarowe nr I i II	Infiltracyjne stawy	5 500	31.12.2015	OSjg- I/6811/ P/13/01	2.01.2001	RLS- gw- 7211/ 23/78	14.07.1978
Kamienna Góra	Dębrznik	Rzeka Bóbr	Mała Woda	Brzegowe, przewodowe – jaz piętrzący ruchomy z trzema zasuwami, o rzędnej piętrzenia normalnej 424,40 m n.p.m. i długości 10m wraz z pomostem roboczym.	34 000	31.12.2015	SOS – 6223/025- 05/2000	29.12.2000		
Marciszów	Marciszów Dolny	Q – dolny poziom	Marciszów Dolny	Studnie wiercone	15 500	31.12.2015	OSjg- I/6811/ P/13/01	2.01.2001	RLS- gw- 7211/ 23/78	14.07.1978
Marciszów	Marciszów Dolny	Q – górny poziom + rzeka Bóbr	Marciszów Dolny, ujęcie lewarowe	Infiltracyjne brzegowe - studnie	1 800	31.12.2015	OSjg- I/6811/ P/13/01	2.01.2001		
Czarny Bór	Czarny Bór	Q – dolny poziom	Czarny Bór	Studnie wiercone	3 000	31.12.2020	WOS- 6223/ 17/2000	17.12.2000		
Kamienna Góra	Gołaszów, Jawiszów	K+T+P	Niecka Krzeszowska	Studnie wiercone	11 280	31.10.2011	SOS-6223/ 024/00	29.12.2000	OS- 6221/ 001- 03/02	05.04.2002
Wałbrzych	Wałbrzych - Rusinowa	C	Rusinowa	Studnia wiercona	350	31.12.2030	RGŻIL.I- 7211/19/82	09.03.1982	RGŻIL .I 7211/ 19a/82	11.03.1982
Szczawno-Zdrój	Szczawno-Zdrój	C	Chelmiec	drenażowe	50	31.12.2020	WOS- 6223/26/ 2000	28.12.2000		

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Mioszów	Unisław	P	Unisław	drenażowe	500	31.12.2019	WOS-6223/24/2000	28.12.2000		
Mioszów	Rybnica Leśna	P	Unisław	drenażowe	300	31.12.2019	WOS-6223/24/2000	28.12.2000		
Mioszów	Unisław Śląski, Rybnica Leśna	C+P	Unisław	Studnie wiercone	4 500	Dla studni nr 1,2,3,4,5,6 31.12.2019	WOS-6223/24/2000	28.12.2000		
Mioszów	Sokołowsko	P	Unisław	Studnie wiercone	3 000	31.12.2020	TOŚ-6223/37/05	31.12.2005		

LEGENDA: Q- czwartorzęd, Tr- trzeciorzęd, K- kreda, T- trias, P- perm, C- karbon

Źródło: Opracowanie na podstawie danych pozyskanych z Wałbrzyskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

Właścicielem w/w ujęć jest Wałbrzyski Związek Wodociągów i Kanalizacji - Al. Wyzwolenia 39 w Wałbrzychu. Użytkownikiem ujęcia jest natomiast Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. – Al. Wyzwolenia 39 w Wałbrzychu.

Długość czynnej sieci magistralnej na obszarze Miasta Wałbrzych wynosi obecnie 195,2 km., natomiast razem z przyłączami do budynków - 426,6 km (stan na 31.12.2009r.). Sieć wodociągowa wykazuje znaczną awaryjność oraz dużą wielkość strat wody. Zużycie wody na 1 mieszkańca Miasta Wałbrzych wynosi ok. 42 m³/rok (dane za 2009 r.).

Tabela 10. Charakterystyka zaopatrzenia w wodę w Mieście Wałbrzych.

Lp.	Wodociągi:	Jednostka	2006	2007	2008	2009
1	Długość czynnej sieci magistralnej (przesyłowej)	km	233,3	231,4	231,4	231,4
2	Długość połączeń prowadzących do budynków i innych obiektów	km	195,1	195,1	195,1	195,2
3.	Liczba połączeń do sieci wodociągowej budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	12 732	12 521	12 521	12 536
4.	Woda pobrana z ujęć	tys.m ³	15 449,5	15 237,9	15 364,9	14 985,4
5	Woda dostarczana do gospodarstw domowych i indywidualnych gospodarstw rolnych	tys.m ³	5 841,3	5 305,6	5 257,4	5 099,5
3	Straty wody	tys.m ³	8 175,2	8 083,3	7 906,2	7 431,3

Źródło: Sprawozdania M-06 za lata 2006-2009, Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

Dane z powyższej tabeli w sposób jednoznaczny potwierdzają fakt wysokiej awaryjności sieci, a tym samym bardzo dużych strat wody. Należy zatem podjąć stosowne działania związane z modernizacją istniejącej sieci wodociągowej w celu w celu zminimalizowania strat wody.

3.9.6. Odprowadzenie ścieków

Stan istniejący

Obecnie 77,2 % mieszkańców Wałbrzycha korzysta z instalacji sanitarnej. Długość sieci kanalizacyjnej wynosi 107,3 km. Dzielnice miasta nie w pełni skanalizowane to: Rusinowa-Kozice, Lubiechów, Biały Kamień, Sobięcin, Śródmieście, Podgórze, Glinik Stary i Nowy, Szczawienko, Poniatów.

Tabela 11. Sieć kanalizacyjna w Mieście Wałbrzych

Lp	Kanalizacja	Jednostka	Miasto Wałbrzych			
			2006	2007	2008	2009
1.	Ścieki odprowadzone komunalne razem, w tym: • od gospodarstw domowych (bytowe) • od jednostek działalności produkcyjnej (przemysłowe)	tys. m ³	6 066,3	5 997,2	5 994,8	5 785,7
			4 715,2	4 676,5	4 628,6	4 454,2
			695,5	649,4	649,8	663,2
2.	Długość czynnej sieci sanitarnej	km	102,7	107,1	107,2	107,3
3.	Połączenia do budynków	szt.	5 538	5 538	5 538	5 542

Źródło: Sprawozdania M-06 za lata 2006-2009, Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Ścieki z terenu miasta kierowane są poprzez sieć kanalizacyjną do obsługującej aglomerację wałbrzysko-świebodzicką, mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków w Cierniach (gm. Świebodzice) oraz do mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków w Dzieńmorowicach (gm. Walim). Charakterystykę w/w oczyszczalni przedstawiono poniżej.

Tabela 12. Podstawowe parametry oczyszczalni ścieków obsługujących Miasto Wałbrzych

Użytkownik	Lokalizacja, rok uruchomienia /modernizacji	Obsługiwany teren	Przepustowość/średniodobowa ilość ścieków [m ³ /d]	Roczna ilość oczyszczonych ścieków [tys. m ³]	Bezpośredni odbiornik/rzeka wyższego rzędu
Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.	Dzieńmorowice, 2000-2001/ nie modernizowano	dzielnice Rusinowa i Kozice	800 / 433,0	158 050	Potok Złotnica
Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.	Świebodzice, 1966-1972/ 2007-2009	b.d.	40 000 / 23 379,5	8 533 530	Rzeka Pelcznica

Źródło: Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

Oczyszczalnia ścieków w Dzieńmorowicach (gm. Walim):

Została wybudowana w latach 2000-2001 i obsługuje dzielnice Wałbrzycha: Rusinowa i Kozice. Oczyszczalnia składa się z następujących obiektów głównych:

- oczyszczanie mechaniczne na sicie bębnowym i kracie ręcznej (awaryjnie),
- punkt zlewny ścieków dowożonych,
- pompownia ścieków dowożonych,
- pompownia główna,
- oczyszczanie biologiczne w reaktorach LANR I (reaktory sekwencyjne z komorami zasuw),
- pompownia ścieków oczyszczonych,
- wylot do Potoku Złotnica,
- stacja dozowania koagulanta,
- zbiornik osadu,
- zagęszczacz mechaniczny taśmowy,
- prasa taśmowa mechaniczna,
- wiata na osad odwodniony.

Przepustowość oczyszczalni wg projektu wynosi ok. 800 m³/d. Rzeczywista ilość odprowadzonych ścieków komunalnych na oczyszczalnię w 2009 r. wyniosła 433 m³/d i 158 050 m³/rok. Odbiornikiem ścieków oczyszczonych jest Potok Złotnica.

Tabela 13. Dane dot. gospodarki ściekami z terenu Miasta Wałbrzych (oczyszczalnia Dzieńmorowice)

	Jednostka	2006	2007	2008	2009
Komunalne oczyszczalnie ścieków					
Ścieki oczyszczane razem (m. Wałbrzych)	tys,m ³ /rok	35	35	35	33
<u>Ładunki zanieczyszczeń dopływających do oczyszczalni:</u>					
BZT5	kg/rok	50 130	57 170	49 420	35 560
ChZT	kg/rok	104 640	128 880	110 940	86 930
Zawiesina	kg/rok	37 480	44 760	65 460	71 120
Azot	kg/rok	8 760	10 620	11 170	b.d
Fosfor	kg/rok	1 410	1 720	1 450	b.d
Osady wytworzone w ciągu roku	Mg	10	10	b.d	0

Źródło: Sprawozdanie z oczyszczalni ścieków mięjskich i wiejskich OS-5, Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Oczyszczalnia ścieków „Ciernie” w Świebodzicach (gm. Świebodzice)

Oczyszczalnia ścieków „Ciernie” pracuje od lat 60-tych, kiedy wybudowano „stary” ciąg oczyszczania mechanicznego. W roku 1971 uruchomiono reaktor biologiczny. W latach osiemdziesiątych dobudowano „nowy” ciąg podczyszczania mechanicznego.

Do niedawna, z komory rozdzielczej usytuowanej na wlocie do oczyszczalni, część ścieków kierowana była kolektorem do „starego” ciągu technologicznego, na początku którego zainstalowana jest krata mechaniczna KUMP 1500-1,6-20. Następnie ścieki poprzez dwukomorowy piaskownik przedmuchiwany kierowane były do dwóch osadników radialnych o średnicy 28m. Na ten ciąg oczyszczania kierowane było około 40 % dopływu ścieków. Podczyszczone ścieki doprowadzane do obiektów oczyszczania biologicznego. Blok biologiczny wykonany został pierwotnie w postaci 4 komór tlenowych, w których zachodził proces redukcji węgla organicznego. Separacja osadu czynnego od ścieków oczyszczonych następowała w dwóch osadnikach radialnych o średnicy 30m. Uzupełnienie bloku biologicznego stanowiły 2 komory stabilizacji tlenowej osadu. Sumaryczna pojemność 6 komór wynosiła 6 000 m³.

Nowy” ciąg oczyszczania mechanicznego posiada 2 kraty o prześwicie 15mm, 2 piaskowniki przedmuchiwane oraz 2 osadniki wstępne o średnicy 42m. Ścieki podczyszczone z „nowego” ciągu odprowadzane były do odbiornika.

W latach dziewięćdziesiątych wykonano ponadto osadnik wtórny o średnicy 48m. Rozwiązanie gospodarki osadowej oparte jest na ekstensywnych procesach fermentacji beztlenowej w OBF (o pojemności około 8 300 m³) i lagunach osadowych (o pojemności ponad 57 000 m³), której wynikiem jest emisja do atmosfery dużej ilości metanu. Pomocniczo wykorzystywane są urządzenia do mechanicznego zagęszczania osadu nadmiernego oraz odwadniania osadu wstępnie przefermentowanego, który poddawany jest procesom sezonowania na terenie oczyszczalni.

W roku 2000 rozpoczęto modernizację obiektu. Wykonane prace doprowadziły do osiągnięcia następującego, podstawowego efektu rzeczowego:

- wykonano pompownię przewalową, umożliwiającą przepuszczenie wszystkich dopływających ścieków przez „nowy” ciąg podczyszczania mechanicznego i skierowanie ich do bloku biologicznego,
- przeprowadzono remont bloku biologicznego oraz zaadaptowano niewykorzystywaną, dotychczas pojemność komór tlenowej stabilizacji osadu — blok biologiczny wyposażony w drobnopęcherzykowy system napowietrzania - umożliwia oczyszczanie dopływających ścieków w zakresie redukcji związków węgla organicznego; powietrze dla potrzeb procesu biologicznego doprowadzane jest ze zmodernizowanej stacji dmuchaw wyposażonej w dmuchawy promieniowe.

Ostatnia modernizacja oczyszczalni ścieków miała miejsce w latach 2007-2009. W ramach tego przedsięwzięcia dokonano modernizacji: zespołu krat, piaskowników, osadników wstępnych i dyspozytorni. Obiekty nowowytbudowane to: blok biologiczny wraz z pompowniami recyrkulacyjnymi, stacja dmuchaw, osadnik wtórny, instalacja chemicznego strącania fosforu, zagęszczacz osadu, zbiornik wyrównawczy osadów surowych, budynek osadowy, wydzielone komory fermentacji, zbiornik wyrównawczy osadów przefermentowanych, stacja mechanicznego odwadniania osadów, pompownia ścieków zakładowych i kompletna instalacja biogazu.

Przepustowość oczyszczalni wg projektu wynosi 40 000 m³/d. Rzeczywista ilość odprowadzonych ścieków komunalnych na oczyszczalnię w 2009r. wyniosła 23 379,5 m³/d i 8 533 530 m³/rok. Odbiornikiem ścieków oczyszczonych jest Rzeka Pełcznica.

Tabela 14. Dane dot. gospodarki ściekami z terenu Miasta Wałbrzych (oczyszczalnia „Ciernie” w Świebodzicach)

	Jednostka	2006	2007	2008	2009
Komunalne oczyszczalnie ścieków					
Ścieki oczyszczane razem (m. Wałbrzych)	tys,m ³ /rok	4 775	4 617	4 622	4 397
<u>Ładunki zanieczyszczeń dopływających do oczyszczalni:</u>					

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

BZT5	kg/rok	2 851 550	2 465 040	2 001 490	2 918 470
ChZT	kg/rok	6 178 350	5 605 670	4 860 760	7 518 040
Zawiesina	kg/rok	2 613 920	2 492 430	2 970 470	5 836 940
Azot	kg/rok	579 820	474 750	405 060	494 950
Fosfor	kg/rok	93 150	73 950	81 810	74 240
Osady wytworzone w ciągu roku	Mg	2 500	2 200	2 000	2 200

Źródło: Sprawozdanie z oczyszczalni ścieków miejskich i wiejskich OS-5, Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.

System kanalizacji deszczowej

Oprócz ścieków wytwarzanych przez bytowanie ludzi na terenie gminy powstają ścieki opadowe. Ten rodzaj ścieków związany jest z występowaniem zwartej zabudowy z małą ilością odsłoniętej gleby. Konieczne jest zatem zbieranie tych wód i odprowadzanie poza obręb miejscowości. Zanieczyszczenia wód ujmowanych do kanalizacji opadowej może mieć różne przyczyny:

- zanieczyszczenie obejść wiejskich odchodami zwierzęcymi, resztkami pasz itp.,
- zanieczyszczenie ulic substancjami ropopochodnymi,
- śmieci wyrzucone poza kubły, sterty śmieci usytuowanych na terenach do tego nie przygotowanych,
- zanieczyszczenie dróg i ulic wynikające z ruchu samochodów i pieszych.

Podstawowe zanieczyszczenia ścieków opadowych to przede wszystkim zawiesiny nieorganiczne i substancje ropopochodne.

Na terenie Miasta Wałbrzych kanalizacja deszczowa eksploatowana jest przez Zarząd Dróg i Komunikacji. Stan sieci, której długość wynosi ok. 163km (ok. 6 100 wpustów ulicznych) na ogół jest niezadowalający, często są to urządzenia zdekapitalizowane (ok. 70 % sieci wybudowano przed 1945 rokiem), niedrożne, niespełniające swoich funkcji. Liczne są przypadki nielegalnych podłączeń elementów kanalizacji sanitarnej czy odprowadzania innego rodzaju ścieków poprzez kanalizację deszczową.

Dawniej wody opadowe uważano za umownie czyste, więc odprowadzano je w sposób naturalny po powierzchni terenu i istniejącymi ciekami lub w razie braku takiej możliwości-sztucznymi kanałami otwartymi.

Ścieki opadowe odprowadza do kanałów krytych przez wpusty uliczne, wpusty podwórzowe i przewody spustowe deszczowe(rynny). Sieć deszczowa pracuje okresowo i stosunkowo krótko, zaledwie kilkadziesiąt dni w ciągu roku, przy pełnym wykorzystaniu przekrojów raz na kilka lat, w zależności od prawdopodobieństwa pojawienia się deszczu miarodajnego przyjętego do obliczenia sieci. Natężenia przepływów w przewodach wahają się w szerokich granicach, tak jak natężenie deszczu obciążających kanały. Z tych warunków pracy sieci wynika jej rzekoma „nieekonomiczność”, bowiem koszty bezwzględne i jednostkowe przypadające na 1 ha terenu uzbrojonego są stosunkowo duże. To wszystko wpływa na układ sieci i na długość jej kanałów. Rzadko stosuje się jednolity układ, obejmujący całe miasto; częściej sieć jest rozbita na oddzielne części, obsługujące poszczególne dzielnice w zależności od topografii miasta, nawet bez żadnego powiązania ze sobą. W sieciach deszczowych do oddzielenia pierwszej, najbardziej zanieczyszczonej fali ścieków deszczowych i skierowania ich do oczyszczalni ścieków lub zbiornika retencyjnego stosuje się przelewy. Zbiorniki deszczowe służą do sterowania przepływem ścieków, a także do ich oczyszczania.

4. ZAŁOŻENIA WYJŚCIOWE AKTUALIZACJI PROGRAMU

Jako założenia wyjściowe do aktualizacji Programu ochrony środowiska Miasta Wałbrzych przyjęto uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, wynikające z obowiązujących aktów prawnych, programów wyższego rzędu oraz dokumentów planistycznych, uwzględniających problematykę ochrony środowiska. Niezbędne było również uwzględnienie zamierzeń rozwojowych gminy zarówno w zakresie gospodarczym i przestrzennym, jak i społecznym.

Uwarunkowania te, w powiązaniu z aktualnym stanem środowiska w gminie były podstawą do zdefiniowania priorytetów i celów w zakresie ochrony środowiska i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych.

4.1. Uwarunkowania zewnętrzne opracowania aktualizacji Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Wałbrzych.

Zasady ochrony środowiska wymuszają zachowanie kompleksowego, a zarazem sektorowego podejścia. Gmina nie jest układem zamkniętym, a poszczególne elementy środowiska zachowują ciągłość bez względu na granice terytorialne. Z tego względu, konieczne jest przyjęcie uwarunkowań wynikających z programów, planów i strategii zewnętrznych wyższego rzędu, umożliwiających szersze spojrzenie na poszczególne dziedziny ochrony środowiska.

Główne uwarunkowania zewnętrzne dla Miasta Wałbrzych w zakresie ochrony środowiska wynikają z następujących dokumentów:

- strategii trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, Województwa Dolnośląskiego, Powiatu Wałbrzyskiego oraz Miasta Wałbrzych,
- strategii rozwoju regionalnego kraju,
- koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju i Województwa Dolnośląskiego,
- polityki ekologicznej państwa wraz z programem wykonawczym,
- systemu prawa ochrony środowiska w Polsce, w tym projektowanych aktów prawnych,
- międzynarodowych zobowiązań Polski w zakresie ochrony środowiska,
- zobowiązań Polski przyjętych w zakresie ochrony środowiska w ramach procesu akcesji do Unii Europejskiej,
- Programu ochrony środowiska dla Województwa Dolnośląskiego,
- strategii i polityk sektorowych (zwłaszcza w zakresie energetyki, energetyki odnawialnej, rolnictwa i obszarów wiejskich, rozwoju regionalnego, edukacji ekologicznej, transportu, leśnictwa).

4.1.1. Zasady realizacji programu

Zasady realizacji polityki ekologicznej, cele i zadania ujęte w "Polityce Ekologicznej Państwa w latach 2009 – 2012 z perspektywą do roku 2016", „Programie Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015” oraz w dostosowanej do wymagań ustawy Prawo ochrony środowiska, zostały przyjęte jako podstawa niniejszej aktualizacji programu.

W świetle priorytetów aktualnej polityki ekologicznej Państwa, planowane działania w obszarze ochrony środowiska w Polsce wpisują się w priorytety w skali Unii Europejskiej i cele 6 Wspólnotowego programu działań w zakresie środowiska naturalnego. Zgodnie z ostatnim przeglądem wspólnotowej polityki ochrony środowiska do najważniejszych wyzwań należy zaliczyć:

- działania na rzecz zapewnienia realizacji zasady zrównoważonego rozwoju,
- przystosowanie do zmian klimatu,
- ochrona różnorodności biologicznej.

4.1.1.1. Polityka Ekologiczna Państwa

Nadrzędnym, strategicznym celem polityki ekologicznej państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego kraju (mieszkańców, zasobów przyrodniczych i infrastruktury społecznej) i tworzenie podstaw do zrównoważonego rozwoju społeczno - gospodarczego.

Realizacja tego celu osiągnana będzie poprzez niezbędne działania organizacyjne, inwestycyjne (w tym wdrażanie postanowień Traktatu Akcesyjnego), tworzenie regulacji dotyczących zakresu

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

korzystania ze środowiska i reglamentowania poziomu tego wykorzystania w najważniejszych obszarach ochrony środowiska.

W ten sposób realizacja krajowej polityki ekologicznej wpisywać się będzie w osiąganie celów tej polityki na poziomie całej Wspólnoty.

Osiąganiu powyższych celów służyć będzie realizacja następujących priorytetów i zadań:

1. Kierunki działań systemowych polegające na:

- uwzględnianiu zasad ochrony środowiska w strategiach sektorowych,
- aktywizacji rynku na rzecz ochrony środowiska,
- zarządzaniu środowiskowym,
- udziale społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska,
- rozwoju badań i postępie technicznym,
- odpowiedzialności za szkody w środowisku,
- uwzględnianiu aspektu ekologicznego w planowaniu przestrzennym.

2. Ochrona zasobów naturalnych polegająca na:

- ochronie przyrody,
- ochronie i zrównoważonym rozwoju lasów,
- racjonalnym gospodarowaniu zasobami wodnymi,
- ochronie powierzchni ziemi,
- gospodarowaniu zasobami geologicznymi.

3. Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego polegająca na działaniach w obszarach:

- środowisko a zdrowie,
- jakość powietrza,
- ochrona wód,
- gospodarka odpadami,
- oddziaływanie hałasu i pól elektromagnetycznych,
- substancje chemiczne w środowisku.

4.1.1.2. Program Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015.

Naczelną zasadą przyjętą w *Wojewódzkim Programie Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego* jest zasada zrównoważonego rozwoju, umożliwiająca harmonijny rozwój gospodarczy i społeczny wraz z ochroną walorów środowiskowych. Oznacza ona taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym w celu równoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw lub ich obywateli – zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń – następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych.

W kontekście powyższego, nadrzędny cel *Programu...* sformułowano następująco:

Dążenie do osiągnięcia zrównoważonego i trwałego rozwoju Województwa Dolnośląskiego poprzez poprawę stanu środowiska przyrodniczego, zachowanie jego istotnych walorów, utrzymanie ładu przestrzennego i rozwój infrastruktury ochrony Środowiska

Cele perspektywiczne, nawiązują do Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2009-2012 z perspektywą do roku 2016 oraz do Wojewódzkiego Programu Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015. Z uwagi na niewielki wpływ skali regionalnej na zmiany klimatu, nie formułuje się w tym zakresie celu perspektywicznego. Zagadnienia związane z przeciwdziałaniem i ograniczaniem negatywnych skutków wpływających na środowisko, zostały omówione w poniższych celach wraz z kierunkami działań.

5. REALIZACJA POLITYKI EKOLOGICZNEJ MIASTA WAŁBRZYCH.

Program Ochrony Środowiska dla Miasta Wałbrzych został przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/144 Rady Miejskiej w Wałbrzychu z dnia 30.12.2004 roku w sprawie uchwalenia „Programu Ochrony Środowiska Miasta Wałbrzych”. Przyjęty dokument nie jest aktem prawa miejscowego, ma jedynie charakter kierunkowy, wyznaczone i opisane w nim zadania są wytyczną dla realizowania Polityki Ekologicznej na terenie miasta, stawiając jednocześnie szereg zadań inwestycyjnych i pozainwestycyjnych w ciągu 4 kolejnych lat. Wytyczone zadania mają w sposób optymalny pomagać kształtować ład przestrzenny, zgodny z bieżącymi wymogami ochrony Środowiska. Przyjęty uchwałą Rady Miejskiej Program daje również możliwości ubiegania się o dofinansowanie ze źródeł zewnętrznych dla realizacji wytyczonych kierunków i zadań. Realizacja części zadań wymaga dużych nakładów finansowych i współdziałania – tak urzędów administracji publicznej, jak i przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych. Efekty realizacji wytyczonych zadań obserwowane są zwykle w długim horyzoncie czasowym, przy założonej ciągłości realizacji zadań poprawy i utrzymania stanu środowiska.

Przygotowywane przez pracowników Działu Gospodarki Przestrzennej i Środowiska coroczne „Informacje z realizacji Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Wałbrzycha na lata 2004-2007 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2015” – na przestrzeni ostatnich trzech lat – wskazują na:

- otwartą i niezawężającą formułę przyjętego Programu,
- elastyczny charakter realizacji przyjętych w programie kierunków,
- wysoki procent realizacji zadań przez przedsiębiorstwa z terenu miasta,
- realizację zadań poprawiających stan środowiska naturalnego we wszystkich jego komponentach, przez przedsiębiorstwa i urzędy administracji samorządowej (w zakresie m.in. edukacji ekologicznej, gospodarki odpadami, ochrony powietrza, gospodarki wodno-ściekowej, ochrony przeciwpowodziowej, ochrony powierzchni ziemi, ochrony przed hałasem, ochrony przyrody i krajobrazu),
- pełne i wieloaspektowe wykorzystanie dostępnych funduszy Gminnego Funduszu Ochrony Środowiska (do roku 2009).

Gminny Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej był funduszem celowym w rozumieniu ustawy o finansach publicznych. Fundusz ten nie posiadał osobowości prawnej. Wpływy z tytułu opłat i kar stanowiły w 20 % przychód gminnego funduszu ochrony Środowiska i gospodarki wodnej. Również wpływy z tytułu opłat i kar za usuwanie drzew i krzewów były w całości przychodami funduszu. Natomiast wpływy z tytułu opłat i kar za składowanie i magazynowanie odpadów stanowiły w 50 % przychód funduszu gminy, na obszarze której były składowane odpady. Ponadto przychodami funduszu celowego mogły być dobrowolne wpłaty, zapisy, darowizny, świadczenia rzeczowe i środki pochodzące z fundacji oraz wpływy z przedsięwzięć organizowanych na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej.

Środki gminnego funduszu przeznaczone były na wspomaganie działalności dotyczącej:

- edukacji ekologicznej oraz propagowania działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju,
- wspomaganie realizacji działań państwowego monitoringu Środowiska,
- wspomaganie innych systemów kontrolnych i pomiarowych oraz badań stanu środowiska, a także systemów pomiarowych zużycia wody i ciepła,
- wspomaganie systemów gromadzenia i przetwarzania danych związanych z dostępem informacji o środowisku,
- realizowania zadań modernizacyjnych i inwestycyjnych, służących ochronie środowiska i gospodarce wodnej,
- urządzania i utrzymywania terenów zieleni, zadrzewień oraz parków,
- realizacji przedsięwzięć związanych z gospodarką odpadami,
- wspierania działań przeciwdziałających zanieczyszczeniom,
- profilaktyki zdrowotnej dzieci na obszarach, na których występują przekroczenia standardów jakości Środowiska,
- wspierania wykorzystania lokalnych źródeł emisji odnawialnej oraz pomoc dla wprowadzenia bardziej przyjaznych dla środowiska nośników energii,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

- wspierania ekologicznych form transportu,
- działań z zakresu rolnictwa ekologicznego,
- innych działań ustalonych przez radę gminy, służących ochronie środowiska i gospodarce wodnej, w tym na programy ochrony środowiska.

Przedstawione w przyjętym Programie działania zostały skierowane na realizację kierunków Polityki ekologicznej - przy wykorzystaniu Gminnego Funduszu Ochrony Środowiska - w kolejnych latach (do roku 2009):

Realizacja GFOŚiGW w 2007 roku:

Zaplanowane na 2007r. wydatki gminnego funduszu w wysokości 569 750zł zrealizowano na kwotę 304 865,26zł.

Środki gminnego funduszu przeznaczono na:

transfery na rzecz ludności, tj.:

- dofinansowanie do modernizacji ogrzewania w lokalach mieszkalnych (150 wniosków po 800zł — 120 000zł),
- dofinansowanie do podłączeń istniejących budynków mieszkalnych do sieci kanalizacji sanitarnej (4 wnioski po 1000zł) — 4 000zł,

w ramach wydatków bieżących, na:

- edukację ekologiczną, na dofinansowanie różnego rodzaju zadań wydatkowano kwotę 15 100,37zł,
- urządzenie i utrzymanie zieleni w mieście, na dofinansowanie zadań wydatkowano kwotę 50 961,34zł,
- gospodarkę odpadami, na dofinansowanie zadań wydatkowano kwotę 4893zł,
- ochronę powietrza, na dofinansowanie zadania wydatkowano 10 000 zł,

w ramach wydatków inwestycyjnych, na:

- ochronę powietrza i termomodernizację obiektów gminnych, na dofinansowanie zadań wydatkowano kwotę 38 406,25zł,
- gospodarkę wodno-ściekową - na dofinansowanie zadań wydatkowano kwotę 61 504,30zł,

Realizacja GFOŚiGW w 2008 roku:

W 2008 roku zrealizowano koszty w wysokości 808 331,32 zł. Środki zostały przeznaczone na:

1. Transfery na rzecz ludności – wydatkowano 149 217,46zł, w tym:

- dofinansowanie do modernizacji ogrzewania w lokalach mieszkalnych (182 wnioski po 800 zł) -144 800zł,
- dofinansowanie do podłączeń istniejących budynków mieszkalnych do sieci kanalizacji sanitarnej (4 wnioski po 1.000 zł) - 4 000zł,
- dofinansowanie dla osoby fizycznej utylizującej odpady zawierające azbest z budynku mieszkalnego (1 wniosek) – 417,46zł,

2. Wydatki bieżące – wydatkowano 70 672,55zł, w tym:

- edukacja ekologiczna – wydatkowano 11 615,87zł,
- urządzenie i utrzymanie zieleni w mieście – wydatkowano 40 624,99zł,
- gospodarka odpadami – wydatkowano 3 804,94zł:
- gospodarka wodno-ściekowa – wydatkowano 14 626,75zł,

3. Wydatki inwestycyjne – wydatkowano 588 441,31zł, w tym:

- ochrona powietrza i termomodernizacja obiektów gminnych – wydatkowano 588 441,31zł,
- gospodarka wodno-ściekowa – wydatkowano 22 000zł,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Realizacja GFOŚiGW w 2009 roku:

W 2009 roku zrealizowano środki w wysokości 2 280 343,04zł. zostały przeznaczone na:

1. Transfery na rzecz ludności – wydatkowano 158 821,99zł, w tym:
  - dofinansowanie do modernizacji ogrzewania w lokalach mieszkalnych (183 wnioski po 800 zł) - 146 400zł,
  - dofinansowanie do podłączeń istniejących budynków mieszkalnych do sieci kanalizacji sanitarnej lub budowa indywidualnych oczyszczalni ścieków wraz z likwidacją zbiorników bezodpływowych przez osoby fizyczne (1 wniosek 2.000 zł) - 2 000zł,
  - dofinansowanie do podłączeń istniejących budynków mieszkalnych do sieci kanalizacji sanitarnej wraz z likwidacją zbiorników bezodpływowych przez wspólnoty i Spółdzielnie mieszkaniowe – 10 421,99zł, w tym:
    - likwidacja dołu gnilnego wraz z rozebraniem zewnętrznych suchych toalet ul. Listopada 54 – 4 026zł,
    - likwidacja dołu gnilnego wraz z rozebraniem zewnętrznych suchych toalet ul. Baczyńskiego 32 - 3 413,13zł,
    - likwidacja dołu gnilnego wraz z rozebraniem zewnętrznych toalet ul. Baczyńskiego 30 - 2 982,86zł
2. Wydatki bieżące – wydatkowano 138 313,46zł, w tym:
  - edukacja ekologiczna – wydatkowano 16 590,07zł,
  - urządzenie i utrzymanie zieleni w mieście – wydatkowano 121 723,39zł,
3. Wydatki inwestycyjne – wydatkowano 1 983 207,59zł, w tym:
  - ochrona powietrza i termomodernizacja obiektów gminnych – wydatkowano 1 734 726,49zł,
  - gospodarka wodno-ściekowa – wydatkowano 248 481,10zł,

Ocena stopnia realizacji zadań wytyczonych w przyjętym Programie Ochrony Środowiska:

Przyjęty Program Ochrony Środowiska formułował zadania inwestycyjne i pozainwestycyjne tak dla Miasta Wałbrzych, jak również dla szeregu instytucji i przedsiębiorstw uczestniczących w wywieraniu wpływu na stan środowiska na terenie Gminy. Określenie stanu ich realizacji nie jest sprawą oczywistą i prostą ze względu na szereg elementów wpływających na realizację zadań, w tym m.in.:

- zmiany sytuacji ekonomiczno – gospodarczej kraju, województwa, gminy,
- zmiany priorytetów realizacyjnych w okresie obowiązywania programu,
- zmiany celów i priorytetów w Polityce Ekologicznej Państwa (uległa w międzyczasie zmianie),
- okoliczności pojawiające się w trakcie obowiązywania programu, a mające wpływ na jego realizację (np. konieczność przygotowania dodatkowych dokumentów, które nie były brane wcześniej pod uwagę),
- zmiany bieżącej sytuacji w gminie.

Ochrona przyrody:

Realizowane zadania dotyczyły głównie bieżącego utrzymania, pielęgnacji terenów zieleni, parków, skwerów, zieleni przyulicznej. Opracowano również projekt „Rewitalizacji funkcji rekreacyjnych parków miejskich w Wałbrzychu” poprzez opracowywanie projektów rewitalizacji oraz wykonanie prac remontowych i pielęgnacyjnych na terenach zieleni parkowej w mieście. Na zlecenie Wojewody Dolnośląskiego opracowano inwentaryzację zasobów przyrodniczych występujących na terenie gminy, w celu uzyskania pełnej informacji o stanie zieleni i przyrody żywej. Szereg zadań realizowany był przez szkoły podstawowe i gimnazja oraz przez Spółdzielnię Mieszkaniową „Podzamcze”.

Ochrona litosfery:

Zadania w zakresie ochrony litosfery realizowane były m.in. przez wprowadzanie odpowiednich zapisów w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, zabezpieczającym

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

dotychczasowe elementy litosfery i wprowadzającym działania prewencyjne, m.in. dotyczące strefowania poszczególnych zamierzeń, stref ochronnych, granic obszarów etc. Wykonano m.in. zadania związane z rekultywacją terenów zdegradowanych oraz likwidacją dzikich wysypisk (opracowano projekt rekultywacji wysypiska przy ul. Stacyjnej oraz likwidowano nielegalne wysypiska odpadów).

Ochrona wód podziemnych i powierzchniowych, gospodarka wodno-ściekowa:

Zadania w tym obszarze realizowane były m.in. przez Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o., Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze, Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A., MZB sp. z o.o., Trelleborg Automotive Poland sp.z o.o., Cersanit III S.A. oraz Gminę Wałbrzych. Realizowane zadania związane były głównie z poprawą zaopatrzenia mieszkańców w wodę, budową kanalizacji sanitarnej, budową oczyszczalni ścieków, modernizacją gospodarki ściekowej na terenie zakładów, porządkowaniem gospodarki ściekowej w mieście, analizą wód opadowych i ścieków sanitarnych, przygotowaniem technicznym inwestycji gospodarki ściekowej, przebudową kanałów deszczowych. Istotną sprawą jest nadal konieczność usystematyzowania spraw związanych z odprowadzaniem wód opadowych (deszczowych) – konieczność opracowania niezbędnej dokumentacji celem uzyskania pozwoleń wodno – prawnych.

Ochrona przeciwpowodziowa:

Zadania minimalizacji zagrożeń związanych z powodzią należą do zadań wielopoziomowych. Należy zaznaczyć zwracanie szczególnej uwagi na zagrożenia powodziowe przy okazji wprowadzania zmian do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (dot. m.in. zmian użytkowania gruntów rolnych (wprowadzanie użytków zielonych). Wszystkie warunki i zasady ochrony przeciwpowodziowej są wprowadzone do Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz do Planu Zagospodarowania Przestrzennego. Opracowano m.in. wstępne dokumentacje dot. zabezpieczenia osiedla Konradów oraz Lubiechowa przed wodami opadowymi.

Ochrona powietrza:

Zadania związane z ochroną powietrza atmosferycznego oraz z poprawą jego jakości realizowane były m.in. przez Gminę Wałbrzych, Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze, Trelleborg Automotive Poland sp. z o.o., Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Wałbrzychu, Powiatową Stację Sanitarno – Epidemiologiczną, Spółdzielnię Mieszkaniową „Skarbek”, Fabrykę Porcelany „Wałbrzych” S.A. WAMAG S.A., Cersanit III S.A. Związane były m.in. z termomodernizacją obiektów gminnych, modernizacjami procesów produkcyjnych, minimalizacją zużycia surowców i materiałów, wdrażaniem systemów monitoringu, zakupem sprzętu laboratoryjnego, modernizacjami kotłowni, ograniczaniem emisji lotnych związków organicznych i gazów cieplarnianych. Zostały w części zrealizowane zadania budowy nowych odcinków dróg, zadania przebudowy i modernizacji oraz poprawy stanu niektórych dróg w mieście. Na bieżąco działania uwzględniane są na etapie wprowadzania zmian do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (np. określenia wpływu lokalizacji przedsięwzięć uciążliwych dla środowiska w obszarze komunikacji). Istnieje pilna konieczność realizacji obwodnicy miasta i wyprowadzenia ruchu tranzytowego ze śródmieścia, która oprócz zmniejszenia emisji komunikacyjnej zapewni zmniejszenie wpływu szkodliwych czynników związanych z oddziaływaniem transportu.

Ochrona przed hałasem:

Zadania związane z ochroną przed hałasem realizowane były m.in. przez Gminę Wałbrzych, Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze oraz Cersanit III S.A. Związane były m.in. z modernizacją dróg gminnych zgodnie z wyznaczonym harmonogramem, wprowadzaniem zmian z procesach technologicznych w zakładach oraz prowadzeniem monitoringu hałasu zewnętrznego.

Promieniowanie elektromagnetyczne:

Zadania w zakresie ograniczania wpływu, monitorowania i pomiarów wykonuje WIOŚ we Wrocławiu, nie leżą one w kompetencjach Gminy Wałbrzych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU-2018**

Gospodarka odpadami:

Zadania z zakresu gospodarki odpadami realizowane były m.in. przez Gminę Wałbrzych, szkoły podstawowe i gimnazja, Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze, Trelleborg Automotive Poland sp. z o.o., Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Wałbrzychu, Spółdzielnię Mieszkaniową „Skarbek”, Fabrykę Porcelany „Wałbrzych” S.A., Cersanit III S.A., Toyota Motor Manufacturing Poland, „Faurecia”, Wałbrzyskie Centrum Zatrudnienia Socjalnego. Związane były m.in. z inwentaryzacją pojemników do selektywnej zbiórki odpadów, rozstawieniem nowych pojemników, zorganizowaniem punktu zbiórki zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego, przeterminowanych lekarstw, organizacją zbiórki odpadów wielkogabarytowych, uruchomieniem zakładu demontażu pojazdów, maszyn i urządzeń technicznych, przeprowadzaniem różnego rodzaju akcji i konkursów związanych z segregacją i gospodarką odpadami, prowadzeniem działań związanych z minimalizacją odpadów przemysłowych, zbiórką surowców wtórnych, likwidacją i utylizacją odpadów budowlanych zawierających azbest, szkoleniem pracowników w zakresie postępowania z odpadami.

Edukacja ekologiczna:

Zadania w dziedzinie edukacji ekologicznej zrealizowane zostały w zadowalającym stopniu. Traktowane są one systematycznie priorytetowo, ze względu na świadomość pokładania w tym elemencie ochrony środowiska znacznych nadziei i spodziewanych korzyści w długoterminowym horyzoncie czasu. Realizowane były głównie przez Gminę Wałbrzych, wszelkiego typu szkoły i organizacje pozarządowe.

Zarządzanie środowiskowe:

Zgodnie z terminami określonymi w dokumentach nadrzędnych przygotowywane są odpowiednie dokumenty właściwe dla szczebla gminnego.

Realizowane zadania przebiegały zgodnie z obowiązującym stanem prawnym. W zarządzaniu środowiskiem wykorzystywane są:

- Program Gospodarki Odpadami,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
- Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
- Ewidencja zabytków miasta,
- Inwentaryzacja przyrodnicza,
- Program edukacji ekologicznej,
- Program rewitalizacji zieleni w mieście.

Mimo krótkiego okresu czasu jaki upłynął od zatwierdzenia programu ochrony środowiska nastąpiły zmiany w przepisach na tyle znaczące, że część zadań zapisanych w programie uległa zdezaktualizowaniu. Ponadto niektóre z zadań obciążających samorząd wymagają znacznych nakładów środków finansowych, co niejednokrotnie jest podstawową przyczyną braku ich realizacji. W tym przypadku ważną sprawą jest określenie priorytetów dla poszczególnych tematów zadań i określenie konieczności ich wykonania w określonym czasie. Prawo ochrony środowiska przewiduje wykonanie aktualizacji programów ochrony środowiska co 4 lata, co umożliwi doprowadzenie zapisów programu do zgodności z obowiązującymi przepisami.

6. ZAŁOŻENIA OCHRONY ŚRODOWISKA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

Naczelną zasadą przyjętą w przedmiotowej aktualizacji programu jest zasada zrównoważonego rozwoju w celu umożliwienia lepszego zagospodarowania istniejącego potencjału gminy (zasobów środowiska, surowców naturalnych, obiektów, sprzętu, jak i ludzi oraz wiedzy).

Na podstawie przeprowadzonej analizy stanu środowiska i źródeł jego przekształceń oraz zagrożeń przedstawiono poniżej propozycję działań programowych umożliwiających spełnienie zasady zrównoważonego rozwoju poprzez koordynację działań w sferze gospodarczej, społecznej i środowiskowej. Daje to możliwość planowania przyszłości gminy w perspektywie kilkunastu lat i umożliwia aktywizację społeczeństwa gminy, zwiększenie inicjatywy i wpływu społeczności na realizację działań rozwojowych.

Cele i działania proponowane w aktualizacji programu ochrony środowiska powinny posłużyć do tworzenia warunków dla takich zachowań ogółu społeczeństwa, które polegać będą w pierwszej kolejności na niepogarszaniu stanu środowiska przyrodniczego na danym terenie, a następnie na jego poprawie. Realizacja wytyczonych celów w aktualizacji programu powinna spowodować zrównoważony rozwój gospodarczy, polepszenie warunków życia mieszkańców przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego na terenie gminy.

6.1. Cele ekologiczne

Kompleksowość zagadnień ochrony środowiska, a także zakres przeobrażeń na terenie gminy wymusiła wyznaczenie celów średniookresowych i priorytetowych, a także przyjęcie zadań z zakresu wielu sektorów ochrony środowiska. Spośród nich dokonano wyboru najistotniejszych zagadnień, których rozwiązanie przyczyni się w przyszłości do poprawy stanu środowiska na terenie gminy.

Wyboru priorytetów ekologicznych dokonano w oparciu o diagnozę stanu poszczególnych komponentów środowiska na terenie Miasta Wałbrzych, uwarunkowania zewnętrzne (obowiązujące akty prawne) i wewnętrzne, a także inne wymagania w zakresie jakości środowiska. Wybór priorytetowych przedsięwzięć ekologicznych na terenie Miasta Wałbrzych na lata 2010-2014 z perspektywą do roku 2018 przeprowadzono przy zastosowaniu następujących kryteriów organizacyjnych i środowiskowych.

6.1.1. Kryteria o charakterze organizacyjnym

- wymiar zadania przedsięwzięcia (ponadlokalny i publiczny),
- konieczność realizacji przedsięwzięcia ze względów prawnych,
- zabezpieczenia środków na realizację lub możliwość uzyskania dodatkowych zewnętrznych środków finansowych (z Unii Europejskiej z innych źródeł zagranicznych lub krajowych),
- efektywność ekologiczna przedsięwzięcia,
- znaczenie przedsięwzięcia w skali regionalnej,
- spełnianie wymogów zrównoważonego rozwoju - zgodność przedsięwzięcia dla rozwoju gospodarczego gminy.

6.1.2. Kryteria o charakterze środowiskowym

- możliwość likwidacji lub ograniczenia najpoważniejszych zagrożeń środowiska i zdrowia ludzi,
- zgodność z celami ekologicznymi i zasadniczymi kierunkami zadań wynikających ze Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego,
- zgodność z celami i priorytetami ekologicznymi określonymi w "Polityce Ekologicznej Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016" i „Programie Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015”,
- zgodność z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski w zakresie ochrony środowiska,
- skala dysproporcji pomiędzy aktualnym i prognozowanym stanem środowiska a stanem wymaganym przez prawo,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- skala efektywności ekologicznej przedsięwzięcia (efekt planowany, tempo jego osiągnięcia),
- wieloaspektowość efektów ekologicznych przedsięwzięcia (możliwość jednoczesnego osiągnięcia poprawy stanu środowiska w zakresie kilku elementów środowiska),
- w odniesieniu do gospodarki odpadami istotnym kryterium była zgodność proponowanych zadań z wymogami kształtowania nowoczesnej gospodarki odpadami poprzez priorytetowe traktowanie tworzenia systemów, działań w zakresie zbiórki i transportu, odzysku i unieszkodliwiania odpadów.

6.1.3. Cele ekologiczne dla Miasta Wałbrzych.

Kierując się podanymi powyżej kryteriami, wyznaczono następujące cele dla Miasta Wałbrzych z zakresu ochrony środowiska:

- środowisko dla zdrowia – dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego,
- wzmocnienie systemu zarządzania środowiskiem oraz podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa,
- ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody,
- zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii.

7. KIERUNKI DZIAŁAŃ SYSTEMOWYCH

7.1. Uwzględnienie zasad ochrony środowiska w strategiach sektorowych

Stan wyjściowy

Wszystkie działania człowieka są prowadzone w środowisku przyrodniczym, mają więc wpływ na jego stan obecny i przyszły. Oznacza to konieczność takiego gospodarowania, aby zachować środowisko w możliwie dobrym stanie dla przyszłych pokoleń. Tak więc kryteria zrównoważonego rozwoju powinny być uwzględnione we wszystkich dokumentach strategicznych sektorów gospodarczych. Dokumenty te, zgodnie z art. 46 ustawy z dn. 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, powinny być poddawane tzw. strategicznym ocenom oddziaływania na środowisko w celu sprawdzenia, czy rozwiązania w nich zawarte nie przyniosą zagrożenia dla środowiska teraz i w przyszłości.¹

7.1.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Dążenie, aby projekty dokumentów strategicznych były zgodne z obowiązującym prawem

7.2. Zarządzanie środowiskowe

Stan wyjściowy:

Systemy Zarządzania Środowiskowego (SZŚ) zapewniają włączenie środowiska i jego ochrony do celów strategicznych firmy i przypisanie zagadnień do kompetencji jej zarządu. Systemy te są dobrowolnym zobowiązaniem się organizacji w postaci przedsiębiorstwa, placówki sektora finansów, szkolnictwa, zdrowia, jednostki administracji publicznej i innej do podejmowania działań mających na celu zmniejszanie oddziaływań na środowisko, związanych z prowadzoną działalnością. Posiadanie przez daną firmę prawidłowo funkcjonującego SZŚ gwarantuje, iż firma ta działa zgodnie ze wszystkimi przepisami ochrony środowiska.

W ostatnich latach nastąpił dynamiczny rozwój systemów zarządzania środowiskowego. Blisko 1 100 organizacji w Polsce posiada certyfikowane systemy zgodnie z normą PN - EN ISO 14001. Od 2002 r. prowadzone były intensywne przygotowania do stworzenia możliwości rejestracji polskich organizacji w systemie EMAS. Pierwszą krajową organizacją w tym systemie zarejestrowano we wrześniu 2005 r.

Wspólnotowy System Ekozarządzania i Audytu (EMAS) (ang. *Eco-Management and Audit Scheme*) to system zarządzania środowiskowego, w którym dobrowolnie mogą uczestniczyć organizacje (przedsiębiorstwa, instytucje, organizacje, urzędy). Głównym założeniem systemu jest wyróżnienie tych organizacji, które wychodzą poza zakres minimalnej zgodności z przepisami i ciągle doskonalą efekty swojej działalności środowiskowej.

Podstawowe zasady systemu określa rozporządzenie 761/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 marca 2001 r. dopuszczające dobrowolny udział organizacji we wspólnotowym systemie ekozarządzania i audytu (EMAS). Rozporządzenie z dniem 1 maja 2004 r. zaczęło obowiązywać w Polsce.

System EMAS wykazuje duże podobieństwo do normy ISO 14001. Od roku 2001 treść normy ISO 14001 została włączona do rozporządzenia EMAS, pozwalając na ograniczenie się do identyfikacji dodatkowych wymagań stawianych organizacjom w systemie EMAS. Wdrożenie systemu zarządzania środowiskowego w oparciu o wymagania normy ISO 14001 można traktować jako krok w kierunku rejestracji w systemie EMAS

¹ *Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016 – Warszawa 2008*

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

7.2.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Upowszechnianie i wspieranie wdrażania systemów zarządzania środowiskowego

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Wprowadzanie „zielonych zamówień” promujących w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego firmy posiadające certyfikaty zarządzania środowiskowego poprzez uzyskanie przez nie dodatkowych punktów	Miasto Wałbrzych
Upowszechnienie wśród społeczeństwa logo EMAS i normy ISO 14001 a także logo CP jako znaków jakości środowiskowej	Miasto Wałbrzych, organizacje pozarządowe,
Podnoszenie prestiżu instytucji publicznej posiadającej certyfikat zarządzania przez akcję wśród społeczeństwa dotyczącą znaczenia certyfikatu	Miasto Wałbrzych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Ograniczenie częstotliwości kontroli, w zakresie ochrony Środowiska, podmiotów gospodarczych posiadających certyfikaty zarządzania środowiskowego i uproszczenie trybów ich kontroli	Organy kontrolujące
Ograniczenie kosztów związanych z wdrożeniem systemów zarządzania środowiskowego przez przedsiębiorstwa i instytucje.	Przedsiębiorstwa i instytucje wdrażające SZŚ, firmy doradcze, firmy certyfikujące

7.3. Udział społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska

Stan wyjściowy

Rola edukacji ekologicznej w procesie realizacji polityki środowiskowej, a więc i obowiązków ekologicznych, jest szczególnie istotna. Problem niedostatków w zakresie ochrony środowiska jest widoczny nie tylko z punktu widzenia stosowanych przez przedsiębiorców technologii (a raczej ich niestosowania, braku polityki segregacji odpadów, braku odpowiedniej ilości odpowiednich jakościowo składowisk odpadów itp.), jak i wyrobienia w społeczeństwie, szacunku do otaczającej przyrody. Nie chodzi również tylko o edukację w ścisłym tego słowa znaczeniu, czyli proces nauczania, świadczony w ramach systemu oświaty, ale o kształtowanie świadomości ekologicznej w każdej dziedzinie życia, mającej jakkolwiek związek z ochroną środowiska.

Na terenie Miasta Wałbrzych prowadzone są m.in. następujące działania, prowadzone głównie przez placówki oświatowe (nadzorowane przez Gminny Wydział Edukacji) – szczegółowo opisane w rozdz. 5:

- konkursy ekologiczne, recytatorskie, malarskie, fotograficzne,
- akcje edukacyjne,
- akcja „Sprzątanie świata”.

Na terenie gminy prowadzona jest edukacja ekologiczna polegająca na organizowaniu akcji edukacyjnych prowadzonych z dziećmi i nauczycielami w przedszkolach, uczniami i nauczycielami w szkołach podstawowych, na spotkaniach z mieszkańcami i lokalnymi liderami. W czasie spotkań prowadzona jest praktyczna nauka segregacji odpadów, a także przekazywane są plakaty, ulotki oraz pakiety edukacyjne.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

7.3.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, zgodnie z zasadą: „myśl globalnie, działaj lokalnie”

Kierunki działań:

Zadania własne i koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Kontynuacja realizacji programu edukacji ekologicznej	Miasto Wałbrzych
Wspieranie merytoryczne i finansowe aktywnych form edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży np. organizowanie konkursów i sesji popularno-naukowych związanych z tematyką środowiskową	Miasto Wałbrzych, organizacje pozarządowe
Wsparcie finansowe projektów z zakresu edukacji ekologicznej o zasięgu ponadgminnym	Miasto Wałbrzych, organizacje pozarządowe
Współdziałanie władz gminnych z mediami w zakresie prezentacji stanu środowiska i działań podejmowanych na rzecz jego ochrony	Miasto Wałbrzych, Organizacje pozarządowe
Udział przedstawicieli Urzędu Miejskiego w szkoleniach z zakresu publicznego dostępu do informacji o środowisku	Miasto Wałbrzych, Organizacje pozarządowe
Doskonalenie metod udostępniania informacji o środowisku i jego ochronie przez wszystkie instytucje publiczne	Miasto Wałbrzych
Edukacja ekologiczna oraz promowanie działalności proekologicznej	Miasto Wałbrzych, szkoły, organizacje pozarządowe
Kampanie edukacyjno – informacyjne oraz nagrody dla uczestników konkursów organizowanych przez Miasto	Miasto Wałbrzych

7.4. Odpowiedzialność za szkody w środowisku

Stan wyjściowy

3 października 2008 roku Sejm uchwalił w ustawę o zapobieganiu i naprawie szkód w środowisku, która określa zasady odpowiedzialności za zanieczyszczenia. Ustawa dostosowuje polskie prawo do dyrektywy unijnej z 2004 roku.

Zasada zakładająca, że zanieczyszczający środowisko płaci, jest stosowana w Polsce już od lat. System opłat i kar za zanieczyszczenia i szkody w środowisku był wprowadzony w latach 80. Działał skutecznie, ale nie był rozwiązaniem kompatybilnym z jednolitą polityką w tym zakresie w Unii. Ustawa określa zasady odpowiedzialności za naprawę szkód w środowisku. Z powodu nie wywiązywania się sprawców z tego obowiązku, instytucje publiczne ponoszą straty w wysokości od 25 do 125 mln zł rocznie. Nowe prawo przewiduje, że osoby poszkodowane lub inne zainteresowane strony (np. organizacje ekologiczne) będą mogły zgłaszać zaistniałe szkody do organów ochrony środowiska. W przypadku, gdy nie będzie można rozpoznać sprawcy lub nie będzie można wobec niego rozpocząć egzekucji, naprawą szkody zajmie się regionalny dyrektor ochrony środowiska. Na nim ciąży również obowiązek podjęcia działań w przypadkach wystąpienia zagrożenia życia lub zdrowia ludzi albo pojawienia się nieodwracalnych szkód w środowisku. Jeśli zagrożenie zostanie wywołane przez organizmy genetycznie zmodyfikowane, organem odpowiedzialnym będzie minister środowiska.

Ustawa Prawo ochrony środowiska rozróżnia dwa rodzaje odpowiedzialności związanej z występowaniem szkody w środowisku:

- odpowiedzialność administracyjna związana z egzekwowaniem administracyjnych obowiązków ciążących na podmiotach korzystających ze środowiska,
- odpowiedzialność cywilnoprawna pozostająca w gestii sądów powszechnych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Chociaż polskie podejście do kwestii odpowiedzialności sprawcy za szkody w środowisku jest szersze od wspólnotowego, to w najbliższych latach polityką w tym zakresie kształtować będą przepisy UE zawarte w Dyrektywie 2004/35/WE w sprawie odpowiedzialności za zapobieganie i naprawę szkód w środowisku. Do zadań Głównego Inspektora Ochrony Środowiska należeć będzie prowadzenie rejestru zagrożeń i szkód w środowisku.

7.4.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Stworzenie systemu prewencyjnego, mającego na celu zapobieganie szkodom w środowisku i sygnalizacja możliwości wystąpienia szkody

Kierunki działań:

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Stworzenie bazy danych o szkodach w środowisku i działaniach naprawczych	Inspektorat Ochrony Środowiska
Prowadzenie szkoleń na temat odpowiedzialności sprawcy za szkody w środowisku dla pracowników administracji, sądownictwa oraz podmiotów gospodarczych	Inspektorat Ochrony Środowiska, organizacje pozarządowe

7.5. Aspekt ekologiczny w planowaniu przestrzennym

Stan wyjściowy

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r., jest podstawowym instrumentem kształtowania ładu przestrzennego pozwalającym gminom na racjonalną gospodarkę terenami. Poza planem miejscowym w systemie planowania przestrzennego występują instrumenty pomocnicze, w postaci decyzji lokalizacyjnych. Pomimo istnienia ustawy oraz ustaw określających kompetencje w tym zakresie samorządów wszystkich szczebli znaczna powierzchnia kraju nie jest objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Taka sytuacja powoduje wydawanie wielu decyzji lokalizacyjnych i gospodarczych, podejmowanych bez uwzględnienia konieczności zachowania ładu przestrzennego i uporządkowanego rozwoju terenów mieszkaniowych, przemysłowych czy rekreacyjnych. W decyzjach lokalizacyjnych często występuje też brak uwzględniana zasad ochrony środowiska.

7.5.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które powinny być podstawą lokalizacji nowych inwestycji

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego wymagań ochrony środowiska i gospodarki wodnej, w szczególności wynikających z opracowań ekofizjograficznych, prognoz oddziaływania na środowisko	Miasto Wałbrzych

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Wprowadzenie mechanizmów ochrony zasobów złóż kopalin przed zagospodarowaniem powierzchni, uniemożliwiającym przyszłe wykorzystanie	Miasto Wałbrzych
Uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego wyników monitoringu środowiska, w szczególności w zakresie powietrza, wód i hałasu	Miasto Wałbrzych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Przeprowadzanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko już na etapie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	Organ opracowujący projekt dokumentu, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, Państwowy Inspektor Sanitarny

8. OCHRONA ZASOBÓW NATURALNYCH

8.1. Ochrona przyrody

Stan wyjściowy – dominujące w gminie zbiorowiska roślinne

Dendroflora Wałbrzycha składa się przeważnie ze sztucznie sadzonych borów świerkowych, rzadziej lasów liściastych, zarośli i zadrzewień parkowych. W piętrze pogórza (do 500m wysokości n.p.m.), które obejmuje Pogórze Wałbrzyskie, dno Kotliny Wałbrzyskiej, dno Białego Kamienia, dominują lasy liściaste na glebach brunatnych. Gęste runo leśne charakteryzuje się często cechami pierwotnymi, przypominającymi faunę buczyny sudeckiej (Matuszkiewicz 1950). Skrawki tych lasów dostrzegamy w pobliżu Lubiechowa i Poniatowa, a nawet w Parku im. Sobieskiego. Są to jedyne lasy podgórskie na terenie miasta (Sarosiek i in., 1967; Skrzężyna, 1979). Piętro regła dolnego z lasami górskimi położonymi ponad 500 m n.p.m. zbudowane było początkowo z buków, modrzewi, jaworów, świerków, jesionów i dębów. W ciągu wieków zostały one doszczętnie zniszczone i następnie zastąpione mało odpornymi monokulturami świerka nizinnego. Jedyne koło Glinnika i na Niedźwiadkach można spotkać ich miniaturowe resztki.

Układ przestrzenny zieleni miejskiej Wałbrzycha:

Tereny zieleni w Wałbrzychu są rozmieszczone plamowo, co wynika z topografii terenu i rozwoju przemysłu. Układ plamowy jest najczęściej spotykany w polskich miastach. Jest układem powstającym chaotycznie w trakcie rozwoju miasta, a przez swoje rozproszenie nie wytwarza mikroklimatu. Trzon układu zieleni Wałbrzycha stanowią zwarte kompleksy leśne zlokalizowane na obrzeżach miasta. Najrozleglejsze znajdują się na przeciwległych krańcach miasta w osi północ-południe. Obecne dzielnice: Biały Kamień, Sobięcín, Szczawienko w przeszłości stanowiły oddzielne jednostki administracyjne. Z uwagi na zdrowotne, ekologiczne i estetyczne funkcje zieleni, bardziej korzystny od plamowego byłby układ umożliwiający utrzymanie ciągłości, poczynając od otaczających miasto lasów poprzez kliny zieleni wnikające w zabudowę i łączące się z zielenią osiedlową. Obecnie taką rolę spełniają największe parki miejskie tj. Park im. Sobieskiego i Park w Rusinowej, stanowiąc uzupełnienie i przedłużenie kompleksów leśnych, tworzą one płynne przejście od zieleni krajobrazu otwartego do krajobrazu miejskiego. Podobny efekt może dać włączenie do systemu zieleni miejskiej hałd pokopalnianych, zrehabilitowanych w kierunku leśnym. Przykładem tego są hałdy przy ul. Batorego, Ceglanej, Bałtyckiej.

Parki krajobrazowe

„Książański Park Krajobrazowy” utworzony 28.10.181 r. uchwałą nr 35/81 WRN w Wałbrzychu zajmuje powierzchnię 3 155,4 ha. Powierzchnia otuliny to 5 933 ha. Książański Park Krajobrazowy obejmuje swym zasięgiem tereny gmin: Wałbrzych, Stare Bogaczowice, Dobromierz, Świebodzice, Świdnica. Celem ochrony jest zachowanie wartości przyrodniczych i kulturowych części strefy Brzeżnej Pogórza Wałbrzyskiego, popularyzacja i upowszechnianie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania.

Park odznacza się wielkim zróżnicowaniem biotopów. Liczba gatunków roślin waha się od 181 do 229. Rośliny zielne należą do 50 rodzin, a ich najliczniejszą grupę stanowią Astraceae, Poaceae i Rosaceae. Znalaziono tu 21 gatunków, które na terenie Polski mają swoje granice zasięgu, np. granicę zachodnią osiąga przytulia Schultesa. W parku stwierdzono również 24 gatunki górskie i podgórskie oraz 4 gatunki leśne reglowe. Duże zróżnicowanie mchów. Tylko w dolinie Pełcznicy odnotowano 73 gatunki. Bogata też jest flora porostów 54 gatunki. Z roślin chronionych odnotowano 29 gatunków, w tym 19 podlegających ochronie całkowitej. Najliczniej reprezentowany jest cis pospolity, porastający głównie skaliste zbocza Pełcznicy, Szczawnika i Poleśnicy. Rośnie tam około 130 drzew, z których większość ma obwoły pni 80-130cm, są także okazy znacznie grubsze, w tym blisko 400-letni cis "Bolko" (280 cm).

Lasy porastające tereny Parku zaliczamy do piętra podgórskiego, są silnie zdegradowane w porównaniu do stanu pierwotnego. Wyróżnia się w Parku, trzy podstawowe zespoły roślinne:

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- **Kwaśną buczynę górską** - jako pozostałość po rosnącej tu puszczy bukowej - drzewostan stanowi buk zwyczajny, a gatunkami domieszkowymi są: jawor, klon, brzoza brodawkowata i sosna pospolita, w podszyciu: jarzębina i głogi, w runie: kosmatka gajowa, śmiałek pogięty, borówka czarna, wiechlina gajowa, oraz gatunki górskie: przynęt purpurowy i czerniec gronkowy.
- **Grądy** – zbiorowiska roślinności występujące w wyższych partiach. Skład drzewostanu tworzą: grab zwyczajny, dąb bezszypułkowy, lipa drobnolistna, klon zwyczajny, jawor i buk. Z krzewów min.: czeremcha zwyczajna, jarzębina i leszczyna. W runie min.: przytulia Schultesa, kopytnik pospolity, gajowiec żółty, bluszcz pospolity, śmiałek pogięty.
- **Zespół olszyny podgórskiej** - olsza czarna, jawor, klon, świerk pospolity, wierzby. Runo to min.: babka zwyczajna, bluszcz kurdybanek, życica trwała.

Małe przestrzenie śródleśne i dna dolin to typowe zbiorowiska roślin łąkowych z rosnącymi tu kłósówką wełniastą, krwawnikiem pospolitym, kostrzewą owczą i lepieźnikiem różowym.

Zróznicowana rzeźba terenu, urozmaicone warunki mikroklimatyczne, stwarzają odpowiednie środowisko dla rozwoju gatunkowego drobnej fauny. Stwierdzono występowanie 89 gatunków mięczaków, niektóre są endemitami dla Sudetów, inne mają tu granice swoich zasięgów. Do szczególnie rzadkich zaliczono: bursztynkę wysmukłą, świdrzyka łamliwego, ślimaka karpackiego, pomrowika nakrapianego.

Fauna pajęczaków liczy 199 gatunków, w tym 21 bardzo rzadkich na Dolnym Śląsku, jak np. gatunki górskie: *Centromerus sellarius*, *Zygiella montana*, *Leptyhantes monticola* (gatunek tatrzański) i inne.

Bogato reprezentowana jest fauna owadów, zwłaszcza w biotopach leśnych i na rumowiskach skalnych. Z owadów chronionych dość liczna jest tu mrówka rudnica, z motyli paź królowej i mieniak tęczowiec. Bogate są populacje chrząszczy, do rzadkich należy kozioróg bukowiec. Spośród zwierząt kręgowych chronione: traszka grzebieniasta i górska, a w wilgotnych miejscach salamandra plamista. Z gadów chronionych: jaszczurka zwinka, gniewosz plamisty, padalec i zaskroniec. W tunelach zamku Książ stwierdzono 8 gatunków nietoperzy w tym: nocka rudego, gacka wielkouchego, mopka. Spośród drobnych ssaków: jeż, kret, ryjówka aksamitna i górska.

„Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich” utworzony w 1998 r. zajmuje powierzchnię 6 493 ha, a jego otulina 2 894 ha. Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich obejmuje swym zasięgiem tereny gmin: Czarny Bór, Mieroszów, Głuszyca, m. Wałbrzych, m. Boguszów, Gorce, m. Jedlina Zdrój. Park został powołany celem ochrony kopuł i kominów wulkanicznych, pozostałości pokrywa lawowych i tufowych oraz efektów procesów denudacji.

Park położony jest w Sudetach Środkowych, na południe od Wałbrzycha i obejmuje środkową najwyższą część Gór Kamiennych - Pasma Lesistej (851 m n.p.m.) i zachodnią część Gór Suchych z Waligórą (936 m n.p.m.) oraz wschodni fragment Gór Wałbrzyskich (masyw Borowej - Borowa (854 m n.p.m.) i Rybnicki Grzbiet. Od południa graniczy z Czeskim CHKO (parkiem Krajobrazowym "Broumovsko").

Obszar Parku należy do zlewni Morza Bałtyckiego. Słabo rozwinięta jest sieć hydrograficzna. Wody podziemne nie mają dużego znaczenia, ze względu na brak warstw wodonośnych. Ważniejsze potoki to: Rybna, Sokołowiec, Złota Woda i Grządcki Potok. Interesującym zjawiskiem jest kaptaż Rybnej, która w wyniku erozji wstecznej "przechwyciła" górny, źródłiskowy odcinek Ścinawki i płynie głęboką przełamaną doliną do Bystrzycy.

Ponad 88 % powierzchni parku pokrywają lasy będące w większości monokulturami. Lasy objęte zasięgiem granic parku i położone w strefie ochronnej (otulinie) zaliczane są do lasów wodochronnych i glebochronnych. Ponad 70 % wszystkich powierzchni leśnych, administrowane jest przez Nadleśnictwo Wałbrzych, a pozostałe 30 % przez Nadleśnictwo Kamienna Góra. Kompleksy leśne w 87 % stanowią drzewostany świerkowe, 8 % bukowe, pozostałość 5 % to lasy mieszane.

Obecny skład drzewostanów ukształtowany został przez człowieka na przełomie XIX i XX wieku w związku z rozwojem kopalnictwa rud metali kolorowych i wydobywaniem węgla kamiennego. Wprowadzenie jednorodnych upraw świerkowych z nasion południowoniemieckiego pochodzenia

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

zadecydowało o fakcie znacznego zubożenia siedliska glebowego i jego znacznego zakwaszenia. Od kilkunastu lat prowadzona jest na tym terenie gospodarka leśna mająca na celu sukcesywną przebudowę drzewostanów monokultury świerkowej na zgodne z warunkami siedliskowymi.

Rozległe zespoły sztucznych świerczyn, zaliczane są do kwaśnych borów. Gęstość runa leśnego i skład florystyczny przy wysokim stopniu zwarcia drzew jest obecnie bardzo uboga, reprezentuje je zaledwie kilka gatunków pospolitych jak: szczawik zajęczy, wietlica samicza, śmiałek pogięty i borówka czarna. W wyższych położeniach, gdzie zwarcie koron jest mniejsze w runie dodatkowo występują paprocie oraz trzcinnik leśny. W drzewostanach bukowych szczególną uwagę zwracają małe zespoły żyznej buczyny sudeckiej z bogatym runem, w którym występuje szczawik zajęczy, wietlica samicza, narecznica samcza, szczyr trwały, niecierpek pospolity. W kwaśnej buczynie górskiej głównym gatunkiem panującym jest: buk zwyczajny z udziałem jaworu, grabu i jarzębiny. W runie występują: płaty pokrzywy, marzanka wonna, gajowiec żółty, trzcinnik leśny, kopytnik pospolity.

Liczne fragmenty lasów mieszanych jaworowo-świerkowych charakteryzuje runo z licznymi gatunkami paproci, paprotnikiem kolczastym, gwiazdnicą gajową i skupiskami śnieżycy wiosennej. Wzdłuż cieków, w dolinach, rośnie masowo lepiężnik biały, towarzyszący często olszy czarnej, tworzącej słabo przestrzennie rozwinięte zespoły olsów. Przy dostatku miejsca rozwinęły się też łągi przystrumykowe, w których można spotkać wiąz pospolity i jesion wyniosły. Sporadycznie, wskutek zastąpienia ich gruntami rolnymi, przetrwały zespoły należące do typowych pierwotnych łąk. W podszyciu występują gatunki charakterystyczne dla całych Sudetów: malina zwyczajna, trzmielina zwyczajna, głóg, bez koralowy.

Na położonych w dolinach górskich łąkach rośnie kilka gatunków roślin subalpejskich takich jak: niezapominajka błotna, ostrożeń warzywny, zimowit jesienny. Na otwartych przestrzeniach, na łąkach, poboczach dróg i ścieżek, rośnie dziewięciśli beżłodygowy. Wśród roślin zielnych spotykane są liczne gatunki storczyków w tym najpowszechniejsza gółka długoostrogowa.

Stosunkowo niewielkie i mało zróżnicowane biotopy regionu są przyczyną ubóstwa gatunkowego tutejszej fauny. Generalnie należy ona do zachodniosudeckiego okręgu, dla którego typowym przedstawicielem jest nieduży gryzoń leśny żołądnica, występująca w Górach Suchych. Na granicy lasu spotykana jest kuna leśna i jeż europejski. Występuje tu też jelen szlachetny, sarna dzik, lis, wiewiórka (pod ochroną gatunkową, zając szarak, ryjówka górską), a także przybywający z Gór Sowich muflon - gatunek introdukowany. Należy dodać, że w 1994 roku w Paśmie Lesistej znaleziono ślady pobytu niedźwiedzia brunatnego, który w latach 1991 - 1994 wędrował po Sudetach. Z ciekawszych gatunków ptaków należy wymienić myszołowa (pod ochroną gatunkową), ziębę, pliszkę górską, pluszcza, jarząbka, sowę włochatą, krzyżodzioba świerkowego. Gady reprezentowane są m.in. przez: padalca zwyczajnego, zaskrońca zwyczajnego, jaszczurki zwinkę i żyworodną. Z płazów (pod ochroną gatunkową) m.in.: żabę trawną, ropuchę szarą, traszkę górską, salamandrę plamistą. W stosunkowo nielicznych, ale czystych potokach górskich występują pstrągi.

Bardziej interesująca jest fauna bezkręgowca. Szczególnie wśród pajęczaków wykryto szereg rzadkich gatunków (Arancus nordmanni, Widera nitrata, Widera fugax, Zygiella Montana).

Spośród owadów (pod ochroną gatunkową) - trzmiela ziemnego, mrówkę rudnicę, pazia żeglarza, niepylaka apollo, niepylaka mnemozyna (odmiana sudecka).

Rezerwat przyrody

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Na terenie Miasta Wałbrzych istnieje jeden rezerwat „**Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha**”. Rezerwat został utworzony w 2000 r. na mocy Rozp. nr 21 Woj. Dol. z dn. 7.12.2000 r. Powierzchnia rezerwatu wynosi 231,41 ha.

Cel ochrony przyjęty w rezerwacie - to zachowanie ze względów naukowo-dydaktycznych i krajobrazowych przełomowych odcinków rzeki Pelcznicy i strumyka Szczawnik pod Książem, wraz z całą różnorodnością flory i fauny występującej na tym obszarze. Stwierdzono tu

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

występowanie 44 gatunków drzew i krzewów oraz 229 gatunków roślin zielnych, w tym 29 gatunków roślin chronionych, duże zróżnicowanie mchów (73 gatunki), zwłaszcza naskalnych (28 gatunków) oraz porostów (54 gatunki). Z roślin chronionych odnotowano 29 gatunków, w tym 19 podlegających ochronie ścisłej. Najliczniej reprezentowany jest cis pospolity (*Taxus baccata*), porastający głównie skaliste zbocza Pełcznicy i Szczawnika. Rośnie tu około 130 drzew tego gatunku, z których większość ma obwody pni od 80 – 130 cm, lecz są okazy znacznie grubsze, w tym blisko 400-letni cis „Bolko” o obwodzie 292 cm i wysokości 12 m. Występują tu chronione gatunki roślin jak np. wawrzynek wilczełyko, bluszcz pospolity, kalina kolorowa, zimowit jesienny, pełnik europejski, śnieżyca wiosenna, śnieżyczka przebiśnieg, storczyk szerokolistny, podkolan biały, listena jajowata, paprotka zwyczajna (na skałkach i murach zamku); w lasach i w strefie przełomów rzecznych : marzanka wonna, lilia złotogłów, konwalia majowa, naparstnica purpurowa, kopytnik pospolity, pierwiosnka wyniosła i lekarska, barwinek pospolity. Do bardzo atrakcyjnych należą skupiny różanecznika żółtego (azalii pontyjskiej), kwitnącej późną wiosną. Teren rezerwatu zasługuje również na ochronę ze względu na występującą tu florę, zwłaszcza drobną. Zróżnicowanie mikroklimatyczne przełomów stworzyło warunki dla występowania ogromnego bogactwa fauny bezkręgowej, szczególnie mięczaków (87 gatunków), większa ich część to endemity dla Sudetów oraz pajęczaków (199 gatunków). Szczególną rzadkością jest wykryta tu po raz pierwszy na Śląsku bursztynka wysmukła (*Succinea oblonga*) oraz pomrów nakrapiany (*Milax rusticus*), jak również daudebardia czerwona, ślimak odżywiający się dżdżownicami i innymi ślimakami, a na murach zamku Książ spotkać można rzadkiego świdrzyka łamliwego i świdrzyka małego (Wiktor 1959). Bogato reprezentowana jest fauna owadów, zwłaszcza w biotopach leśnych i na rumowiskach skalnych. Z rzadkich chrząszczy występuje tu chroniony – kozioróg bukowiec. Spośród zwierząt kręgowych występują chronione traszki: grzebieniasta i górską i bardzo rzadko spotykane w zacienionych i wilgotnych lasach – salamandra plamista (najpiękniejszy nasz płaz ogoniasty). Z płazów bezogonowych spotkać tu można chronione – grzebiuszkę ziemną, zdolną do szybkiego zakopywania się w ziemi i rzekotkę drzewną, z chronionych gadów żyje tu: jaszczurka zwinka, gniewosz plamisty (bardzo rzadki), padalec i zaskroniec i dość licznie występująca żmija zygzakowata. Ze względu na różnorodność biotopów leśnych wyjątkowe bogactwo występuje wśród ptaków. W wykutych w czasie ostatniej wojny tunelach pod zamkiem Książ stwierdzono 8 gatunków nietoperzy, w tym bardzo rzadkiego nocka łydkowłosego oraz nocka Bechsteina. Oprócz nich pod zamkiem Książ spotyka się: gacka wielkouchego, nocka rudego, mopka i inne gatunki. Utrzymało się jeszcze spore stado muflonów (około 200 osobników na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego).

Obszary Chronionego Krajobrazu

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Na terenie Miasta Wałbrzych istnieje jeden OChK „**Kopuły Chełmca**”. OChK został utworzony w 1981 r. Uchwałą Nr 35/81 WRN w Wałbrzychu z dn. 28.10.81 r. w spr. utworzenia na terenie woj. Wałbrz. PK i OChK (Dz. Urz. WRN nr 5 poz. 46 z 9.10.81 r.), Rozporządzeniem Nr 18/98 Woj. Wałbrz. z dn. 17.12.98 r. w prawie OChK woj. wałbrz. (Dz. Urz. Woj. Wałbrz. Nr 34 z dn. 31.12.98, poz. 259) i Rozporządzeniem Wojewody Dolnośląskiego z dn. 7 sierpnia 2007 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Kopuła Chełmca (Dz. Urz. Woj. Dol. z dn.16.08.2007r. Nr 199, poz. 2487 z 2007r.)

Kopuła Chełmca to najwyższa kumulacja Gór Wałbrzyskich (869m. n.p.m.), tworząca zalesiony, odosobniony masyw porfirowy, który góruje w krajobrazie tej części gór. Na terenie Gminy Wałbrzych zlokalizowany jest jedynie niewielki fragment strefy związanej z Kopułą Chełmca. Pokrywają go lasy świerkowe z domieszką buka, dębu, brzozy, lipy i modrzewia oraz innych drzew starodrzewia regła dolnego. Podszycie i runo jest na tym terenie bardzo bogate, szczególnie w obszarach lasu mieszanego. Kopuła Chełmca ma znaczenie jako obszar wypoczynkowy dla mieszkańców Wałbrzycha, Szczawna Zdroju i Boguszołowa-Gorc. Topografia i bogactwo gatunkowe lasu stanowi o atrakcyjności i przydatności dla celów rekreacji ruchowej.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Użytki ekologiczne

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania”.

Użytki ekologiczne obecnie nie występują na terenie gminy.

Pomniki przyrody

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska, o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie (Ustawa o ochronie przyrody z dn. 25 sierpnia 2009r., Dz. U. 2009 r., Nr 151, poz. 1220 tekst jednolity).

Obecnie na terenie miasta zlokalizowane są następujące pomniki przyrody:

Tabela 15. Pomniki przyrody ożywionej w Mieście Wałbrzych.

Nr rej.	Miejscowość	Nazwa pomnika przyrody	Szt.	Organ powołujący
2192	Wałbrzych - Stary Zdrój, przy schodkach pomiędzy posesjami przy ul. Chałubińskiego 16 a 17	Jarząb pospolity (<i>Sorbus aucuparia</i>) o obw. 110 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2193	Wałbrzych - Stary Zdrój, za ogrodzeniem, na posesji przy ul. Żeromskiego 59, na trawniku od strony ulicy	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 407 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2194	Wałbrzych - Stary Zdrój, ul. Przywodna, za posesją przy ul. 11-go Listopada 12. Na skarpie w sąsiedztwie garaży. 11 m od lipy nr 22	Klon pospolity (<i>Acer platanoides</i>)	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2195	Wałbrzych - Stary Zdrój, ul. Przywodna, za posesją przy ul. 11-go Listopada 12. Na skarpie w sąsiedztwie garaży.	Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) o obw. 348 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2196	Wałbrzych - Stary Zdrój, w zadrzewieniu przy skrzyżowaniu ulic Pocztovej i 11-go Listopada 19 obok drewnianego ogrodzenia, na wzniesieniu.	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 374 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2197	Wałbrzych - Stary Zdrój, na wysokiej skarpie, za ogrodami, w sąsiedztwie ogródków działkowych, na zapleczu posesji przy ul. Pocztovej 14. Przy drodze łączącej ulicę Pułaskiego z Pocztową	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 480 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2198	Wałbrzych - Stary Zdrój	Wierzba biała (<i>Salix alba</i>) o obw. 365 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2199	Wałbrzych - Stary Zdrój, ul. Legnicka 2, obok hurtowni napojów. Przy utwardzonej drodze do lasu. Pięć metrów za budynkiem gospodarczym	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 370 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2200	Wałbrzych, Konradów, na posesji prywatnej przy ul. Kopalnianej 7, na trawniku	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 346cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2201	Wałbrzych, Biały Kamień, 30 m od posesji przy ul. Generała Andersa 24, na trawniku przy przystanku MZK.	Klon pospolity (<i>Acer platanoides</i>) o obw. 335 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2202	Wałbrzych, Biały Kamień, obok budynku na posesji przy ul. Ratuszowej 2	Wierzba płacząca (<i>Salix x sepulcralis</i> 'Chrysocoma') o obw. 337 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

2203	Wałbrzych, Biały Kamień, na trawniku przy posesji ul. Generała Andersa 37	Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>) o obw. 389 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2204	Wałbrzych, Sobięcín, z tyłu posesji przy ul. 1-go Maja 158 (własność Nadleśnictwa Wałbrzycha)	Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) o obw. 360 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2205	Wałbrzych, Sobięcín, z tyłu posesji przy ul. 1-go Maja 158 (własność Nadleśnictwa Wałbrzych)	Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>) o obw. 367 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2206	Wałbrzych, Sobięcín, z tyłu posesji przy ul. 1-go Maja 154, na trawniku między dwoma garażami, w odległości odpowiednio 2 i 1, 5 m	Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>) o obw. 337 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2207	Wałbrzych, Sobięcín, Park im. T. Kościuszki, na trawniku, obok ul. Jordana (główna aleja parkowa)	Buk pospolity, odm. strzępolistna (<i>Fagus sylvatica</i> var. <i>Laciniata</i>) o obw. 445 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2208	Wałbrzych, Sobięcín, Park im. T. Kościuszki, obok pomnika Kopernika	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 340 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2209	Wałbrzych, Sobięcín, na trawniku obok posesji przy ul. Kosteckiego 1	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 386 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2210	Wałbrzych, Sobięcín, na trawniku z tyłu posesji przy ul. 1-go Maja 137a	Jesion wyniosły (<i>Fraxinus excelsior</i>) o obw. 347 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2211	Wałbrzych, Podgórze, na terenie posesji przy ul. Niepodległości 52	Jesion wyniosły (<i>Fraxinus excelsior</i>) o obw. 321 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2212	Wałbrzych, Podgórze, obok posesji przy ul. Poniatowskiego 1 na skwerze, na rozwidleniu dróg, nieopodal ruin kościoła	Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>) o obw. 370 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2213	Wałbrzych, Podgórze, ul. Szkolna 16, na trawniku, ogrodzona drewnianym płotkiem	Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) o obw. 352 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2214	Wałbrzych, Rusinowa, na skwerze przy końcu ulicy Bystrzyckiej, niedaleko pętli autobusowej, na tyłach posesji przy ul. Głuszyckiej 45, w odległości 11 m od pomnika przyrody nr 44 (klon srebrzysty)	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 385 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2215	Wałbrzych, Rusinowa, na skwerze przy końcu ulicy Bystrzyckiej, niedaleko pętli autobusowej, na tyłach posesji przy ul. Głuszyckiej 45, na skarpie	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 354 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2216	Wałbrzych, Rusinowa, na skwerze przy końcu ulicy Bystrzyckiej, niedaleko pętli autobusowej, na tyłach posesji przy ul. Głuszyckiej 45	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 370cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2217	Wałbrzych, Rusinowa, na skwerze przy końcu ulicy Bystrzyckiej, niedaleko pętli autobusowej, na tyłach posesji przy ul. Głuszyckiej 45	Klon srebrzysty (<i>Acer saccharinum</i>) o obw. 310 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2218	Wałbrzych, Rusinowa, nad stawem przy ul. Bystrzyckiej, w odległości 13 m od pomnika przyrody nr 46	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 369cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2219	Wałbrzych, Rusinowa, nad stawem przy ul. Bystrzyckiej, w odległości 13 m od pomnika przyrody nr 45	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 320cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2220	Wałbrzych, Rusinowa, przy ogrodzeniu terenu OSiR-u od ulicy Osiedle Górnicze	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 420cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

2221	Wałbrzych, Rusinowa, przy ogrodzeniu terenu OSiR-u od ulicy Osiedle Górnicze	Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>) o obw. 325 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2222	Wałbrzych, Rusinowa, przy ogrodzeniu terenu OSiR-u od ulicy Osiedle Górnicze	Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>) o obw. 312 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2223	Wałbrzych, Rusinowa, przy ogrodzeniu terenu OSiR-u od ulicy Osiedle Górnicze	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 467cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2224	Wałbrzych, Rusinowa, przy ogrodzeniu terenu OSiR-u od ulicy Osiedle Górnicze	Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>) o obw. 290 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2225	Wałbrzych, Poniatów, na skraju zadrzewienia, przy cieku Poniatówka	Jesion wyniosły (<i>Fraxinus excelsior</i>) o obw. 396 cm Uwaga: W rejestrze błędnie opisany jako klon jawor	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2226	Wałbrzych, Poniatów, w zadrzewieniu, w sąsiedztwie boiska, niedaleko obiektu 52 i 2	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 459 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2227	Wałbrzych, Lubiechów, ul. Wilcza 38, obok budynku „Stowarzyszenia Rozwoju Infrastruktury i Wspierania Gospodarczych Inicjatyw Lokalnych”. Nad potokiem Lubichowska Woda.	Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>) o obw. 377 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2228	Wałbrzych, Śródmieście, teren Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Matejki 5, na skwerze z tyłu budynku.	Platan klonolistny (<i>Platanus x hispanica</i> ' <i>Acerifolia</i> ') o obw. 303 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2229	Wałbrzych, Śródmieście, teren Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Matejki 5, na skwerze z tyłu budynku.	Miłorząb dwuklapowy (<i>Ginkgo biloba</i>) o obw. 190 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2230	Wałbrzych, Śródmieście, na terenie posesji przy ulicy Matejki 2 (Urząd Stanu Cywilnego)	Grab pospolity (<i>Carpinus betulus</i>) o obw. 245 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2231	Wałbrzych, Śródmieście, na skwerze, na posesji przy ulicy Limanowskiego 7, za ceglany murem	Robinia akacjowa (<i>Robinia pseudoacacia</i>) o obw. 347 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2232	Wałbrzych, Śródmieście, Las komunalny od strony ulicy Okrzei 1. Przy ścieżce w wąwozie, przy ogrodzeniu ogródków działkowych	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 465 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2233	Wałbrzych, Śródmieście, Las komunalny od strony ulicy Okrzei 1. 10 m od pomnika przyrody nr 59	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 507 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2234	Wałbrzych, Śródmieście, Las komunalny od strony ulicy Okrzei 1. 4 m od pomnika przyrody nr 60. Na stoku wąwozu.	Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>) o obw. 428 cm	1	Uchwała Nr XXX/140/96 z dnia 29 października 1996 r.
2235	Wałbrzych – Poniatów, na obrzeżu lasu, niedaleko osiedla Poniatów, w sąsiedztwie boiska sportowego	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 466 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2236	Wałbrzych-Sobięcin, na łące obok cieku wodnego, w sąsiedztwie zabudowań i ogródków działkowych	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 405 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2237	Wałbrzych-Stary Zdrój, nad stawem, przy ulicy Namysłowskiego, koło dawnej kopalni – szyb „Chwałibóg”	Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 250 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

				dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2238	Wałbrzych-Szczawienko, Nadleśnictwo Wałbrzych, Obręb Wałbrzych oddz. 24a, przy drodze granicznej rezerwatu na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego	Cis pospolity, forma wielopniowa (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 100+72 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2239	Wałbrzych-Szczawienko, w lesie, przy ścieżce spacerowej. Na stoku, obok szkółki leśnej, w pobliżu ogrodzenia z siatki. Nadleśnictwo Wałbrzych, obręb Wałbrzych, oddz. 24b na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego	Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 140 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2240	Wałbrzych-Szczawienko, Nadleśnictwo Wałbrzych, obręb Wałbrzych, oddz. 16c. W lesie, na zboczu skalnego urwiska, w pobliżu ruin zamku „Stary Książ”, na terenie rezerwatu przyrody „Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha” na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego	Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 112 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2241	Wałbrzych-Sobięcin, na skarpie obok posesji przy ul. Pstrowskiego 36, obok buka pospolitego	Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 330 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2242	Wałbrzych-Szczawienko. Ruiny zamku „Stary Książ”, na terenie rezerwatu przyrody „Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha”, oddz. 16c Nadleśnictwa Wałbrzych w Książańskim Parku Krajobrazowym	Bluszcz pospolity (<i>Hedera helix</i>) o obw. 82 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2243	Wałbrzych- Szczawienko, oddz. 21d w rezerwacie przyrody „Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha”, na zboczu wąwozu w pobliżu ścieżki leśnej	Grupa drzew Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 119, 155 cm	2	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2244	Wałbrzych- Szczawienko, na terenie leśnym, w pobliżu ścieżki spacerowej w Książańskim Parku Krajobrazowym oddz. 25b, niedaleko Czarciego potoku, na skarpie skalnej	Grupa drzew Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 145, 209 cm	2	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2245	Wałbrzych-Sobięcin, Park Kościuszki przy ul. Jordana, około 20 m od buka pospolitego, odmiany strzępolistnej.	pojedyncze drzewo-forma wielopniowa, 3 pniowy – Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) o obw. 65+75+85 cm	1	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2246	Wałbrzych-Poniatów, za osiedlem dzielnicy Poniatów, w sąsiedztwie boiska sportowego, na grobli dawnego stawu („Owce Stawy”), w pobliżu istniejącego stawu, niedaleko pomnika przyrody – dębu szypułkowego nr 2, w zadrzewieniu.	Grupa drzew Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) o obw. 274-420 cm	7	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

2247	Wałbrzych-Sobięcin, Park im. T. Kościuszki w Sobięcinie	Grupa drzew Kasztan jadalny (<i>Castanea sativa</i>) o obw. 176, 282, 285 cm	3	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2248	Wałbrzych, część alei znajduje się na terenie miasta Świebodzice, a część na terenie miasta Wałbrzycha, zaczyna się od skrzyżowania ulicy Spacerowej z ulicą Dębową w Świebodzicach, a kończy przy bramie do parku przyramkowego w Książu.	Aleja lipowa Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) o obw. 125-486	127	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2249	Wałbrzych, Aleja przebiega od dziedzińca Zamku Książ przez teren parku zamkowego, do kaplicy Hochbergów, następnie do ulicy Wrocławskiej, przecina ją, prowadzi Szlakiem Ułanów Legii Nadwiślańskiej do ul. Wilczej 2 (na długości ok. 2 km).	Aleja lipowa Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) o obw. 86-405 cm	454	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
2250	Wałbrzych, Aleja zlokalizowana jest w okolicach Zamku Książ, biegnie od zaplecza posesji przy ul. Azaliowej do ulicy Wrocławskiej. Początek alei (drzewo nr 1) na zapleczu posesji, ul. Azaliowa 2.	Aleja kasztanowcowa Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>) obw. 200-300 cm	124	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol.Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

Źródło: Rejestr form ochrony przyrody województwa dolnośląskiego, RDOŚ, 2010 r.

Tabela 16. Pomniki przyrody nieożywionej w Mieście Wałbrzych.

Nr	Nazwa obiektu	Rodzaj	Opis stanowiska	Podstawa prawna objęcia ochroną	Uwagi dot. zaniechania lub zniesienia ochrony
1	Kamieniołom ryolitu „Barbarka”	Odślonicie geologiczne	Nieczynny kamieniołom położony w Wałbrzychu-Pogórze, na północno-zachodnim stoku wzgórza Barbarka na wysokości 600 m n.p.m. w lesie, w odległości ok. 800 m na południowy-zachód od stacji kolejowej Wałbrzych-Główny.	Zarządzenie nr 10/88 Wojewody Wałbrzyskiego z dnia 12 marca 1988 r.	Dalsza ochrona w pełni uzasadniona
2	Odślonienie brekcji wulkanicznej na Zamkowej Górze	Grupa skalna	Zamkowa Góra (620 m n.p.m.) usytuowana jest w dzielnicy Wałbrzych-Nowy Dwór, w odległości około 1,5 km na południowy-wschód od dworca kolejowego Wałbrzych Główny. Na wierzchołku znajdują się ruiny średniowiecznego zamku.	Zarządzenie nr 10/88 Wojewody Wałbrzyskiego z dnia 12 marca 1988 r.	Dalsza ochrona w pełni uzasadniona
3	Głaz kwarcytowy	Głaz narzutowy	Znajduje się w parku miejskim dawnej wsi Rusinowa, we wschodniej części Wałbrzycha, na wysokości 500 m n.p.m.	Zarządzenie nr 10/88 Wojewody Wałbrzyskiego z dnia 12 marca 1988 r.	Dalsza ochrona w pełni uzasadniona

Źródło: Inwentaryzacja przyrodnicza województwa dolnośląskiego, tom pierwszy – Miasto Wałbrzych, 2005

Parki miejskie

Na terenie miasta znajdują się parki miejskie:

- Park im. Sobieskiego - jest parkiem spacerowym o charakterze leśnym. Założony został w 1907 roku przez gminę miejską na terenie lasu mieszanego, porastającego trójszczytowe

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Wzgórza Parkowe w środku Kotliny Wałbrzyskiej. Park ten porośnięty jest drzewostanem z nielicznymi polanami, prześwitami lub trawnikami. Są one rozmieszczone przeważnie na obrzeżach parku, rzadziej w środkowej jego części i zajmują ok. 12 % powierzchni parku. Drogi są funkcjonalne, biegną po warstwicach zajmując ok. 15 %. Cała powierzchnia parku, z wyjątkiem polan i dróg jest młodym drzewostanem w wieku 50-90 lat, rzadziej w wieku 100-120 lat, sporadycznie stare buki i dęby osiągają 250 do 300 lat. Zwarcie drzewostanów kształtuje się przeważnie od 30 do 70 %, natomiast zagęszczenie krzewiastego podsycia uzależnione jest od wieku i składu gatunkowego drzewostanu. Występują również samosiewki drzew, często rośnie też bez czarny i koralowy, leszczyna, dereń świdwa lub porzeczką alpejska. Wysokość drzewostanu kształtuje się w granicach 10-20m, sporadycznie 30m, pierśnica drzew 30-60 cm, rzadziej 80-100 cm, sporadycznie 150 cm.

- Park im. Krasickiego w Rusinowej - ma duże walory kompozycyjne, jest jednym z piękniejszych parków naturalistycznych. Powstał na przełomie XIX i XX wieku, czego dowodem jest brama wejściowa. Park ma charakter leśny, poprzecinany drogami i ścieżkami na liczne kwatery, których powierzchnie pokrywają fragmenty lasów albo polany śródleśne utrzymane najczęściej w formie trawników. Drogi i place są funkcjonalne, biegną zgodnie z konfiguracją terenu i zajmują około 15 % całej powierzchni. Płaszczyzny trawników są duże, plastycznie rozmieszczone wśród zieleni wysokiej i zajmują ok. 30 % powierzchni. Zieleń wysoka i krzewy rozmieszczone planowo na obrzeżach parku oraz w części środkowej na niewielkich wyniosłościach zajmując 55 % powierzchni. Wiek drzewostanów określa się na 60-100 lat. Dominują gatunki liściaste a kępowo występują świerki. Zwarcie drzewostanów waha się od 60 do 80 %. W parku zarejestrowano ponad 60 gatunków drzew oraz około 50 gatunków roślin zielnych stanowiących runo leśne. Znajduje się tu również barokowy pałac przebudowany w pocz. XXw. Data powstania pałacu nie jest znana, lecz pierwsze wzmianki o Rusinowej pochodzą z 1411 r. Pałac wraz z otaczającym go zespołem parkowym należał kolejno do rodu Czettritzów, Zedlitzów, Kraußów i Buttlerów. W 1888 r. został odsprzedany przez Oskara von Buttlera wraz z 592-hektarowym majątkiem Egmontowi Tielschowi, a pałac zaczęto nazywać Tielsch-Schloss. Na początku XX w. pałac przebudowano oraz powiększono otaczający go park.
- Park im. Kościuszki (wpisany do rejestru zabytków) - o powierzchni 5,42 ha stanowi cenny zbiór osobliwości dendrologicznych. Położony jest na wysokości 470-475 m n.p.m. w najbardziej uprzemysłowionej dzielnicy. Powstał on w 1837r. jako park ludowy w wyniku wydzielenia przez właściciela terenu Eisenhardta fragmentu lasu zwanego „Gaj”. Powierzchnia objęta drzewostanem zajmuje średnio 60 %, zarośla krzewiaste, występujące na skraju parku, powierzchnie trawnikowe i kwietniki zajmują ok. 35 %, pozostałe 5 % przypada na drogi i place. Z badania runa i profilu glebowego można wnosić, iż pierwotne środowisko leśne tworzyły lasy łąkowe. Obrzeża parku zawierają w swym runie gatunki leśne, wśród których spotyka się nieliczne łąkowe i synantropijne.
- Park na Piaskowej Górze - o pow. 4,5 ha stanowi całość kompozycyjną z zielenią przyuliczną w pasie drogowym przy ul. Głównej oraz zieleńcem o pow. 1 ha po byłym cmentarzu ewangelickim. Powstał w latach 1971-1973. Charakter parku jest naturalistyczno-spacerowy; leży na wysokości ok. 410 m n.p.m. i ma dość zróżnicowaną topografię. Znajduje się u zbiegu ul. Wrocławskiej, Głównej i Długiej. Charakteryzuje się rozległą siecią dróg i placów, stanowiących ok. 30 % całego terenu. Duże fragmenty pokrywają powierzchnie trawiaste, uzupełnione licznymi grupami krzewów i drzew. Obszary zajęte przez zieleń wysoką wynoszą 1 ha, na trawniki i kwietniki przypada ok. 3 ha. Znacznie korzystniejsza proporcja zachowana jest na części pocmentarnej, która ma żyzną glebę. Zieleń wysoka i niska zajmuje ¼ ogólnej jego powierzchni. Pozostałe obszary parku mają niekorzystne warunki glebowe i wodne.

Obszary NATURA 2000

Obszar Natura 2000 to nowa forma ochrony przyrody (obok istniejących parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, czy innych) wprowadzana w naszym kraju od czasu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Za obszary Natura 2000 uznaje się tereny najważniejsze dla zachowania zagrożonych lub bardzo rzadkich gatunków roślin, zwierząt czy

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA

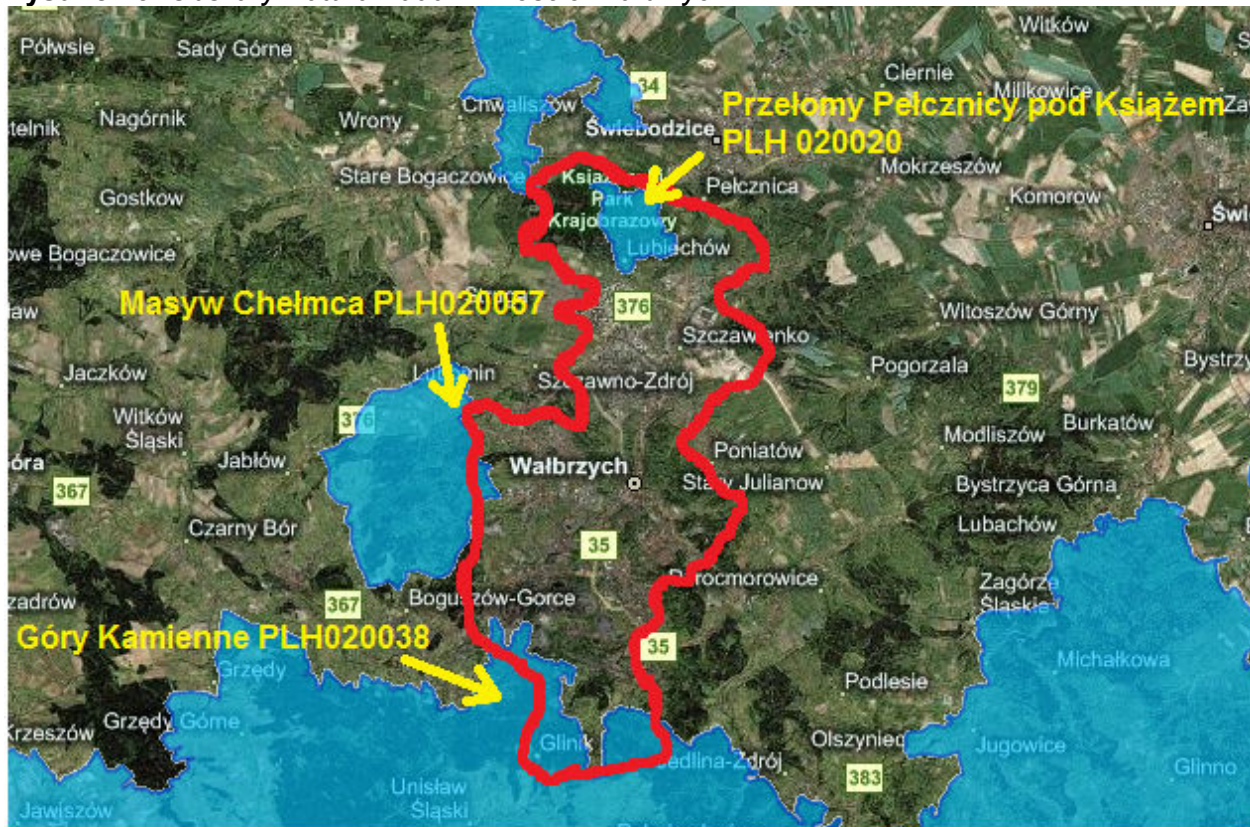
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

charakterystycznych siedlisk przyrodniczych, mających znaczenie dla ochrony wartości przyrodniczych Europy.

Na terenie Miasta Wałbrzych wprowadzono następujące obszary NATURA 2000:

- **Przełomy Pełcznicy pod Książem (PLH020020),**
- **Masyw Chełmca (PLH020057),**
- **Góry Kamienne (PLH020038).**

Rysunek 6. Obszary Natura 2000 w Mieście Wałbrzych

LEGENDA

— Granica Miasta Wałbrzych

Źródło: www.natura2000.eea.europa.eu

PRZEŁOMY PEŁCZNICY POD KSIĄŻEM – PLH020020

POWIERZCHNIA: 240,3 ha

Tabela 17. Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG

KOD	Nazwa siedliska	% pokrycia
6430	Ziolorośla górskie (<i>Adenostylion alliariae</i>) i ziolorośla nadrzeczne (<i>Convolvuletalia sepium</i>)	0,02
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)	0,02
8220	Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z <i>Androsacion vandellii</i>	0,17
8230	Pionierskie murawy na skałach krzemianowych (<i>Arabidopsidion thalianae</i>)	0,02
9110	Kwaśne buczyny (<i>Luzulo-Fagenion</i>)	0,59
9180	Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (<i>Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani</i>)	24,41
91E0	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (<i>Salicetum albo-fragilis</i> , <i>Populetum albae</i> , <i>Alnenion</i>)	0,01
91I0	Ciepolubne dąbrowy (<i>Quercetalia pubescenti-petraeae</i>)	0,40

Źródło: www.natura2000.gdos.gov.pl

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018
OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU:**

<u>Klasy siedlisk</u>	<u>% pokrycia</u>
Lasy liściaste	44 %
Lasy mieszane	54 %
Siedliska rolnicze (ogólnie)	2 %
Suma pokrycia siedlisk	100 %

OPIS OBSZARU

Obszar obejmuje przełomowe doliny rzek Pełcznica i Szczawnik, zorientowane południkowo, wypreparowane w zlepieńcach, na długości 2 km i szerokości do 1,5 km oraz dzielący je grzbieć. Ściany wąwozów tworzą odsłonięte skały oraz w różnym stopniu ustabilizowany rumosz skalny. Obszar ostoi niemal w całości pokrywają zbiorowiska leśne. Strome stoki są siedliskiem grądów zboczowych *Aceri-Tilietum*, ponadto wykształciły się tu kwaśne buczyny, lasy łąkowe, grądy i ciepłolubne dąbrowy. Obszar pokrywa się z granicami rezerwatu, przez co w jego obrębie znalazło się 12 ha zbiorowisk leśnych przeznaczonych do całkowitej przebudowy drzewostanu. Także część zbiorowisk kwaśnej buczyny (ok. 40 ha) oraz acydofilnych dąbrów (ok. 18 ha) wymaga stopniowej renaturalizacji. Tylko 2 % powierzchni zajęte jest przez łąki i inne powierzchnie nieleśne związane z ruchem turystycznym. W skład obszaru włączono też podziemia zamku Książ, będące słabo jak do tej pory zbadanym zimowiskiem kilku gatunków nietoperzy.

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE:

Główną wartością są dobrze zachowane grądy zboczowe *Aceri-Tilietum*, zajmujące strome, pokryte rumoszem stoki. Ponadto dobrze zachowane są siedliska i zbiorowiska łąków, wykształcone wąskimi pasami w dolinach rzek. W obrębie tych zbiorowisk grupują się wszystkie cenne gatunki roślin. Łącznie stwierdzono tu 9 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Obszar obejmuje też zimowisko 3 gatunków nietoperzy z Załącznika II tej Dyrektywy.

ZAGROŻENIA:

Zanieczyszczenie wody (pilnego oczyszczenia wymagają wody Pełcznicy i Szczawnika prowadzące ścieki z Wałbrzycha i okolic); miejscami presja turystyczna.

Uwaga: Wykonywanie koniecznych prac z zakresu ochrony przeciwpowodziowej dotyczy różnych fragmentów doliny rzecznej i powinno się odbywać z uwzględnieniem wymogów ochrony siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, których ochrona jest celem utworzenia obszaru Natura 2000.

STATUS OCHRONNY:

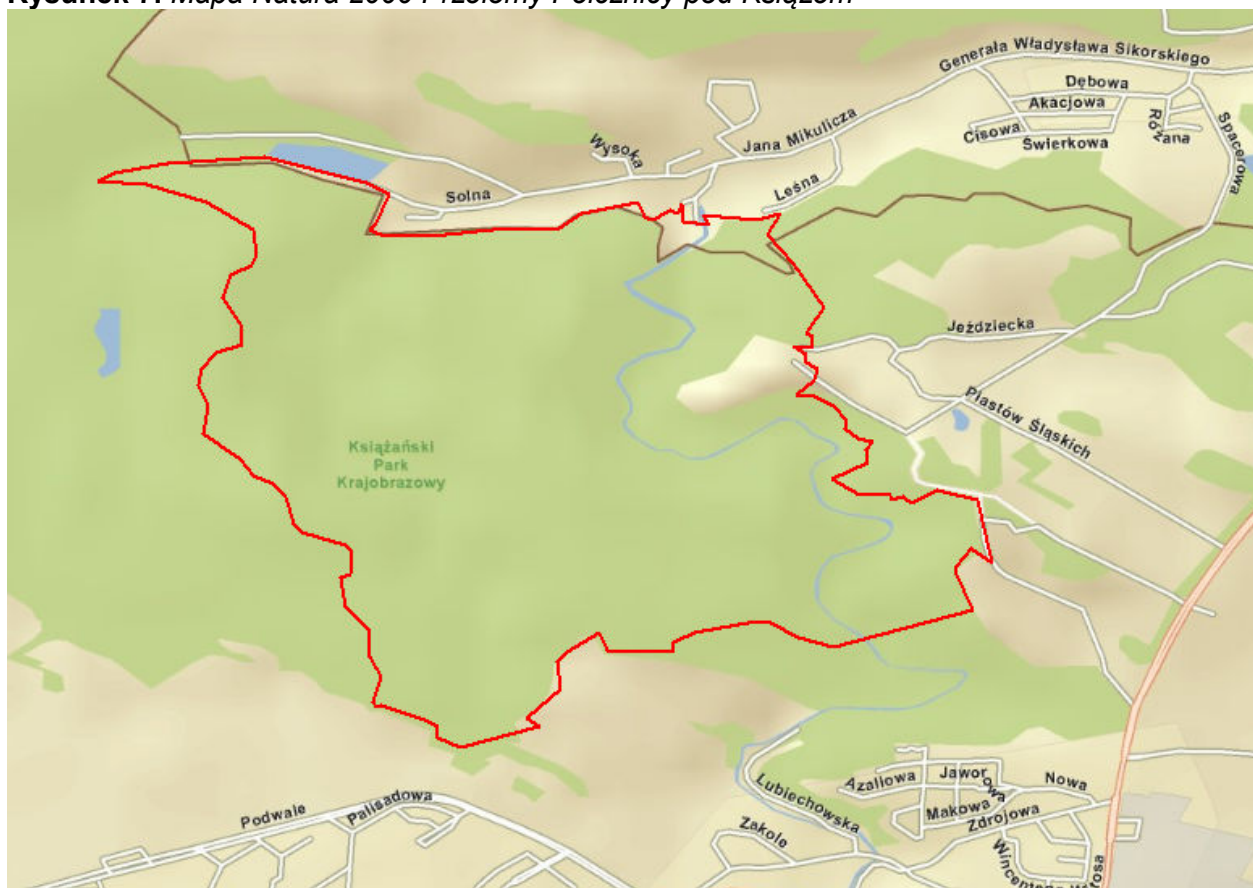
Obszar w granicach rezerwatu przyrody Przełomy Pełcznicy pod Książem k. Wałbrzycha (231,41 ha; 2000) w całości na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego (3 155 ha; 1981).

STRUKTURA WŁASNOŚCI:

Grunty Skarbu Państwa.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rysunek 7. Mapa Natura 2000 Przełomy Pełcznicy pod Książem

Źródło: www.natura2000.eea.europa.eu

MASYW CHEŁMCA – PLH020057

POWIERZCHNIA: 378,5 ha

Tabela 18. Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG

KOD	Nazwa siedliska	% pokrycia
6230	Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie)	1,10
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris)	25,90
8220	Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z Androsacion vandellii	0,02
8230	Pionierskie murawy na skałach krzemianowych (Arabidopsidion thalianae)	0,02
9110	Kwaśne buczyny (Luzulo-Fagenion)	30,10
9130	Żyzne buczyny (Dentario glandulosae-Fagenion, Galio odorati-Fagenion)	2,70
9180	Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani)	4,40
91E0	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion)	8,20

Źródło: www.natura2000.gdos.gov.pl

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU:

Klasy siedlisk	% pokrycia
Lasy liściaste	24 %
Lasy mieszane	40 %
Siedliska rolnicze (ogólnie)	6 %
Tereny inne	30 %
Suma pokrycia siedlisk	100 %

OPIS OBSZARU

Masyw Chełmca położony jest w obrębie Obszaru Chronionego Krajobrazu Kopuły Chełmca, Trójgarbu i Krzyżowej Góry k. Strzegomia, na zachód od centrum Wałbrzycha, w środkowej części Gór Wałbrzyskich. Masyw Chełmca stanowi najwyraźniejszy i najciekawszy, samodzielny człon, będący charakterystyczną kulminacją Gór Wałbrzyskich. Swoją niezależność zawdzięcza wulkanizmowi. Zbocza masywu wznoszą się stromo w kierunku szczytu Chełmca, górującego ponad 400 m nad okolicą i stanowiącego zwornik grzbietów. Odchodzi od niego kilka małych grzbietów. Masyw stanowi fizycznogeograficzną podjednostkę Gór Wałbrzyskich. Charakteryzują go stożkowo-kopulaste wzniesienia o stromych zboczach: Chełmiec (851 m n.p.m.), Chełmiec Mały (753 m n.p.m.), Mniszek (711 m n.p.m.). Najwyższym wzniesieniem masywu jest Chełmiec, który od strony północnej ma charakterystyczny kształt podobny do hełmu.

Masyw swój krajobraz zawdzięcza wulkanicznej przeszłości. Przedstawia krajobraz niskich gór z różnorodną rzeźbą terenu. Część przedgórska jest pofałdowana z niewielkimi wzniesieniami i dolinami, a zbocza ponacinane są małymi dolinami. Obok uprzemysłowionych dolin wyrastają strome wzniesienia. Rzeźbę masywu kształtują wyniesione zalesione szczyty z wyraźnym podkreśleniem zboczy, najwyższe wzniesienia nie przekraczają 860 m n.p.m. Większość środkowego obszaru, w którym położone są wzniesienia, zajmuje zwarty las świerkowy regla dolnego z domieszką drzew liściastych. Obrzeża pokrywają górskie łąki, pola uprawne i częściowo nieużytki, a niżej położone partie zajmują zurbanizowane tereny. Krajobraz jest częściowo przeobrażony, o znacznie zurbanizowanych obrzeżach masywu. Pierwotny charakter krajobrazu w większości został zachowany w środkowej części masywu. Na obrzeżach masywu krajobraz przeobrażony o silnie zurbanizowanych dolinach.

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE:

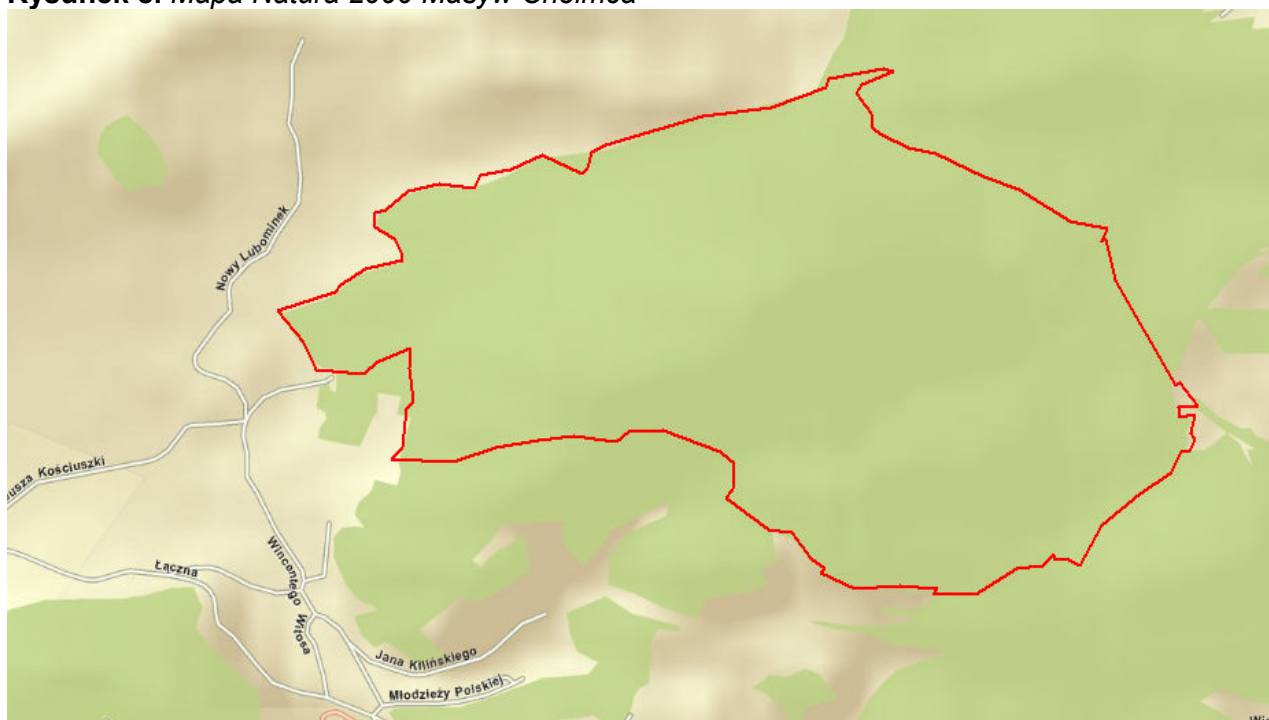
Szczytowe partie masywu Chełmca są w całości porośnięte dobrze i doskonale zachowanymi zbiorowiskami lasów liściastych. Podłożem geologicznym są porfiry podlegające intensywnym procesom wietrzenia i tworzące na stokach północnych rumowiska i piargi porośnięte lasami jaworowymi i kwaśną buczyną. Na północnym stoku Chełmca Małego tworzą się wysięki, dzięki czemu wykształciła się tam żyzna buczyna. Obszar kluczowy dla zachowania priorytetowego siedliska jaworzyn miesięcznicowych w Sudetach, obejmuje 10 % znanego arealu tego podtypu siedliska. Poza tym obszar ten jest bardzo ważny dla zachowania pełnej zmienności buczyn sudeckich. Występują tu bardzo dobrze wykształcone i zachowane kwaśne buczyny sudeckie, a także bardzo ciekawe płaty żyznych buczyn wytworzone na wysiękach na podłożu wytworzonym z kwaśnej skały macierzystej,

ZAGROŻENIA:

Zagrożeniami są intensywny, nieorganizowany ruch turystyczny, plany udostępnienia północnych stoków (z siedliskami siedliska priorytetowego jaworzyny miesięcznicowej) dla intensywnego ruchu narciarskiego, połączone z wyrębem drzewostanów jaworowych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rysunek 8. Mapa Natura 2000 Masyw Chełmca

Źródło: www.natura2000.eea.europa.eu

GÓRY KAMIENNE – PLH 020038

POWIERZCHNIA: 24 098,9 ha

Tabela 19. Typy siedlisk wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG

KOD	Nazwa siedliska	% pokrycia
3260	Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników <i>Ranunculion fluitantis</i>	0,01
6110	Skały wapienne i neutrofilne z roślinnością pionierską (<i>Alyso-Sedion</i>)	0,06
6210	Murawy kserotermiczne (<i>Festuco-Brometea</i>) - priorytetowe są tylko murawy z istotnymi stanowiskami storczyków	0,07
6230	Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (<i>Nardion</i> - płaty bogate florystycznie)	0,34
6410	Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (<i>Molinion</i>)	0,09
6430	Ziołorośla górskie (<i>Adenostylion alliariae</i>) i ziołorośla nadrzeczne (<i>Convolvuletalia sepium</i>)	0,36
6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (<i>Arrhenatherion elatioris</i>)	8,39
6520	Górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie (<i>Polygono-Trisetion</i>)	5,99
7140	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z <i>Scheuchzerio-Caricetea</i>)	0,05
7230	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	0,01
8150	Środkowoeuropejskie wyżynne piargi i gołoborza krzemianowe	0,01
8220	Ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z <i>Androsacion vandellii</i>	0,01
8310	Jaskinie nieudostępnione do zwiedzania	-
9110	Kwaśne buczyny (<i>Luzulo-Fagenion</i>)	1,38
9130	Żyzne buczyny (<i>Dentario glandulosae-Fagenion</i> , <i>Galio odorati-Fagenion</i>)	0,70
9170	Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (<i>Galio-Carpinetum</i> , <i>Tilio-Carpinetum</i>)	0,20
9180	Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (<i>Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani</i>)	0,67
91E0	Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (<i>Salicetum albo-fragilis</i> , <i>Populetum albae</i> , <i>Alnenion</i>)	0,10

Źródło: www.natura2000.gdos.gov.pl

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU:

<u>Klasy siedlisk</u>	<u>% pokrycia</u>
Lasy iglaste	40 %
Lasy liściaste	1 %
Lasy mieszane	13 %
Siedliska leśne (ogólnie)	1 %
Siedliska łąkowe i zaroślowe (ogólnie)	4 %
<u>Siedliska rolnicze (ogólnie)</u>	<u>41 %</u>
Suma pokrycia siedlisk	100 %

OPIS OBSZARU

Obszar obejmuje stare, wulkaniczne Góry Kamienne oraz niewielką część piaskowców Gór Stołowych (Zawory). Obszar jest częściowo przekształcony przez człowieka. Jest to głównie teren górzysty, w większości pokryty przez półnaturalne łąki oraz zbiorowiska leśne. Wśród nich dominują bory, choć na stokach i piargach utrzymują się buczyny i zboczowe lasy Tilio-Acerion. Niestety, większość stanowisk lasów liściastych zostało przekształconych w bory lub wyciętych w celu utworzenia pól oraz kamieniołomów.

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE:

Siedliska przyrodnicze z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG (17 typów) pokrywają około 50 % obszaru. Główne siedliska naturalne, to lasy Tilio-Acerion (zaliczane do typu 9180), mezo- i eutroficzne buczyny oraz bory bagienne. Wśród półnaturalnych siedlisk nieleśnych należy zwrócić uwagę na ekstensywnie użytkowane, podgórskie łąki należące do związku Arrhenatherion (typ siedliska - 6510) oraz łąki trzęślicowe (6410), a także bardzo istotne są bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe z kostrzewą czerwoną *Festuca rubra*, które pokrywają większość pastwisk. Obszar jest również bardzo ważny dla ochrony rzadkich w Polsce podgórskich łąk Polygono-Trisetion (6520) oraz naskalnych muraw nawapiennych ze związku Alysso-Sedion (6110) w rezerwacie "Kruczy Kamień". Na niewielkich powierzchniach występują suche murawy (*Brometalia erecti*) i ich stadia sukcesyjne (obejmujące m.in. bogate stanowiska storczyków), siedliska naskalne oraz jaskinie.

Jest to również obszar ważny dla gatunków zwierząt z II Załącznika Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Wśród nich najważniejsze to nietoperze: *Barbastella barbastellus*, *Myotis bechsteini*, *Myotis emarginatus*, *Myotis myotis*, *Rhinolophus hipposideros*.

Kamienne Góry są ponadto bardzo ważną częścią korytarza ekologicznego Sudetów. Jest to jedyny, dobrze zachowany obszar pomiędzy Karkonoszami i Górami Stołowymi.

ZAGROŻENIA:

Obszar może być zagrożony przez działalność człowieka - głównie związaną z eksploatacją kamieniołomów, intensyfikacją rolnictwa, intensyfikacją pozyskania drewna lub z drugiej strony, zalesianie półnaturalnych nieleśnych zbiorowisk roślinnych.

STATUS OCHRONNY:

Obszar obejmuje 2 rezerwy przyrody: "Głazy Krasnoludków" i "Kruczy Kamień".

STRUKTURA WŁASNOŚCI:

Lasy państwowe (RDLP Wrocław, Nadleśnictwa: Kamienna Góra, Wałbrzych). Częściowo też własność prywatna.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rysunek 9. Mapa Natura 2000 Góry Kamienne

Źródło: www.natura2000.eea.europa.eu

Potencjalny obszar specjalnej ochrony ptaków Natura2000 PLB020010 SUDETY WAŁBRZYSKO – KAMIENNOGRSKIE:

Obszar nie figuruje na razie na stronie Ministerstwa Środowiska poświęconego sieci, swoim zasięgiem obejmuje fragment miasta Wałbrzych oraz teren gmin powiatu wałbrzyskiego: Boguszyca - Gorce, Mieroszowa, Głuszyca, Szczawna Zdroju, Czarnego Boru i Jedliny Zdroju.

"Sudety Wałbrzyskie-Kamiennogórskie" mają chronić bociana czarnego, derkacza, sokoła wędrownego, puchacza, sóweczkę, włośniczkę, dzięcioła zielonosiwego, jarzębatkę i gąsiorka. Gmina zleciła inwentaryzację, z której wynika, że tylko derkacz i jarzębatka zasiedlają teren samego Wałbrzycha. Chroniony gatunek chruściela znaleziono na nieużytkach w dzielnicy Biały Kamień. W bliskim sąsiedztwie stwierdzono lęgowe stanowiska naszej największej pokrzewki. Tereny te znajdują się pomiędzy lasem i zakolem nieczynnego toru kolejowego.

POWIERZCHNIA: 31 669,35 ha

<u>Klasy siedlisk</u>	<u>% pokrycia</u>
Lasy iglaste	14%
Lasy liściaste	4%
Lasy mieszane	18%
Grunty orne	23,8%
Użytki zielone	35%
Zbiorniki wodne	0,5%
Kamieniołomy i wyrobiska	0,2%
Luźna zabudowa	4,5%
Suma pokrycia siedlisk	100 %

OPIS OBSZARU:

Obszar znajduje się w obrębie tzw. depresji śródsudeckiej i obejmuje Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie, Zawory i część Wzgórz Bramy Lubawskiej oraz wcinające się pomiędzy nimi Kotlinę Kamiennogórską i Obniżenie Scinawki. Góry Kamienne to długie pasmo w kształcie łuku

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

z ramionami skierowanymi na południe, zbudowane z permskich skał wulkanicznych: ryolitów, trachybazaltów i tufów wulkanicznych, leżących na podłożu plastycznych skał osadowych. Pomimo, że są to góry stosunkowo niskie to jednak dzięki specyficznej strukturze geologicznej charakteryzują się one dużą stromością stoków i silnie zróżnicowanym profilem linii grzbietowej. Patrząc od zachodu Góry Kamienne dzielą się na: Góry Krucze, niewysokie Pasma Czarnego Lasu i Wzgórza Krzeszowskie, następnie Masyw Dzikowca i Pasma Lesistej oraz najrozleglejsze Góry Suche. Od południa opadają w Kotlinę Krzeszowską, którą zamyka niewielkie, graniczne pasmo Zaworów zbudowane ze skał piaskowcowych stanowiących fragment tarczy Basenu Czeskiego, przechodzący ze strony Czech. Uwzględniono również leżący pomiędzy Zaworami a Górami Suchymi fragment Obniżenia Ścinawki w okolicy Mieroszowa. Leżące bardziej na północ Góry Wałbrzyskie tworzą izolowane, zalesione kopuły wzniesione do 400 m ponad poziom Pogórza Wałbrzyskiego. Pod względem rzeźby i budowy geologicznej nie różnią się one istotnie od Gór Kamiennych. Patrząc od zachodu, Góry Wałbrzyskie są tworzone przez następujące jednostki: Masyw Krąglaka, Masyw Trójgarbu, Masyw Chełmca, Masyw Borowej, Rybnicki Grzbiet i Góry Czarne. U podnóża Chełmca znajduje się niewielka, podzielona zalesionymi wzniesieniami Kotlina Wałbrzyska, na terenie której rozciąga się miasto Wałbrzych. Na zachód od Gór Kamiennych, na linii północ-południe, rozciąga się wypreparowana w mało odpornych skałach karbońskich Kotlina Kamiennogórska rozdzielająca Sudety Środkowe od Sudetów Zachodnich. Stanowi ona najniższe obniżenie w granicznym paśmie Sudetów. Z jej płaskiego dna wznoszą się strome szczyty Wzgórz Bramy Lubawskiej. W krajobrazie tego obszaru przeważają rozległe obszary bardzo ekstensywnie użytkowanych łąk i pastwisk, przy mniejszym udziale gruntów ornych. W wyniku sąsiedztwa licznych ośrodków przemysłowych lasy zostały silnie zmienione w wyniku intensywnej eksploatacji, jednak na znacznych obszarach zachowały się cenne jaworzyny, kwaśne i żyzne buczyny górskie, podgórskie łągi olszowo-jesionowe oraz fragmenty borów bagiennych. Istotny jest również znaczny udział wychodni i osuwisk skalnych oraz licznych niewielkich zbiorników wodnych. Ze względu na znaczne walory krajobrazowe, przyrodnicze i kulturowe region ten powinien rozwijać się w kierunku agroturystyki i nieszkodliwych dla przyrody form turystyki.

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE:

Opisywany obszar jest skalni Polski istotną ostoją lęgową dla wielu rzadkich i ginących gatunków ptaków, szczególnie tych związanych z lasami i ekstensywnie użytkowanymi łąkami. Na szczególną uwagę zasługują znaczne populacje lęgowe puchacza, sóweczki, dzięcioła zielonosiwego, a także bociana czarnego, włośchatki, derkacza i gąsiora. Występują tutaj również min. sokół wędrowny, cietrzew, czeczotka (PCKZ). Góry te są ponadto bardzo ważną częścią korytarza ekologicznego Sudetów, łącząc Góry Stołowe i Sowie z Karkonoszami, Rudawami Jamowickimi i Górami Kaczawskimi.

ZAGROŻENIA:

Obszar jest silnie zagrożony w wyniku: wzmożonej eksploatacji surowców skalnych (kamieniołomy), intensyfikacji użytkowania łąk i pastwisk oraz uproszczenia struktury krajobrazu rolniczego, spadku udziału starszych drzewostanów w wyniku nadmiernego pozyskiwania drewna, zalesianie łąk, pastwisk i muraw, inwazyjne formy turystyki i rozbudowa infrastruktury turystycznej.

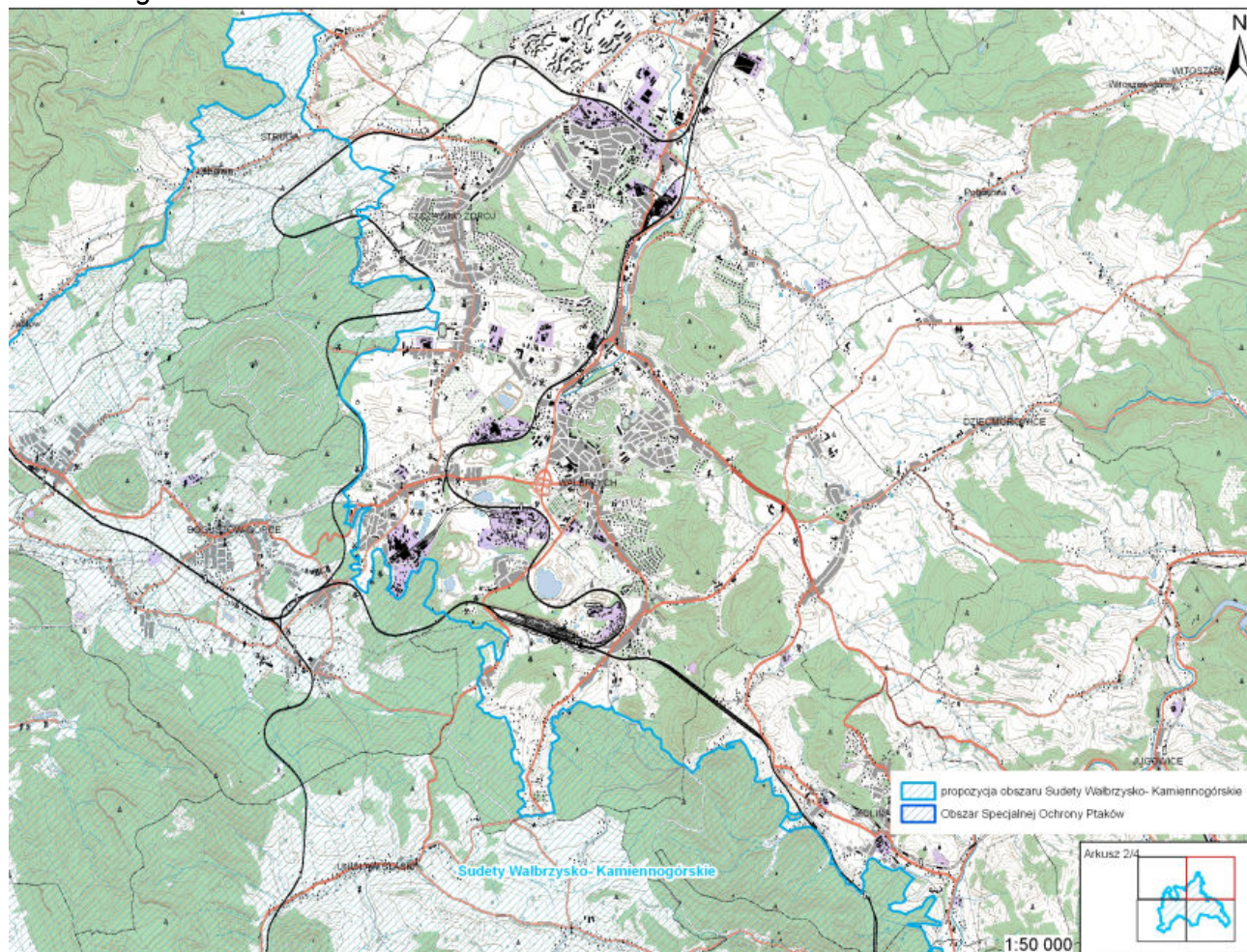
STATUS OCHRONY:

Obszar obejmuje 2 rezerваты przyrody: „Głazy Krasnoludków” i „Kruczy Kamień”
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich

STRUKTURA WŁASNOŚCI:

Lasy państwowe (RDLP Wrocław, Nadleśnictwa: Kamienna Góra, Wałbrzych. Częściowo też własność prywatna.

Rysunek 10. Mapa poglądowa projektowanego obszaru Natura 2000 Sudety Wałbrzysko Kamiennogórskie.

Proponowane nowe formy ochrony na terenie Miasta Wałbrzych:

Brak uregulowań prawnych powoduje, iż cenne siedliska oraz stanowiska rzadkich i chronionych gatunków są często niszczone. W obrębie Miasta Wałbrzych jednymi z najbardziej zagrożonych i niestety wciąż niszczonego siedlisk są łąki. Z tego względu niezbędne staje się utworzenie nowych obszarów chronionych i uwzględnienie ich w planach zagospodarowania przestrzennego. Poniżej omówiono dwa obszary proponowane i opisane w opracowanej „Inwentaryzacji przyrodniczej województwa dolnośląskiego, część dla Miasta Wałbrzych” - do ochrony w formie użytków ekologicznych:

- Łąki w Nowym Gliniku - niewielki i zarazem jedyny dobrze zachowany w południowej części Wałbrzycha fragment wilgotnych łąk ze związku *Calthion*. Między zabudowaniami oraz nad pobliskim strumieniem wykształciły się bogate florystycznie łąki *Angelico* — *Cirsietum oleracei*, *Scirpetum silvatici* oraz niewielkie płaty ziołorośli ze związku *Filipendulion*. Spotykamy tu niezwykle bogate stanowiska pierwiosnki wyniosłej. Dalsze badania terenowe mogą dostarczyć informacji o kolejnych rzadkich gatunkach rosnących w tym typie siedliska.
- Łąki u podnóży Chełmca - niewielki kompleks zbiorowisk łąkowych zlokalizowany tuż przy zachodniej granicy Miasta Wałbrzych, około 1,7 km na wschód od Góry Chełmiec. Znajdują się tam płaty wilgotnych łąk ze związku *Molinietalia*, w których stwierdzono rzadkie gatunki roślin naczyniowych. Najcenniejsze z nich to sit ostrokwiatowy, gatunek wpisany na Polską Czerwoną Listę Roślin, tworzący na brzegach niewielkiego oczka wodnego swój zespół *Juncetum acutiflori*. Ponadto spotyka się go w rozproszeniu na okolicznych wilgotnych łąkach ze związku *Calthion*. W tym typie siedliska notowano kolejny rzadki gatunek situ - sit alpejski. Szczegółowe badania terenowe mogą zaowocować odnalezieniem stanowisk

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

kolejnych rzadkich gatunków, w tym także storczyków. W pobliżu spotykamy także łąki świeże (*Arrhenatheretum medioeuropaeum*), fragment zdegenerowanego lasu grądowego ze stanowiskami marzanki wonnej i kopytnika pospolitego oraz młode laski olchowe - stadium regeneracyjne występującego tu niegdyś łągu przypotokowego. Wszystkie wymienione siedliska winny zostać objęte szczególną troską i chronione jako użytek ekologiczny, co uzasadnione jest silnym przekształceniem środowiska przyrodniczego Wałbrzycha oraz skrajnie małą powierzchnią tego typu siedlisk w rejonie.

- Łęgi w Lubiechowie - niewielki fragment podmokłego lasu łąkowego jesionowo-olszowego *Fraxino-Alnetum*, znajdujący się w północno-wschodniej części Wałbrzycha w dzielnicy Lubiechów. Położony jest w obniżeniu terenu pomiędzy nasypem drogi asfaltowej i nasypem kolejowym. Płat o stosunkowo niewielkiej powierzchni, jest jedynym względnie dobrze zachowanym fragmentem tego typu siedliska w mieście. Skupia liczne gatunki chronione, rosną tu m. in. bardzo liczne stanowiska kopytnika pospolitego, marzanki wonnej, kaliny koralowej, pierwiosnki wyniosłej, a na obrzeżach także konwalii majowej. Obszar proponowany od objęcia ochroną w formie użytku ekologicznego.

Gatunki chronione roślin:

W wyniku badań terenowych na terenie Miasta Wałbrzych stwierdzono występowanie 6 gatunków roślin chronionych całkowicie, dla których nie jest wymagana ochrona czynna oraz 9 gatunków objętych ochroną częściową, w tym 5 występujących na terenie miasta pospolicie (powyżej 20 stanowisk).

Gatunki objęte ochroną całkowitą:

- lilia złoto głów,
- paprotka zwyczajna,
- śnieżyca wiosenna,
- paprotnik kolczasty,
- wawrzynek wilcze łyczo,
- cis pospolity,

Gatunki objęte ochroną częściową:

- barwinek pospolity,
- pierwiosnka wyniosła,
- bluszcz pospolity,
- kopytnik pospolity,
- przytulia wonna,
- konwalia majowa,
- kalina koralowa,
- kruszyna pospolita,
- goździk kropkowany,

Gatunki wpisane na Polską Czerwoną Listę Roślin

- sit ostro kwiatowy.

Fauna:

W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji na terenie Miasta Wałbrzych stwierdzono występowanie następujących gatunków zwierząt:

- SSAKI – jeż, ryjówka aksamitna, ryjówka malutka, rzęsorek rzeczek, wiewiórka, badylarka, łasica łaska, a z nietoperzy (nocek duży, nocek bechsteina, nocek natterera, nocek rudy, gacek brunatny, mopek, nocek brandta, mroczek późny, karlik większy, borowiec wielki, gacek szary, mroczek posrebrzany);
- PTAKI – bocian biały, bocian czarny, czeczotka, derkacz, dzierlatka, dzięcioł czarny, dzięcioł średni, dzięcioł zielonosiwy, gil, jarzębatka, jastrząb, kłaskawka, kobuz, krogulec, krzyżodziób świerkowy, muchołówka mała, orzechówka, pliszka górską, pójdzka,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

przepiórka, puchacz, pustułka, remiz, sieweczka rzeczna, siniak, sóweczka, strumieniówka, świergotek łąkowy, świerszczak, trzmiełojad, turkawka.

- GADY I PŁAZY – traszka grzebieniasta, traszka zwyczajna, traszka górską, ropucha szara, ropucha zielona, ropucha paskówka, żaby wodne, żaba trawna, jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec zwyczajny, zaskroniec zwyczajny, żmija zygzakowata.

8.1.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Zachowanie bogatej różnorodności biologicznej

Kierunki działań:

Ochrona i rozwój systemu obszarów chronionych:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych w istniejących kompleksach leśnych	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo
Ochrona i zwiększanie różnorodności biologicznej	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo
Ochrona terenów przyrodniczo cennych przed niewłaściwym sposobem użytkowania	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo
Ochrona istniejących pomników przyrody	Miasto Wałbrzych

Ochrona fauny i flory:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Zachowanie istniejących zbiorników wodnych	Miasto Wałbrzych, organizacje pozarządowe
Stały nadzór nad rozwojem uciążliwego przemysłu	Miasto Wałbrzych, Powiat

Ochrona i utrzymanie krajobrazu rekreacyjnego:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Wzmocnienie roli rekreacyjnej zieleni	Miasto Wałbrzych, organizacje pozarządowe, Powiat
Rozwój sieci szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych na terenach interesujących przyrodniczo	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo, organizacje pozarządowe, Powiat
Urządzanie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień i parków	Miasto Wałbrzych
Modernizacja zdewastowanej drobnej infrastruktury przestrzeni publicznych Śródmieścia Wałbrzycha	Miasto Wałbrzych
Rewitalizacja terenów zieleni na terenie Miasta Wałbrzych.	Miasto Wałbrzych
Upowszechnianie turystyki	Miasto Wałbrzych

8.2. Ochrona i zrównoważony rozwój lasów

Stan wyjściowy – lasy:

Lasy na obszarze miasta zajmują 30 % (w powiecie wałbrzyskim około 39 %). Głównymi obszarami zieleni na terenie miasta i jego obrzeżach są lasy, będące w gestii przede wszystkim Miejskiego Zakładu Usług Komunalnych (lasy komunalne) oraz Nadleśnictw Wałbrzych i Świdnica (lasy państwowe). Ogólna powierzchnia lasów komunalnych wynosi 523,5 ha, lasów państwowych 1 696 ha, a osób fizycznych (lasy prywatne) - 6,0 ha (dane GUS 2003 rok). Lasy pełnią ważne funkcje jako przyrodnicze zaplecze obszarów przyrodniczo-przemysłowych. Spełniają one funkcję glebochronną, wodochronną, regulują mikroklimat, a także są miejscem masowego wypoczynku ludności. W całości zaliczane są do pierwszej kategorii lasów ochronnych. Podlegają one znacznym zagrożeniom ze strony powietrza atmosferycznego oraz występującą od wielu lat suszą. W ich wyniku nastąpiło znaczne osłabienie istniejącego drzewostanu. Osłabienie drzew oraz masowe wywroty spowodowane silnymi wiatrami, spowodowały inwazje szkodników i grzybów pasożytniczych, a w konsekwencji szybko postępującą dewastację lasów. Użytkownicy lasów podejmują szereg działań mających na celu poprawę stanu lasów i zapobieżenie dalszej ich dewastacji. W lasach państwowych podejmowane działania podlegają przede wszystkim na przebudowie monokultury świerkowej i wprowadzeniu gatunków drzewostanów bardziej przystosowanych do istniejących siedlisk, na prowadzeniu wycinek głównie sanitarno-porządkowych. Celem nadrzędnym gospodarki w lasach państwowych jest poprawa ich zdrowotności i stopniowe zmniejszanie kategorii uszkodzeń.

Obecnie lasy wałbrzyskie niczym nie przypominają lasów sprzed 100 laty. O naturalnym charakterze zbiorowisk występujących tutaj niegdyś wnioskować można na podstawie przerostów drzew i niewielkich fragmentów przedstawiających lepiej zachowane zbiorowiska leśne. Tworzyły je: ocidofilna buczyna górska z domieszką jodły i świerka lub lasy bukowe i jodłowo-bukowe z domieszką świerka i jawora, należące do żyznej buczyny sudeckiej oraz fragmenty łągu podgórskiego (Carici remotae-Fraxinetum) i górskiej olszyny bagiennej (Caltho-Alnetum). Gdzieś tam zachowały się jeszcze nadrzeczne i nadpotokowe resztki zarośli i lasów naturalnych (Modliszów, Podgórze, Dzieńmorowice, okolice zamku Cisy). Do mało zmienionych buczyn naturalnych należą płaty starodrzewu z okolic Walimia, Wałbrzycha i Mokrzeszowa, występujące najczęściej w wilgotnych obniżeniach i rynnach stokowych. Mało naruszone działalnością człowieka są obszary leśne rosnące w pobliżu przełomów rzecznych pod Książem i koło Zagórza Śląskiego. Ciepłolubna flora trzeciorzędowa zniszczona została w Sudetach przez epokę lodowcową. Współczesna roślinność pochodzi z okresu polodowcowego. Tylko nieliczne relikty ubiegłych epoki geologicznych dotrwały do naszych czasów, pozostałe gatunki należą głównie do elementu halocenijskiego-postglacjalnego. Ingerencja człowieka w środowisko przyrodnicze spowodowała w krótkim czasie bardzo daleko idące zmiany w składzie gatunkowym i rozmieszczeniu roślinności.

Trzebież lasów oraz eksploatacja drewna na potrzeby górnictwa i przemysłu, postępująca od 14 wieku doprowadziły do poważnych zmian środowiska naturalnego. W miejsce fitocenoz leśnych Pogórza i górskiego regla dolnego wprowadzone zostały świerk i domieszkowo sosna, co w pierwszym rzędzie spowodowało zmianę pierwotnej biocenozy lasów mieszanych. Zbiorowiskiem naturalnym na znacznej przestrzeni Sudetów są lasy bukowe ze związku Fagion Silvaticae. Można je zaliczyć do jednej z dwóch jednostek, taksonomicznych, mających w fitosocjologicznym systemie rangę podzwiązków, a odpowiadających zróżnicowaniu siedlisk na dwie zasadnicze grupy, jakie możemy spotkać m.in. w Sudetach Środkowych.

Lasy miejskie (komunalne).

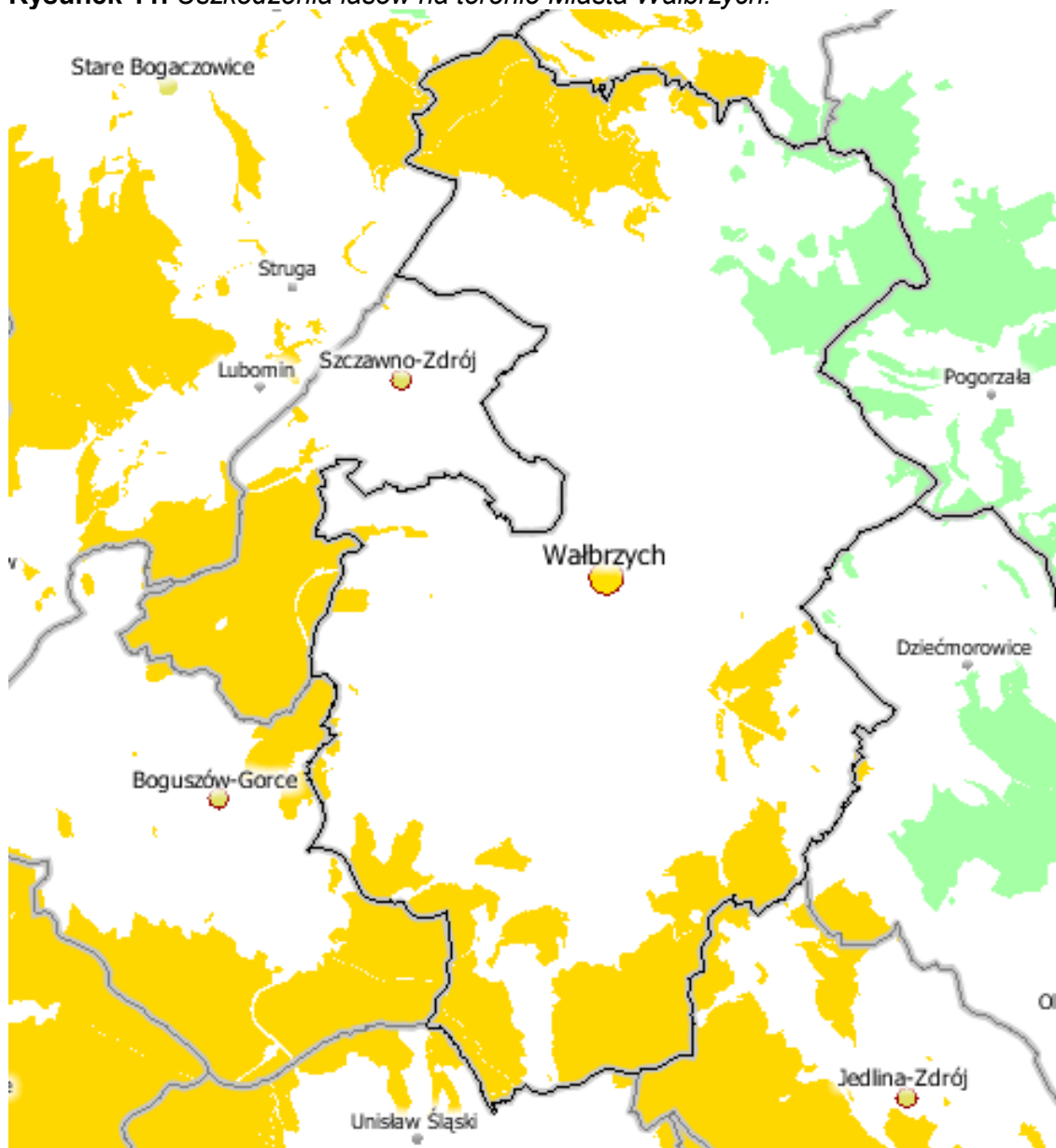
Decyzją Wojewody Dolnośląskiego z dnia 11.12.2001, znak OŚ.5.6111/11/2001 rok na podstawie art.22 ust.2 ustawy z dnia 28.09.1991 roku o lasach (Dz. U. z 2000 roku Nr 56, poz.679 z późn. zm.) został zatwierdzony uproszczony plan urządzenia lasu komunalnego Miasta Wałbrzycha dla gruntów o łącznej powierzchni 557,4 ha sporządzony na okres od 01.01.2002 do 31.12.2011 roku. Całość lasów komunalnych Miasta Wałbrzycha zaliczono do grupy 1 – lasów ochronnych z kategorią „Lasy w miastach”. Lasy te spełniają głównie funkcje rekreacyjne, ale także glebo

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

i wodochronne.

Ostatni plan urządzenia obejmował lata 1992-2001. Prowadzono w tym okresie użytkowanie rębne sposobem przerębowym, wykorzystując odnowienia naturalne uzupełniane sztucznymi podsadzeniami. Pielęgnacja upraw i młodników prowadzona była prawidłowo, z uwzględnieniem docelowego składu gatunkowego drzewostanów. W zakresie rozbudowy urządzeń rekreacyjnych nastąpił duży postęp: wybudowano deszczochron na „Ptasiej Górze”, ustawiono kilkadziesiąt nowych ławek, postanowiono urządzenia do ćwiczeń sprawnościowych, przygotowano bezpieczne miejsca na ogniska oraz ustawiono kilka nowych tablic z przebiegiem ścieżek spacerowych i szlaków turystycznych. Mankamentem w tym zakresie jest brak koszy na śmieci na całym terenie lasów. W zakresie gospodarki łowieckiej zbudowano 5 pańników z lizawkami dla jeleni, co zaspokaja w pełni potrzeby zwierzyny płowej.

Rysunek 11. Uszkodzenia lasów na terenie Miasta Wałbrzych.

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne woj. dolnośląskiego WBU Wrocław

Objaśnienie:

11%-25% - poziom ostrzegawczy

26% - 60% - drzewostany uszkodzone

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Średni wskaźnik uszkodzeń drzewostanu zanieczyszczeniami powietrza atmosferycznego wykazał lekką poprawę w stosunku do tego sprzed 10 lat, niemniej jednak całość lasów komunalnych Wałbrzycha zaliczono na tej podstawie do lasów 2 stopnia uszkodzeń przemysłowych. W obowiązującym planie urządzeniowym lasów komunalnych przyjęto następujące wieki rębności dla poszczególnych gatunków: 160 lat dla modrzewia, jaworu, buka, dębu i jesionu; 100 lat dla świerka, sosny, olchy czarnej i lipy; 80 lat dla brzozy i 40 lat dla olchy szarej.

Na terenie lasów komunalnych Wałbrzycha bytuje znaczna ilość zwierzyny łownej, głównie sarna, jeleń, rzadziej dzik. Stan zwierzyny podlega znacznym wahaniom sezonowym, powodowanym migracjami zwierzyny między sąsiednimi kompleksami Nadleśnictwa Wałbrzych. Ze względu na fakt, że w lasach komunalnych istnieje zakaz polowań i nie są one z tego powodu włączone w żaden obwód łowiecki, nie przeprowadza się w nich corocznej inwentaryzacji zwierzyny.

8.2.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Racjonalne użytkowanie zasobów leśnych przez kształtowanie ich właściwej struktury gatunkowej i wiekowej, z zachowaniem bogactwa biologicznego

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, urządzenie i utrzymanie zieleni, zadrzewień, zakrzewień na terenach będących własnością gminy	Miasto Wałbrzych
Inwentaryzacja i weryfikacja klasyfikacji gruntów pod kątem pełnego uwzględnienia gruntów zalesionych i zadrzewionych oraz ujęcie granicy rolno-leśnej w planach zagospodarowania przestrzennego	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo, właściciele gruntów
Prowadzenie ciągłej kampanii edukacyjno – informacyjnej w celu podnoszenia świadomości w zakresie celów i korzyści z trwale zrównoważonej gospodarki leśnej	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo
Rekultywacja terenów leśnych zdegradowanych przez biedaszyby	Miasto Wałbrzych, Nadleśnictwo

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Zapewnienie trwałości i wielofunkcyjności lasów	Nadleśnictwo
Inwentaryzacja zasobów leśnych pod kątem ich stanu zdrowotnego	Nadleśnictwo
Zachowanie istniejących kompleksów leśnych	Nadleśnictwo
Prowadzenie gospodarki leśnej ze szczególnym uwzględnieniem pozaprodukcyjnych funkcji lasu	Nadleśnictwo
Ochrona gleb leśnych	Nadleśnictwo
Stały monitoring środowiska leśnego w celu przeciwdziałania stanom niepożądanym (pożary, choroby, szkodniki, nielegalne wysypiska śmieci, biedaszyby)	Nadleśnictwo
Realizacja Wojewódzkiego Programu Zwiększenia Lesistości gatunkami rodzimymi	Nadleśnictwo, Właściciele gruntów
Renaturalizacja obszarów leśnych gatunkami rodzimymi	Nadleśnictwo
Zalesianie gruntów nieprzydatnych do produkcji rolnej oraz nieużytków i terenów zdegradowanych i przekształconych gatunkami rodzimymi	Nadleśnictwo, właściciele gruntów
Stały nadzór nad gospodarką leśną w lasach prywatnych	Powiat

8.3. Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi

Stan wyjściowy

W ramach tego zagadnienia pod uwagę należy wziąć przede wszystkim zmniejszenie materiałochłonności, odpadowości, wodochłonności i energochłonności produkcji przemysłowej.

Jest to podejście korzystne zarówno ze względów ochrony zasobów środowiska, jak też ekonomii prowadzonych procesów technologicznych w poszczególnych zakładach. Oprócz minimalizacji oddziaływania na środowisko, poprzez pobór wody, surowców naturalnych i energii, wytwórcy z sektora gospodarczego mają szansę ponosić niższe opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska oraz redukować koszty energii i surowców stosowanych w produkcji.

Z uwagi na wprowadzanie nowych technologii oraz uwarunkowania ekonomiczne większość przedsiębiorstw, instytucji oraz spółdzielni realizuje zadania w celu osiągnięcia zrównoważonego wykorzystania surowców, materiałów, wody i energii m.in. poprzez:

- wymianę starych odcinków sieci wodociągowej z zastosowaniem nowych technologii oraz stosowanie doszczelniaczy przy usuwaniu awarii,
- stosowanie w miarę możliwości zamkniętych układów obiegu wody,
- gromadzenie, przechowywanie i przekazywanie odpadów przemysłowych jednostkom do tego celu upoważnionym (zgodnie z posiadanymi decyzjami),
- sukcesywną wymianę tradycyjnych sieci ciepłowniczych na preizolowane oraz modernizację węzłów cieplnych,
- wprowadzanie w każdym budynku liczników dostarczanej energii cieplnej na potrzeby CO oraz liczników na ciepłą i zimną przez zarządy spółdzielni, zarządców budynków.

8.3.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Racjonalizacja gospodarowania zasobami wód powierzchniowych i podziemnych w taki sposób, aby uchronić gospodarkę od deficytów wody

Kierunki działań:

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Wprowadzanie i stosowanie zamkniętych obiegów wody w przedsiębiorstwach	Podmioty gospodarcze
Stosowanie technologii przyjaznych dla środowiska naturalnego	Podmioty gospodarcze
Promowanie wprowadzania systemów recyklingu umożliwiających wielokrotne użytkowanie materiałów	Podmioty gospodarcze trudniące się segregacją odpadów

8.4. Kształtowanie stosunków wodnych i ochrona przed powodzią

Stan wyjściowy

Miasto w całości leży w zlewni rzeki Pełcznicy i potoku Szczawnik. Sieć wód powierzchniowych gminy jest stosunkowo uboga. Wymienione główne ciek dopęlnia system kanałów i rowów melioracji szczegółowych. Na ciekach tych nie występują żadne większe zbiorniki wodne mogące mieć wpływ na gospodarkę wodną w gminie.

Miasto dąży do zmiany niekorzystnego bilansu wodnego jak i ograniczenia zagrożenia powodziowego poprzez zwiększenie retencji rzeki Pełcznicy i potoku Szczawnik, ma jednak bardzo ograniczone możliwości w tym zakresie. Na terenie miasta praktycznie nie jest możliwe zlokalizowanie większego zbiornika przeciwpowodziowego ani wprowadzenia programu małej retencji, gdyż Pełcznica w dużej części swojego biegu płynie przez tereny silnie zurbanizowane, partiami w zamkniętym korycie. Zlewnia Pełcznicy i Szczawnika ma charakter górski objawiający się nagłymi wezbrzeniami, co w połączeniu z bardzo dużą uszczelnioną powierzchnią miasta daje

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

gwałtowne wahania poziomu i wielkości przepływu. Powódź w 1997 r. zagroziła Wałbrzychowi po intensywnych opadach w pierwszej i drugiej dekadzie lipca oraz 1 września 2002. Największe zagrożenie powodziowe wywołał katastrofalny opad zanotowany 16.06.1979 roku. Doszło do lokalnych podtopień na terenie miasta.

Możliwości retencji wody istnieją również w innych formach, choć na terenie miasta mają one ograniczony charakter. Należy wykorzystać do tego celu tereny podmokłe, obszary bagienne, oczka wodne oraz stosować odpowiednie zabiegi agrotechniczne. Mała retencja odgrywa niezwykle istotną rolę w kształtowaniu się warunków mikroklimatycznych, ma duże znaczenie w rolnictwie, wpływa na kształtowanie się krajobrazu gminy. Rozwój retencji na terenie całej zlewni ma niebagatelny wpływ na ochronę przeciwpowodziową a także na regulację (zmniejszenie) odpływu ze zlewni, co pozwala na pokrycie niedoborów wody pojawiające się w okresie niżówek. Rozwój małej retencji powoduje również wzrost ilości fauny wodnej i awifauny na tych terenach. Warunki topograficzne na terenie miasta nie są sprzyjające dla lokalizacji większych obiektów małej retencji a nawet do budowy stawów, oczek wodnych i zastawek na rowach melioracyjnych. Należy jednak dążyć do zwiększania retencji na ciekach gminy poprzez wykonanie takich obiektów jak stopnie, przepusty z piętrzeniem, jazy itp. Należy wzmocnić działania zmierzające do zwiększenia ilości magazynowanej wody stwarzając różnego rodzaju zachęty dla inwestowania w zbiorniki i stawy.

Miasto Wałbrzych z racji swego położenia w dolinie rzeki Pełcznicy i Szczawnika, narażone jest na częste powodzie. Występują one zwykle w kilku kolejnych latach, a ich zasięg uzależniony jest od intensywności opadów lub gwałtowności wiosennego ocieplenia. Rzeki na obszarze gminy mają podgórski charakter o sporych spadkach podłużnych. Rzeki nie są obwałowane i nie posiadają systemu wałów przeciwpowodziowych chroniących tereny miasta, nie występują tu inne urządzenia zabezpieczające przed powodzią w postaci zbiorników retencyjnych czy polderów. Zlewnie powyżej obszaru gminy nie mają zasadniczego wpływu na zagrożenie przeciwpowodziowe. Nie wszystkie rzeki są uregulowane na obszarze miasta.

Opracowana koncepcja zabezpieczenia przed powodzią zlewni rzeki Bystrzycy, m.in. dla doliny rzeki Pełcznica – opracowana przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu – zakłada kilka wariantów zabezpieczenia zlewni Bystrzycy, m.in. ochronę bierną, ochronę czynną i wariant łączący oba powyższe.

Propozycje wykonania przedsięwzięć mających na celu ograniczenie zagrożenia powodziowego zostały ujęte w propozycjach wariantów ochrony biernej i czynnej. Ochrona bierna polega głównie na uregulowaniu koryta i ochronie terenów przyległych za pomocą obwałowania. Ponadto zalicza się tu również kanały ulgi, poldery przepływowe.

Analiza możliwości oraz potrzeb ochrony biernej została przeprowadzona na podstawie map z wniesionymi strefami zagrożenia powodziowego. W ramach realizacji tego sposobu zapobiegania proponuje się wprowadzenie murów oporowych, obwałowania oraz kanału ulgi. W tym wariantcie planuje się również budowę kanału ulgi, który częściowo odprowadzałby wody powodziowe z rzeki Pełcznicy do cieku Cienia. Projektowany kanał ulgi obejmowałby km Pełcznicy od 16+440 do 8+612, przy założeniu szerokości dna 9 m oraz spadku 0,577 %. Na odcinku od 16+509 do 12+524 planuje się uregulowanie koryta Pełcznicy w murach oporowych przy szerokości dna 12 m.

W koncepcji przedstawione jest również wprowadzenie do kolejnych wariantów dodatkowych propozycji wykonania przedsięwzięć mających na celu ograniczenie zagrożenia powodziowego poprzez zastosowanie środków technicznych ochrony biernej oraz czynnej. Ochrona czynna polega głównie na tworzeniu na drodze przepływu fali powodziowej systemu zbiorników przeciwpowodziowych lub retencyjnych z funkcją przeciwpowodziową, przechwytyjących przepływy grożące powodzią. Zbiorniki lokalizowane są tam, gdzie warunki terenowe i geologiczne są sprzyjające, tzn. gdzie wydatek na budowę zbiornika równoważy się ze stratami spowodowanymi powodzią. Analiza możliwości oraz potrzeb ochrony czynnej dla terenu miasta została przeprowadzona na podstawie map z wniesionymi strefami zagrożenia powodziowego. Przedstawiono wariant, który obejmuje: wprowadzenie murów oporowych, obwałowania, kanału ulgi oraz dwóch projektowanych zbiorników: Książ i Czechy. Ze względu na dość dyskusyjną lokalizację zbiornika Książ (na terenie Książańskiego Parku Krajobrazowego) dodatkowo przeanalizowano sytuację uwzględniającą połączenie ochrony biernej (wprowadzenie murów

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

oporowych, obwałowania i kanału ulgi) oraz jednego projektowanego zbiornika Czechy, co stanowi kolejny wariant zabezpieczenia miasta.

W celu zwiększenia stopnia zabezpieczenia przeciwpowodziowego doliny Pełcznicy w pierwszej kolejności należy wykonać prace konserwatorskie wszystkich urządzeń hydrotechnicznych, tak aby ich stan techniczny był dobry oraz konserwację i utrzymanie koryta rzeki, co jest jednym ze sposobów poprawy przepustowości wód powodziowych.

Ogólna koncepcja poprawy stopnia zabezpieczenia przed powodzią poprzez budowę retencji powodziowej wskazuje na konieczność rozpatrzenia technicznych możliwości realizacji ochrony czynnej poprzez budowę zbiorników retencyjnych na obszarze obejmującym całą powierzchnię zlewni rzeki Bystrzycy. Wytypowano sześć suchych zbiorników przeciwpowodziowych, które należałoby przewidzieć do realizacji. Jednym z nich jest suchy zbiornik przeciwpowodziowy położony na przelomowym odcinku Czyżynki w km 2 + 800. Projektowany suchy zbiornik retencyjny położony jest w zachodniej części Książańskiego Parku Krajobrazowego u podnóża ruin zamku „Cisy”, w km 2+800 potoku Czyżynka. Administracyjnie tereny te należą do Gminy Stare Bogaczowice oraz Miasta Wałbrzych. Zaporę czołową zbiornika zlokalizowano 220 m powyżej mostu na drodze Świebodzice – Chwaliszów. Opracowana koncepcja projektowa wykazała, że budowa suchego zbiornika przeciwpowodziowego w znaczący sposób może wpłynąć na zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej całej położonej poniżej zbiornika doliny. Możliwość znaczącej redukcji przepływów sprawia, że poniżej zbiornika cała dolina praktycznie w 100% byłoby zabezpieczona przed powodzią. Ponieważ zbiornik ze stałym piętrzeniem do rzędnej 345,00 m npm zapewnia należyte zabezpieczenie przeciwpowodziowe, mimo sprzeciwu przyrodników, ze względów krajobrazowych opracowanie rozważa budowę zbiornika mokrego. Za działania związane z ochroną przeciwpowodziową odpowiada między innymi, zgodnie z ustawą Prawo wodne, dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej (RZGW). Z jego inicjatywy powstaje opracowanie projektu planu ochrony przeciwpowodziowej w regionie wodnym. RZGW są również odpowiedzialne za prowadzenie działań informacyjnych i koordynację w razie powodzi lub suszy na podległym terenie.

8.4.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Zabezpieczenie przed skutkami powodzi

Kierunki działań:

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Systematyczna konserwacja rzek i cieków	RZGW Wrocław, WZMiUW
Przystosowanie terenów do szybkiego reagowania w przypadku powodzi (m.in. pielęgnacja lasów i zarośli łąkowych, odnowa użytków zielonych, konserwacja rowów melioracyjnych)	RZGW Wrocław, Miasto Wałbrzych, WZMiUW, Spółki wodne, właściciele terenu
Stworzenie systemu szybkiego ostrzegania i reagowania w przypadku zagrożenia powodzią	RZGW Wrocław, Miasto Wałbrzych
Opracowanie planu awaryjnego na wypadek powodzi, uwzględniającego ochronę obiektów wrażliwych na terenie gminy (np. oczyszczalni ścieków, ujęć wód, terenów zabytkowych i przyrodniczo cennych, składowisk odpadów, itp.)	RZGW Wrocław, Miasto Wałbrzych
Ochrona przed powodzią – odbudowa i konserwacja urządzeń przeciwpowodziowych	WZMiUW, RZGW Wrocław, Miasto Wałbrzych

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Zwiększenie retencji na terenach leśnych	WZMiUW, RZGW Wrocław, Miasto Wałbrzych
--	--

8.5. Ochrona powierzchni ziemi

Stan wyjściowy:

Gleby na terenie miasta są znacznie zróżnicowane. Najczęściej są to przemieszczone gleby górskie, o niewykształconym profilu z płytko pościeloną skałą macierzystą. Niewielkie obszary, głównie w dolinach potoków zajmują gleby wytworzone z glin i piasków plejstoceńskich. Szczególnie dużo gleb na terenie Wałbrzycha powstało pod wpływem gospodarczej działalności człowieka. Są to przede wszystkim gleby powstałe na całkowicie lub częściowo zadrzewionych hałdach i osypiskach utworzonych z pyłów dymnicowych i żużla paleniskowego lub z łupków i piaskowców będących odpadem przy eksploatacji węgla, wreszcie z mułu poflotacyjnego. Najczęściej mają one dobre warunki powietrzne, ale złe warunki wodne. Większość gleb charakteryzuje zwiększone zakwaszenie siarką i jej związkami. Ogólnie należy stwierdzić, że w okolicy Wałbrzycha przeważają głównie dwa rodzaje gleb. W części południowej – gleby gliniaste lekkie, a w części północnej – gleby gliniaste średnie. Są one wytworzone na podłożu skał osadowych. Posiadają one miąższość od 0,3 do 0,5 m i są na ogół zdegradowane. W wielu miejscach grubość warstwy próchnicznej wynosi 8-10 cm. Na bardziej stromych stokach zalegają gleby typowo górskie, szkieletowe, nadające się głównie pod zalesienie.

Zanieczyszczenie gleb

Do głównych czynników powodujących degradację chemiczną gleb zalicza się:

- nadmierną zawartość metali ciężkich takich jak: kadm, miedź, nikiel oraz innych substancji chemicznych, np. ropopochodnych,
- zasolenie,
- nadmierną alkalizację,
- zakwaszenie przez związki siarki i azotu,
- skażenie radioaktywne.

Głównymi przyczynami degradacji i dewastacji gleb województwa dolnośląskiego (2 miejsce w kraju) są: górnictwo, działalność przemysłowa oraz źródła mobilne.

W 2008 r. w ramach zadań własnych Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej we Wrocławiu zrealizowane zostały badania mające na celu ocenę chemizmu gleb ornych.

Najbardziej zakwaszone są gleby w południowej części województwa, szczególnie na obszarze powiatów: kamiennogórskiego, lwóweckiego, jeleniogórskiego, zgorzeleckiego, lubańskiego, wałbrzyskiego oraz na północy województwa w powiecie milickim. Odbiciem niekorzystnego stanu zakwaszenia dolnośląskich gleb są ich bardzo duże potrzeby wapnowania. Największe potrzeby wapnowania stwierdza się na terenie powiatów położonych w południowej i południowo-zachodniej części województwa.

Tabela 20. Charakterystyka gleb Powiatu Wałbrzyskiego w latach 2005-2008

Lp.	Wyszczególnienie:	Wartość w %
1.	Udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych	61-80
2.	Udział gleb o potrzebach wapnowania koniecznych i potrzebnych	61-80
3.	Udział gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości fosforu	41-60
4.	Udział gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości potasu	21-40
5.	Udział gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości magnezu	<20
6.	Udział gleb o wysokiej zawartość manganu w glebach użytkowanych rolniczo	100
7.	Udział gleb o średniej zawartość miedzi w glebach użytkowanych rolniczo	100

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

8.	Udział gleb o średniej zawartość żelaza w glebach użytkowanych rolniczo	100
9.	Udział gleb o średniej zawartość cynku w glebach użytkowanych rolniczo	100

Zawartość azotu mineralnego była określana w okresie wiosennym (określenie ilości azotu dostępnego dla roślin uprawnych w celu ustalenia potrzeb nawożenia tym składnikiem) i jesiennym (ocena skutków nawożenia azotowego dla środowiska). Średnia zawartość azotu mineralnego w województwie dolnośląskim, w warstwie 0–90 cm, wynosiła wiosną 126 kg/ha (75–237 kg/ha w poszczególnych powiatach) i w porównaniu do roku ubiegłego była nieznacznie niższa. Średnia zawartość jesienią wynosiła 148 kg/ha (100–216 kg/ha w poszczególnych powiatach).

Tabela 21. Zawartość azotu mineralnego w glebach Powiatu Wałbrzyskiego.

Wyszczególnienie	kg/ha
wiosna 2008	ok. 150
jesień 2008	ok. 110

Aktualnie obowiązujące kryteria oceny zawartości zanieczyszczenia gleb metalami ciężkimi zawarte są w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie standardów jakości gleby oraz standardów jakości ziemi (Dz. U. z 2002 r. Nr 165, poz. 1359)*. Rozpoznanie stanu gleb użytkowanych rolniczo pod względem zanieczyszczenia metalami ciężkimi jest istotne z uwagi na produkcję bezpiecznej żywności dla człowieka. Występowanie w glebach podwyższonej zawartości metali ciężkich będące następstwem działalności ludzkiej poprzez: emisje przemysłowe, motoryzację, nadmierną chemizację rolnictwa, powoduje degradację biologicznych właściwości gleb, skażenie wód gruntowych oraz przechodzenie zanieczyszczeń do łańcucha żywieniowego.

Nadmierna zawartość metali ciężkich degraduje biologiczne właściwości gleb, powoduje zanieczyszczenie łańcucha żywieniowego i wód gruntowych. Szczególne zagrożenie stwarzają one w glebach kwaśnych, przechodzą bowiem w formy łatwo dostępne dla roślin.

W 2007 roku zakończono trzeci cykl badań, realizowany w ramach krajowej sieci w latach 2005-2007, wyznaczonej przez IUNG w Puławach. Obejmuje ona 216 punktów pomiarowo – kontrolnych, zlokalizowanych na glebach użytkowanych rolniczo na terenie całego kraju, z czego 20 punktów zlokalizowanych jest na terenie województwa dolnośląskiego. W próbkach gleb oznaczano 40 parametrów fizykochemicznych, m.in. zawartości metali ciężkich (ołów, kadm, cynk, miedź, nikiel) oraz wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych.

W Mieście Wałbrzych nie został zlokalizowany żaden z tych punktów pomiarowych. Klasyfikację średniej zawartości metali ciężkich w glebach województwa w odniesieniu do zawartości naturalnej przedstawia tabela poniżej.

Tabela 22. Zakres zawartości metali ciężkich w glebach województwa dolnośląskiego.

Lp.	Pierwiastek	Zakres zawartości w [mg/kg] gleby	Zawartość naturalna w [mg/kg] gleby
1	Kadm	0,1 - 0,5	0,3 – 1,0
2	Miedź	3,3 – 196,5	10 - 25
3	Nikiel	3,0 – 26,3	10 – 50
4	Ołów	8,3 – 83,9	20 - 60
5	Cynk	13,8 – 109,6	50 - 100

Obserwowane wartości w porównaniu zawartości naturalnych, zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie standardów jakości gleby oraz standardów jakości ziemi (Dz. U. Nr 165, Poz. 1359)* są niższe niż wartości dopuszczalne stężeń metali ciężkich w glebie lub ziemi dla gruntów grupy A (poddanych ochronie).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

8.5.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Rekultywacja gleb zdegradowanych i zdewastowanych oraz przywracanie im funkcji przyrodniczej, rekreacyjnej lub rolniczej

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Zrekultywowanie gleb zdegradowanych w kierunku leśnym i rekreacyjno-wypoczynkowym	Miasto Wałbrzych, właściciele gruntów, Powiat,
Właściwe kształtowanie ekosystemów rolnych z wykorzystaniem otaczających je systemów naturalnych i ich zdolności do autoregulacji m.in. poprzez wdrażanie programów rolno-środowiskowych	Miasto Wałbrzych, ARiMR
Przeciwdziałanie degradacji chemicznej gleb poprzez ochronę powietrza i wód powierzchniowych	Miasto Wałbrzych, właściciele gruntów i obiektów przemysłowych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Prowadzenie monitoringu jakości gleby i ziemi	WIOŚ Wrocław, Powiat, Izby Rolnicze, Stacje chemiczno – rolnicze, właściciele gruntów
Przeciwdziałanie erozji gleb poprzez stosowanie odpowiednich zabiegów na gruntach o nachyleniu powyżej 10%	Właściciele gruntów, ARiMR, Organizacje pozarządowe
Ograniczanie erozji wodnej i wietrznej gleby poprzez możliwie jak najdłuższe utrzymywanie pokrywy roślinnej w postaci wprowadzenia upraw wieloletnich oraz wsiewek i poplonów	Właściciele gruntów, ARiMR, Organizacje pozarządowe
Racjonalne użycie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin na terenach rolnych i leśnych oraz stosowanie technik naturalnych (fito i agromelioracyjnych) w celu zwiększenia udziału materii organicznej w glebie	Właściciele gruntów, ARiMR, Organizacje pozarządowe
Przeciwdziałanie degradacji terenów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych przez czynniki antropogeniczne	Właściciele gruntów, ARiMR, Organizacje pozarządowe
Realizacja programu rekultywacji gleb zdegradowanych, w tym ich zalesianie gatunkami rodzimymi	Nadleśnictwo, właściciele gruntów

8.6. Gospodarowanie zasobami geologicznymi

Stan wyjściowy:

Pod względem geologicznym Wałbrzych leży w przeważającej części w obrębie Niecki Śródsudeckiej stanowiącej obniżenie tektoniczne. Niecka Śródsudecka stanowiła rozległy basen sedymentacyjny wypełniany szeregiem różnowiekowych serii skalnych osiadających miąższość wielu tysięcy metrów. W budowie geologicznej obszaru badań udział biorą:

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- utwory proterozoiczne reprezentowane przez gnejsy i migmatyty laminowane, gnejsy i migmatyty masywne, amfibolity,
- utwory karbonu dolnego zalegające niezgodnie na utworach starszych (prekambryjskich gnejsach sowiogórskich, różnych ogniwach serii staropaleozoicznej i górnym dewonie), wykształcone w facji kulmowej jako zlepieńce gnejsowe, wapienie węglowe dolne, łupki szarogłazowe i ilaste,
- utwory górnego karbonu są znacznie szerzej rozprzestrzenione, leżą na utworach dolnego karbonu i reprezentowane są przez:
  - ✓ warstwy wałbrzyskie wykształcone w postaci piaskowców nierównoziarnistych, łupków ilastych z pokładami węgla,
  - ✓ warstwy białokamieńskie - głównie zlepieńcowate piaskowce, piaskowce i łupki ilaste z cienkimi pokładami węgla,
  - ✓ warstwy żaclerskie - piaskowce, zlepieńce i łupki ilaste z pokładami węgla,
  - ✓ warstwy stefańskie - piaskowce arkozowe i piaszczyste zlepieńce bez pokładów węgla,
- utwory permskie reprezentowane przez osady czerwonego spągowca zalegające na osadach karbonu występują we wschodniej części niecki wałbrzyskiej. Wykształcone są one w postaci zlepieńców, piaskowców i iłowców, miejscami z wkładkami wapieni i soczewkami węgla kamiennego. Ciągłość osadów czerwonego spągowca przerywana jest intruzjami porfirowymi o składzie petrograficznym - porfiry, melafiry, kersanity, brekcje wulkaniczne oraz ryolity,
- utwory czwartorzędowe leżące bezpośrednio na utworach karbonu górnego lub proterozoiku wykształcone są głównie jako piaski i żwiry terasów rzecznych oraz gliny deluwialne z rumoszem skalnym.

Sedymentacja utworów osadu karbonu górnego w części środkowej Niecki Śródsudeckiej - basen wałbrzyski - odbywała się w lokalnych basenach, które powstawały w różnych czasach i nie zawsze się łączyły ze sobą. Akumulacja odbywała się w kilku fazach, które się zaznaczyły jako metacykle sedymentacyjne.

Basen wałbrzyski – niecka wałbrzyska, należy do jednych z większych jednostek tektonicznych wchodzących w skład depresji śródsudeckiej. Występuje tu stosunkowo pełny profil osadów karbonu górnego, a miąższość osadów węglonośnych osiąga maksymalnie blisko 2000 m. Na pierwotny basen sedymentacyjny nałożyła się tektonika warunkująca współczesny zarys intersekcyjny niecki wałbrzyskiej, jak również jej skomplikowaną budowę geologiczną. W profilu pionowym wyróżnia się od dołu ku górze następujące jednostki litostratygraficzne: warstwy przejściowe, warstwy wałbrzyskie, warstwy białokamieńskie, warstwy żaclerskie i warstwy gliniczne. Są one wykształcone głównie w facji lądowej. W wykształceniu litologicznym dominują zlepieńce, piaskowce i mułowce, pomiędzy którymi występują pokłady węgla kamiennego.

Łącznie w warstwach wałbrzyskich stwierdzono występowanie ok. 30 pokładów i wkładek węglowych. Sedymenty tej serii zostały zaburzone i porozrywane przez młodopaleozoiczne intruzje porfirowe. Miąższość warstw wałbrzyskich wynosi ok. 300 m. Na kontakcie z warstwami białokamieńskimi występuje seria piaszczysto-żwirowa z elementami dolnego i górnego namuru. Warstwy białokamieńskie zbudowane są częściowo z materiału pochodzącego z erodowanych warstw wałbrzyskich. W części spągowej wykształcone są w postaci gruboziarnistych zlepieńców zawierających pokład węgla kamiennego 550, ponad którymi występuje seria piaskowców z licznymi wkładkami iłowców i mułowców. W serii tej występuje drugi pokład węgla kamiennego – 549. Miąższość warstw białokamieńskich wynosi 300 m. Górna granica tych warstw znajduje się na kontakcie z pokładem 447.

Warstwy żaclerskie deponowane początkowo w kilku dużych lokalnych zbiornikach sedymentacyjnych, w górnym westfalu uległy połączeniu. Osady warstw żaclerskich osiągnęły maksymalnie miąższość około 700-900 m. Wykształcone są jako kompleks dwudzielny. Dolne jako osady mułowcowo-piaskowcowe o grubości 200 m zawierające do 26 pokładów węgla kamiennego. Osady górnych warstw żaclerskich charakteryzują się grubszym ziarnem. Miąższość osadów dochodzi do 200 m, zawierając około 22 pokłady węgla kamiennego. Strop serii warstw żaclerskich budują piaskowce i zlepieńce, wśród których występują tylko cienkie nieliczne pokłady

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

węgla kamiennego. Ciągłość warstw żačlerskich we wschodniej części niekiedy przerywana jest intruzjami porfirowymi.

Warstwy z Glinika wykształcone są głównie jako drobno i średnioziarniste zlepieńce przeławiczone mułowcami i sporadycznie gruboziarnistymi piaskowcami. Łączna grubość osadów wynosi ok. 600 m.

Ochrona zasobów kopalin

Ochrona zasobów kopalin polega na racjonalnym gospodarowaniu ich zasobami oraz kompleksowym ich wykorzystaniu. Ustawa Prawo ochrony środowiska określa tylko kilka zasad związanych z ochroną kopalin, ujmując zagadnienia związane z własnością kopalin, użytkowaniem oraz koncesjonowaniem.

Złoża kopalin nie stanowiące części składowych nieruchomości gruntowej, są własnością Skarbu Państwa. Użytkowanie gospodarcze kopalin może być prowadzone pod warunkiem uzyskania koncesji wydawanej przez ministra, wojewodę lub starostę. Podstawowym celem polityki koncesyjnej jest zapewnienie racjonalnej gospodarki złożami. Udzielenie koncesji jest przede wszystkim możliwe, jeśli obszar złoża umieszczony jest w planie zagospodarowania przestrzennego lub w studium z przeznaczeniem na eksploatację kopalin. Ochrona złóż kopalin realizowana ma być w celu prowadzenia racjonalnej gospodarki i najpełniejszego wykorzystania eksploatowanych złóż, łącznie z wykorzystaniem kopalin towarzyszących i zagospodarowaniem nadkładów.

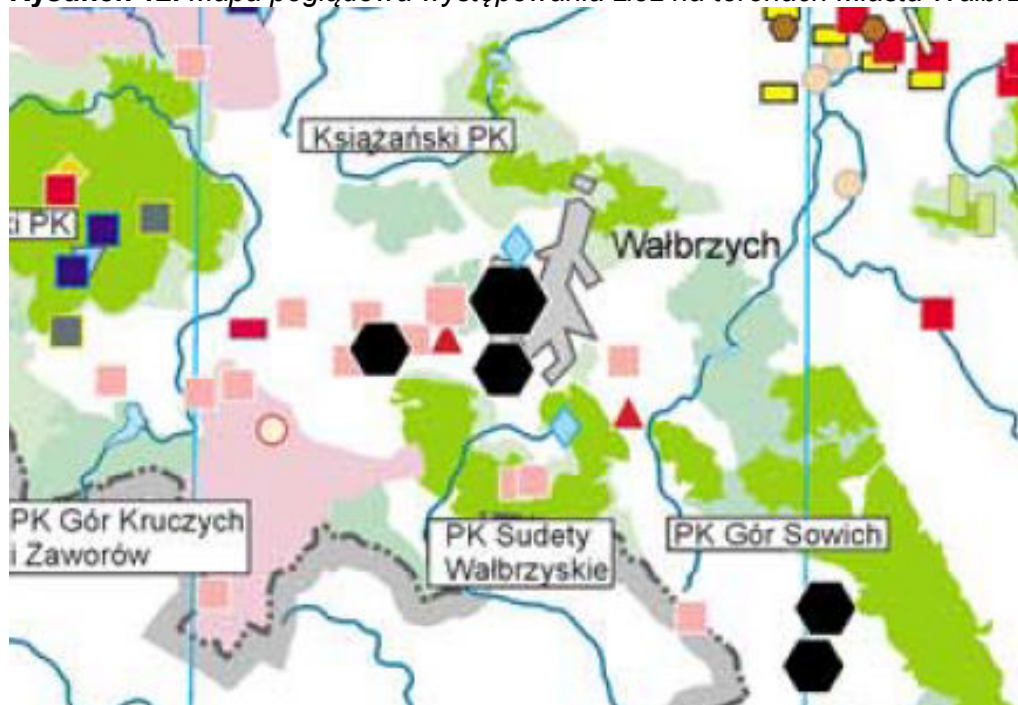
W przypadku złóż eksploatowanych głównym zadaniem ochronnym jest maksymalne wykorzystanie złóż w granicach udokumentowania, a następnie skuteczna i właściwa, z punktu widzenia gospodarki przestrzennej, rekultywacja wyrobiska. Obowiązki te w głównej mierze ciążyą na użytkowniku złoża. Rolą organów administracji publicznej jest określenie warunków prowadzenia takiej działalności, jej zakończenia i rozliczenia. Inny charakter działań ochronnych wymagany jest w przypadku złóż nie eksploatowanych, stanowiących główne zaplecze surowcowe regionu. Są to zwykle obiekty udokumentowane w latach ubiegłych, gospodarka tymi złożami pozostaje w kompetencji wojewody. Daje to szansę uniknięcia ich nadmiernego rozdrobnienia i zapewnienia maksymalnego wykorzystania zasobów oraz zachowania możliwości kształtowania polityki gospodarczej w skali regionu.

Jedynym sposobem zabezpieczenia zasobów udokumentowanych złóż przed ich utratą jest ochrona obszarów przed zainwestowaniem uniemożliwiającym późniejszą ich eksploatację.

Zadanie to realizowane być może poprzez właściwe zapisy w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, które są zadaniem własnym gmin. Zapewnienie właściwej rekultywacji terenów poeksploatacyjnych jest konieczne, ze względu na ochronę walorów krajobrazowych i przyrodniczych terenów zdegradowanych. Obowiązek rekultywacji spoczywa na właścicielu gruntu lub sprawcy. Starosta egzekwuje obowiązek rekultywacji, w ostateczności prowadzi rekultywację na koszt właściciela gruntu. Koniecznym jest aby władza lokalna współpracowała z użytkownikami złoża na każdym etapie korzystania.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rysunek 12. Mapa poglądowa występowania złóż na terenach Miasta Wałbrzych (wg WBU).

LEGENDA

Surowce energetyczne

- węgiel kamienny
- węgiel brunatny
- gaz ziemny

Surowce metaliczne

- rudy miedzi
- złoto
- srebro
- nikiel
- arsen

Kamienie drogowe i budowlane

- granity, sjenity
- gabra
- bazalty, diabazy
- porfiry, melafiry, keratofiry
- gnejsy, łupki
- marmury, wapień krystaliczne
- serpentynity, amfibolity
- piaskowce, szarogłazy
- margle

Surowce okruszowe

- kruszywo naturalne (pow. 5000 tys. ton)
- piaski szklarskie, formierskie i inne specjalnego przeznaczenia

Surowce ilaste

- kaoliny
- ily białowypalające się
- ily ogniotwale
- ily ceramiki budowlanej
- ily kamionkowe
- surowce bentonitowe

Wody mineralne i lecznicze

- wody uznane za lecznicze

Inne surowce skalne

- wapień i dolomity
- surowce skaleniowe
- kwarc żyłowy
- magnezyty
- kwarcyty i łupki kwarcytowe
- łupki łuszczyczkowe, fyllity
- gips i anhydryt
- baryt
- sól kamienna

Kamienie szlachetne

- agat
- morion
- kryształ górski
- nefryt
- chryzopraz
- opal

Obszary chronione:

- park narodowy (PN)
- park krajobrazowy (PK)
- strefa ochronna parku narodowego i krajobrazowego
- obszar chronionego krajobrazu
- projektowany park krajobrazowy (PK)
- projektowany obszar chronionego krajobrazu

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego, WBU Wrocław.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Bogactwa mineralne

Pod względem geologicznym Wałbrzych leży w przeważającej części w obrębie Niecki Śródsudeckiej stanowiącej obniżenie tektoniczne. Niecka Śródsudecka stanowiła rozległy basen sedimentacyjny wypełniany szeregiem różnowiekowych serii skalnych osiadających miąższość wielu tysięcy metrów. W utworach karbonu górnego obecne są pokłady węgla kamiennego. Łącznie w warstwach wałbrzyskich stwierdzono występowanie ok. 30 pokładów i wkładek węglowych.

Węgiel kamienny, antracyt

Eksploatacja węgla kamiennego w rejonie Wałbrzycha prowadzona była prawdopodobnie już od XVI wieku. Początkowo odbywała się ona jedynie na wychodniach oraz przy pomocy płytkich sztolni i miała bardzo ograniczony charakter. Rozkwit eksploatacji przypadł na koniec XIX i po 1945 r. Dzięki osiągnięciom technicznym wypracowano nowe sposoby odwadniania kopalń i już pod koniec XIX wieku można było sięgać na duże głębokości, aby dojść maksymalnie do głębokości 1000 m tj. poziom - 400 m n.p.m. Eksploatacja została ostatecznie zakończona w 1996 roku. Po tym okresie prowadzona była jeszcze eksploatacja antracytu, aż do 1998 roku. Złoże antracytu Wałbrzych-Gaj, utworzone z fragmentów złóż KWK Wałbrzych i KWK Victoria, zostało w 1998 r. ostatecznie skreślone z bilansu zasobów, ze względu na zamknięcie kopalni. Wychodnie pokładów węgla są obecnie miejscem występowania „biedaszybów”.

Kamienie drogowe i budowlane

Na terenie Miasta Wałbrzych istnieje udokumentowane złoże melafiru (zasadowa, wylewna skała magmowa o teksturze porfirowej lub migdałowcowej i szarofiołkowym, czerwono-brunatnym lub zielonoczarowym zabarwieniu uzyskanym wskutek wtórnych przeobrażeń. Młodopaleozoiczny odpowiednik bazaltu). Obecnie eksploatacja została zaniechana, a stwierdzone bilansowe zasoby geologiczne wynoszą 764 tys. m³.

Wałbrzyskie Zagłębie Węglowe stanowiło obszary górnicze Biały Kamień, Gaj, Podgórze oraz Kuźnice. Obszar i teren górniczy Biały Kamień o powierzchni 27,16 km² położony jest w północnej części wałbrzyskiej niecki węglowej. Teren ten rozciąga się na gruntach miast: Wałbrzycha, Szczawna Zdroju, Boguszcza-Gorce, Jedliny Zdrój oraz gminy Stare Bogaczowice. Rozprzestrzenia się od zachodu od dzielnicy Gorce miasta Boguszcza-Gorce (+ 555 m n.p.m.) poprzez stoki Góry Chełmiec (+ 700 m n.p.m.), przechodząc następnie w dolinę Białego Kamienia (+ 450 m n.p.m.) i Nowego Miasta (+ 470 m n.p.m.), ku południowemu wschodowi do Rusinowej przez wzgórza w większości porfirowe (+ 770 m n.p.m.) na terenie miasta Wałbrzych. W obrębie granic obszaru i terenu górniczego Podgórze i Gaj, o powierzchni 27,72 km², znajdują się tereny zabudowane, rolne, leśne oraz nieużytki. Obszar górniczy i teren górniczy Podgórze i Gaj usytuowane są w kierunku na południe od obszaru górniczego i terenu górniczego Biały Kamień oraz, w kierunku na wschód od obszaru górniczego i terenu górniczego Kuźnice. Tereny obejmują następujące części miasta Wałbrzych: Śródmieście, Podgórze, Gaj.

W obrębie granic obszaru i terenu górniczego Kuźnice o powierzchni 38,80 km² znajdują się tereny zabudowane, rolne, leśne i nieużytki. Tereny zabudowane obejmują Sobięcín, Kuźnice Świdnickie, Gorce i Stary Lesieniec należące do miasta Boguszcza-Gorce.

Przekształcenia powierzchni ziemi

W związku z pojawiającymi się w Polsce potrzebami wprowadzenia do krajowej praktyki w zakresie ochrony środowiska metodyki z terenami zdegradowanymi w wyniku działalności gospodarczej, obowiązki inwentaryzacji postępowania i weryfikacji takich terenów przekazano w ręce starostów. Praktyka ta, w założeniu doprowadzić ma do zmniejszenia ilości i wielkości terenów przemysłowych, które wymagają działań naprawczych (rekultywacji, rewitalizacji, itp.). Pozwoli to na racjonalne połączenie sfery ochrony środowiska ze sferą gospodarczą, uwzględniając tym samym zasady zrównoważonego rozwoju. Wynikające stąd założenie mówi, że tereny przemysłowe nie powinny być nieużytkami gospodarczymi.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Zarządzanie terenami przeznaczonymi działalnością gospodarczą z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska należy rozpatrywać biorąc pod uwagę właściwy podział tych terenów. Istnieje bowiem konieczność zaklasyfikowania terenów przemysłowych do pewnych klas, które pozwolą na właściwsze i trafniejsze podjęcie działań naprawczych. Wspomniane wcześniej klasy terenów zdegradowanych to:

- tereny przemysłowe zdegradowane chemicznie (gleba/ziemia wymagają oczyszczenia),
- tereny przemysłowe zdegradowane pod względem morfologicznym – fizycznym (rekultywacja likwidująca niekorzystne przekształcenia naturalnego ukształtowania terenu),
- tereny nie pełniące już funkcji gospodarczych.

Na tak sklasyfikowane rodzaje terenów przemysłowych nakłada się jeszcze zagadnienie rodzaju odpowiedzialności odnośnie tych terenów. Istnieje bowiem odpowiedzialność bezpośrednia, kiedy sprawca degradacji środowiska jest określony, co oznacza zastosowanie zasady "ten kto powoduje zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty usunięcia skutków tego zanieczyszczenia" oraz odpowiedzialność pośrednią (odpowiedzialność władz publicznych) w przypadku, gdy sprawca nie jest znany lub egzekucja obowiązku jest bezskuteczna.

W Polsce dość istotnym problemem są tzw. "porzucone" tereny przemysłowe, w przypadku których nie ma możliwości egzekwowania zasady "zanieczyszczający płaci", co powoduje automatyczne przeniesienie odpowiedzialności na władze publiczne. Sytuacja ta dotyczy głównie terenów, gdzie działały przedsiębiorstwa państwowe.

Odrębnym zagadnieniem związanym z właściwym gospodarowaniem terenami przemysłowymi są odpowiednie podstawy prawne. Uwarunkowania prawne w tym zakresie można odnaleźć w ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 roku o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie. Ustawa ta określa zasady odpowiedzialności za naprawę szkód w środowisku. m.in. art. 15 określa, że „jeżeli podmiot korzystający ze środowiska nie podejmie działań zapobiegawczych i naprawczych, organ ochrony środowiska, w drodze decyzji, nakłada na niego obowiązek przeprowadzenia tych działań”.

Ustawą z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko wprowadzono zasadę udostępnienia informacji (art. 9) dotyczących m.in. stanu elementów środowiska, takich jak: powietrze, woda, powierzchnia ziemi, kopaliny, klimat, krajobraz i obszary naturalne, w tym bagna, obszary nadmorskie i morskie, a także rośliny, zwierzęta i grzyby oraz inne elementy różnorodności biologicznej, w tym organizmy genetycznie zmodyfikowane, oraz wzajemnych oddziaływań między tymi elementami. Artykuł 21 mówi, że w publicznie dostępnych wykazach zamieszcza się dane m.in. (pkt 23 f) z zakresu ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska o wnioskach o wydanie decyzji i o decyzjach w sprawie rekultywacji zanieczyszczonej gleby lub ziemi, jeżeli zanieczyszczenie zaistniało przed dniem 30 kwietnia 2007 r. lub wynikało z działalności, która została zakończona przed dniem 30 kwietnia 2007 r. Ponadto (art. 161) ww. ustawy określa, że Wojewodowie prześlą właściwym regionalnym dyrektorom ochrony środowiska niezwłocznie po dniu wejścia w życie niniejszej ustawy:

- 1) akta spraw dotyczących rekultywacji zanieczyszczonej gleby lub ziemi wraz z pełną posiadaną dokumentacją,
- 2) rejestry zawierające informacje o terenach, na których stwierdzono przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi

– które otrzymali od starostów na podstawie ustawy zmienianej w art. 152.

Pewne odnośniki dotyczące ochrony powierzchni ziemi uwzględnia także ustawa o ochronie przyrody (Dz. U. 2009 nr 151 poz. 1220 tekst jednolity z 25 sierpnia 2009r.), ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 – tekst jednolity, z późniejszymi zmianami). Prawo geologiczne i górnicze z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 – tekst jednolity, z późniejszymi zmianami).

Przedstawione powyżej założenia dotyczące właściwego gospodarowania terenami przemysłowymi oraz umocowania prawne w tym zakresie pozwalają na nadanie właściwego toku rozumowania i analizowania problemu na terenie Miasta Wałbrzych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**
Zagrożenia ruchami masowymi ziemi – osuwiskami

Osuwisko jest nagłym przemieszczeniem się mas ziemi, powierzchniowej zwietrzliny i mas skalnych podłoża, spowodowanym siłami przyrody lub działalnością człowieka (podkopanie stoku lub jego znaczne obciążenie). Jest to rodzaj ruchów masowych, polegający na przesuwaniu się materiału skalnego lub zwietrzelinowego wzdłuż powierzchni poślizgu (na której nastąpiło ścięcie), połączone z obrotem. Ruch taki zachodzi pod wpływem siły ciężkości. Osuwiska są szczególnie częste w obszarach o sprzyjającej im budowie geologicznej, gdzie warstwy skał przepuszczalnych i nieprzepuszczalnych występują naprzemiennie. Miejsca występowania osuwisk to naturalne stoki i zbocza dolin i zbiorników wodnych, obszary źródłowe rzek (gdzie erozja wsteczna zwiększa spadek terenu), skarpy wykopów i nasypów oraz wyrobisk.

Zadania zapobiegające zagrożeniom związanym z ruchami masowymi zapisane są w następujących obowiązujących aktach prawnych:

- Ustawa Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2008r. nr 25, poz. 150 – tekst jednolity),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2003, Nr 80, poz. 717),
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tekst jednolity Dz. U. 2004, Nr 121, poz. 1266),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie informacji dotyczących ruchów masowych ziemi (Dz. U. 2007, Nr 121, poz. 840).

Przestrzeganie wyżej wymienionych zadań, wymogów nie tylko zmniejsza ryzyko wystąpienia osuwisk, ale pozwala również na prawidłową rekultywację terenów zdegradowanych.

Do najczęstszych zjawisk wywołujących osuwiska należą: wzrost wilgotności gruntu spowodowanych długotrwałymi opadami lub roztopami oraz nadmierne obciążenie stoku, np. przez zabudowę. Nawalne opady deszczu jakie miały miejsce na przełomie maja i czerwca 2010 r. w południowej Polsce spowodowały uaktywnienie ruchów masowych.

Zakład Geologii Środowiskowej od wielu lat prowadzi badania naukowe dotyczące zagrożeń środowiska naturalnego. Zakład Geologii Środowiskowej PIG wraz z oddziałem karpackim PIG od roku 2004 aktywnie uczestniczy w pracach i badaniach związanych z zapobieganiem i ograniczaniem negatywnych skutków będących konsekwencją rozwoju ruchów masowych, a w szczególności aktywności osuwiskowej. W ramach tych prac została podjęta współpraca z Biurem ds. Usuwania Skutków Klęsk Żywiotowych w MSWiA. Jej wynikiem była realizacja projektu badawczego **pt: „Ostona Przeciwosuwiskowa – ocena zadań inwestycyjnych zgłoszonych do odbudowy, przeniesienia i stabilizacji po zniszczeniu przez ruchy osuwiskowe i erozję brzegu morskiego w Polsce”**. Projekt polegał na ocenie i weryfikacji przez geologów osuwisk zgłoszonych przez jednostki administracji samorządowej. Były to osuwiska, które spowodowały znaczne szkody materialne w infrastrukturze publicznej. Ocena i weryfikacja dotyczyły głównie możliwości i opłacalności stabilizacji (czyli zabezpieczenia przed dalszym rozwojem) tych osuwisk w aspekcie ich budowy geologicznej oraz uwarunkowań finansowo-ekonomicznych i społecznych. W ramach tego projektu dokonano oceny w terenie ponad 600 osuwisk, a dla około 550 sporządzono karty dokumentacyjne osuwisk. Od 2006 roku trwają prace stabilizacyjne na poszczególnych osuwiskach. Projekt „Ostona Przeciwosuwiskowa” jest w większej części finansowany z pożyczki rządowej w Europejskim Banku Inwestycyjnym.

Pod koniec 2006 roku PIG rozpoczął realizację następnego projektu osuwiskowego na zlecenie Ministra Środowiska i finansowanego przez narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Jest to duży projekt kartograficzny **pt: „System Ostony Przeciwosuwiskowej SOPO”**, którego wykonanie planowane jest na okres 9 lat (zakończenie 2015/2016). Na początku 2008 roku PIG zakończył realizację Etapu I tego projektu. Projekt SOPO ma na celu stworzenie podstaw do zarządzania zagrożeniami związanymi z ruchami masowymi, szczególnie osuwiskami, w całej Polsce.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Na terenie Miasta Wałbrzych występuje jedno osuwisko wpisane do rejestru Systemu Ochrony Przeciwosuwiskowej Państwowego Instytutu Geologicznego.

8.6.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Ochrona niezagospodarowanych złóż kopalin w procesie planowania przestrzennego

Kierunki działań

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Weryfikacja ustaleń istniejących planów zagospodarowania przestrzennego i studiów uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego	Miasto Wałbrzych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Rekultywacja terenów po eksploatacji kopalin	Przedsiębiorcy, właściciel złoża
Stworzenie inwentaryzacji złóż kopalnianych i wyrobisk po eksploatacji bez koncesji	WIOS Wrocław
Kontrola stanu faktycznego w przypadku wydobywania kopalin bez wymaganej koncesji i naliczanie opłat eksploatacyjnych w przypadku nielegalnej działalności	Starosta
Gromadzenie, archiwizowanie i przetwarzanie danych geologicznych	Marszałek, Starosta
Dążenie do uzyskiwania informacji z jednostek ministerialnych i wojewódzkich o ilości, rodzaju i miejscu prowadzenia wydobywania złóż	Marszałek, Starosta
Opiniowanie studiów i planów uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego	Wojewoda, Starosta, instytucje zgodnie z ustawą
Ochrona terenów perspektywicznych pod względem wydobywania kopalin	Organy koncesyjne

9. POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA I BEZPIECZEŃSTWA EKOLOGICZNEGO.

9.1. Środowisko a zdrowie

Stan wyjściowy

Jakość środowiska w znacznym stopniu wpływa na stan zdrowia. Wg raportu WHO około 25% zgonów i chorób w skali globalnej jest wynikiem negatywnego oddziaływania środowiskowego. Zanieczyszczenie środowiska ma swój udział w rozwoju aż 80 % chorób, pośrednio wpływa też na ogólny stan zdrowia fizycznego i psychicznego poprzez ograniczenie człowiekowi dostępu do zasobów środowiskowych a co za tym idzie ograniczenie możliwości wypoczynku i wrażeń estetycznych.

Dlatego też program ochrony środowiska powinien ujmować zjawiska globalne i długofalowe, wpływające zarówno na zdrowie fizyczne jak i na komfort psychiczny człowieka. Do największych problemów mających wpływ na stan zdrowia ludzi należą:

- jakość wody przeznaczonej do spożycia,
- zanieczyszczenie wód gruntowych,
- zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego,
- emisja hałasu.

Główne kierunki działań na rzecz środowiska i zdrowia zostały określone w przyjętym przez Radę Ministrów Wieloletnim Programie „Środowisko a zdrowie”.

9.1.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Poprawa stanu zdrowotnego mieszkańców w wyniku wspólnych działań sektora ochrony środowiska z sektorem zdrowia

Kierunki działań:

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Monitoring jakości wody do spożycia przez ludzi szczególnie w odniesieniu do zawartości w wodzie wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych (WWA), trihalometanów (THM) oraz metali ciężkich	organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej
Prowadzenie nadzoru nad warunkami pracy pracowników ze szczególnym uwzględnieniem narażania na czynniki biologiczne oraz substancje chemiczne niebezpieczne	organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Państwowa Inspekcja Pracy
Promocja zdrowego stylu życia i unikanie zagrożeń oraz profilaktyka chorób cywilizacyjnych i ograniczenie zewnętrznych przyczyn ich powstawania	organizacje pozarządowe

9.2. Jakość powietrza

Stan wyjściowy

Pomimo wyraźnego spadku emisji z zakładów przemysłowych nadal niepokojący pozostaje wysoki poziom emisji pochodzącej z sektora bytowo-komunalnego, czyli tzw. emisji „niskiej”. Niska emisja zanieczyszczeń powietrza jest emisją pochodzącą z lokalnych kotłowni węglowych i indywidualnych palenisk domowych, opalanych najczęściej węglem tanim, a więc o złej charakterystyce i niskich parametrach grzewczych.

Znacznym problemem, szczególnie w dużych miastach, jest również emisja ze środków transportu. W dużych ośrodkach przemysłowych udział zanieczyszczeń komunikacyjnych jest porównywalny

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

z zanieczyszczeniami pochodzącymi z emitorów przemysłowych i energetycznych. Szczególnie uciążliwe są zanieczyszczenia gazowe powstające w trakcie spalania paliw przez pojazdy mechaniczne. Drugą grupę emisji komunikacyjnych stanowią pyły, powstające w wyniku tarcia i zużywania się elementów pojazdów.

Zanieczyszczenia powietrza można podzielić na dwie grupy:

- zanieczyszczenia gazowe – związki chemiczne w stanie lotnym np.: tlenki azotu, tlenki siarki, tlenek i dwutlenek węgla, węglowodory, siarkowodór. Zanieczyszczenia gazowe, które wpływają na stan atmosfery w skali globalnej to: dwutlenek węgla (CO₂), metan (CH₄) i tlenki azotu (No_x). Nazywamy je gazami cieplarnianymi, ponieważ są odpowiedzialne za globalne ocielenie, spowodowane zarówno działalnością człowieka, jak też procesami naturalnymi;
- zanieczyszczenia pyłowe:
  - pyły o działaniu toksycznym – są to pyły zawierające metale ciężkie, pyły radioaktywne, azbestowe, pyły fluorków oraz niektórych nawozów mineralnych,
  - pyły szkodliwe – pyły te mogą działać uczulająco; zawierają one krzemionkę, drewno, bawełnę, glinokrzemiany,
  - pyły obojętne – które mogą mieć działanie drażniące; zawierają głównie związki żelaza, węgla, gipsu, wapienia.

Na terenie Miasta Wałbrzych w ramach inwentaryzacji źródeł punktowych uwzględniono 64 największe jednostki organizacyjne, posiadających źródła spalania energetycznego (kotły i piece) oraz inne źródła powodujące emisje do powietrza analizowanych zanieczyszczeń, czyli: pyłu zawieszonego PM₁₀ i benzo(a)pirenu. Największy wpływ na wielkość emisji pyłu PM₁₀ na obszarze strefy w 2007 roku miały Zakłady Koksownicze Victoria w Wałbrzychu – ponad 35 % emisji z terenu całego powiatu.

Poniżej znajduje się krótka charakterystyka wybranych znaczących źródeł emisji punktowej na terenie miasta

1. Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze „VICTORIA” Spółka Akcyjna przy ul. Kosteckiego – w zakładach jest produkowany koks, gaz koksowniczy oraz produkty węglopochodne tj. smoła surowa, benzol i siarczan amonu. Zdolność produkcyjna koksu wynosi 2025 Mg/d (700 tys. Mg/rok). W skład instalacji pieców koksowniczych Koksowni „Victoria” wchodzi: 5 baterii koksowniczych typu Vi-75 o 35 komorach każda – instalacja objęta obowiązkiem uzyskania pozwolenia zintegrowanego, oraz instalacje powiązane technologicznie z instalacją pieców koksowniczych: węglownia, sortownia koksu, węglopochodne, kondensacja, amoniakalnia, benzolownia, tłocznia gazu, odsiarczalnica gazu, odfenolownia, instalacja biochemicznego oczyszczania poprocesowych wód koksowniczych, instalacje grzewcze. Podstawowe oddziały produkcyjne WZK „Victoria” S.A. to: węglownia, piecosortownia oraz węglopochodne. W kotłowni pracującej na potrzeby technologiczne i ciepłe wykorzystuje się 2 kotły parowe typu THD-915 HOVAL o wydajności pary 15 Mg/h każdy, sprawności 93 % i mocy cieplnej 9,75 MW.
2. Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Wałbrzychu - głównym statutowym celem przedsiębiorstwa jest wytwarzanie energii cieplnej, jej przesyłanie i dystrybucja. Na terenie Miasta Wałbrzycha posiada dwie w pełni zautomatyzowane i ekologiczne kotłownie centralne C-1 i C-3 o łącznej mocy 119,2 MW. Przedsiębiorstwo posiada również własną ciepłownię w Wałbrzychu o mocy zainstalowanej 9,12 MW z której zasila osiedle mieszkaniowe i instytucje publiczne. PEC S.A. w Wałbrzychu obsługuje około 40 kotłowni lokalnych o łącznej mocy zainstalowanej 7,7 MW, z czego większość zasilana jest gazem ziemnym.
3. Fabryka Porcelany Krzysztof S.A. w upadłości likwidacyjnej - zajmuje się produkcją porcelany stołowej i galanterii porcelanowej. Emisja do powietrza pochodzi z pieca do wypalania dekoracji szklanych oraz- oddanego do użytku w kwietniu 2005 roku - drugiego pieca do szybkiego wypalania porcelany ze szkliwem.

Niegdyś istotnym czynnikiem wpływającym na stan jakości powietrza na terenie miasta były lokalne kopalnie kruszyw i kamieniołomy. Przemysł wydobywczy emitował przede wszystkim

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

znaczne ilości pyłów (transport i kruszenie materiału skalnego). Obecnie eksploatacja surowców (głównie węgla kamiennego, antracytu) została zaniechana. Pozostało jednak wiele obiektów przemysłowych z kopalni, a największe zmiany nastąpiły na skutek przekształcenia powierzchni terenu. W Wałbrzychu obok działalności górnictwa podziemnego są również widoczne pozostałości napowierzchniowe: nieczynny kamieniołom porfiru Wałbrzych Podgórze oraz hałdy i zwałowiska pokopalniane Wałbrzyskich Kopalni Węgla Kamiennego.

Zidentyfikowanym istotnym problemem m.in. na terenie miasta jest także problem wydobywającego się w dzielnicy Sobięcín siarkowodoru. Był on powodem zamknięcia nieistniejącej dziś szkoły. Nasilający się kilka lat temu zatrujący okolicę wyciek wyphywający z pobliskiej skarpy powodował znaczne uciążliwości dla mieszkańców, związane z uwalnianym się z wycieku siarkowodorem. Efekty dokonanych ekspertyz i analiz ekspertów z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz z Instytutu Chemii i Techniki Jądrowej w Warszawie wskazują z jednej strony na przyczynę leżącą po stronie WZK „Victoria”. Sprawa pozostaje na tym etapie otwarta, nie zostało jednoznacznie wskazane źródło powstawania zanieczyszczenia. Obecnie pochodzenie siarkowodoru jest przedmiotem badania specjalistycznego Państwowego Instytutu Odpadów z Warszawy finansowane przez środki z NFOŚiGW.

Monitoring

Ocena poziomów substancji w powietrzu w województwie dolnośląskim wykonywana jest na podstawie pomiarów prowadzonych w ramach wojewódzkiej sieci monitoringu powietrza, w skład której wchodzi: automatyczne stacje pomiarów jakości powietrza, stacje manualne (oznaczenia wykonywane w laboratoriach), stacje mobilne oraz punkty pomiaru zanieczyszczenia powietrza metodą pasywną. Sposób oceny jakości powietrza oraz zakres badań dla każdej strefy województwa określony jest przynajmniej raz na pięć lat przez Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska (art. 88 POŚ). W 2009 r. monitoring jakości powietrza w województwie dolnośląskim realizowany był przez:

- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu,
- Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną we Wrocławiu i Powiatowe Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne,
- PGE Elektrownię „Turów” S.A. w Bogatyni,
- KGHM „Polska Miedź” S.A. Oddział Huta Miedzi „Legnica” w Legnicy,
- KGHM „Polska Miedź” S.A. Oddział Huta Miedzi „Głogów” w Głogowie,
- KGHM „Polska Miedź” S.A. Oddział Zakład Hydrotechniczny w Rudnej,
- Obserwatorium Meteorologiczne IMGW na Śnieżce.

Wyniki wszystkich pomiarów gromadzone są w wojewódzkiej bazie danych o jakości powietrza JPOAT, znajdującej się w Wojewódzkim Inspektoracie Ochrony Środowiska we Wrocławiu.

Jakość powietrza

Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska dokonuje oceny jakości powietrza w strefach na potrzeby ustalenia odpowiedniego sposobu ocen prowadzonych corocznie. Obowiązek prowadzenia oceny dotyczy m.in.: dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, pyłu zawieszonego PM₁₀, ołowiu, benzenu, tlenku węgla i ozonu przy uwzględnieniu kryteriów związanych z ochroną zdrowia oraz dwutlenku siarki, tlenków azotu i ozonu przy uwzględnieniu kryteriów związanych z ochroną roślin. W wyniku oceny dokonuje się klasyfikacji stref, odrębnie pod kątem poziomu każdej substancji. Wyniki klasyfikacji są podstawą do określenia wymagań dotyczących metod wykonywania ocen rocznych. W dokumencie publikowanym przez WIOŚ we Wrocławiu „Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego” przedstawiono wyniki oceny za rok 2008 i 2009.

Na terenie Miasta Wałbrzych (strefa p. Wałbrzych) Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu prowadził w 2008 i 2009r. bezpośredni monitoring powietrza poprzez stacje pomiarowe zlokalizowane na terenie miasta. W latach 2008-2009 na terenie Miasta Wałbrzych zlokalizowane były dwie stacje pomiarowe.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Tabela 23. Lokalizacja i parametry stacji pomiarowych na terenie miasta Wałbrzych w 2008 i 2009r.

Miejscowość	Punkt pomiarowy	Oznaczana substancja	Czas uśredniania
Wałbrzych	ul. Wysockiego (WIOŚ)	SO ₂ , NO ₂ , CO, C ₆ H ₆ , O ₃	1-godzinny
Wałbrzych	ul. Wysockiego (WSSE)	PM10, Pb, Cd, Ni	24-godzinny

Źródło: Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego za lata 2008-2009.

Na potrzeby oceny bieżącej (rocznej) wykonano klasyfikację strefy w oparciu o następujące założenia:

- **klasa A** - poziom stężeń nie przekracza wartości dopuszczalnej; nie jest wymagane prowadzenie działań na rzecz poprawy jakości powietrza,
- **klasa B** - poziom stężeń przekracza wartość dopuszczalną, lecz nie przekracza wartości dopuszczalnej powiększonej o margines tolerancji; należy określić obszary przekroczeń wartości dopuszczalnych,
- **klasa C** - poziom stężeń przekracza wartość dopuszczalną powiększoną o margines tolerancji; niezbędne jest opracowanie programu ochrony powietrza POP.

Tabela 24. Wyniki bieżącej oceny jakości powietrza za rok 2009

Strefa	Ochrona zdrowia											Ochrona roślin		
	SO ₂	NO ₂	C ₆ H ₆	CO	PM10	Pb	As	Cd	Ni	B(a)P	O ₃	SO ₂	NO _x	O ₃
Powiat wałbrzyski	A	A	A	A	C	A	A	A	A	C	C	A	A	C

Źródło: Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego w 2009 r.

Tabela 25. Wyniki bieżącej oceny jakości powietrza za rok 2008.

Strefa	Ochrona zdrowia											Ochrona roślin		
	SO ₂	NO ₂	C ₆ H ₆	CO	PM10	Pb	As	Cd	Ni	B(a)P	O ₃	SO ₂	NO _x	O ₃
Powiat wałbrzyski	A	A	A	A	C	A	A	A	A	C	C	A	A	C

Źródło: Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego w 2008 r.

Ocena bieżąca, wykonana za rok 2009 wykazała, że dla kryterium ochrony zdrowia strefa powiatu wałbrzyskiego (w której znajduje się Miasto Wałbrzych), dla takich zanieczyszczeń jak dwutlenek siarki, dwutlenek azotu, benzen, tlenek węgla, ołów, arsen, kadm, nikiel, uzyskała klasę strefy **A**, dla której nie ma potrzeby prowadzenia działań związanych z poprawą jakości powietrza, należy jedynie utrzymać ją na tym samym lub lepszym poziomie. Natomiast ze względu na poziom stężenia w powietrzu pyłu zawieszonego PM10, benzo(a)pirenu i ozonu Miasto Wałbrzych zakwalifikowane zostało do strefy klasy **C**, co oznacza, iż stężenie tych substancji w powietrzu miało wartość powyżej dopuszczalnej i przekroczyło wartości dopuszczalne powiększone o margines tolerancji.

W związku z tym, dla zanieczyszczeń zaklasyfikowanych do klasy **C** wymagane jest opracowanie „Programu Ochrony Powietrza” dla obszarów przekroczeń poziomów dopuszczalnych.

W przypadku kryterium ochrony roślin, strefa powiat wałbrzyski uzyskała wynikową klasę **C** ze względu na poziom ozonu (O₃) i podobnie potrzebę opracowania specjalnego programu w tym zakresie.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Marszałek Województwa Dolnośląskiego w związku z przekroczeniami dopuszczalnego poziomu ozonu zgodnie ustawą Prawo Ochrony Środowiska jest zobowiązany uchwalić Program Ochrony Powietrza (POP).

Celem takiego programu jest opracowanie harmonogramu rzeczowo – finansowo - czasowego, którego wdrożenie pozwoli na realizację ustalonych zadań prowadzących do zmniejszenia poziomu w/w substancji do poziomu dopuszczalnego.

Projekt Programu ochrony powietrza dla województwa dolnośląskiego precyzuje działania i zadania dla strefy "Powiat Wałbrzyski":

W wyniku rocznej oceny jakości powietrza w województwie dolnośląskim dokonanej w 2007 roku, wyznaczono strefy, które zostały zakwalifikowane jako strefy **C**, a tym samym zostały zobligowane do opracowania Programu ochrony powietrza (POP) ze względu na:

- przekroczenie docelowej wielkości stężenia średniego benzo(a)pirenu w roku kalendarzowym,
- przekroczenie dopuszczalnej częstości przekraczania poziomu dopuszczalnego 24-godz. stężeń pyłu zawieszonego PM10 w roku kalendarzowym.

W powiecie wałbrzyskim konieczna jest redukcja emisji pyłu zawieszonego PM10 oraz benzo(a)pirenu w celu dotrzymania wielkości dopuszczalnych w powietrzu.

Przystępując do określenia programu działań naprawczych zmierzających do przywrócenia w powiecie wałbrzyskim jakości powietrza wymaganej przepisami prawa na wstępie poddano analizie działania wynikające z istniejących planów, programów, strategii, które będą realizowane niezależnie od Programu ochrony powietrza (tzw. wariant „0”). Z uwagi na ich znaczący wpływ na poprawę jakości powietrza w strefie, ich realizacja jest konieczna i zostały ujęte w harmonogramie rzeczowo-finansowym. Uwzględniając przyczyny złej jakości powietrza w powiecie i wyliczone na podstawie prowadzonych procesów modelowania rozprzestrzeniania zanieczyszczeń w strefie, niezbędne redukcje emisji można stwierdzić, że w wyniku tych działań stan jakości powietrza powinien ulec poprawie, ale w sposób niewystarczający do osiągnięcia standardów imisyjnych wymaganych przepisami prawa. Konieczne jest zatem podjęcie dodatkowych działań zmierzających do poprawy stanu obecnego.

Ograniczenie emisji ze źródeł powierzchniowych może być osiągnięte dzięki zmniejszeniu zapotrzebowania na ciepło obiektów zaliczanych do niskiej emisji poprzez:

- termomodernizację,
- podłączenie do sieci ciepłej,
- wymianę dotychczasowych kotłów węglowych o niskiej sprawności na kotły niskoemisyjne (paliwo - węgiel orzech, groszek) oraz retortowe,
- ekologiczne (paliwo – brykiety) lub wymianę dotychczasowych kotłów węglowych na kotły gazowe lub olejowe,
- ogrzewanie elektryczne w obszarze przekroczeń.

W tym celu konieczna jest:

- zmiana sposobu ogrzewania (tzn. zamiana paliwa stałego na paliwa ciekłe lub gazowe),
- wykonanie przyłączy sieci gazowej do poszczególnych budynków,
- likwidacja pieców węglowych w mieszkaniach i domkach jednorodzinnych,
- ewentualnie rozbudowa sieci gazowej,
- wykonanie przyłączy sieci ciepłej do poszczególnych budynków,
- ewentualna rozbudowa sieci ciepłej
- wymiana starych kotłów węglowych na nowoczesne, niskoemisyjne.

Zmiana nośnika ciepła umożliwia redukcję stężenia pyłu poprzez redukcję emisji dzięki wykorzystywaniu paliw powodujących dużo mniejszą emisję pyłu. Wymiana starych kotłów węglowych na nowoczesne, niskoemisyjne kotły węglowe opalane węglem: groszek, orzech, brykiety umożliwia redukcję stężenia pyłu PM10 poprzez redukcję emisji dzięki wykorzystywaniu paliw powodujących mniejszą emisję pyłu (ok. 80 – 90 %).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Zaproponowane działania zmniejszające emisję powierzchniową prowadzą do redukcji zarówno pyłu PM10 jak i innych zanieczyszczeń (np. dwutlenek siarki czy benzo(a)piren).

Poza działaniami ograniczającymi emisję powierzchniową konieczne są działania związane ze zmniejszeniem uciążliwości transportu samochodowego na terenie Miasta Wałbrzycha i Szczawna Zdroju, a także innych miast w powiecie i tym samym ograniczenie emisji pyłu zawieszonego PM10, ponieważ również transport samochodowy (emitory liniowe) wpływa na wielkość stężeń imisyjnych. Działania te częściowo są już w trakcie planowania lub projektowania, a częściowo wynikają z innych dokumentów i planów strategicznych i będą realizowane niezależnie od Programu ochrony powietrza, ale z uwagi na ich wpływ na poprawę jakości powietrza w strefie, zostały ujęte w harmonogramie rzeczowo-finansowym i w modelowaniu.

Program naprawczy obejmuje następujące działania:

- ograniczenie emisji powierzchniowej,
- ograniczenie emisji punktowej,
- ograniczenie emisji liniowej.

HARMONOGRAM RZECZOWO-FINANSOWY I CZASOWY DLA DZIAŁAŃ NAPRAWCZYCH

Harmonogram rzeczowo – finansowy działań naprawczych dla strefy powiatu wałbrzyskiego opracowano w oparciu o diagnozę istniejącego stanu jakości powietrza oraz jego prognozy dla roku 2020. Czas realizacji zaplanowanych zadań został podzielony na dwa okresy tj.:

- pierwszy etap do 2011r. (termin osiągnięcia norm dla pyłu zawieszonego PM10, przy założeniu uzyskania derogacji) – działania krótkoterminowe,
- drugi etap do 2020r. (przewidywany czas pełnej realizacji programu) - działania długoterminowe.

Proponowane w POP działania przyczyniają się do redukcji emisji pyłu zawieszonego PM10 oraz benzo(a)pirenu. Należy podkreślić, że nie wszystkie działania doprowadzą do zmniejszenia wielkości emisji, ale spowodują jej przesunięcie na obszary o mniejszej gęstości zaludnienia. Tak dzieje się przede wszystkim w przypadku działań związanych z ograniczeniem emisji liniowej. W harmonogramie rzeczowo-finansowym podano jako wartość docelową wymagany do osiągnięcia efekt ekologiczny w postaci zmniejszenia wielkości emisji, który zapewni dotrzymanie wszystkich norm jakości powietrza.

Koszty działań w zakresie ograniczenia emisji powierzchniowej do 2020 roku oszacowano na poziomie ok. 175,87 mln zł dla całego powiatu wałbrzyskiego, w tym poszczególne gminy:

- Miasto Wałbrzych 164,5 mln zł,
- gmina Szczawno Zdrój 11,3 mln zł.

Koszty działań związanych z redukcją emisji liniowej można jedynie oszacować w bardzo dużym przybliżeniu na ok. 420 mln zł na terenie powiatu wałbrzyskiego, ponieważ rzeczywisty koszt zależy od ostatecznej decyzji o przebiegu drogi, wyboru technologii w jakiej droga będzie budowana oraz wielu innych parametrów.

W Programie określono konieczność przygotowania i realizacji Programu Ograniczenia Niskiej Emisji m.in. w gminach Wałbrzych i Szczawno Zdrój.

Biorąc pod uwagę wyniki modelowania jakości powietrza, jako obszar występowania przekroczeń normatywnych stężeń pyłu PM10 w powietrzu zidentyfikowano następujące obszary powiatu wałbrzyskiego:

- Miasto Wałbrzych – osiedle Nowe Miasto, Śródmieście, Stary Zdrój, i Biały Kamień,
- obszar przekroczeń na terenie miasta Wałbrzycha znajduje się również w okolicy skrzyżowania drogi krajowej 35 i drogi wojewódzkiej 376 w dzielnicy Szczawienko,
- na terenie miasta Szczawno Zdrój,
- na terenie Zakładów Koksowniczych Victoria,
- na terenie Kopalni Melafiru w Grzędach oraz kopalni kruszyw w Rybnicy Leśnej.

W zakresie przekroczeń stężeń średniorocznych benzo(a)pirenu obszarem objętym prognozami jest obszar wszystkich obszarów zabudowanych powiatu wałbrzyskiego. Wymienione wcześniej obszary przyjęto do oceny dotrzymania dopuszczalnych stężeń w roku prognozy (2020). Ocena

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

dotyczy stężeń średniorocznych pyłu PM10 i stężeń 24-godz. pyłu PM10 oraz stężeń średniorocznych benzo(a)pirenu. Ponieważ, jak wykazała wykonana analiza udziałów grup lokalnych źródeł, wpływ na jakość powietrza na terenie całego powiatu ma przede wszystkim emisja powierzchniowa (udział ok. 20 % w obszarze przekroczeń) oraz emisja punktowa (udział ok. 7,4 % w obszarze przekroczeń), dlatego też zaplanowano redukcję emisji dla źródeł punktowych i powierzchniowych.

Konieczną redukcję wielkości emisji powierzchniowej oszacowano metodą kolejnych przybliżeń wykonując modelowanie emisji dla roku prognozy 2020. W zakresie zmian w układzie komunikacyjnym w powiecie wałbrzyskim przyjęto następujące założenia:

- budowa obwodnicy zachodniej Wałbrzycha w przebiegu drogi nr 35 - zostanie zakończona do 2013 roku;
- obwodnica Wałbrzycha będzie omijać miasto od strony zachodniej. Połączy dwa istniejące już odcinki obwodnicy, od ulicy Wieniawskiego do węzła "Reja". Połączenie ulicy Łączyńskiego z ulicą Długą realizowane będzie za pomocą skrzyżowania z wyspą centralną (wyposażonego w sygnalizację świetlną). Powyższe skrzyżowanie zapewni połączenie z obwodnicą ulic Chopina w Szczawnie Zdroju oraz Gałczyńskiego. Dalej obwodnica poprowadzona będzie estakadą nad ulicami Wyszyńskiego oraz Gałczyńskiego,
- budowa obwodnicy wschodniej Wałbrzycha, planowane zakończenie 2015 r.,
- budowa obwodnicy Szczawna Zdroju w ciągu drogi wojewódzkiej 376 - zostanie ukończona do 2012 roku,
- budowa obwodnicy centrum Boguszowa Gorce,
- budowa obwodnicy Głuszycy,
- wyprowadzenie ruchu tranzytowego z centrum miasta spowoduje zmniejszenie ruchu na drogach w miastach:
  - o pojazdy ciężarowe o 70 %,
  - o pojazdy osobowe i dostawcze o 30 %.

W ramach działań dodatkowych zmierzających do ograniczenia wpływu zanieczyszczeń pochodzących z komunikacji na stan jakości powietrza zaproponowano:

- poprawę stanu technicznego dróg istniejących – utwardzenie poboczy w celu redukcji wtórnego unosu pyłu z drogi,
- działania polegające na ograniczeniu emisji wtórnej pyłu poprzez odpowiednie utrzymanie czystości nawierzchni (czyli poprzez czyszczenie metodą moką przy odpowiednich warunkach meteorologicznych). Działania polegające na utrzymaniu czystości nawierzchni dróg należy realizować z częstotliwością zależną od panujących warunków pogodowych.

W ramach działań dodatkowych zaproponowano również dalszą wymianę taboru komunikacji autobusowej z autobusów zasilanych olejem napędowym na autobusy zasilane alternatywnym paliwem gazowym CNG. Podkreślić należy, że w Wałbrzychu działania te są już sukcesywnie prowadzone.

Poprawa parametrów emisyjnych pojazdów oraz poprawa parametrów technicznych dróg i ulic doprowadzi to do zmniejszenia się emisji liniowej:

- 15 % - tzw. emisji spalinowej tj. wynikającej ze spalania paliw,
- 30 % - emisji pozaspalinowej i wtórnej.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

9.2.1. Cel średniookresowy do 2018r.

Osiągnięcie jakości powietrza w zakresie dotrzymania dopuszczalnego poziomu pyłu zawieszonego PM10 w powietrzu na terenie Miasta Wałbrzych oraz utrzymanie jakości powietrza atmosferycznego zgodnie z obowiązującymi standardami jakości środowiska

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Prowadzenie remontów istniejących dróg m.in. zmiana nawierzchni	Miasto Wałbrzych, Powiat, Zarządy dróg
Upowszechnianie informacji o rozmieszczeniu i możliwościach technicznych wykorzystania potencjału energetycznego poszczególnych rodzajów odnawialnych źródeł energii	Miasto Wałbrzych, Powiat, Organizacje pozarządowe
Prowadzenie działań edukacyjnych oraz popularyzujących odnawialne źródła energii	Miasto Wałbrzych, Powiat, Organizacje pozarządowe
Wspieranie rozwiązań pozwalających na unikanie lub zmniejszanie wielkości emisji z transportu	Miasto Wałbrzych, Przedsiębiorstwa komunikacyjne, Zarządy dróg
Realizacja przedsięwzięć termomodernizacyjnych	Miasto Wałbrzych, Powiat, właściciele obiektów
Promocja i wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz technologii zwiększających efektywne wykorzystanie energii i zmniejszających materiałochłonność gospodarki	Miasto Wałbrzych, Powiat, organizacje pozarządowe
Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb i możliwości ochrony powietrza, w tym oszczędności energii i stosowania odnawialnych źródeł energii oraz szkodliwości spalania odpadów w gospodarstwach domowych	Miasto Wałbrzych, Powiat, organizacje pozarządowe
Szkolenia dla podmiotów gospodarczych w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska	Miasto Wałbrzych, Powiat, organizacje pozarządowe
Wspieranie działań na rzecz ograniczenia niskiej emisji ze źródeł komunalnych m.in. wymiany kotłów węglowych na paliwo gazowe, olej opałowy, biopaliwa	Miasto Wałbrzych
Podjęcie starań o wdrożenie Programu Ograniczenia Niskiej Emisji (PONE) na terenie miasta Wałbrzych	Miasto Wałbrzych
Przedkładanie do Starosty Powiatu Wałbrzyskiego sprawozdań z realizacji działań ujętych w Programie Ochrony Powietrza według ustalonych wytycznych	Miasto Wałbrzych
Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego: <ul style="list-style-type: none"> - wymogów dotyczących zaopatrywania mieszkań w ciepło z nośników nie powodujących nadmiernej „niskiej emisji” PM10, - projektowanie linii zabudowy z uwzględnieniem zasad „przewietrzania” miasta ze szczególnym uwzględnieniem terenów o gęstej zabudowie, - zmiany w zakresie ograniczania używania źródeł ciepła na paliwa stałe na obszarach miasta, gdzie plany zagospodarowania przestrzennego zakazują korzystania z węgla. 	Miasto Wałbrzych

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Prowadzenie odpowiedniej polityki parkingowej w centrum miasta wymuszającej ograniczenia w korzystaniu z samochodów.	Miasto Wałbrzych
Kontrola gospodarstw domowych w zakresie posiadania umów na odbiór odpadów przez wyspecjalizowane służby miejskie.	Miasto Wałbrzych
Zastosowanie w komunikacji autobusowej środków transportu zasilanych alternatywnym paliwem gazowym CNG lub paliwem odnawialnym (bioetanol) w miejsce oleju napędowego	Miasto Wałbrzych
Rozwój komunikacji zbiorowej „przyjaznej dla użytkownika”.	Miasto Wałbrzych
Uwzględnienie w zamówieniach publicznych problemów ochrony powietrza, poprzez odpowiednie przygotowanie specyfikacji zamówień publicznych.	Miasto Wałbrzych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Nadzór nad realizacją Programu Ochrony Powietrza dla województwa dolnośląskiego	Marszałek
Usprawnienie organizacji ruchu drogowego	Zarządcy dróg, Miasto Wałbrzych
Tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania zgodnie z wymaganiami obowiązującego prawa w zakresie ochrony środowiska	Organy zgodnie z ustawą
Wnikliwe prowadzenie postępowań w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć	Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska
Zwiększenie wykorzystania paliw alternatywnych (przykładowo biopaliwa)	Podmioty gospodarcze
Sprzątanie dróg przez ich zarządców w szczególności systematyczne sprzątanie na mokro dróg, chodników, w miejscach zagęszczonej zabudowy ze szczególną starannością po sezonie zimowym, po ustąpieniu śniegów - przedsiębiorstwa komunalne	Zarządcy Dróg Powiatowych, Gminnych
Modernizacja ciepłowni lub łączenie systemów ciepłowniczych w celu optymalizacji wykorzystania energii pierwotnej paliw	Zarządcy nieruchomości
Spełnienie wymagań prawnych przez zakłady w zakresie jakości powietrza, spełnienie standardów emisyjnych z instalacji, wymaganych przepisami prawa	Podmioty gospodarcze
Wykonywanie obowiązkowych pomiarów w zakresie wprowadzania gazów i pyłów do powietrza oraz przekazywanie odpowiednim organom w formie ustalonej prawem	Podmioty gospodarcze
Prowadzenie kontroli przez organy i inspekcje ochrony środowiska w zakresie gospodarowania odpadami – dążenie do likwidacji problemu spalania odpadów poza spalarniami i współspalarniami odpadów oraz prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania przepisów w zakresie ochrony środowiska	WIOŚ Wrocław
Prowadzenie interwencji w ramach kompetencji organów i inspekcji ochrony środowiska w związku z uciążliwościami zgłaszanymi przez społeczeństwo dotyczącymi emisji gazów i pyłów do powietrza oraz emisji uciążliwych zapachów	WIOŚ Wrocław
Budowa układu oczyszczania gazu koksowniczego z amoniaku i siarkowodoru wraz z ekologiczną i ekonomicznie uzasadnioną ich utylizacją	Zakłady Koksownicze Victoria w Wałbrzychu
Przebudowa i modernizacja dróg gminnych w mieście Wałbrzych	ZDiK, Urząd Miasta
Utrzymanie publicznych dróg gminnych i wewnętrznych	ZDiK, Urząd Miasta
Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania w związku z brakiem możliwości zastosowania ekranów akustycznych.	ZDiK, Urząd Miasta

9.3. Ochrona wód

Stan wyjściowy - wody powierzchniowe:

Rzeka Pełcznica jest ciekim IV rzędu, będącym dopływem Strzegomki, a ta z kolei Bystrzycy, która jest ważnym lewobrzeżnym dopływem Odry. Rzeka Pełcznica wypływa z północnych stoków Masywu Borowej stanowiącej główny grzbiet Gór Wałbrzyskich. Następnie rzeka płynie poprzez Kotlinę Wałbrzyską w kierunku Pogórza Wałbrzyskiego, gdzie przełom wydostaje się na obszar Równiny Świdnickiej. Źródła rzeki znajdują się w pobliżu dzielnicy Wałbrzych Nowy Glinik i Stary Glinik na wysokości około 650 m n.p.m. Rzeka Pełcznica jest prawobrzeżnym dopływem Strzegomki uchodzącym do niej w 43,0 km. Całkowita powierzchnia zlewni wynosi 67,6 km², a długość biegu rzeki około 38 km. Zlewnia ciekę posiada charakter pagórkowaty o dużych spadkach podłużnych jak i poprzecznych. Rzeka Pełcznica na całym odcinku zabudowy miejskiej stanowi kanał kryty o długości 5,4 km. Powierzchnia zlewni jest partiami zalesiona (średni procent zalesienia wynosi 30 %). Omawiana zlewnia posiada dość duże różnice wysokościowe dochodzące do ponad 100 m.

Innymi potokami płynącymi przez obszar Wałbrzycha są:

- Ogorzelec – lewy dopływ Pełcznicy, płynie z Glinika Starego, posiada długość 2,2 km,
- Szczawnik – razem z Potokiem Konradowskim płynie na długości 9 km,
- Poniatówka – razem ze swoimi trzema dopływami mierzy 10,1 km,
- Sobięcinka – przepływa na długości 3,4 km,
- Potok Rusinowski – które wije się i meandruje wzdłuż wałbrzyskiej ul. 11 listopada ma długość 4,9 km,
- Złotnica – wraz z wszystkimi dopływami mierzy zaledwie 2,6 km.

Wody wolnostojące

Na terenie Wałbrzycha nie ma większych akwenów ze stojącą wodą, ogólna powierzchnia zbiorników z wodą stojącą nie przekracza 0,4 km² co stanowi skromną część powierzchni miejskiej. Na powierzchnię tę składają się głównie pozostałości stawów rybackich, glinianek oraz osadniki zakładów przemysłowych.

Stan wód powierzchniowych

Sieć monitoringowa wód powierzchniowych została zaprojektowana zgodnie z założeniami „Programu Państwowego Monitoringu Środowiska na lata 2007-2009”, implementującego założenia Ramowej Dyrektywy Wodnej. Założeniem tej sieci, mającej przejściowy charakter, był trzyletni okres realizacji programu badawczego, obejmującego jednokrotne przebadanie wszystkich punktów monitoringu diagnostycznego i co najmniej dwukrotne przebadanie wszystkich punktów monitoringu operacyjnego. Przy wyznaczaniu lokalizacji punktów uwzględniono dokonaną w międzyczasie weryfikację jednolitych części wód i nowe wykazy użytkowania wód.

Rok 2009 był ostatnim rokiem trzyletniego cyklu badawczego monitoringu wód powierzchniowych zaprojektowanego na lata 2007-2009. Dlatego też w monitoringu diagnostycznym badania prowadzone były w tych punktach pomiarowo-kontrolnych, w których do tej pory nie były wykonywane (zbiorniki zaporowe).

W monitoringu operacyjnym badania miały charakter uzupełniający i prowadzone były w tych punktach, które w poprzednich dwóch latach badane były tylko raz. Prowadzono również badania w punktach monitoringu operacyjnego „celowego” w zakresie z częstotliwością wynikającą z charakteru poszczególnych sieci monitoringowych.

W ramach monitoringu wód powierzchniowych badania jakości wód rzek i zbiorników zaporowych wykonano łącznie w 107 punktach pomiarowo-kontrolnych (ppk) w następujących sieciach:

- 9 ppk monitoringu diagnostycznego (na zbiornikach zaporowych),
- 100 ppk monitoringu operacyjnego, z czego:
  - 24 ppk, dla których przypisano kategorie stanowisk pomiarowych operacyjnych,
  - 6 ppk wyznaczonych dla wód wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych, którym przypisano kategorię stanowisk pomiarowych operacyjnych celowych,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- 24 ppk wyznaczonych na wodach powierzchniowych wrażliwych na eutrofizację ze źródeł komunalnych,
- 20 ppk wyznaczonych dla części wód przeznaczonych do poboru wody do celów wodociągowych, którym przypisano kategorię stanowisk pomiarowych operacyjnych celowych,
- 56 ppk wyznaczonych dla części wód przeznaczonych do bytowania ryb, którym przypisano kategorię stanowisk pomiarowych operacyjnych celowych,
- 6 ppk monitoringu wód granicznych.

Sposób przeprowadzenia oceny określony jest w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 20 sierpnia 2008 r. Elementy fizykochemiczne, biologiczne i hydromorfologiczne klasyfikuje się na podstawie kryteriów wyrażonych jako wartości graniczne wskaźników jakości wód, z uwzględnieniem typów wód powierzchniowych.

Dla wód powierzchniowych przeprowadza się:

- klasyfikację stanu ekologicznego (dotyczy wód naturalnych),
- klasyfikację stanu chemicznego,
- ocenę stanu wód,
- klasyfikację potencjału ekologicznego (dotyczy wód silnie zmienionych i sztucznych),
- oceny spełniania wymagań jakościowych wód powierzchniowych związanych z ich użytkowaniem wynikającym z warunków korzystania z wód regionu wodnego (ocena przydatności wód do określonych celów – np. do bytowania ryb w warunkach naturalnych lub ocena zagrożenia – dotyczy to wód wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych).

Klasyfikacja stanu ekologicznego oparta jest na ocenie biologicznych, hydromorfologicznych i fizykochemicznych elementów jakości. Elementy hydromorfologiczne i fizykochemiczne określane są mianem elementów wspierających. W 2009 roku badania elementów hydromorfologicznych rzeki Pełcznica na terenie Miasta Wałbrzych nie były prowadzone, w związku z tym ten element oceny stanu ekologicznego nie został uwzględniony.

W 2009 roku poniżej Miasta Wałbrzych WIOŚ prowadził badania w jednym punkcie pomiarowym na rzece Pełcznica w ramach monitoringu operacyjnego i monitoringu jakości wód powierzchniowych wrażliwych na eutrofizację ze źródeł komunalnych.

Tabela 26. Przekroje pomiarowo–kontrolne wód powierzchniowych w 2009 r.

Lp.	Nazwa cieku – nazwa punktu	km	Rodzaj punktu, sieć badawcza
1.	Pełcznica – pon. Wałbrzycha	24,1	Monitoring operacyjny

Źródło: Ocena jakości rzek województwa dolnośląskiego w 2009 r.

Ogólnie przy uwzględnieniu kategorii jakości wody charakteryzuje się w podziale wód na pięć klas jakości:

- klasa I – wody o bardzo dobrej jakości,
- klasa II – wody dobrej jakości,
- klasa III – wody zadawalającej jakości,
- klasa IV – wody niezadawalającej jakości,
- klasa V – wody złej jakości.

Na podstawie wyników przeprowadzanych przez WIOŚ we Wrocławiu badań, dokonano ogólnej oceny wód powierzchniowych w Mieście Wałbrzych kontrolowanych w 2009 roku.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA

DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

Tabela 27. Ocena ogólna wód powierzchniowych kontrolowanych w 2009 roku.

Lp.	Nazwa rzeki	Nazwa ppk	Gmina	Klasyfikacja elementów		
				BB	FCH	SS
1.	Pełcznica	pon. Wałbrzycha	Wałbrzych	IV	III	D

B- elementy biologiczne, FCH – elementy fizykochemiczne, SS – wskaźniki z grupy substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego.

Klasyfikacja elementów fizykochemicznych: na podstawie 5-klasowej skali, gdzie klasa I oznacza stan bardzo dobry.

Klasyfikacja wskaźników z grupy substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego: D – stan dobry i wyższy niż dobry, PD – stan poniżej dobrego.

Źródło: Raport o stanie środowiska w województwie dolnośląskim w 2008 r., WIOŚ 2008 Wrocław.

W dalszym ciągu wiele niejednoznaczności związanych jest z problemem zanieczyszczenia środowiska i uciążliwości dla mieszkańców dzielnicy Sobiecin, związanych z lokalizacją źródła zanieczyszczenia wód. Rozwiązaniem zajmowało się szereg organów administracji rządowej i samorządowej: Dolnośląski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska, Prezydent Miasta Wałbrzycha i Starosta Wałbrzyski. Od lipca 2007 r. działania ww. organów ukierunkowane są przede wszystkim na zlikwidowanie źródła zanieczyszczenia, a także mają na celu ustalenie przyczyny oraz winnego za zaistniałą sytuację.

Na zlecenie Prezydenta Miasta Wałbrzycha wykonane zostały prace ziemne w sąsiedztwie posesji przy ul. Św. Józefa, na której piwnice budynku zalewane były przez napływające zanieczyszczone wody. Wody te zostały ujęte w drenaż z ukierunkowaniem ich spływu do ciek Kuźniczanka.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu wykonał badania próbek zanieczyszczonych wód wypływających ze skarpy i próbek wód w kolejnych odbiornikach wód ciek Kuźniczanka oraz pomiary stężenia siarkowodoru w powietrzu w rejonie zanieczyszczenia.

Ponadto Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu przeprowadził kontrolę w trzech podmiotach gospodarczych zlokalizowanych powyżej miejsca wycieku. Ustalenia kontroli wykluczyły możliwość zrzutów ścieków technologicznych do ciek Kuźniczanka i miejskiej sieci kanalizacyjnej. Natomiast stwierdzono, że w Wałbrzyskich Zakładach Koksowniczych "Victoria" S.A. w Wałbrzychu wymaga dodatkowo sprawdzenia, pod względem szczelności, instalacja zamkniętego obiegu wód technologicznych, oczyszczonych ścieków technologicznych i opadowych. Zarządzeniem pokontrolnym Dolnośląski WIOŚ zobowiązał kierownika zakładów do przedłożenia informacji o podjętych działaniach mających na celu ocenę szczelności ww. instalacji. Informacja o wynikach kontroli została przekazana do Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego w Wałbrzychu. Pomimo podjętych działań nie było możliwe ustalenie źródła zanieczyszczenia. Zachodzi przypuszczenie, że m.in. dawne miejsca składowania odpadów mogą powodować zanieczyszczenie środowiska. Na zlecenie Starosty Wałbrzyskiego wykonane zostały na tym terenie badania hydrogeologiczne przez specjalistyczną firmę geologiczną, natomiast Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu wykonał badania pobranych próbek gleby i wody z piezometrów.

Według wykonanej przez ekspertów z Akademii Górniczo Hutniczej w Krakowie ekspertyzy źródłem siarkowodoru w wycieku przy ulicy Św. Józefa mogą być siarczki zawarte w mułach powęglowych i być może zakopanych odpadach pokoksowniczych, wymywane przez napływające od strony ZK „Victoria” wody podziemne. Biorąc pod uwagę, że procesy migracji wód na większe odległości zachodzą w długich okresach czasu to zlokalizowanie źródła zanieczyszczeń i jego neutralizacja nie przerwałoby spływu skażonych wód jeszcze przez długi czas. Od czerwca 2010 roku badania są kontynuowane przez Państwowy Instytut Geologiczny z Warszawy ze środków NFOŚiGW.

Jakość wody przeznaczonej do spożycia w Mieście Wałbrzych:

W 2009 r. prowadzony był monitoring jakości wód powierzchniowych zasilających ujęcia wodociągowe, w celu określenia ich przydatności do zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Na terenie województwa dolnośląskiego znajduje się bardzo wiele ujęć wód powierzchniowych (ponad 100), o zróżnicowanym charakterze. Są to m.in. duże ujęcia rzeczne, ujęcia na zbiornikach zaporowych, czy też ujęcia na rzekach i potokach górskich, z których woda niejednokrotnie mieszana jest później z wodą pochodzącą z ujęć infiltracyjnych. Ponieważ większość ujęć występuje na terenach górskich, zlokalizowanych często w trudno dostępnych warunkach, w 2009 r. monitoringiem objęto te jednolite części, na których znajdują się ujęcia zaopatrujące co najmniej 10 000 mieszkańców.

Ujęcie Dębrznik, z którego pozyskiwana jest woda do spożycia dla mieszkańców Miasta Wałbrzych zlokalizowane jest na rzece Bóbr, która jest lewobrzeżnym dopływem Odry. W celu oceny jakości ujmowanej wody badana była rzeka Bóbr powyżej ujęcia Dębrznik, w km 245,3.

Ocena jakości wód przeznaczonych do spożycia przeprowadzona została na podstawie przepisów Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 listopada 2002 r. w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia (Dz.U. 2002.204.1728). Wyniki badań porównano do określonych w Załączniku nr 1 ww. rozporządzenia dopuszczalnych wartości granicznych dla poszczególnych kategorii wody, których należy bezwzględnie przestrzegać.

Zgodnie z rozporządzeniem, ustala się, w zależności od wartości granicznych wskaźników jakości wody, trzy kategorie jakości wody, które z uwagi na ich zanieczyszczenie muszą być poddane standardowym procesom uzdatniania, w celu uzyskania wody przeznaczonej do spożycia.

Wynik klasyfikacji podaje się w postaci trzech kategorii:

- A1** – oznacza wodę wymagającą prostego uzdatniania fizycznego,
- A2** – oznacza wodę wymagającą typowego uzdatniania fizycznego i chemicznego,
- A3** – oznacza wodę wymagającą wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego,
- Non** – oznacza wodę powierzchniową gorszej jakości niż jakość klasy A3, która nie może być ujmowana w celu przeznaczenia na wodę do picia.

Biorąc pod uwagę badane parametry fizykochemiczne kategorii A3 odpowiadał, podobnie jak w dwóch poprzednich latach, wskaźnik BZT₅, określający zawartość związków organicznych. Pozostałe parametry fizykochemiczne mieściły się w granicach kategorii A1 i A2. W rzece stwierdzono jednak, podobnie jak w ubiegłym roku, nie odpowiadający normom stan sanitarny wód, o czym zdecydowała liczba bakterii grupy *coli*, w tym również typu kałowego.

Stan wyjściowy - wody podziemne:

W obecnej sytuacji hydrogeologicznej rejonu Wałbrzycha, w związku z długoletnią podziemną eksploatacją górnictwem, prowadzonym odwodnieniem i szczerpaniem zasobów statycznych, nie można szczegółowo scharakteryzować warunków hydrogeologicznych obszaru. Aktualnie zwierciadło wód podziemnych po zakończeniu eksploatacji węgla kamiennego odbudowało się i osiągnęło poziom lokalnych baz drenażu. W celu zapewnienia grawitacyjnego odwodnienia górotworu, w rejonie ulic Armii Krajowej i Parkowej wykonano sztolnię umożliwiającą grawitacyjne odprowadzenie wody podziemnej wypływającej szybem "Friedrich-Wilhelm" do Pełcznicy. Na obszarze Wałbrzycha potencjalnie występują następujące piętra wodonośne:

- czwartorzędowe,
- karbońskie,
- proterozoiczne (krystalicznego podłoża).

Czwartorzędowe piętro wodonośne związane jest z małej miąższości utworami czwartorzędowymi, wykształconymi jako piaski i żwiry teras rzecznych, rozprzestrzeniające się jedynie w dolinach rzecznych. Ze względu na ograniczony zasięg tych osadów ma ono podrzędne znaczenie.

Karbońskie piętro wodonośne związane jest z szeroko rozprzestrzenionymi w niecce śródsudeckiej utworami górnego i dolnego karbonu takimi jak: piaskowce, zlepieńce, łupki ilaste. W utworach tych bardzo dobrze rozwinięta jest sieć uskoków i szczelin naturalnych jak i liczna sieć spękań powstałych w wyniku eksploatacji górnictwem (w rejonach gdzie była ona prowadzona - w zasięgu zalegania utworów karbonu górnego). Przepływ wód infiltracyjnych ma więc charakter szczelinowy, w mniejszym stopniu, lub znikomym, porowy. Odbudowywanie zwierciadła wód w tych utworach

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

nastąpiło dość szybko, po zaprzestaniu działalności górniczej i osiągnięto poziom lokalnych baz drenażu.

Poziomy wodonośne w utworach karbonu dolnego związane są również z piaskowcami, zlepieńcami, mułowcami serii skalnych karbonu dolnego i mają charakter szczelinowo-porowy. Poziomy wodonośne karbonu dolnego mają charakter "naturalny" i nigdy nie były zakłócone eksploatacją prowadzoną w obrębie karbonu górnego. Z utworów karbonu dolnego pochodzą wody mineralne Szczawna Zdroju. Proterozoiczne piętro wodonośne związane jest ze szczelinowatymi gnejsami i migmatytami.

Poziom karboński stanowią wody pochodzenia infiltracyjnego o stosunkowo krótkiej drodze infiltracji. Wychodnie utworów wodonośnych są na powierzchni poprzecinane uskokami. Eksploatacja górnicza na różnych poziomach chodników, ich zawaly lub wypełnienie podsadzką doprowadziła do powstania współczesnych dróg migracji wód opadowych w głąb górotworu. W granicach administracyjnych Miasta Wałbrzych nie występują Główne Zbiorniki Wód Podziemnych.

Jakość wód podziemnych

Obecnie klasyfikację wód podziemnych określa się zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 23 lipca 2008 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu wód podziemnych (Dz.U. Nr 143, poz. 896).

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu nie przeprowadzał w 2009 roku badań wód podziemnych na terenie miasta Wałbrzycha. O jakości tych wód można wnioskować wycinkowo na podstawie operatu wodno prawnego wykonanego w 2008 roku, na temat wykonanej studni wierconej o głębokości około 180 m na terenie byłej kopalni węgla kamiennego i koksowni w Wałbrzychu – Sobięcinie – w ramach którego wykonano analizy wody. Wody pobrane na początku i pod koniec próbnego pompowania wskazywały, że woda ta ze względu na duże ilości wapnia i magnezu jest bardzo twarda (Tw. 2 094,77 mg CaCO₃/dm³). W wodach tych występuje przekroczenie zawartości związku amonu (22,5 mg/l), siarczanów (1 634 mg/l), magnezu (288 mg/l), żelaza (10 mg/l), manganu (6,13 mg/l) suchej pozostałości 3052 mg/l i mętności. Prawdopodobnie jeszcze przez długi okres czasu woda podziemna zgromadzona w utworach karbonu dolnego nie będzie odpowiadała normie dla wód do picia. Również woda wyływająca do Pełcznicy w rejonie sztolni Friedrich-Wilhelm przez długi okres czasu nie będzie odpowiadała normom.

Badania wód podziemnych na terenie Powiatu Wałbrzyskiego przeprowadzał natomiast w 2009 roku Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy. Wyniki badań zostały opublikowane w Roczniku Hydrogeologicznym Państwowej Służby Hydrogeologicznej (rok hydrologiczny 2009). Na terenie Miasta Wałbrzych nie były wyznaczone punkty kontrolno – pomiarowe, najbliższym punkt badawczy znajdował się jednak w nieznacznej odległości od miasta, stąd wyniki zostaną przytoczone w niniejszym opracowaniu. Badania przeprowadzane były w punkcie badawczym: Szczawno - Zdrój (ppk nr 412).

Charakterystyka punktu badawczego i wyniki pomiarów poszczególnych parametrów przedstawia tabela poniżej.

Tabela 28. Parametry punktu badawczego wód podziemnych..

Lp.	Parametr	Jednostka	Wartość
<i>Parametry ogólne:</i>			
1.	Głębokość zwierciadła ustalonego	m	6,00
2.	Stratygrafia	Karbon dolny	
3.	Nr JCWPd		112
<i>Parametry fizykochemiczne:</i>			
4.	Suma substancji rozpuszczonych	mg/l	83,67

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

5.	pH		6,87
6.	Tlen rozpuszczony	mg/O ₂ /l	<2,00
7.	Fenole	mg/l	<0,10
<i>Makroskładniki i elementy biogenne:</i>			
8.	HCO ₃	mg/l	<0,10
9.	SO ₄	mg/l	26,00
10.	Cl	mg/l	2,47
11.	Ca	mg/l	9,77
12.	Mg	mg/l	3,65
13.	Na	mg/l	1,64
14.	K	mg/l	6,70
15.	Fe	mg/l	<0,01
16.	Mn	mg/l	0,00
17.	NO ₃	mg/l	17,00
18.	NO ₂	mg/l	0,01
19.	NH ₄	mg/l	<0,05
<i>Mikroskładniki:</i>			
20.	As	mg/l	<0,002
21.	Ba	mg/l	0,040
22.	B	mg/l	0,01
23.	Cr	mg/l	0,014
24.	Zn	mg/l	<0,003
25.	Fluorki	mg/l	<0,10
26.	HPO ₄	mg/l	<1,00
27.	Al	mg/l	0,0070
28.	Cd	mg/l	<0,00005
29.	Cu	mg/l	0,0004
30.	Ni	mg/l	<0,0005
31.	Pb	mg/l	<0,00005
32.	Sr	mg/l	0,03
<i>Wybrane wskaźniki oceny jakości wody:</i>			
33.	Typ chemiczny wody	SO ₄ -NO ₃ -Ca-Mg	
34.	Klasa jakości	II klasa	
35.	Przekroczenia wymagań dotyczących jakości wód przeznaczonych do spożycia	-	

Źródło: Rocznik Hydrogeologiczny Państwowej Służby Hydrogeologicznej (rok hydrologiczny 2009)

Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Wałbrzychu sprawuje stały nadzór sanitarny nad urządzeniami wodnymi, które służą do tzw. zbiorowego zaopatrzenia w wodę na terenie Miasta Wałbrzych. Jednocześnie Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. we własnym zakresie prowadzi okresowy monitoring jakości wód na poszczególnych ujęciach, nad którymi sprawuje stały nadzór. Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp z o.o. zleca przeprowadzanie badań Spółce Wodnej „Bystrzyca”, która w oparciu o Rozporządzenie Ministra Zdrowia prowadzi badania jakości wody ujmowanej do spożycia przez ludzi.

Badania wody obejmują podstawowe parametry fizykochemiczne tj. barwa, mętność, smak zapach, odczyn, przewodność elektryczna, azotany, amoniak, azotyny, jon amonowy, chlorki, utlenialność, fluorki, siarczany, twardość ogólna, żelazo, mangan i metale ciężkie oraz parametry mikrobiologiczne takie jak obecność bakterii grupy coli, *Escherichia Coli* i Enterokoki (paciorkowce kałowe).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu powierzchniowym „Mała Woda” w Marciszowie Górnym na rzece Bóbr oraz na ujęciu płytkim – dnia 10.05.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 446/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), natomiast nie spełnia wymagań w/w rozporządzenia jedynie pod względem fizykochemicznym ze względu na ponadnormatywną zawartość żelaza, manganu i glinu.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu powierzchniowym „Marciszów Górny” w Ptaszkowie na rzece Bóbr oraz na ujęciu płytkim – dnia 21.06.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 591/2010 i 592/2010), wynika że woda pod względem fizykochemicznym nie spełnia wymagań Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), jedynie ze względu na ponadnormatywną zawartość żelaza i manganu.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Ptaszkowie – studnia nr 10a – dnia 21.06.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 590/2010), wynika że woda pod względem fizykochemicznym nie spełnia wymagań Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), jedynie ze względu na ponadnormatywną zawartość manganu.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Marciszowie Górnym – ujęcie płytkie nr IV – dnia 10.05.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 447/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym nie spełnia wymagań Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), ze względu na ponadnormatywną zawartość bakterii gr. coli, E. Coli i enterokoków kałowych. Pod względem fizykochemicznym woda spełnia wymagania w/w rozporządzenia.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Marciszowie Górnym – ujęcie płytkie nr V – dnia 10.05.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 448/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym nie spełnia wymagań Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), ze względu na ponadnormatywną zawartość E. coli i enterokoków kałowych. Pod względem fizykochemicznym woda charakteryzowała się ponadnormatywną zawartością glinu, żelaza oraz utleniałością i mętnością.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Marciszowie Górnym – studnia nr 2 – dnia 12.04.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 359/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Marciszowie Górnym – studnia nr 3 – dnia 12.04.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 360/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), natomiast nie spełnia wymagań w/w rozporządzenia jedynie pod względem fizykochemicznym ze względu na ponadnormatywną manganu.

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Górny” w Marciszowie Górnym – studnia nr 6a – dnia 12.04.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 361/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Marciszów Dolny” w Marciszowie Dolnym – studnie zlewisko – dnia 21.06.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 595/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Czarny Bór” w Czarnym Borze– studnia nr 1 i 2 – dnia 21.06.2010r. (sprawozdanie z badań wody odpowiednio nr 593/2010 i 594/2010), wynika że woda pod względem fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu w Boguszowie Gorcach –studzienka zbiorcza ujęć wód podziemnych z Gorzeszowa – dnia 10.05.2010r. (sprawozdanie z badań wody nr 449/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Unisław” w Unisławie Śląskim– studnia nr 1, 2, 5 i – dnia 06.04.2010r. (sprawozdanie z badań wody odpowiednio nr 318/2010, 319/2010, 321/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466).

Z przeprowadzonej analizy wody na ujęciu „Unisław” w Unisławie Śląskim– studnia nr 3 i 7 – dnia 06.04.2010r. (sprawozdanie z badań wody odpowiednio nr 320/2010 i 322/2010), wynika że woda pod względem bakteriologicznym spełnia wymagania Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. U. Nr 72, poz. 466), natomiast pod względem fizykochemicznym odnotowano ponadnormatywną zawartość żelaza i manganu.

Podsumowanie:

W wyniku przeprowadzonych badań parametrów fizykochemicznych i bakteriologicznych na ww ujęciach stwierdzić należy okresowe braki spełnienia parametrów określonych w rozporządzeniu Ministra Zdrowia, ze względu na ponadnormatywne zawartości głównie wskaźników fizykochemicznych. Skutkować to powinno wprowadzeniem działań naprawczych lub wprowadzeniem dodatkowego uzdatniania. Najwięcej przekroczeń dotyczy ujęć „Marciszów Górny”, „Mała Woda” i „Unisław”. Zbiorcze zestawienie wyników przedstawia tabela poniżej:

Tabela 29. Wyniki zbiorcze – ocena parametrów fizykochemicznych i bakteriologicznych ujęć wody.

Lp.	Miejscowość	Nazwa ujęcia	Studnia	Parametry		Substancje dla których są notowane przekroczenia
				fizykochemiczne	bakteriologiczne	
1.	Marciszów Górny	Mała Woda	ujęcie powierzchniowe	nie spełnia	spełnia	żelazo, mangan, glin
2.	Ptaszków	Marciszów Górny	ujęcie powierzchniowe	nie spełnia	b.d.	żelazo, mangan
3.			10a	nie spełnia	b.d.	mangan
4.	Marciszów Górny	Marciszów Górny	ujęcie płytkie IV	spełnia	nie spełnia	bakterie gr. coli, E. Coli i enterokoki kałowe
			ujęcie płytkie V	nie spełnia	nie spełnia	bakterie gr. coli, E. Coli i enterokoki

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

						kałowe, glin, żelazo oraz utlenialność i mętność
5.			2	spełnia	spełnia	
6.			3	nie spełnia	spełnia	mangan
7.			6a	spełnia	spełnia	
8.	Marciszów Dolny	Marciszów Dolny	zlewisko	spełnia	spełnia	
9.	Czarny Bór	Czarny Bór	1,2	spełnia	b.d.	
10.	Boguszów Gorce			spełnia	spełnia	
11.	Unisław	Unisław	1, 2, 5	spełnia	spełnia	
12.	Śląski		3, 7	nie spełnia	spełnia	żelazo, mangan

Źródła zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych

Wody opadowe spływając po zetknięciu z powierzchnią ziemi, stanowią źródło zanieczyszczeń wód powierzchniowych. Spływ substancji z obszarów zlewni obciążonych działalnością człowieka, stanowi zanieczyszczenia obszarowe (główne źródło - mineralne nawożenie gleby, chemiczne środki ochrony roślin, składowanie odpadów).

Nadrzędnym celem ochrony wód podziemnych jest zahamowanie procesów ich zanieczyszczenia, jak również przywrócenie oraz zachowanie ich naturalnej jakości dla obecnych i przyszłych użytkowników, a także zachowanie naturalnych funkcji tych wód w ekosystemach.

Głównym obciążeniem zlewni Pełcznicy w obrębie Miasta Wałbrzych, są niekontrolowane zrzuty nieoczyszczonych ścieków bytowych z obszarów miasta pozbawionych kanalizacji. Ścieki bytowe wnoszą zanieczyszczenia organiczne i powodują skażenia bakteriologiczne. Źródła zanieczyszczeń obszarowych to głównie tereny zurbanizowane (w tym przemysłowe), obszary rolne i leśne oraz zanieczyszczenia przedostające się do wód powierzchniowych z wodami gruntowymi – wypływ wody podziemnej w rejonie sztolni Friedrich - Wilhelm. Zanieczyszczenia liniowe to głównie zanieczyszczenia komunikacyjne (drogowe i kolejowe). Wymienione wyżej źródła mogą powodować podwyższone stężenia związków biogenych (głównie azotanów), zanieczyszczeń podobnych do komunalnych oraz zawierać węglowodory aromatyczne, związane z zanieczyszczeniami emitowanymi przez pojazdy.

Najpoważniejsze zagrożenia stanowią ogniska punktowe i małopowierzchniowe. Ich źródłem są m.in.: nielegalne składowiska odpadów, zakłady przemysłowe, oczyszczalnie ścieków, magazyny i stacje paliw oraz miejsca zrzutu ścieków komunalnych i przemysłowych. Wszystkie te obiekty poza oczyszczalniami są obecne na terenie miasta.

Na obszarze miasta występuje szereg istotnych liniowych ognisk zanieczyszczeń. Spośród nich znaczny udział w degradacji jakości wód mogą mieć szlaki transportowe z nasilonym ruchem pojazdów, praktycznie wszystkie drogi w Wałbrzychu. W sąsiedztwie tego rodzaju dróg w wodach można stwierdzić podwyższone zawartości Cl, Na, Ca, krzemianów, fosforanów oraz metali ciężkich.

Ścieki komunalne i przemysłowe

Obserwowany od kilku lat znaczny spadek zużycia wody i przyczyniające się do tego zjawiska m.in. stosowanie obiegów zamkniętych w przemyśle, zmiany w technologii produkcji na mniej wodochłonne, upadek wielu gałęzi przemysłu, ale również bardziej racjonalne gospodarowanie wodą, zarówno wśród odbiorców zbiorowych jak i indywidualnych, wpływa na ilość odprowadzanych do wód powierzchniowych ścieków, zarówno komunalnych jak i przemysłowych. Podobnie jak zużycie wody – ilość ścieków systematycznie obniża się, przy czym spadek ten szczególnie dotyczy użytkowników komunalnych (ilość ścieków odprowadzanych bezpośrednio z zakładów przemysłowych utrzymuje się od lat na zbliżonym poziomie). Zmienia się również wielkość i charakter zanieczyszczeń odprowadzanych do wód powierzchniowych. O ile w latach

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

poprzednich dominowały zanieczyszczenia wnoszone ze źródeł punktowych, zarówno komunalnych jak i przemysłowych, tak obecnie – ze względu na ilość i standard oddawanych do eksploatacji oczyszczalni ścieków – dominować zaczynają zanieczyszczenia ze źródeł obszarowych.

Rejestrowana w 2007 r. w systemie statystyki państwowej ilość ścieków komunalnych odprowadzanych do oczyszczalni ścieków na terenie województwa dolnośląskiego wynosiła 100 685,57 tys.m³, z czego 96 811 tys.m³ stanowiły ścieki oczyszczane. W ściekach oczyszczanych:

- 19 tys.m³ stanowiły ścieki oczyszczane mechanicznie,
- 40 433 tys.m³ stanowiły ścieki oczyszczane biologicznie,
- 56 359 tys.m³ stanowiły ścieki z podwyższonym usuwaniem biogenów.

9.3.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wszystkich wód na terenie Miasta Wałbrzych

Długofalowym celem polityki ekologicznej Polski w zakresie gospodarki wodnej jest osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego wód tak pod względem jakościowym jak i ilościowym. Oznacza to, że wody powierzchniowe powinny pozostawać w stanie ukształtowanym przez przyrodę i jednocześnie, na wyznaczonych odcinkach lub akwenach, być przydatne do:

- wykorzystania w zbiorowym zaopatrzeniu w wodę do picia,
- celów kąpielowych,
- bytowania ryb, spełniając także odpowiednie wymagania na obszarach chronionych.

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Rozwój współpracy ze wszystkimi instytucjami wpływającymi na jakość wód, wspieranie edukacji ekologicznej w zakresie racjonalnej gospodarki wodami i jej ochrony przed zanieczyszczeniem	Miasto Wałbrzych, Powiat, WIOŚ Wrocław, Organizacje pozarządowe
Współpraca ze środowiskami rolniczymi w zakresie wdrażania dobrych praktyk rolniczych, niezbędnych dla skutecznej ochrony wód przed zanieczyszczeniem obszarowym	Miasto Wałbrzych, WIOŚ Wrocław, Gminy, Organizacje pozarządowe, ARiMR
Rozbudowa istniejącej sieci kanalizacyjnej dla miejscowości w których jest to ekonomicznie uzasadnione.	Miasto Wałbrzych
Wspieranie budowy indywidualnych systemów oczyszczania ścieków w miejscach gdzie jest niemożliwa lub ekonomicznie nieuzasadniona budowa sieci kanalizacyjnej	Miasto Wałbrzych
Bieżące utrzymanie potoków	Miasto Wałbrzych
Melioracje wodne	Miasto Wałbrzych

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Intensyfikacja działań kontrolnych mających na celu przeciwdziałanie odprowadzaniu nieoczyszczonych ścieków komunalnych do wód oraz przeciwdziałanie nieprawidłowościom w odprowadzaniu ścieków przemysłowych, w tym weryfikacja pozwoleń wodno-prawnych	Powiat, WIOŚ Wrocław
Budowa szczelnych zbiorników na gnojowicę i/lub gnojówkę oraz płyt obornikowych w gospodarstwach rolnych prowadzących hodowlę i chów zwierząt	Podmioty gospodarcze, Mieszkańcy gminy

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rozwój sieci monitoringu jakości wód powierzchniowych i podziemnych, dostosowanie jej do wymagań wspólnotowych	WIOŚ Wrocław
Wspieranie działań inwestycyjnych mających na celu ograniczenie i eliminację ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych w ściekach do środowiska wodnego a w szczególności substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego	Podmioty gospodarcze
Poszukiwania i rozpoznanie źródeł skażeń odpadami przemysłowymi nieistniejących zakładów.	WIOŚ Wrocław

9.3.2 Cel priorytetowy (2010-2014)

Zapewnienie 75% redukcji całkowitego ładunku azotu i fosforu w ściekach komunalnych kończąc krajowy program budowy oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnych

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Realizacja przedsięwzięć inwestycyjnych ujętych w Krajowym programie oczyszczania ścieków komunalnych przewidzianych dla aglomeracji o RLM od 2 000 do 15 000	Miasto Wałbrzych, Wodociągi gminne

9.4. Gospodarka odpadami

PODSTAWY FORMALNO - MERYTORYCZNE

Sprawy gospodarki odpadami komunalnymi w Wałbrzychu uregulowano Uchwałą nr L/447/2010 Rady Miejskiej Wałbrzycha z dnia 29 kwietnia 2010 r., którą to przyjęto „Plan Gospodarki Odpadami Dla Miasta Wałbrzycha - Aktualizacja na lata 2009-2012 z perspektywą do roku 2015” zwany w dalszej części opracowania Aktualizacją Gminnego Planu Gospodarki Odpadami (AGPGO).

Wspomniany dokument opracowano zgodnie z Polityką Ekologiczną Państwa, Krajowym Planem Gospodarki Odpadami 2010 (KPGO 2010) oraz Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015 zwanym w dalszej części opracowania Aktualizacją Planu Gospodarki Odpadami Województwa Dolnośląskiego (APGOWD).

AKTUALNY STAN GOSPODARKI ODPADAMI KOMUNALNYMI

Odpady komunalne są to odpady powstające w gospodarstwach domowych, z wyłączeniem pojazdów wycofanych z eksploatacji, a także odpady niezawierające odpadów niebezpiecznych pochodzące od innych wytwórców odpadów, które ze względu na swój charakter lub skład są podobne do odpadów powstających w gospodarstwach domowych.

Źródłami powstawania odpadów komunalnych związanych z działalnością bytową człowieka są:

- gospodarstwa domowe,
- obiekty użyteczności publicznej (handel, usługi, rzemiosło, szkolnictwo, sektor gospodarczy itp.).

Przyjmując następujące założenia:

- zgodnie z AGPGO - jednostkowy wskaźnik wytwarzania odpadów dla 2007 r. wynosi 0,424 kg/M/rok,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- zgodnie z KPGO 2010 - wzrost jednostkowego wskaźnika wytwarzania odpadów będzie się kształtował na poziomie 1% rocznie,
- liczba ludności w 2009 r. wynosiła 121 363 (wg GUS),

wyliczono ilość wytworzonych odpadów komunalnych na terenie Wałbrzycha w 2009 r. (tabela poniżej).

Ilość ta uwzględnia zarówno odpady, które zostały zebrane z terenu miasta i przekazane do unieszkodliwiania lub odzysku jak i te, które mieszkańcy zagospodarowali we własnym zakresie (legalnie – np. przydomowe kompostowniki lub nielegalnie – np. spalanie).

Tabela 30. Odpady komunalne wytworzone w 2009 r.

Nazwa wskaźnika/wielkości	Jednostka	Wartość
Liczba mieszkańców	-	121 363
Przyjęty wskaźnik wytwarzania odpadów	Mg/M/rok	0,432
Wytworzone odpady komunalne	Mg	52 429
kg/M/rok - kilogram/mieszkańca/rok		
Mg - megagram (tona)		

Źródło: Opracowane w oparciu o AGPGO i APGOWD

Odpady ulegające biodegradacji

Do grupy odpadów ulegających biodegradacji zaliczono (wg KPGO 2010):

- papier i tekturę zbierane selektywnie,
- odpady zielone z ogrodów i parków,
- odpady z targowisk (część ulegająca biodegradacji),
- odpady ulegające biodegradacji wchodzące w strumień odpadów zmieszanych tj.: odpady kuchenne, odpady zielone, papier i tektura, drewno, odzież i tekstylia.

Zgodnie z KPGO 2010 ilość odpadów biodegradowalnych dla miasta przyjmuje się na poziomie 57 % wytworzonych odpadów komunalnych.

W związku z powyższym, ilość wytworzonych odpadów ulegających biodegradacji w 2009 r. wyznaczona została na poziomie ok. **29 884 Mg**, co oznacza, że na statystycznego mieszkańca miasta przypadło wówczas ok. **246 kg/rok**.

Odpady niebezpieczne

Odpady niebezpieczne to odpady, które ze względu na swoje pochodzenie, skład chemiczny, biologiczny, inne właściwości lub okoliczności stanowią zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego lub środowiska przyrodniczego.

Odpady niebezpieczne zawarte w strumieniu odpadów komunalnych to m.in. : zużyte baterie i akumulatory, detergenty, farby, tusze, rozpuszczalniki, przeterminowane leki, zużyte oleje i tłuszcze, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, urządzenia zawierające freony.

Zgodnie z KPGO 2010 przyjmuje się, że ilość wytworzonych odpadów niebezpiecznych zawartych w strumieniu odpadów komunalnych kształtuje się na poziomie 1% i dla Miasta Wałbrzycha w 2009 r. wyniosła odpowiednio ok. **524 Mg**.

Selektywna zbiórka odpadów

Na terenie Wałbrzycha selektywna zbiórka odpadów oparta jest na systemie pojemnikowym. Ustawione w wyznaczonych punktach miasta kolorowe pojemniki przewidziane są do selektywnej zbiórki odpadów (głównie opakowaniowych) typu: szkło (bezbarwne, kolorowe lub mieszane), tworzywa sztuczne, papier i makulatura, puszki.

Ponadto na terenie miasta zorganizowane są zbiórki:

- odpadów wielkogabarytowych (w formie tzw. „wystawki” w podanych do publicznej wiadomości terminach),

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- zużytych baterii (w placówkach oświatowych i handlowych w ramach współpracy z Organizacją Odzysku REBA S.A.),
- zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (punkt zbiórki ZSEiE prowadzony przez przedsiębiorstwo ALBA Dolny Śląsk),
- przeterminowanych leków (w 15 aptekach na terenie miasta w ramach akcji „Stare leki zanieś do Apteki”).

W tabeli poniżej przedstawiono wyniki zbiórek odpadów na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009.

Tabela 31. Odpady komunalne zebrane na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 r.

Rodzaj odpadu	Ilość [Mg]			
	2006	2007	2008	2009
Ilość odpadów komunalnych zebranych ogółem	44 545,000	43 286,000	39 051,629	40 416,884
Ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie, w tym:	69,673	324,579	317,049	607,244
- odpady wielkogabarytowe,	-	156,640	144,600	186,540
- odpady opakowaniowe,	68,880	166,730	167,363	399,832
- odpady niebezpieczne*	0,793	1,209	5,086	20,872
* - zużyte baterie, ZSEiE, przeterminowane leki, inne odpady niebezpieczne wykazane przez firmy odbierające odpady				

Źródło: Opracowane w oparciu o dane pozyskane z: Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, AGPGO, REBA Organizacja Odzysku S.A.

Instalacje odzysku lub unieszkodliwiania odpadów

Składowisko odpadów komunalnych

Na terenie Wałbrzycha zlokalizowane jest jedno czynne składowisko przyjmujące odpady komunalne – składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Beethovena, zarządzane przez Wałbrzyskie Centrum Zatrudnienia Socjalnego z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Armii Krajowej 86. Na składowisko przyjmowane są odpady komunalne i podobne do komunalnych, pochodzące z Wałbrzycha, Szczawna Zdroju, Jedliny Zdroju, Głuszycy i Walimia. Składowisko posiada od 2007 r. pozwolenie zintegrowane.

Składowisko odpadów obojętnych

Na terenie Wałbrzycha przy ul. Świdnickiej, istnieje nieczynne składowisko odpadów obojętnych tzw. „gruzowisko”, którego właścicielem jest Gmina Wałbrzych.

Składowisko to nie posiada stosownych pozwoleń ani dopuszczeń, a jego lokalizacja nie posiada umocowanie prawnego. Składowisko przyjmowało do unieszkodliwiania odpady budowlane oraz pochodzące z remontów i przebudowy dróg, w postaci: betonu, gruzu betonowego, gruzu ceglanego, materiałów ceramicznych, gleby i ziemi, urobku z pogłębiania.

Składowisko jest w trakcie rekultywacji, której termin realizacji określono na 31.12.2017 r.

Ilości odpadów komunalnych poddawanych procesom unieszkodliwiania i odzysku

Główną metodą unieszkodliwiania odpadów komunalnych zebranych na terenie Wałbrzycha jest składowanie (D5). Natomiast dominującymi procesami odzysku są:

- R14 - inne działania prowadzące do wykorzystania odpadów w całości lub części lub do odzyskania z odpadów substancji lub materiałów, łącznie z ich wykorzystaniem, niewymienione w punktach od R1 do R13,
- R15 - przetwarzanie odpadów, w celu ich przygotowania do odzysku, w tym do recyklingu.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA

DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

Ilości odpadów zebranych na terenie Wałbrzycha, przekazanych do unieszkodliwiania lub odzysku w latach 2005-2009 przedstawiono w tabeli poniżej:

Tabela 32. Sposób zagospodarowania odpadów komunalnych zebranych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 r.

Rodzaj procesu	Ilość [Mg]			
	2006	2007	2008	2009
Unieszkodliwianie	44 475,327	42 961,572	38 730,072	39 794,040
Odzysk	69,673	324,428	328,358	606,230

Źródło: Opracowane w oparciu o dane pozyskane z: Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, AGPGO, REBA Organizacja Odzysku S.A.

Identyfikacja problemów w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi:

- selektywna zbiórka odpadów opakowaniowych na terenie gminy w chwili obecnej nie pozwala w zadowalającym stopniu ograniczyć ich unieszkodliwiania poprzez składowanie, deponowanie odpadów na tzw. „dzikich wysypiskach”,
- brak wdrożenia selektywnej zbiórki odpadów ulegających biodegradacji,
- brak wdrożenia na większą skalę selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych zawartych w strumieniu odpadów komunalnych,
- spalanie odpadów w paleniskach domowych.

PODZIAŁ WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO NA REGIONY GOSPODARKI ODPADAMI

W „Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015” zaproponowano podział województwa dolnośląskiego na regiony gospodarki odpadami – 10 regionów w Wariancie I (2013 r.) i 6 regionów w Wariancie II (2020 r.). Miasto Wałbrzych zostało przyporządkowane do Regionu Środkowosudeckiego w Wariancie I i do Regionu Centralnego w Wariancie II.

Charakterystyka Regionu Środkowosudeckiego – Wariant I:

- region obejmuje 25 gmin (w tym Miasto Wałbrzych) z powiatów: jaworskiego, kamiennogórskiego, wałbrzyskiego i złotoryjskiego,
- obecna liczba mieszkańców: ok. 320,0 tys.,
- prognozowana liczba mieszkańców w 2020 r.: ok. 300,4 tys.,
- szacunkowa ilość odpadów komunalnych wytworzonych w 2009 r.: ok. 108,4 tys. Mg, w tym ok. 51,0 tys. Mg odpadów ulegających biodegradacji,
- obecnie w Regionie Świdnickim nie są eksploatowane żadne instalacje przetwarzania odpadów ulegających biodegradacji,
- oszacowano, że selektywne zbieranie bioodpadów z przeznaczeniem do kompostowania lub recyklingu oraz przetwarzanie zmieszanych odpadów komunalnych w instalacji mechaniczno - biologicznego przetwarzania o przepustowości w części mechanicznej ok. 42,4 tys. Mg/rok pozwoli osiągnąć obowiązujące w latach 2010-2012 i 2013-2019 stopnie redukcji składowanych bioodpadów,
- w 2020 r. konieczne będzie zwiększenie przepustowości instalacji MBP do ok. 50,1 tys. Mg/rok,
- wolna pojemność eksploatowanych obecnie składowisk jest wystarczająca aby obsługiwać także inne regiony gospodarki odpadami.

Charakterystyka Regionu Centralnego – Wariant II:

- region obejmuje 65 gmin (w tym Miasto Wałbrzych) z powiatów: głogowskiego, jaworskiego, grodzkiego Jelenia Góra, jeleniogórskiego, kamiennogórskiego, grodzkiego Legnica, legnickiego, lwóweckiego, lubińskiego, polkowickiego, wałbrzyskiego i złotoryjskiego,
- region powstanie w przypadku uruchomienia instalacji termicznego przekształcania odpadów – połączone zostaną cztery regiony określone w wariantcie I: karkonosko-izerski, miedziowy północny, miedziowy południowy i środkowosudecki),

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- do czasu uruchomienia instalacji termicznego przekształcania odpadów, na terenie regionów tworzących region centralny powstaną i funkcjonować będą instalacje MBP,
- uruchomiona instalacja termicznego przekształcania odpadów będzie mogła funkcjonować jako uzupełnienie instalacji MBP lub zastąpić dotychczas funkcjonujące instalacje MBP – tak aby przyjęte rozwiązanie pozwalało osiągnąć próg redukcji bioodpadów określony dla 2020 r.,
- region zostanie utworzony po 2013 r.

REDUKCJA ILOŚCI ODPADÓW KOMUNALNYCH ULEGAJĄCYCH BIODEGRADACJI, KIEROWANYCH NA SKŁADOWISKA ODPADÓW

Uwzględniając wymagania określone w art. 5 Dyrektywy Rady 1999/31/EC należy przyjąć, że udział odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania powinien wynosić wagowo (za rok bazowy w/g KPGO 2010 przyjęto 1995):

- w 2010 r. – 75%,
- w 2013 r. – 50%,
- w 2020 r. – 35%.

Wartością odniesienia dla ustalania udziału procentowego jest całkowita ilość odpadów komunalnych ulegających biodegradacji wytworzonych w 1995 r. – **21 659 Mg**. Powyższą wartość oszacowano na podstawie przyjętych następujących wielkości:

- liczba ludności w 1995 r. dla Miasta Wałbrzych (w/g GUS) – 139 734,
- jednostkowy wskaźnik wytwarzania odpadów biodegradowalnych dla miasta (zgodnie z KPGO 2010) – 155 kg/M/rok.

Ilość składowanych odpadów ulegających biodegradacji dla Miasta Wałbrzych nie powinna przekraczać:

- w 2010 r. – 16 244 Mg/rok,
- w 2013 r. – 10 829 Mg/rok,
- w 2020 r. – 7 581 Mg/rok.

CELE DO OSIĄGNIĘCIA W ZAKRESIE GOSPODARKI ODPADAMI KOMUNALNYMI:

- zapobieganie i minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów;
- zwiększenie udziału odzysku, zgodnego z wymaganiami ochrony środowiska;
- zmniejszenie ilości wszystkich odpadów kierowanych na składowiska odpadów;
- wyeliminowanie praktyki nielegalnego składowania odpadów;
- bieżąca aktualizacja bazy danych o gospodarce odpadami;
- objęcie wszystkich mieszkańców zorganizowanym systemem odbierania odpadów komunalnych;
- rozwój selektywnego zbierania odpadów: niebezpiecznych w strumieniu odpadów komunalnych, wielkogabarytowych oraz budowlanych;
- wspieranie edukacji ekologicznej mieszkańców gminy;
- zmniejszenie ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska;
- zwiększenie efektywności selektywnego zbierania odpadów opakowaniowych;
- usunięcie azbestu i wyrobów zawierających azbest do 2032 r.

W kolejnych latach należy uwzględnić realizację zadań ujętych w planie, dla których cykl osiągnięcia efektu jest wieloletni. Realizacja celów i zadań oceniana będzie w oparciu o wykonywane sprawozdania.

ODPADY ZAWIERAJĄCE AZBEST

W dniu 14 lipca 2009 r. Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej podjęła uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pn. „Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032”. „Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032” jest kontynuacją i aktualizacją

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

celów oraz działań ustalonych w "Programie usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski".

W związku z realizacją krajowego programu usuwania wyrobów zawierających azbest, niezbędne było sporządzenie szczegółowej inwentaryzacji tego typu materiałów na terenie Wałbrzycha.

Gmina posiada projekt „Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu miasta Wałbrzycha na lata 2010-2012 (z uwzględnieniem perspektywy do 2032)”, opracowany w oparciu o dane ilościowe pozyskane w wyniku przeprowadzonej w pierwszej połowie 2009 r. inwentaryzacji.

Ilość wyrobów azbestowych występujących na terenie gminy to ok. 30 000 m² (ok. 450 Mg) powierzchni dachowych.

Koszty usunięcia azbestu z terenu Wałbrzycha oszacowano na kwotę ok. 600 000 zł (przy założeniu, że koszt likwidacji 1 m² tych wyrobów wynosi ok. 20 zł).

Na terenie Wałbrzycha istnieje Składowisko odpadów przemysłowych (ul. Górnicza 1) posiadające wydzieloną kwaterę na odpady azbestowe, zarządzane przez firmę Mo-BRUK (siedziba: Korzenna k/Nowego Sącza).

AKTUALNY STAN GOSPODARKI ODPADAMI Z SEKTORA GOSPODARCZEGO

W wyniku prowadzenia działalności gospodarczej, na terenie Wałbrzycha powstają znaczne ilości różnorodnych odpadów, zarówno niebezpiecznych jak i innych niż niebezpieczne.

Rodzaje, ilości i źródła powstawania odpadów niebezpiecznych

Zestawienie ilości odpadów niebezpiecznych wytworzonych w ramach działalności gospodarczej na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 przedstawiono w tabeli poniżej:

Tabela 33. Ilość odpadów niebezpiecznych wytworzonych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 z podziałem na grupy odpadów.

Lp.	Grupa odpadu, kod odpadu	Ilość wytworzonych odpadów [Mg]				
		2006	2007	2008	2009	
1.	Odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności	02	2,390	-	-	-
2.	Odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pirolitycznej przeróbki węgla	05	-	-	-	-
3.	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej	06	12,730	-	0,111	5,250
4.	Przeterminowane środki ochrony roślin I i II klasy toksyczności (bardzo toksyczne i toksyczne)	07	13,502	18,348	8,725	4,420
5.	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów	08	21,275	18,200	2,789	215,346
6.	Odpady z przemysłu fotograficznego	09	2,480	6,190	0,254	1,010
7.	Odpady z procesów termicznych	10	29,100	63,100	32,100	24,300

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

8.	Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali nieżelaznych	11	6,890	5,200	496,635	11,289
9.	Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych	12	1 098,131	1061,780	781,404	1 074,875
10.	Oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 05, 12 i 19)	13	1 022,751	938,952	1 018,042	664,062
11.	Odpady z rozpuszczalników organicznych, chłodziw i propelentów	14	1,749	0,310	2,437	0,247
12.	Odpady opakowań, sorbentów, tkanin, materiałów filtracyjnych i ochronnych, nie ujęte w innych grupach	15	414,462	340,175	382,921	262,012
13.	Odpady różne, nie ujęte w innych grupach	16	388,980	23,090	1 370,918	61,465
14.	Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz drogowych	17	26,857	359,107	23,923	-
15.	Odpady medyczne i weterynaryjne	18	190,460	11,051	18,058	24,439
16.	Odpady nie ujęte w innych grupach	19	52,960	-	24,859	38,530
17.	Odpady komunalne łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie	20	0,684	1,410	-	0,128
Razem			3 285,401	2 846,913	4 395,075	2 387,373

Źródło: WSO

W latach 2006-2009, na terenie Wałbrzycha, największą ilość odpadów niebezpiecznych w ramach działalności gospodarczej wytworzono w **2008 r. – 4 395,075 Mg**. Największa ich ilość przypadła na grupy:

- 16 – odpady różne, nie ujęte w innych grupach – 1 370,918 Mg, co stanowiło ok. 31,2 % ogólnej ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych na terenie miasta w 2008 r.,
- 13 – oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw – 1 018,042 Mg (ok. 23,2 %).

W **2009 r.** na terenie Wałbrzycha wytworzono **2 387,373 Mg** odpadów niebezpiecznych pochodzących z sektora gospodarczego. Największe ich ilości przypadły na grupę:

- 12 – odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych – 1 074,875 Mg, co stanowiło ok. 45,0 % ogólnej ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych na terenie miasta w 2009 r.

Największe ilości odpadów niebezpiecznych w **2009 r.** wytworzyły następujące przedsiębiorstwa:

- RONAL POLSKA Sp. z o.o. z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Wrocławskiej 95 – **222,94 Mg** odpadów o kodzie **12 01 09*** - odpadowe emulsje i roztwory z obróbki metali nie zawierające chlorowców,
- TOYOTA MOTOR MANUFACTURING POLAND Sp. z o.o. z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Uczniowskiej 26:
  - **211,52 Mg** odpadów o kodzie **12 01 18*** - szlamy z obróbki metali zawierające oleje (np. szlamy z szlifowania, gładzenia i pokrywania),

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**
- **259,56 Mg** odpadów o kodzie **12 03 01*** - wodne cieczki myjące.

Rodzaje, ilości i źródła powstawania pozostałych odpadów

Zestawienie ilości odpadów innych niż niebezpieczne wytworzonych w ramach działalności gospodarczej na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 przedstawiono w tabeli poniżej:

Tabela 34. Ilość odpadów innych niż niebezpieczne wytworzonych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 z podziałem na grupy odpadów

Lp.	Grupa odpadu, kod odpadu	Rok				
		2006	2007	2008	2009	
1.	Odpady z rolnictwa, sadownictwa, hodowli, rybołówstwa, leśnictwa oraz przetwórstwa żywności	02	929,800	1 033,767	863,549	392,213
2.	Odpady z przetwórstwa drewna oraz produkcji papieru, tektury, masy celulozowej), płyt i mebli	03	99,900	270,399	302,620	30 106,070
3.	Odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego	04	41,800	46,880	124,085	21,310
4.	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej	06	-	-	-	0,043
5.	Odpady z przemysłu syntezy organicznej	07	501,940	566,130	677,627	353,965
6.	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów	08	9,600	50,936	60,969	43,101
7.	Odpady z przemysłu fotograficznego	09	0,100	0,500	0,433	0,141
8.	Odpady z procesów termicznych	10	35 776,200	44 511,800	42 524,122	34 704,410
9.	Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali nieżelaznych	11	-	-	123,609	-
10.	Odpady z kształtowania i powierzchniowej obróbki metali i tworzyw sztucznych	12	22 891,705	22 521,045	24 482,269	20 033,547
11.	Odpady opakowań, sorbentów, tkanin, materiałów filtracyjnych i ochronnych, nie ujęte w innych grupach	15	2 538,781	2 799,467	3 749,017	3 004,956
12.	Odpady różne, nie ujęte w innych grupach	16	624,480	191,581	1 828,143	3 216,580
13.	Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz drogowych	17	10 051,120	3 006,307	28 789,601	25 618,198

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

14.	Odpady medyczne i weterynaryjne	18	0,105	0,600	0,604	0,786
15.	Odpady z urządzeń do likwidacji i neutralizacji odpadów oraz oczyszczania ścieków i gospodarki wodnej	19	14 485,100	20 029,273	10 419,773	12 238,275
16.	Odpady komunalne łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie	20	608,100	1 023,782	325,992	498,220
Razem			88 791,333	96 052,467	114 272,412	130231,814

Źródło: WSO

W latach 2006-2009, na terenie Wałbrzycha, największą ilość odpadów innych niż niebezpieczne w ramach działalności gospodarczej wytworzono w **2009 r. – 130 231,814 Mg**. Największe ich ilości przypadły na grupy:

- 10 – odpady nieorganiczne z procesów termicznych – 34 704,410 Mg, co stanowiło ok. 26,6 % ogólnej ilości wytworzonych odpadów innych niż niebezpieczne na terenie powiatu w 2009 r.
- 03 – odpady z przetwórstwa drewna oraz produkcji papieru, tektury, masy celulozowej), płyt i mebli – 30 106,070 Mg (ok. 23,1 %),
- 17 – odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz drogowych – 25 618,198 Mg (ok. 19,7 %),
- 12 – odpady z kształtowania i powierzchniowej obróbki metali i tworzyw sztucznych – 20 033,547 (ok. 15,4 %).

Największe ilości odpadów innych niż niebezpieczne w **2009 r.** wytworzyły następujące przedsiębiorstwa:

- CERSANIT III S.A. z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Uczniowskiej 21 – **17 010,070 Mg** odpadów o kodzie **10 12 08** - wybrakowane wyroby ceramiczne, cegły, kafle i ceramika budowlana (po przeróbce termicznej),
- P.U.P.H. DOMPOL Sp. z o.o. z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Kosynierów 3 – **30 105,000 Mg** odpadów o kodzie **03 01 05** - trociny, wióry, ścinki, drewno, płyta wiórowa i fornir, niezawierające substancji niebezpiecznych,
- P.P.H.U. DROG-ZIEM z siedzibą Stanowicach przy ul. Strzegomskiej 15 – **9 932,000 Mg** odpadów o kodzie **17 05 04** - gleba i ziemia, w tym kamienie, niezawierające substancji niebezpiecznych,
- TOYOTA MOTOR MANUFACTURING POLAND Sp. z o.o. z siedzibą w Wałbrzychu przy ul. Uczniowskiej 26:
  - **6 117,674 Mg** odpadów o kodzie **12 01 01** - odpady z toczenia i piłowania żelaza oraz jego stopów,
  - **6 030,577 Mg** odpadów o kodzie **12 01 02** - cząstki i pyły żelaza oraz jego stopów.

Sposoby zagospodarowania odpadów pochodzących z sektora gospodarczego

Zestawienie ilości odpadów pochodzących z sektora gospodarczego, zagospodarowanych na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009 zawarto w tabeli poniżej:

Tabela 35. Sposoby zagospodarowania odpadów z sektora gospodarczego na terenie Wałbrzycha w latach 2006-2009

Sposób zagospodarowania	Ilość odpadów [Mg]			
	2006	2007	2008	2009
Odzysk w instalacji	34 612,000	60 763,977	69 644,016	81 087,851
Odzysk poza instalacją	-	76,000	318,500	35,187

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Przekazane do wykorzystania przez os. Fizyczne.	-	48,400	1,310	1,267
Unieszkodliwianie w instalacji	20 234,213	44 749,642	45 014,135	47 010,495
Unieszkodliwianie poza instalacjami	-	0,640	-	-
Razem	54 846,213	105 638,659	114 977,961	128 134,800

Źródło: WSO

W analizowanym przedziale czasowym, na terenie Wałbrzycha, największą ilość odpadów pochodzących z sektora gospodarczego zagospodarowano w 2009 r. Dominującym procesem odzysku był: R14 - inne działania prowadzące do wykorzystania odpadów w całości lub części lub do odzyskania z odpadów substancji lub materiałów, łącznie z ich wykorzystaniem, niewymienione w punktach od R1 do R13.

Natomiast dominującym procesem unieszkodliwiania było: D5 - składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne.

Składowiska odpadów pochodzących z sektora gospodarczego

Na terenie Wałbrzycha istnieje Składowisko odpadów przemysłowych (ul. Górnicza 1) zarządzane przez firmę Mo-BRUK S.A. (siedziba: Korzenna k/Nowego Sącza).

Przedsiębiorstwo Mo-Bruk posiada m.in. zezwolenie na składowanie odpadów zawierających azbest na wydzielonej kwaterze odpadów niebezpiecznych.

Instalacje odzysku lub innego niż składowanie unieszkodliwiania odpadów

Wykaz instalacji unieszkodliwiania (poza składowaniem) lub odzysku odpadów pochodzących z sektora gospodarczego, znajdujących się na terenie Wałbrzycha zawarto w tabeli poniżej:

Tabela 36. Instalacje odzysku lub unieszkodliwiania (poza składowaniem) odpadów znajdujących się na terenie Wałbrzycha

Lp.	Nazwa Zakładu	Adres instalacji	Nazwa instalacji	Proces [R/D]	Wydajność [Mg/doba]
1.	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Wałbrzychu	ul. Ogrodowa 19 Wałbrzych	linia do rozdrabniania opon	R1, R5, R13	16
2.	INTERMINGLASS Sp. z o.o.	ul. Wrocławska 16 Wałbrzych	produkcja mikrokulek szklanych	R14	b.d.
3.	Zakłady Koksownicze WAŁBRZYCH S.A., Koksownia VIVTORIA	ul. Kosteckiego 9 Wałbrzych	instalacja termicznego przekształcania odpadów	D1, D10 R10, R14	b.d.
4.	Zakład Recyklingu Odpadów Mo-BRUK Sp. z o.o.	ul. Górnicza 4 Wałbrzych	odzysk odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne	R15	840
5.	DARWÓD S.C.	ul. Szttygarska 10 Wałbrzych	stacja demontażu pojazdów	R15	b.d.
6.	POLST Sp. z o.o.	ul. Jachimowicza Wałbrzych	Instalacja do wtórnego wytopu aluminium	R4	120

Źródło: WSO, informacje ze Starostwa Powiatowego, AGPGO

Współpraca zagraniczna

Na terenie Wałbrzycha funkcjonuje firma Poland Smelting Technologies „POLST” Sp. z o.o. z siedzibą przy ul. Jachimowicza, która sprowadza z zagranicy (Niemiec, Holandii, Danii, Czech, Litwy oraz Wielkiej Brytanii) odpady w postaci aluminium i złomu aluminium celem odzysku w instalacji do wtórnego wytopu aluminium:

- przykładowe kody odpadów: 17 04 02, 12 01 03, 12 01 04, 16 03 04,
- proces odzysku R4 (odzysk w procesie przetopu).

Cele do osiągnięcia w zakresie gospodarki odpadami z sektora gospodarczego

Biorąc pod uwagę, iż gospodarka odpadami pochodzącymi z sektora gospodarczego nie leży w kompetencjach Gminy - w AGPGO nie wyznaczono na przyszłe lata żadnych celów do osiągnięcia w przedmiotowym zakresie.

9.5. Oddziaływanie hałasu

Stan wyjściowy:

Hałas stanowi jedno ze źródeł zanieczyszczenia środowiska, wzrastające w ostatnich latach w związku z rozwojem komunikacji postępującą urbanizacją. Odczuwany jest przez ich mieszkańców jako jeden z najbardziej uciążliwych czynników wpływających ujemnie na samopoczucie i środowisko.

Hałasem nazywa się każdy dźwięk, który w danych warunkach jest określony jako szkodliwy, uciążliwy lub przeszkadzający, niezależnie od jego parametrów fizycznych. Odczucie hałasu jest więc bardzo subiektywne i zależy od wrażliwości słuchowej poszczególnych jednostek. Zespół zjawisk akustycznych zachodzących w środowisku, określony za pomocą parametrów akustycznych czasu i przestrzeni nazywa się umownie klimatem akustycznym środowiska zewnętrznego. Uciążliwość hałasu dla organizmu zależy od natężenia dźwięku, jego częstotliwości i czasu trwania.

Podstawę prawną działań w zakresie ochrony środowiska przed hałasem stanowi przede wszystkim ustawa Prawo ochrony środowiska. Artykuł 112 stwierdza:

“Ochrona przed hałasem polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska, w szczególności poprzez:

- utrzymanie poziomu hałasu poniżej dopuszczalnego lub co najmniej na tym poziomie,
- zmniejszenie poziomu hałasu co najmniej do dopuszczalnego, a gdy nie jest on dotrzymany zapobieganie jego powstawaniu lub przenikaniu do środowiska”.

Dodatkowo uwzględnić należy rozwiązania zgodne z wymaganiami ochrony środowiska zawarte w projektach budowlanych obiektów lokalizowanych w pobliżu tras komunikacyjnych w ramach tzw. charakterystyki ekologicznej obiektu (według zarządzenia Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa z dnia 30 grudnia 1994 roku).

Pozostałe ustalenia dotyczące hałasu i wibracji zawarte są w następujących aktach prawnych:

- Prawo o ruchu drogowym,
- o Państwowej Inspekcji Sanitarnej,
- o drogach publicznych,
- o Inspekcji Ochrony Środowiska,
- o zagospodarowaniu przestrzennym,
- Prawo budowlane,
- o autostradach płatnych

oraz odpowiednich przepisów wykonawczych i normach.

Wartości progowe poziomów hałasu określają:

- rozporządzenie MŚ z dnia 14 czerwca 2007r. (Dz. U. Nr 120, poz. 826). Wartości progowe poziomów hałasu wyrażone są za pomocą równoważonego poziomu hałasu i odnoszą się

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

odrębnie dla dróg i linii kolejowych, odrębnie dla pozostałych obiektów i grup źródeł hałasu, a także startów, lądowań i przelotów statków powietrznych, ustalając wartości dla pory dziennej i nocnej,

- rozporządzenie Ministra Gospodarki z dn. 21 grudnia 2005 roku w sprawie wymogu dla urządzeń używanych na zewnątrz pomieszczeń w zakresie emisji hałasu do środowiska (Dz.U. Nr 263/05 poz. 2202),
- wspólnotowe regulacje prawne, w tym Dyrektywa 2002/49/EC z dnia 25.06.2002 w sprawie oceny i zarządzania hałasem środowiskowym.

Inny ważny zapis dotyczy oceny stanu akustycznego środowiska, którą to ocenę dokonuje się obowiązkowo dla aglomeracji o liczbie mieszkańców większej niż 100 tys. oraz terenów poza aglomeracjami, na których eksploatacja obiektów (drogi, linii kolejowej, lotniska) może powodować przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu. Obowiązek sporządzenia mapy akustycznej spoczywa na staroście Powiatu Wałbrzyskiego z jednoczesnym uwzględnieniem informacji wynikających z map akustycznych, sporządzonych przez zarządzających obiektami mogącymi powodować przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu.

Gdy eksploatacja instalacji powodującej hałas w środowisku przekracza dopuszczalne poziomy, wydawana jest decyzja o dopuszczalnym poziomie hałasu. W przypadku przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu w związku z eksploatacją dróg, linii kolejowych, tramwajowych, lotnisk oraz portów, zarządzający tymi obiektami zobowiązany jest do wykonywania pomiarów i sporządzania map akustycznych terenów na których występują przekroczenia i zastosowania odpowiednich zabezpieczeń akustycznych. Mapy akustyczne należy aktualizować co 5 lat.

W związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej uwzględnione zostały również uwarunkowania zawarte w prawie wspólnotowym. Zagadnienia związane z hałasem podzielone zostały na cztery kategorie:

- emisje hałasu z pojazdów silnikowych: Dyrektywy 78/1015/EWG (motocykle) i 96/20/WE (pojazdy silnikowe) wprowadzające limity poziomu natężenia dźwięku,
- emisje hałasu ze sprzętu domowego: Dyrektywa ramowa 86/594/EWG,
- emisje hałasu z samolotów: Dyrektywy 80/51/EWG (samoloty ponaddzwiękowe), 89/629/EWG (samoloty odrzutowe), 92/14/EWG (ograniczenie eksploatacji samolotów),
- sprzęt i maszyny budowlane: Dyrektywa ramowa 84/532/EWG (dopuszczalne poziomy mocy akustycznej) oraz siedem dyrektyw "córek": 84/533/EWG (sprężarki), 84/534/EWG (żurawie wieżowe), 84/535/EWG (generatory prądu), 85/537/EWG (kruszkarki betonu), 85/538/EWG (kosiarki do trawy), 86/662/EWG (koparki hydrauliczne).

Wyróżnia się trzy główne rodzaje hałasu, według źródła powstawania:

- hałas przemysłowy powodowany przez urządzenia i maszyny w obiektach przemysłowych i usługowych,
- hałas komunikacyjny pochodzący od środków transportu drogowego, kolejowego i lotniczego,
- hałas komunalny występujący w budynkach mieszkalnych, szczególnie wielorodzinnych i w obiektach użyteczności publicznej.

Głównym źródłem hałasu w Mieście Wałbrzych jest obecnie ruch komunikacyjny.

Hałas przemysłowy

Problemy z hałasem przemysłowym mogą wystąpić w otoczeniu dużych zakładów, lub skupisk zakładów. Wytypowanie zakładów niekorzystnie oddziałujących na klimat akustyczny należy do zadań WIOS. Zakres planowanych kontroli oraz wyniki przeprowadzonych kontroli są zawarte w raportach WIOŚ.

Poziom hałasu przemysłowego jest kształtowany indywidualnie dla każdego obiektu i zależy od parku maszynowego, zastosowanej izolacji hal produkcyjnych, a także prowadzonych procesów technologicznych oraz funkcji urbanistycznej sąsiadujących z nim terenów. Wewnątrz hal przemysłowych hałas sięga poziomu 80 – 125 dB i w znacznym stopniu przenosi się na tereny

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

sąsiadujące. W sąsiedztwie zakładów przemysłowych poziomy dźwięku osiągają wartości od 50 dB (mało uciążliwe) do 90 dB (bardzo uciążliwe).

Pewną uciążliwość powodują zakłady rzemieślnicze i usługowe zlokalizowane blisko zabudowy o charakterze mieszkalnym. Ich wpływ na ogólny klimat akustyczny Miasta Wałbrzych nie jest znaczący, jednak są one przyczyną lokalnych negatywnych skutków odczuwalnych przez okolicznych mieszkańców. Do zakładów takich należą najczęściej: warsztaty mechaniki pojazdowej, blacharskie, ślusarskie, stolarskie, kamieniarskie.

Na terenie Miasta Wałbrzych obecnie nie notuje się zakładów uciążliwych pod względem emisji hałasu.

- hałas komunikacyjny drogowy:

Harmonijny rozwój transportu i komunikacji jest warunkiem decydującym o rozwoju gospodarczym danego obszaru. Z drugiej strony, rozwój motoryzacji, oddziałuje negatywnie na środowisko, zwłaszcza gdy nie jest związany z modernizacją i rozwojem stanu technicznego dróg. Przyjmuje się, że na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat corocznie przybywa około 10 % samochodów.

Na poziom hałasu drogowego w pobliżu zabudowy mieszkalnej mają wpływ przede wszystkim:

- natężenie ruchu komunikacyjnego,
- udział transportu ciężkiego w strumieniu ruchu,
- odległość zabudowy mieszkalnej od drogi,
- prędkość ruchu pojazdów (ze wzrostem prędkości hałas rośnie),
- typ i stan techniczny pojazdów,
- nachylenie drogi,
- stan nawierzchni oraz płynność ruchu.

Większość hałasów w środowisku (w tym hałas drogowy) charakteryzuje się zmiennymi poziomami w czasie. Pod pojęciem hałasu drogowego rozumie się hałas pochodzący od środków transportu poruszających się po wszelkiego rodzaju drogach nie będących drogami kolejowymi. Jest to hałas typu liniowego. Układ drogowy stanowi o rozwoju danego regionu i powiązaniach z innymi ośrodkami.

W 2008 roku WIOŚ we Wrocławiu przeprowadził pomiary hałasu komunikacyjnego w kilku wyznaczonych powiatach województwa dolnośląskiego, efektem którego było określenie warunków akustycznych analizowanego obszaru. Podstawowym celem pomiarów monitoringowych jest określenie klimatu akustycznego panującego na terenach akustycznie chronionych w bezpośrednim sąsiedztwie tras komunikacyjnych w wybranych punktach reprezentatywnych, jak również realizowanie ustawowego obowiązku oceny stanu akustycznego środowiska, zgodnie w art. 117 pkt. 5 Ustawy Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008r. nr 25, poz. 150 – tekst jednolity),

Badania zostały przeprowadzone przez Dział Inspekcji, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Delegatura w Wałbrzychu, w zakresie oddziaływania hałasu drogowego. Pomiary wykonano w porze dziennej i wieczorowej, w wytypowanych punktach. Cykl badawczy prowadzony był w miesiącach od czerwca do listopada 2008 roku.

Będące początkowym etapem do przygotowania Programu ochrony Środowiska przed hałasem - wykonanie analizy natężenia ruchu i hałasu komunikacyjnego - w pierwszej kolejności wykazało, w jaki sposób na stan klimatu akustycznego w sąsiedztwie istniejących odcinków drogi krajowej nr 35 wpłynie budowa obwodnicy m. Wałbrzych. Realizacja tej inwestycji spowoduje przejście części ruchu, szczególnie o charakterze tranzytowym, co wpłynie na poprawę klimatu akustycznego na terenach, które sąsiadują z odcinkiem drogi krajowej. Według danych otrzymanych od Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad, natężenie ruchu na odcinku drogi krajowej po wybudowaniu obwodnicy będzie wynosiło około 89 % natężenia ruchu, jaki odbywałby się po drodze krajowej w przypadku braku realizacji inwestycji. Redukcja natężenia ruchu dla wielu odcinków (również tych posiadających niskie priorytety narażenia na hałas) spowoduje nieznaczną poprawę klimatu akustycznego (z uwagi na niewielki spadek natężenia ruchu na istniejącym w chwili obecnej odcinku drogi).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Tabela 37. Dane techniczne analizowanych odcinków drogi krajowej Nr 35 w Wałbrzychu.

Symbol ident. odcinka (ID)	Nazwa odcinka	Wartość ŚDR wg. GPR 2005 [P/d]	Typ przekroju drogowego	Klasa drogi
35_20_9	WAŁBRZYCH odcinek 1	23193	2 x 3	G
35_23_5	WAŁBRZYCH odcinek 2	21853	1 x 2	G

Opracowany został również kompleksowy „Program ochrony Środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego na lata 2009-2013”. Zakres Programu obejmuje analizę obszarów stanowiących otoczenie odcinków dróg, na których przekroczone zostały dopuszczalne poziomy hałasu wyrażone wskaźnikami L_{DWN} oraz L_N . Celem Programu jest określenie priorytetów działań oraz wskazanie niezbędnych zadań dla ograniczenia poziomu hałasu do wartości dopuszczalnych. W programie przedstawiono zestaw zaleceń o charakterze rozwiązań technicznych, jak i wskazano kierunki innych działań, których realizacja pozwoli na osiągnięcie wyznaczonego celu w największym stopniu.

Program ochrony środowiska przed hałasem jest w województwie dolnośląskim opracowywany po raz pierwszy i zgodnie z Prawem ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późniejszymi zmianami) będzie aktualizowany co pięć lat, przy czym kolejne Programy będą również stanowić podsumowanie i weryfikację poprzednich opracowań. Program obejmuje swym zakresem tereny położone w sąsiedztwie najbardziej obciążonych ruchem samochodowym odcinków dróg krajowych oraz autostrady zlokalizowanych w województwie dolnośląskim. Zakres opracowania obejmuje również teren Miasta Wałbrzych.

Opis obszaru objętego zakresem programu

Analizie poddano dwa odcinki drogi krajowej nr 35. Pierwszy z nich rozpoczyna się w km 20+962, a kończy w km 26+500 (w dalszej części opisu nazywany „odcinkiem 1”) i stanowi przejście przez m. Wałbrzych. Drugi z odcinków rozpoczyna się w km 28+220 w m. Wałbrzych a kończy w km 31+737 w m. Świebodzice (w dalszym ciągu nazywany „odcinkiem 2”).

Analizowane „odcinek 1” i „odcinek 2”, będące fragmentami drogi krajowej Nr 35, składają się z dwóch odcinków położonych w obrębie miasta Wałbrzycha. Pierwszy odcinek rozpoczyna się na skrzyżowaniu drogi krajowej Nr 35 z drogą wojewódzką Nr 367, a kończy na skrzyżowaniu DK 35 z drogą wojewódzką Nr 381. Drugi odcinek rozpoczyna się na wyżej wymienionym skrzyżowaniu, a kończy na skrzyżowaniu drogi krajowej z ulicą Długą.

Z uwagi na fakt, iż oba odcinki stanowią przejście przez miasto, występują tu zróżnicowane formy zagospodarowania terenu, z przewagą zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej, ze znaczącym udziałem funkcji usługowych. W pobliżu pierwszego odcinka znajdują się także m.in.: dwa zbiorniki wodne (w pobliżu ulicy Kasprzaka), Park Miejski im. Jana III Sobieskiego, Muzeum Przemysłu i Techniki (ulica Wysockiego), Fabryka Porcelany „Wałbrzych”. Obszar otoczenia drugiego odcinka charakteryzuje się większym udziałem terenów zielonych.

Granice obszaru analizowanego w Programie stanowią izoliny dopuszczalnych poziomów dźwięku określonych wskaźnikami L_{DWN} i L_N . Granice te określono w opracowanych mapach akustycznych, które stanowią podstawę programu. Sięgają one na terenach otwartych do około 450 m od krawędzi jezdni. Obszar, na którym występują przekroczenia dopuszczalnych poziomów dźwięku, a tym samym stanowiący zakres Programu ma powierzchnię około 22.9 km².

Zakres naruszeń dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku pochodzącego od ruchu pojazdów odbywającego się po analizowanych dwóch odcinkach drogi krajowej nr 35 przedstawiono w tabeli poniżej. W tabeli tej zestawiono opis zakresu przekroczeń wartości dopuszczalnych w przyporządkowaniu do poszczególnych odcinków, dla których wartość wskaźnika M określonego na podstawie map akustycznych jest większa od 0. Do każdego odcinka przypisano również priorytet narażenia na hałas, który określono na podstawie analiz przeprowadzonych w ramach Programu.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA

DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

Tabela 38. Tereny zagrożone hałasem objęte zakresem Programu zlokalizowane w sąsiedztwie analizowanych odcinków drogi krajowej Nr 35.

Lp.	Orientacyjny kilometraż		Zakres naruszeń dopuszczalnych wartości poziomu hałasu wyrażonego wskaźnikiem L_{DWN}	Priorytet
	Od	Do		
1.	21+000	21+350	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 55 - 60 dB na długości całego odcinka.	Niski
2.	21+900	22+400	W strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 60 - 65 dB znajduje się szpital.	Bardzo wysoki
3.	22+400	23+000	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 55 - 60 dB w sąsiedztwie km 22+700.	Niski
4.	23+000	23+550	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości ponad 75 dB na odcinku od km 23+250 do km 23+550	Średni
5.	23+550	23+900	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości ponad 75 dB na długości całego odcinka. W strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 55 - 60 dB znajdują się budynki szkół.	Bardzo wysoki
6.	23+900	24+400	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości ponad 75 dB na długości całego odcinka	Średni
7.	25+000	25+400	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 65 - 70 dB na odcinku od km 25+250 do km 25+400	Niski
8.	25+400	26+000	W strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 55 - 60 dB znajdują się budynki szkół.	Średni
9.	28+250	28+700	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 65 - 70 dB na odcinku od km 28+400 do km 28+700	Niski
10.	28+700	29+000	Pierwsza linia zabudowy znajduje się w strefie poziomu dźwięku określonego wskaźnikiem L_{DWN} o wartości 70 - 75 dB na odcinku od km 28+700 do km 28+900	Średni

Źródło: Program ochrony Środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego na lata 2009-2013", kilometraż określony wg Załącznika: Mapa priorytetów ochrony na tle rozkładu wskaźnika $M L_{DWN}$ dla drogi krajowej nr 35

Wyszczególnienie podstawowych kierunków i zakresów działań niezbędnych do przywrócenia dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku

Oba analizowane odcinki drogi krajowej nr 35 na terenie miasta Wałbrzych Odcinki posiadają wyższy od niskiego priorytet narażenia na hałas. Dwa z nich zostały zakwalifikowane do bardzo wysokich priorytetów (od km 21+900 do km 22+400 oraz od km 23+550 do km 23+900) z uwagi na lokalizację budynków szpitalnych oraz szkolnych w zasięgach oddziaływania hałasu o poziomie przekraczającym wartości dopuszczalne.

Dla odcinków dróg, którym przypisano bardzo wysoki oraz średni priorytet narażenia na oddziaływanie hałasu (na analizowanych odcinkach nie występują odcinki o wysokim priorytecie) zaproponowano działania naprawcze, które należy zrealizować w pierwszej kolejności (w czasie trwania Programu). Poniżej w tabeli przedstawiono zestawienie tych działań wraz z terminem ich realizacji (harmonogramem Programu) oraz szacunkowymi kosztami.

Ze względów ekonomicznych dodatkowe działania mające na celu ograniczenie oddziaływania hałasu dla odcinków posiadających niski priorytet zostaną wykonane w ramach polityki długoterminowej. Działania te będą realizowane zarówno w czasie trwania Programu (2009 – 2013 r.) jak i w czasie trwania kolejnych Programów ochrony środowiska przed hałasem.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Dodatkowo działaniem naprawczym realizowanym w czasie obowiązywania Programu będzie budowa obwodnicy Wałbrzycha, która wynika z planów inwestycyjnych Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. Budowa obwodnicy spowoduje przejście przez nią części ruchu (szczególnie o charakterze tranzytowym) co wpłynie na poprawę klimatu akustycznego w sąsiedztwie istniejącego w chwili obecnej odcinka drogi.

Tabela 39. Zestawienie działań naprawczych do wykonania w celu poprawy klimatu akustycznego dla drogi krajowej Nr 35 na odcinkach 1 i 2.

Lp.	Orientacyjny kilometraż odcinka		Działania mające na celu poprawę klimatu akustycznego	Uwagi	Szacunkowe koszty	Termin realizacji
	Od	Do				
2.	21+900	22+400	Zastosowanie ekranów akustycznych chroniących budynki szpitalne przed oddziaływaniem hałasu.	W zasięgach hałasu znajduje się budynek szpitala	Koszty budowy ekranów akustycznych: 1.8 mln zł. Dodatkowo koszty ujęte w planach inwestycyjnych GDDKiA	2010 - 2013
4.	23+000	23+550	Budowa obwodnicy Wałbrzycha i związana z tym redukcja natężenia ruchu. Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania.	-	Koszty ujęte w planach inwestycyjnych GDDKiA	2010 - 2013
5.	23+550	23+900	Budowa obwodnicy Wałbrzycha i związana z tym redukcja natężenia ruchu. Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania.	W zasięgach hałasu znajdują się budynki szkolne	Koszty ujęte w planach inwestycyjnych GDDKiA	2010 - 2013
6.	23+900	24+400	Budowa obwodnicy Wałbrzycha i związana z tym redukcja natężenia ruchu. Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania.	-	Koszty ujęte w planach inwestycyjnych GDDKiA	2010 - 2013
8.	25+400	26+000	Budowa obwodnicy Wałbrzycha i związana z tym redukcja natężenia ruchu. Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania.	W zasięgach hałasu znajdują się budynki szkolne	Koszty ujęte w planach inwestycyjnych GDDKiA	2010 - 2013
10.	28+700	29+000	Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania w związku z brakiem możliwości zastosowania ekranów akustycznych.	-	- *	2010 - 2013
Orientacyjna długość ekranów akustycznych proponowanych do zastosowania na wszystkich odcinkach drogi krajowej nr 35 [m]						300 m
Szacunkowe koszty zastosowania ekranów akustycznych na całym analizowanym odcinku drogi krajowej nr 35 [mln zł]						1.8 mln zł

Źródło: Program ochrony Środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego na lata 2009-2013", kilometraż określony wg Załącznika: Mapa priorytetów ochrony na tle rozkładu wskaźnika $M L_{DWN}$ dla drogi krajowej nr 35

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Tabela 40. Zestawienie inwestycji planowanych przez Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad dla odcinka drogi krajowej nr 35 Wałbrzych.

Inwestycja	Zakres / kilometrąż	Termin realizacji	Szacunkowe koszty realizacji
Budowa obwodnicy Wałbrzycha	od ul. Solskiego do ulicy Niepodległości	2014 r.	354 mln zł

Jednostką odpowiedzialną za realizację ww. zadań jest Zarządzający odcinkiem drogi krajowej nr 35 – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad. Obszary ograniczonego użytkowania powinny być tworzone na podstawie uchwały Rady Powiatu Wałbrzyskiego.

W związku z tym, iż ww. działanie nie spowoduje takiej poprawy stanu klimatu akustycznego, aby wszystkie odcinki analizowane w ramach Programu ochrony Środowiska przed hałasem uzyskały co najmniej niski priorytet narażenia na hałas, konieczne będzie podjęcie dodatkowych działań o charakterze technicznym (budowa ekranów akustycznych) oraz organizacyjnym (utworzenie obszarów ograniczonego użytkowania).

W większości miejsc, które zostały zakwalifikowane do bardzo wysokiego lub średniego priorytetu, nie było możliwe zastosowanie ekranów akustycznych z uwagi na bardzo bliską w stosunku do krawędzi jezdni lokalizację budynków podlegających ochronie akustycznej. Budowa urządzeń ochronnych w tych miejscach spowodowałaby znaczne pogorszenie warunków bezpieczeństwa ruchu drogowego lub z uwagi na brak miejsca wystarczającego miejsca nie była możliwa. Z tego względu dla pięciu odcinków zaproponowano utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania. Należy zaznaczyć, że w ramach Programu zostały określony jedynie orientacyjne zakresy obszarów. Należy je uszczegółowić po wykonaniu dokładnych obliczeń w ramach osobnych opracowań.

Analizując wyniki obliczeń emisji dźwięku w miejscach gdzie możliwe było zastosowanie ekranów akustycznych, można stwierdzić że w sąsiedztwie budynków podlegających ochronie przeciwdźwiękowej klimat akustyczny ulegnie zdecydowanej poprawie. Należy jednak zaznaczyć, iż w ramach Programu zaproponowano jedynie miejsca, gdzie należy zastosować zabezpieczenia przeciwdźwiękowe. Szczegółowe parametry akustyczne (długość, wysokość, rodzaj wypełnienia) oraz szczegółową lokalizację urządzeń należy wyznaczyć na podstawie wyników pomiarów i obliczeń hałasu oraz na podstawie projektów budowlanych. Skuteczność proponowanych działań naprawczych zostanie określona na etapie wykonywania kolejnej mapy akustycznej. W przypadku potrzeby, na etapie wykonywania kolejnego Programu ochrony środowiska przed hałasem, należy zaproponować dodatkowe działania naprawcze.

Dodatkowo należy zwrócić szczególną uwagę na właściwe planowanie przestrzenne w sąsiedztwie analizowanych odcinków drogi. Należy to do obowiązków właściwych organów administracji publicznej. Przede wszystkim nie należy zezwalać na budowanie nowych budynków podlegających ochronie akustycznej w strefie oddziaływania hałasu pochodzącego od ruchu pojazdów o poziomie przekraczającym wartości dopuszczalne.

Dla odcinków dróg, którym nadano bardzo wysoki, wysoki i średni priorytet narażenia na hałas proponowano w ramach Programu następujące działania naprawcze:

- zastosowanie barier akustycznych (ekrany akustyczne)

Zabezpieczenie w postaci ekranów akustycznych proponowano wyłącznie w miejscach gdzie ich budowa nie spowoduje pogorszenia warunków bezpieczeństwa ruchu drogowego. Ze względu na brak możliwości określenia dokładnych parametrów ekranu akustycznego na poziomie niniejszej analizy strategicznej, w każdym przypadku przyjmowano średnią wysokość ekranu akustycznego równą 4 m. W ramach opracowania wskazywano jedynie miejsca gdzie należy je zastosować bez szczegółowego określenia parametrów akustycznych (długość, wysokość, rodzaj wypełnienia) oraz szczegółowej lokalizacji.

- egzekwowanie ograniczeń prędkości

Egzekwowanie ograniczeń prędkości jest niezbędnym działaniem mającym na celu zmuszenie kierujących pojazdami do jazdy z określoną (narzuconą) prędkością. Należy tu wyraźnie podkreślić, iż optymalną pod względem akustycznym jest prędkość ruchu pojazdów na poziomie 50 km/h. Egzekwowanie ograniczeń ruchu może być realizowane poprzez interwencję straży miejskiej i policji, lub za pomocą fotoradarów.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

- realizacja obwodnic miejscowości położonych wzdłuż istniejących dróg krajowych

Budowa obwodnic dla miejscowości zlokalizowanych w sąsiedztwie dróg krajowych powoduje przejście przez nowo wybudowane odcinki obwodowe części ruchu szczególnie o charakterze tranzytowym (w tym dużej części ruchu ciężkiego, który w zdecydowany sposób wpływa na klimat akustyczny). Spadek obciążenia ruchem odcinków dróg zlokalizowanych w centrum miejscowości powoduje znaczną poprawę warunków akustycznych na tych terenach. Należy natomiast pamiętać o proponowaniu zabezpieczeń akustycznych dla terenów zlokalizowanych w sąsiedztwie projektowanych obwodnic, dla których w związku z ich budową klimat akustyczny ulegnie pogorszeniu.

- ustanowienie obszaru ograniczonego użytkowania

Obszar ograniczonego użytkowania proponuje się wtedy, gdy mimo zastosowania dostępnych rozwiązań technicznych, technologicznych i organizacyjnych nie mogą być dotrzymane standardy jakości środowiska poza terenem trasy komunikacyjnej. W ramach działań realizowanych w zakresie polityki długookresowej zwrócono szczególną uwagę na następujące aspekty:

- nie pogarszanie stanu akustycznego wokół dróg przez nowe działania i inwestycje,
- konieczność spełniania przepisów prawa w zakresie ochrony przed hałasem w przypadku nowych inwestycji,
- konieczność właściwego planowania przestrzennego wokół dróg.

- hałas komunikacyjny kolejowy

Pod pojęciem hałasu kolejowego rozumie się hałas powstający w wyniku eksploatacji linii kolejowych. Hałas kolejowy na terenie gminy ulegał w ciągu ostatnich lat istotnym zmianom. Na terenie gminy źródłem hałasu komunikacyjnego kolejowego jest przebiegająca linia kolejowa. Brak pomiarów hałasu komunikacyjnego nie pozwala na jednoznaczne określenie wielkości i zasięgu przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu.

Hałas osiedlowy i mieszkaniowy

Ponad 25 % mieszkańców jest narażona na ponadnormatywny hałas w mieszkaniach występujący w wyniku stosowania "oszczędnych" materiałów i konstrukcji budowlanych. Hałas wewnątrz osiedlowy spowodowany jest przez pracę silników samochodowych, wywożenie śmieci, dostawy do sklepów, głośną muzykę radiową itp. Do tych hałasów dołącza się niejednokrotnie bardzo uciążliwy hałas wewnątrz budynku, spowodowany wadliwym funkcjonowaniem instalacji wodno-kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania. Według polskiej normy, poziom hałasu pochodzący od instalacji i urządzeń budynku może wynosić w ciągu dnia 30-40 dB, nocą 25-30 dB.

Wibracje

Źródła wibracji można podzielić na dwa główne rodzaje:

- wibracje pochodzące od narzędzi i urządzeń,
- wibracje przenoszone z podłoża, np. z drgających platform, podłóg, siedzeń w pojazdach mechanicznych itp.

Szkodliwość wibracji zależy od wielkości natężenia źródła charakteru zmian, w czasie oraz długotrwałości działania. Na wibracje narażony jest każdy człowiek zarówno w pracy jak i w życiu codziennym. Wibracje i wstrząsy, podobnie jak hałas, przenoszone są przez wzbudzone do drgań konstrukcje budynków mieszkalnych. Skutkiem oddziaływania wibracji na człowieka są zmiany w układzie nerwowym, krążenia, narządach ruchu oraz układzie pokarmowym. Dlatego też wibracje należy zmniejszać lub likwidować w miejscach ich powstawania m.in. poprzez zmiany w konstrukcji aparatury i maszyn, stosowanie elastycznych podłoży (guma, korek), ekranów tłumiących wibracje itp.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

9.5.1. Cel średniookresowy do 2018r.

Dokonanie wiarygodnej oceny narażania społeczeństwa na ponadnormatywny hałas i podjęcie kroków do zmniejszenia tego zagrożenia tam, gdzie jest ono największe

Kierunki działań

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Budowa ścieżek rowerowych	Miasto Wałbrzych
Wprowadzanie stref wolnych od ruchu samochodowego	Miasto Wałbrzych, Zarządy dróg
Modernizacja nawierzchni dróg	Miasto Wałbrzych, Powiat, Zarządy dróg
Usprawnianie organizacji ruchu drogowego	Miasto Wałbrzych, Powiat, Zarządy dróg
Przestrzeganie zasad strefowania w planowaniu przestrzennym m.in. lokalizowania w sąsiedztwie przedsięwzięć o zbliżonej uciążliwości hałasu	Miasto Wałbrzych
Realizacja wytycznych i zadań Programu ochrony Środowiska przed hałasem	Miasto Wałbrzych, Powiat

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Wykonywanie pomiarów emisji hałasu przez określonych prawem zarządców dróg i podmioty gospodarcze oraz przekazywanie wyników pomiarów uprawnionym organom ochrony środowiska w formie ustalonej prawem	Zarządy dróg, WIOŚ Wrocław
Tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów prawnych w zakresie ochrony środowiska	Powiat
Tworzenie bazy danych na podstawie wyników uzyskanych: z prowadzonego monitoringu przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu, od zarządców dróg publicznych z pomiarów emisji oraz zgłoszeń w związku z występującą uciążliwością emisji hałasu	Powiat
Ustalanie i egzekwowanie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku przez właściwe organy i inspekcje ochrony środowiska	Powiat, WIOŚ Wrocław
Szkolenia dla podmiotów gospodarczych w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska	Powiat, Organizacje pozarządowe
Przebudowa i modernizacje dróg gminnych	ZDiK, Urząd Miasta
Utrzymanie publicznych dróg gminnych i wewnętrznych	ZDiK, Urząd Miasta
Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania w związku z brakiem możliwości zastosowania ekranów akustycznych.	ZDiK, Urząd Miasta
Realizacja wytycznych i zadań Programu ochrony Środowiska przed hałasem	Organy, instytucje, przedsiębiorstwa wyznaczone w programie

9.6. Oddziaływanie pól elektromagnetycznych

Stan wyjściowy:

Podział promieniowania elektromagnetycznego na jonizujące i niejonizujące wynika z granicznej wielkości energii, która wystarcza do jonizacji cząstek materii.

Złożone spektrum promieniowania elektromagnetycznego jest bardzo rozległe i obejmuje różne długości fal, od fal radiowych przez fale promieni podczerwonych, zakres widzialny i fale promieni nadfioletowych, do bardzo krótkich fal promieni rentgenowskich i promieni gamma. Z całego spektrum promieniowania elektromagnetycznego w sposób istotny oddziałują na organizmy tylko te, które są pochłaniane przez atomy, cząsteczki i struktury komórkowe. Z uwagi na sposób oddziaływania promieniowania na materię, widmo promieniowania elektromagnetycznego można podzielić na promieniowanie jonizujące i niejonizujące:

- promieniowanie jonizujące, występuje w wyniku użytkowania zarówno wzbogaconych, jak i naturalnych substancji promieniotwórczych w energetyce jądrowej, ochronie zdrowia, przemyśle, badaniach naukowych, naturalne procesy w środowisku naturalnym,
- promieniowanie niejonizujące występuje wokół linii energetycznych wysokiego napięcia, radiostacji, pracujących silników elektrycznych oraz instalacji przemysłowych, urządzeń łączności, domowego sprzętu elektrycznego, elektronicznego itp. Z punktu widzenia ochrony środowiska i zdrowia człowieka w zakresie promieniowania niejonizującego istotne są mikrofały, radiofały oraz fały o bardzo niskiej i ekstremalnie niskiej częstotliwości.

Nadmierne dawki promieniowania działają szkodliwie na wszystkie organizmy żywe, dlatego też ochrona przed szkodliwym promieniowaniem jest jednym z ważnych zadań ochrony środowiska. Ogólną sytuację radiacyjną w środowisku charakteryzują obecnie następujące wielkości podstawowe:

- poziom promieniowania gamma, obrazujący zagrożenie zewnętrzne naturalnymi i sztucznymi źródłami promieniowania jonizującego, istniejące w środowisku lub wprowadzone przez człowieka,
- stężenia naturalnych i sztucznych izotopów promieniotwórczych w komponentach środowiska,
a w konsekwencji w artykułach spożywczych, obrazujące narażenie wewnętrzne ludzi w wyniku wchłonięcia izotopów drogą pokarmową.

Źródła promieniowania elektromagnetycznego:

Promieniowanie jonizujące

Promieniowanie jonizujące jest nieodłącznym elementem środowiska naturalnego, dociera z Kosmosu, z wnętrza Ziemi. Przy opracowywaniu zbiorczych ocen zagrożeń radiacyjnych dla ludzi i środowiska rozróżnia się zagrożenia pochodzące od radionuklidów naturalnych i sztucznych.

W przyrodzie występuje prawie 80 radioizotopów ok. 20 pierwiastków promieniotwórczych. Do najbardziej znanych należą izotopy uranu i toru, a także potasu, węgla i wodoru. Intensywność promieniowania wywołana naturalnymi pierwiastkami promieniotwórczymi jest różna w różnych miejscach naszego globu.

Radionuklidy pochodzenia sztucznego przedostały się do środowiska w wyniku prób z bronią jądrową lub zostały uwolnione z obiektów jądrowych i składowisk paliwa w trakcie ich normalnej eksploatacji lub w stanach awaryjnych (np. katastrofa elektrowni jądrowej w Czarnobylu). Również wytwarzane są przez różnego rodzaju urządzenia stosowane np. w diagnostyce medycznej, przemyśle, badaniach naukowych.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Promieniowanie niejonizujące.

W odniesieniu do Miasta Wałbrzych źródłami emisji promieniowania elektromagnetycznego są anteny nadawcze telefonii komórkowej, anteny nadawcze sygnału radiowego, linie przesyłowe wysokich napięć i stacje transformatorowe.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony środowiska przed polami elektromagnetycznymi jest ustawa Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008r. nr 25, poz. 150 – tekst jednolity) – dział VI Ochrona przed polami elektromagnetycznymi – art. 121 i 122). Ochrona przed polami polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu środowiska poprzez:

- utrzymanie poziomów pól elektromagnetycznych poniżej dopuszczalnych lub co najmniej na tych poziomach
- zmniejszanie poziomów pól elektromagnetycznych co najmniej do dopuszczalnych, gdy nie są one dotrzymane.

Dopuszczalne poziomy pól elektromagnetycznych w środowisku określone zostały w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz. U. Nr 192, poz. 1883). Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska we Wrocławiu został ustawowo zobowiązany do wykonywania w ramach PMŚ zadań związanych z okresowymi badaniami kontrolnymi poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku dla dwóch rodzajów terenów:

- terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową
- miejsc dostępnych dla ludności.

W 2007 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu przeprowadził pomiary natężenia promieniowania elektromagnetycznego w 43 punktach pomiarowych na terenie województwa dolnośląskiego, biorąc pod uwagę tereny o wysokiej gęstości zaludnienia w rejonie oddziaływania źródeł emisji PEM. Po przeprowadzeniu pomiarów w badanych punktach, nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych wartości natężenia pól elektromagnetycznych w żadnym z punktów.

Na terenie Miasta Wałbrzych nie zlokalizowano żadnego punktu pomiarowego PEM.

Zgodnie z art. 124 ustawy Prawo ochrony środowiska Wojewódzki Inspektor prowadzi, aktualizowany corocznie, rejestr zawierający informacje o terenach na których stwierdzono przekroczenie dopuszczalnych poziomów PEM określonych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów. Obecnie WIOŚ we Wrocławiu nie posiada wykazu terenów, na których stwierdzono przekroczenie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku z wyszczególnieniem terenów przeznaczonych pod zabudowę oraz miejsc dostępnych dla ludności ponieważ przeprowadzone badania nie wykazały takich przekroczeń. Dotyczy to pomiarów prowadzonych w latach 2005, 2006 i 2007.

Źródła mikrofal

W odniesieniu do szkodliwości i wywierania wpływu w zakresie mikrofalowym największy niepokój wśród społeczeństwa budzi telefonia komórkowa. Jej burzliwy rozwój w ostatnich kilku latach, objawiający się ogromną liczbą samych telefonów oraz liczną stacją bazowych instalowanych na budynkach, w szczególności w dużych miastach, niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania tego typu łączności. Wyzwała to w ludziach ogromne emocje i budzi niepokój o zagrożenie dla zdrowia człowieka, przeprowadzane jednakże systematycznie pomiary nie potwierdzają tych obaw.

Najczęściej spotykanymi źródłami mikrofal są urządzenia nadawczo – odbiorcze sieci telefonii komórkowej. Urządzenia takie znajdują się zwykle na specjalnych masztach bądź wysokich kominach i budynkach.

Planowanie nowych lokalizacji dla stacji bazowych telefonii komórkowych powinno na każdym etapie uwzględniać obowiązujące wymogi prawne i budowlane.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Tabela 41. Urządzenia nadawczo – odbiorcze telefonii komórkowej na terenie gminy Wałbrzych (stan na dzień 31.08.2010r.).

Lp.	Operator	Pasmo	Adres, lokalizacja
1.	ERA	GSM900, 1800	Wałbrzych, Parkowa 15
2.	ERA	GSM900	Wałbrzych, Wysockiego 27/29
3.	ERA	GSM900, 1800	Wałbrzych, Psie Pole 7
4.	ERA	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, 1 Maja 25
5.	ERA	GSM900, 1800	Wałbrzych, Daszyńskiego 11
6.	ERA	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Wrocławska 16
7.	ERA	GSM900	Wałbrzych, Broniewskiego 65
8.	ERA	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Jachimowicza 11
9.	ERA	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Beethovena 14
10.	ERA	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Sportowa 13
11.	ERA	GSM900, UMTS	Wałbrzych, dz. 30/3
12.	PLUS	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Andersa 120
13.	PLUS	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Parkowa 15
14.	PLUS	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Wysockiego 10
15.	PLUS	UMTS	Wałbrzych, Piłsudskiego 41
16.	PLUS	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Stacyjna 21
17.	PLUS	GSM900, UMTS	Wałbrzych, 1 Maja 81
18.	PLUS	GSM1800, UMTS	Wałbrzych, Broniewskiego 65B
19.	PLUS	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Długa 2
20.	PLUS	GSM1800, UMTS	Wałbrzych, Długa 5
21.	PLUS	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, dz. 30/1
22.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Górnicza, dz. nr 26/15
23.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Daszyńskiego 11
24.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Parkowa 15
25.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, 1-go Maja 161
26.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Wrocławska 39
27.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Pl. Kościelny 4
28.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Długa 2
29.	PLAY	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Wincentego Pola 12A
30.	ORANGE	GSM900, UMTS	Wałbrzych, Poznańska 7
31.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Kusocińskiego 4
32.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Wysockiego 11a
33.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Daszyńskiego 11
34.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Jachimowicza 11
35.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Pl. Kościelny 1
36.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Wysockiego 45
37.	ORANGE	GSM900, UMTS	Wałbrzych, 1-go Maja 161
38.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Asnyka 12a
39.	ORANGE	GSM900, 1800, UMTS	Wałbrzych, Parkowa 15

Dla ochrony mieszkańców gminy przed niejonizującym promieniowaniem elektromagnetycznym ogranicza się inwestowanie w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących linii elektroenergetycznych wysokich i najwyższych napięć. Wymaga się okresowego wykonywania stosownych pomiarów - wg przepisów prawa powszechnego - dla wyznaczania rzeczywistych zasięgów stref oddziaływania linii i urządzeń oraz ew. ustalenia stref ograniczonego użytkowania. Należy dążyć do stopniowego zastępowania ograniczeń w zagospodarowywaniu terenów wzdłuż linii zmniejszaniem zasięgu ich oddziaływania osiąganym środkami technicznymi. Przy zbliżeniach linii do budynków mieszkalnych po stwierdzeniu przekroczenia dopuszczalnego rzeczywistego natężenia pola elektromagnetycznego wymaga się ekranowania linii.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA

DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018

9.6.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Ochrona mieszkańców Miasta Wałbrzych przed szkodliwym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych

Kierunki działań:

Zadania koordynowane:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Prowadzenie kontroli przez organy i inspekcje ochrony środowiska w zakresie przestrzegania obowiązujących pomiarów prawem dotyczącym ochrony środowiska	WIOŚ Wrocław
Prowadzenie polityki przestrzennej pozwalającej na ochronę ludzi przed szkodliwymi polami elektromagnetycznymi, prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania przepisów bezpieczeństwa, higieny pracy, prawa budowlanego, zagospodarowania przestrzennego i przepisów sanitarnych w celu ochrony przed polami elektromagnetycznymi	WIOŚ Wrocław
Monitorowanie i ocena poziomu pól elektromagnetycznych emitowanych na terenach zurbanizowanych i w miejscach przebywania ludzi	WIOŚ Wrocław
Tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania zgodnie z wymaganiami przepisów prawa w zakresie ochrony środowiska	Marszałek, Starosta
Skuteczne uniemożliwienie dostępu do strefy o podwyższonym poziomie emisji pól elektromagnetycznych oraz informowanie o jej szkodliwości	Podmioty gospodarcze
Modernizowanie sieci przebiegających w obszarach zurbanizowanych	Właściciele sieci
Wnikliwe prowadzenie postępowań w sprawie oceny oddziaływania planowanych przedsięwzięć	Wojewoda, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, Prezydent Miasta Wałbrzych
Wykonywanie pomiarów poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku zgodnie z wymogami przepisów prawa w zakresie ochrony środowiska	Podmioty gospodarcze, WIOŚ Wrocław

9.7. Poważne awarie

Stan wyjściowy:

Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008r. nr 25, poz. 150 – tekst jednolity), wprowadza w miejsce nazwy dotychczas stosowanej – “nadzwyczajne zagrożenie środowiska” problematykę pod nazwą “poważne awarie” wraz z odpowiednimi regulacjami.

Definicje poważnej awarii i poważnej awarii przemysłowej określa odpowiednio art. 23 i 24 w/w ustawy:

- *poważna awaria* - to zdarzenie, w szczególności emisja, pożar lub eksplozja powstała w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji, prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia lub zdrowia ludzi lub środowiska lub powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem.
- *poważna awaria przemysłowa* przez pojęcie to rozumie się poważną awarię w zakładzie.

Zgodnie z Ustawą Prawo ochrony środowiska, do ochrony przed poważnymi awariami zobowiązani są zarówno prowadzący zakłady stwarzające zagrożenie wystąpienie awarii, jak i dokonujący przewozu substancji niebezpiecznych oraz organy administracji. Zasady zaliczania zakładów do zakładów o zwiększonym ryzyku albo zakładów o dużym ryzyku określił Minister Gospodarki w drodze rozporządzenia z dnia 9.04.2002 r (Dz.U. Nr 58, poz. 535).

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

W zależności od rodzaju, kategorii i ilości substancji niebezpiecznej znajdującej się w zakładzie stwarzającym zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej uznaje się za zakład o zwiększonym ryzyku lub zakład o dużym ryzyku.

Na terenie województwa dolnośląskiego służby ochrony przeciwpożarowej i inspekcji ochrony środowiska dokonały kwalifikacji zakładów produkcyjnych za względu na stopień zagrożeń awariami przemysłowymi. Według stanu na 31.12.2007r. rejestr WIOŚ zakładów, potencjalnych sprawców poważnych awarii liczył 82 zakłady, z czego 14 to zakłady zakwalifikowane do grupy o dużym ryzyku (ZDR), a 25 do grupy zakładów o zwiększonym ryzyku. Pozostałe 36 zakładów zaliczało się do zakładów podlegającym przepisom dyrektywy 96/82/WE (SEWESO II). Zakłady te przedłożyły właściwym organom dokumentację zapobiegania poważnym awariom oraz raporty o bezpieczeństwie. Żaden z tych zakładów nie jest zlokalizowany na terenie Miasta Wałbrzych. Na obszarze Miasta Wałbrzych występuje szereg innych zagrożeń:

- zagrożenia pożarowe - powstają głównie na obszarach leśnych, szczególnie w okresach długotrwałej suszy, występują sezonowo wiosną, latem i jesienią podczas wypalania traw, wynikają z infrastruktury miejskiej i wiejskiej obiektów użytkowych (instalacje, sprzęty gospodarstwa domowego itp.),
- zagrożenia drogowe i kolejowe - przecinające teren miasta główne szlaki komunikacji drogowej i kolejowej o znaczeniu krajowym i międzynarodowym są potencjalnymi miejscami zagrożenia pożarowego, chemicznego oraz ekologicznego. Wynika to z faktu, że szlakami tymi transportowane są toksyczne środki przemysłowe (TSP) – materiały niebezpieczne dla ludzi i środowiska takie jak: amoniak, chlor, kwas siarkowy, dwutlenek siarki, siarkowodór, benzyna, fosgen, tlenek etylenu czy dynamit. Wymienione materiały przewożone są jako ładunki tranzytowe zarówno drogami jak i liniami kolejowymi. W transporcie drogowym (w przeciwieństwie do transportu kolejowego) nie wdrożono dotychczas sprawnie działającego systemu monitorowania przewozów ładunków niebezpiecznych, wobec czego nie sposób dokładnie ustalić ilości przewożonych przez teren miasta materiałów niebezpiecznych. Źródłem zagrożeń środowiskowych jest również załadunek i rozładunek materiałów niebezpiecznych, w szczególności zaś ich transport po drogach publicznych przy wykorzystaniu specjalistycznego sprzętu jezdnego (prawdopodobieństwa wypadku lub awarii w transporcie drogowym). Z uwagi na konfliktowość przewożonych ładunków, trasy przewozów prowadzone winny być przy zachowaniu maksymalnego bezpieczeństwa dla mieszkańców i środowiska. Należy przyjąć, że występuje statystyczne prawdopodobieństwo potencjalnego wystąpienia awarii komunikacyjnych, mogących zagrozić środowisku - obszarami szczególnego są tereny zlokalizowane w pobliżu głównych, tranzytowych arterii komunikacji drogowej, charakteryzujących się największym natężeniem ruchu tego rodzaju przewozów. Należą do nich na pewno drogi krajowe i wojewódzkie,
- zagrożenia chemiczne i ekologiczne - wynikają głównie z magazynowania i stosowania przez zakłady przemysłowe materiałów niebezpiecznych takich jak amoniak, kwas, chlor, wodór, siarkowodór (stare, nieczynne depozyty odpadów) i inne,
- zagrożenia budowlane - związane głównie z utratą statyki budowli lub jej elementu, mogące wystąpić w wysokich budynkach mieszkalnych. Na terenie Miasta Wałbrzych, skutkiem minionej działalności kopalń, są szkody pogórnice przejawiające się nierównomiernym osiadaniem gruntu i pękaniem budynków. Zjawisko jest zanikające, lecz występuje jeszcze na obszarze dzielnic: Sobięcín, Podgórze, Nowe Miasto, Biały Kamień, Stary Zdrój i Śródmieście.
- inne zagrożenia urbanistyczne - główna magistrała gazu pod wysokim ciśnieniem przecinająca teren miasta oraz stacje redukcyjne gazu z wysokiego na średnie ciśnienie i średniego na niskie (teren miasta) oraz napowietrzne linie energetyczne wysokiego i średniego napięcia przebiegające przez tereny leśne, wzdłuż torów i w sąsiedztwie stacji transformatorowych oraz duże transformatory.
- zagrożenie gazowe - wynikające z migracji gazów, głównie metanu i dwutlenku węgla, ku strefie powierzchniowej. Wydostający się na powierzchnie gaz może spowodować

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

w sprzyjających temu okolicznościach wybuch w przypadku metanu lub zatrucia osób w przypadku dwutlenku węgla, które znajdują się w miejscach wystąpienia ich nadmiernej koncentracji. Źródłem emisji tych gazów są pokłady węgla kamiennego, lub nasycone nimi skały płonne. Obecnie nie ma zagrożenia ze strony metanu, zaś podwyższone stężenia dwutlenku węgla występują w naturalnych uskokach górotworu oraz niezatopionych zamkniętych przestrzeniach całego systemu odprowadzania nadmiaru wód podziemnych do rzeki Pełcznicy w oparciu o sztolnię „Friedrich Wilhelm”. Wydostawanie się gazów kopalnianych może na ograniczonych obszarach ulec reaktywacji w przypadku podniesienia się poziomu drenażu wód poprzez utratę drożności dotychczasowego systemu odwadniania w oparciu o sztolnię „Friedrich Wilhelm”.

- niezlikwidowane, przypowierzchniowe wyrobiska górnicze – stwarzają stałe zagrożenie związane z możliwymi zmianami warunków geotechnicznych górotworu, samoistnym lub celowym odsłonięciem dostępu do takich wyrobisk (upadek z wysokości, następstwa zagrożenia gazowego, zawały skał i ich wpływ na obiekty powierzchniowe,
- „biedaszyby” – są procederem nielegalnego wydobywania węgla kamiennego na wychodniach płytko zalegających pokładów. Proceder ten stwarza znaczne zagrożenie nie tylko dla samych osób pozyskujących węgiel, ale również dla osób postronnych, ponieważ urobek odbywa się w sposób niezgodny ze sztuką górniczą. Nagminna nielegalna eksploatacja węgla prowadzi również do degradacji środowiska naturalnego oraz zmian w strukturze i rzeźbie terenu. Obecnie procederem zajmuje się od 50 do 100 osób, a skala tego zjawiska jest zmienna i uzależniona od popytu na opał. Obecnie nielegalne wydobywanie prowadzone jest w dzielnicach: Nowe Miasto (ul. Stara, W. Jagielly), Stary Zdrój (ul. Puławskiego, Kolonia Trzech Róż), Sobięcín (ul. Sportowa, II Armii WP, Kosteckiego), Biały Kamień (ul. Ludowa, Andersa), Podgórze (ul. Świdnicka).
- wody kopalniane – przerwanie eksploatacji górniczej w całym Zagłębiu Wałbrzyskim w 1993 r. umożliwiło przystąpienie do zatopienia wyrobisk górniczych w wyniku naturalnego zasilania warstw wodonośnych, co doprowadziło do wytworzenia się odrębnych zbiorników wodnych i nowego systemu krążenia. Skutki zatapiania kopalń uwiarydliły się w zmianach przepływu wód w ciekach powierzchniowych, a w rejonie wałbrzyskim zagrożeniem zalania części obniżonej terenu. Zbiorniki są tu połączone przekopami z odpowiednim otamowaniem co umożliwia przelewy wód między nimi celem wyrównywania poziomów. Sprawność systemu grawitacyjnego odprowadzania wód z podziemi kopalń poprzez sztolnię „Friedrich Wilhelm” ocenia się na dobrą, jednak niesprawdzaną od 2003 roku. System działa od 8 lat i dotychczas funkcjonuje prawidłowo, jednak nie jest kontrolowany pod kątem stanu technicznego tworzących go elementów, tak z uwagi na przeszkody formalno prawne jak i niedostępną (z założenia) jego część. Utrata wymaganej drożności systemu sztolni „Friedrich Wilhelm”, w zależności od miejsca (lokalizacji) utraty drożności, skutkować będzie wypływem wód poprzez upadową koło b. hotelu „Sudety”, zrab szybu Chwalibóg oraz przedostaniem się wód do „Lisiej Sztolni”, a także podniesieniem się obecnego poziomu zwierciadła wód podziemnych o ok. 20 m. Istotną cechą tego zagrożenia jest, w przypadku awarii systemu odwadniania, bardzo duża uciążliwość, czasochłonność i koszty w usunięcia jej następstw. Następują również podtopienia terenu i wzrost zagrożenia gazami kopalnianymi.
- odwodnienie obszaru - wieloletnia eksploatacja spowodowała wytworzenie leja depresji o głębokościach rzędu 780–800 m (lokalnie w niecce sobiecińskiej nawet 1000 m) i zasięgu dochodzącym do granic wychodni warstw karbonu produktywnego lub stref dyslokacyjnych o zasięgu regionalnym. W efekcie zanikły źródła wód mineralnych w rejonie Wałbrzycha i Jedliny-Zdroju oraz zmniejszyły się odpływy wód podziemnych. Zaburzone zostały także przepływy w ciekach powierzchniowych na skutek wymuszonej infiltracji w granicach leja depresji oraz zrzutu wód kopalnianych.

Zadania koordynacji m.in. prac związanych z poważnymi awariami i ewentualnie powstałymi zagrożeniami regulują stosowne procedury na szczeblu gminnym i powiatowym, w powiązaniu

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

z działaniem służb ratowniczych (strażą pożarną, policją, pogotowiem ratunkowym, pogotowiem energetycznym, pogotowiem gazowym, pogotowiem wodociągowo-kanalizacyjnym). Powinny być one zawarte w Gminnym Planie Zarządzania Kryzysowego.

Na obszarze Miasta Wałbrzych nie ma obiektów magazynujących substancje niebezpieczne w ilościach mogących stanowić potencjalną przyczynę wystąpienia nadzwyczajnego zagrożenia, nie odnotowano również zdarzeń o znamionach nadzwyczajnego zagrożenia środowiska.

Komenda Państwowej Straży Pożarnej prowadzi ewidencję zdarzeń w komunikacji drogowej i kolejowej oraz innych spowodowanych działalnością człowieka stwarzających miejscowe zagrożenia. Uwzględniają one także zdarzenia, których sprawcy pozostali niezidentyfikowani, a które nie były obojętne dla miejscowych ekosystemów, jak np. pozostawienie na drodze dużej plamy oleju. Statystyka nie obejmuje pożarów i fałszywych alarmów, do których wzywane były jednostki PSP.

Wiodącą rolę w sprawowaniu funkcji zapobiegawczo-ochronnych i ratowniczych pełni Straż Pożarna. Programy zapobiegania poważnym awariom, wewnętrzne plany operacyjno-ratownicze, raporty o bezpieczeństwie są elementami, na bazie których m.in. PSP opracowuje zewnętrzne plany operacyjno-ratownicze.

W Mieście Wałbrzych funkcjonują 2 jednostki ratowniczo-gaśnicze Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Wałbrzychu:

- Jednostka Ratowniczo – Gaśnicza nr 1, ul. Przemysłowa 1, Wałbrzych,
- Jednostka Ratowniczo – Gaśnicza nr 2, ul. Piasta 3, Wałbrzych.

Wszystkie jednostki wyposażone są w podstawowy sprzęt przeciwpożarowy, Decyzją Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej wszystkie jednostki Komendy Miejskiej Straży Pożarnej w Wałbrzychu, zostały włączone do Krajowego Systemu Ratowniczo – Gaśniczego (KSRG). W związku z czym jednostki te mogą prowadzić działania ratownicze na terenie gminy, powiatu, województwa i kraju.

Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Wałbrzychu stanowi aparat pomocniczy Komendanta Miejskiego Państwowej Straży Pożarnej w Wałbrzychu. Działa na terenie obejmującym teren gminy Wałbrzych teren gmin: Boguszów - Gorce, Jedlina Zdrój, Szczawno-Zdrój, Czarny Bór, Głuszyca, Mieroszów, Stare Bogaczowice i Walim. Komenda miejska ma swoją siedzibę w Wałbrzychu przy ul. Matejki 5.

9.7.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Zmniejszanie ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej przez nadzór nad wszystkimi instalacjami będącymi potencjalnymi źródłami takiej awarii

Kierunki działań:

Zadania koordynowane i własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Prowadzenie akcji informacyjno – edukacyjnej dla ogółu społeczeństwa dotyczącej zasad postępowania w razie wystąpienia poważnej awarii, w celu ukształtowania właściwych postaw i zachowań	Straż Pożarna
Promowanie systemu ubezpieczeń ekologicznych dla obiektów i działań, które w sytuacji awaryjnej będą wymagać sfinansowania działań ratowniczych i naprawczych	Organizacje pozarządowe
Monitoring potencjalnych sprawców poważnych awarii pod kątem spełniania przez nich wymogów bezpieczeństwa i prewencji	WIOŚ Wrocław
Opracowanie programu zapobiegania poważnym awariom	Straż Pożarna, właściciel zakładu
Opracowanie planu operacyjno – ratowniczego na wypadek zaistnienia poważnej awarii	Straż Pożarna

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Utrzymywanie w gotowości służb ratowniczych na wypadek zaistnienia poważnej awarii	Straż Pożarna
Remont gminnych budynków mieszkalnych ze szczególnym uwzględnieniem likwidacji szkód górniczych	Miasto Wałbrzych
Rekultywacja terenów po „biedaszybach”	Miasto Wałbrzych

9.8. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii

Stan wyjściowy:

W Polsce zakłada się, że w 2010 roku udział zużycia energii odnawialnej będzie na poziomie 7,5 % (wynika to z Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 maja 2003 roku w sprawie szczegółowego zakresu obowiązku zakupu energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii oraz energii elektrycznej wytwarzanej w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła).

Rodzaje energii odnawialnej:

1. energia biomasy,
2. energia geotermalna,
3. energia słoneczna,
4. energia wiatru,
5. energia wodna,
6. energia otoczenia,
7. energia fal morskich, przyptywów i odpływów,
8. inne.

Wykonana inwentaryzacja wykazała, iż na terenie województwa dolnośląskiego ok. 62 MW mocy wytwarzanych jest w elektrowniach wodnych oraz w źródłach odnawialnych. Stanowi to jednakże tylko 1,2% wielkości mocy w skali całego województwa.

Energia wodna:

W naszym kraju udział energetyki wodnej w ogólnej produkcji energii elektrycznej wynosi zaledwie 1,5%. Teoretyczne zasoby hydroenergetyczne naszego kraju wynoszą ok. 23 tys. GWh rocznie. Zasoby techniczne szacuje się na ok. 13,7 tys. GWh/rok. Wielkość ta to niemal 10% energii elektrycznej produkowanej w naszym kraju. Powyższe dane obejmują jedynie rzeki o znaczących przepływach. Przy uwzględnieniu pozostałych rzek, kwalifikujących się jedynie do budowy małych elektrowni wodnych (MEW), ich wartość jeszcze wzrośnie.

Na terenie Miasta Wałbrzych nie ma zlokalizowanych małych elektrowni wodnych (MEW).

Energia słońca

Najbardziej popularnymi metodami pozyskiwania energii z promieniowania słonecznego są systemy fototermiczne, wykorzystujące tzw. kolektory słoneczne oraz systemy fotowoltaiczne, przetwarzające promieniowanie słoneczne bezpośrednio na energię elektryczną.

Zasoby energii słonecznej są wystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb w zakresie produkcji ciepłej wody użytkowej w okresie letnim i ok. 50-60 % tych potrzeb w okresie wiosenno – jesiennym.

Energię słoneczną wykorzystuje się w:

- 1) kolektorach słonecznych,
- 2) instalacjach fotowoltaicznych,
- 3) oświetleniu solarnym,
- 4) sygnalizacji solarnej.

Panujący rozkład energii słonecznej w poszczególnych miesiącach roku pozwala na spożytkowanie tej energii w ograniczonym zakresie, wymuszającym uzupełnienie energii z innych źródeł, bądź stosowania rozwiązań z rozbudowaną akumulacją ciepła. Generalnie można przyjąć, że energia solarna obecnie może być w tym przypadku wykorzystywana w technologii suszenia, przygotowania ciepłej wody użytkowej oraz ogrzewania pomieszczeń. W przyszłości może być

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

szerzej wykorzystywana do produkcji energii elektrycznej, gdy pojawią się ogniwa fotowoltaiczne zdecydowanie tańsze i o zdecydowanie większej sprawności niż obecnie.

Miejscom użytkowania energii solarnej są przede wszystkim budynki mieszkalne, usługowe, rekreacyjne użyteczności publicznej. Zważywszy, że liczba użytkowników energii solarnej może być bardzo duża na terenie województwa, ilość uzyskanej energii w technologii solarnej może mieć znaczny wpływ na poprawę lokalnych warunków środowiskowych, przede wszystkim stanu powietrza. Obecne instalacje są nieliczne (m.in. Stacja Pogotowia Ratunkowego), nie mają one znaczenia w gospodarce energetycznej miasta, powiatu i województwa, można je traktować jako obiekty referencyjne przyszłych instalacji.

9.8.1. Cel średniookresowy do 2018 r.

Promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych

Kierunki działań:

Zadania własne:

Rodzaj zadania	Jednostka odpowiedzialna
Upowszechnianie informacji o rozmieszczeniu i możliwościach technicznych wykorzystania potencjału energetycznego poszczególnych rodzajów odnawialnych źródeł energii	Miasto Wałbrzych, Powiat, organizacje pozarządowe
Prowadzenie działań edukacyjnych oraz popularyzujących odnawialne źródła energii	Miasto Wałbrzych, Powiat, organizacje pozarządowe

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

10. CELE I ZADANIA NA LATA 2011 – 2014.

Tabela 42. Cele i zadania w latach 2011-2014 (stan na dzień 31.07.2010r.)

Cel średniookresowy	Instytucja koordynująca	Źródła finansowania	Kierunek działań	Szacunkowy koszt realizacji zadania [zł]				
				2011	2012	2013	2014	RAZEM:
Ochrona przyrody i kształtowanie krajobrazu	Urząd Miasta	Ogółem Budżet miasta Środki UE - RPO	Modernizacja zdewastowanej drobnej infrastruktury przestrzeni publicznych Śródmieścia Wałbrzycha	660 376 1 540 875	-	-	-	660 376 1 540 875
	Urząd Miasta	Ogółem Budżet miasta Środki UE	Rewitalizacja i adaptacja na cele kulturalne byłej KWK Julia - Zadanie 1 projektu PW Stara Kopalnia	8 362 185 17 836 900	6 898 088 14 713 923	-	-	15 260 273 32 550 823
	Urząd Miasta	Budżet miasta Środki UE	Modernizacja infrastruktury przestrzeni publicznej „Pasaż Gdański” w Wałbrzychu.	258 182 602 422	364 454 850 394	-	-	622 636 1 452 816
	Urząd Miasta	Budżet miasta Środki UE	Modernizacja przestrzeni publicznej Placu Teatralnego w Wałbrzychu. „STYK - Wałbrzyska Strefa Kultury, Ludzie - sztuka - zabawa – nauka”.	1 076 680 2 511 054	-	-	-	1 076 680 2 511 054
	Urząd Miasta	Budżet miasta Środki UE	Promocja turystyki aktywnej i produktów kulturowych Centrum Wałbrzycha w tym projekt kulturalny realizowany przez Muzeum w Wałbrzychu i Biuro Promocji na Placu Kościelnym „Porcelanowe Święto Wałbrzycha”	149 185 348 097	-	-	-	149 185 348 097
	Urząd Miasta	Budżet miasta	Utrzymanie zieleni na terenie miasta	2 200 000	2 200 000	2 200 000	2 200 000	8 800 000

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Cel średniookresowy	Instytucja koordynująca	Źródła finansowania	Kierunek działań	Szacunkowy koszt realizacji zadania [zł]				RAZEM:		
				2011	2012	2013	2014			
Ochrona przyrody i kształtowanie krajobrazu c.d.	Urząd Miasta	Budżet miasta, Dotacje zagraniczne	Budowa punktów widokowych i ścieżek przyrodniczych w Parku im. J. Sobieskiego. Wykonanie dokumentacji tj. Studium Wykonalności, Ekspertyza biocenotyczna, Koncepcja architektoniczna	118 530 671 670	153 708 871 013	-	-	272 238 1 542 683		
				4 957 069 4 666 667	-	-	-	4 957 069 4 666 667		
Ochrona powietrza	Urząd Miasta	Budżet miasta, Dotacje zagraniczne	Restauracja i renowacja zabytkowego Zamku Książ w Wałbrzychu na cele kulturalne, turystyczne i biznesowe	4 957 069 4 666 667	-	-	-	4 957 069 4 666 667		
				Zakłady Koksownicze Victoria w Wałbrzychu	Środki własne ZK Victoria	Budowa układu oczyszczania gazu koksowniczego z amoniaku i siarkowodoru wraz z ekologiczną i ekonomicznie uzasadnioną ich utylizacją	-	wg kosztorysu	-	-
	ZDIK Urząd Miasta	Ogółem Budżet miasta środki UE	832 867 1 943 355				-	-	-	832 867 1 943 355
			ZDIK Urząd Miasta				Budżet miasta, środki UE	6 400 000	6 300 000	-
	ZDIK Urząd Miasta	Budżet miasta						Zadanie obejmuje przygotowanie dokumentacji technicznej oraz przebudowę pozostałych odcinków ulic Broniewskiego i Sokółowskiego wraz z infrastrukturą drogową.	6 500 000	-
			ZDIK Urząd Miasta	Budżet miasta	Budowa drogi gminnej stanowiącej część łącznika drogi wojewódzkiej nr 379 z ul. Uczniowską w Wałbrzychu (skomunikowanie z WSSE).	7 900 000	-		-	-
ZDIK Urząd Miasta	Budżet miasta	Remonty i przebudowy dróg gminnych miasta Wałbrzycha				2 260 000	-	-	-	2 260 000

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Cel średniookresowy	Instytucja koordynująca	Źródła finansowania	Kierunek działań	Szacunkowy koszt realizacji zadania [zł]				RAZEM:
				2011	2012	2013	2014	
Ochrona powietrza i ochrona przed hałasem c.d.	GDDKiA Urząd Miasta	Środki GDDKiA	Zastosowanie ekranów akustycznych chroniących budynki szpitalne przed oddziaływaniem hałasu – DK 35 km 21+900-22+400	-	-	-	354 000 000	b.k.
	GDDKiA Urząd Miasta	Środki GDDKiA	Budowa obwodnicy Wałbrzycha - Od ul. Sołskiego do ulicy Niepodległości	-	-	-	-	354 000 000
	GDDKiA Urząd Miasta	Środki GDDKiA	Utworzenie obszaru ograniczonego użytkowania w związku z brakiem możliwości zastosowania ekranów akustycznych.	-	-	-	-	b.k.
Edukacja ekologiczna	Urząd Miasta	Budżet miasta	Edukacja ekologiczna	20 000	20 000	20 000	20 000	80 000
Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych	Urząd Miasta	Budżet miasta	Melioracje wodne	165 000	165 000	165 000	165 000	660 000
	Urząd Miasta	Budżet miasta	Bieżące utrzymanie potoków	75 000	75 000	75 000	75 000	300 000
Gospodarka odpadami	Urząd Miasta	Budżet miasta	Połączenie istniejących kwater składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Beethovena w Wałbrzychu	130 000	-	-	-	130 000
	Urząd Miasta	Budżet miasta	Budowa instalacji do ujęcia i wykorzystania bądź unieszkodliwiania gazu składowiskowego na Składowisku Odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Beethovena w Wałbrzychu	157 000	158 000	-	-	315 000

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

11. SPOSÓB KONTROLI ORAZ DOKUMENTOWANIA REALIZACJI PROGRAMU.

Monitoring prowadzonej polityki ochrony środowiska oznacza, że realizacja Programu będzie podlegała ocenie w zakresie:

1. stopnia wykonania przyjętych zadań,
2. stopnia realizacji założonych celów
3. analizy przyczyn powstałych rozbieżności.

Wyniki oceny stanowiąc będą podstawę kolejnej aktualizacji programu. Propozycja aktualizacji winna być formułowana przy znaczącym udziale systemu.

System oceny realizacji programu powinien być oparty na odpowiednio dobranych wskaźnikach presji, stanu i reakcji, pozwalających całościowo opisać zagadnienie polityki ochrony środowiska i zarazem dających możliwość porównań międzyregionalnych. System tworzyć będą:

1. **wskaźnik presji na środowisko**, wskazujące główne źródła problemów i zagrożeń środowiskowych, odnoszących się do tych form działalności, które zmniejszają ilość i jakość zasobów (np. emisja zanieczyszczeń do środowiska, ilość odpadów gromadzonych na składowiskach, tempo eksploatacji zasobów środowiska).
2. **wskaźniki stanu środowiska**, odnoszące się do jakości środowiska i jego zasobów, pozwalające na ocenę zachodzących zmian (np. lesistość, udział gruntów rolnych),
3. **wskaźniki reakcji (działań ochronnych)**, pokazujące działania podejmowane w celu poprawy jakości środowiska lub złagodzenia antropresji na środowisko (np. procent mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków, udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa, powierzchnia gruntów zrehabilitowanych, wydatki na ochronę środowiska).

Do określenia powyższych wskaźników wykorzystywane są przede wszystkim informacje Głównego Urzędu Statystycznego oraz Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska. Listę proponowanych wskaźników dla Miasta Wałbrzych przedstawiono w tabeli poniżej:

Tabela 43. Wskaźniki efektywności realizacji celów Programu ochrony środowiska Miasta Wałbrzych.

Lp.	Wskaźniki	Dane wyjściowe
		2009
Ochrona przyrody i krajobrazu		
1.	Obszary Natura 2000	1.Przełomy Pełcznicy pod Książem PLH020020, 2.Masyw Chełmca PLH020057, 3.Góry Kamienne PLH020038, projektowany: Sudety Wałbrzysko – Kamiennogórskie PB 020010
2.	Rezerваты	Przełomy pod Książem koło Wałbrzycha
3.	Parki krajobrazowe	Książański Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich,
4.	Obszary chronionego krajobrazu	Kopuły Chełmca
5.	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	nie występują
6.	Użytki ekologiczne	nie występują
Lasy		
7.	Lesistość gminy	30 %
Gleby		
8.	Grunty zdewastowane i zdegradowane	b.d.
Jakość wód podziemnych i powierzchniowych		
9.	Jakość wód podziemnych	II klasa
10.	Jakość wód powierzchniowych	wskaźniki z grupy substancji szczególnie szkodliwych – stan dobry i wyższy niż dobry, elementy biologiczne – IV klasa,

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Lp.	Wskaźniki	Dane wyjściowe
		2009
		elementy fizykochemiczne – III klasa
11.	Ładunki zanieczyszczeń w ściekach komunalnych odprowadzane do odbiorników w kg/rok – oczyszczalnia w Dzieńmorowicach	BZT5: 35 560 ChZT: 86 930 Zawiesina: 71 120 Azot ogólny: b,d, Fosfor ogólny: b.d.
12.	Ładunki zanieczyszczeń w ściekach komunalnych odprowadzane do odbiorników w kg/rok – oczyszczalnia „Ciernie” w Świebodzicach	BZT5: 2 918 470 ChZT: 7 518 040 Zawiesina: 5 836 940 Azot ogólny: 494 950 Fosfor ogólny: 74 240 Osady: 2 200 Mg
13.	Zwodociągowanie w %	97,6
14.	Skanalizowanie w %	77,2
Ochrona powietrza atmosferycznego		
15.	Substancje, których poziom jest wyższy od wartości dopuszczalnej i przekracza wartość dopuszczalną powiększoną o margines tolerancji	PM10, B(a)P, O ₃
16.	Substancje, których poziom jest wyższy od wartości dopuszczalnej, lecz nie przekracza wartości dopuszczalnej powiększonej o margines tolerancji	brak
17.	Substancje, których poziom nie przekracza wartości dopuszczalnej	SO ₂ , NO ₂ , C ₆ H ₆ , CO, Pb, As, Cd, Ni

12. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM OCHRONY ŚRODOWISKA

Nadzór nad realizacją programu w praktyce oznacza określenie zasad zarządzania nim wraz z ustaleniem mechanizmu monitorowania jego realizacji. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska Gminy jest dokumentem o charakterze strategicznym. Stanowi instrument wspomagający realizację prawa miejscowego (gminy, powiatu) pozostając w ścisłym związku z planami zagospodarowania przestrzennego gmin, decyzjami o warunkach zabudowy i zagospodarowania oraz decyzjami związanymi z realizacją przedsięwzięć w zakresie gospodarki wodno – ściekowej, gospodarki odpadami, rozwojem terenów zielonych i innych. Kierownictwo posiada kompetencje pozwalające mu realizować zawarte w aktualizacji programu cele i zadania. Aby jednak ta realizacja przebiegała spójnie z polityką regionalną konieczne jest przygotowanie struktur administracyjnych do ścisłej współpracy z organami dysponującymi znacznie szerszymi uprawnieniami wynikającymi z ich kompetencji.

Organ wykonawczy gminy w celu realizacji polityki ekologicznej państwa sporządza aktualizację gminnego Programu ochrony środowiska, który podlega zaopiniowaniu poprzez organ wykonawczy powiatu.

Z punktu widzenia pełnionej roli w realizacji programu można wyodrębnić cztery grupy podmiotów uczestniczących w nim. Są to:

- podmioty uczestniczące w organizacji i zarządzaniu programem,
- podmioty realizujące zadania programu, w tym instytucje finansujące,
- podmioty kontrolujące przebieg realizacji i efekty programu,
- społeczność gminy jako główny podmiot odbierający wyniki działań programu.

Główna odpowiedzialność za realizację programu spoczywa na Prezydencie Miasta Wałbrzych, który składa Radzie Miejskiej raporty z wykonania programu. W praktyce Prezydent może wyznaczyć koordynatora wdrażania programu. Zadaniem koordynatora jest ścisła współpraca z Prezydentem i Radą Miejską oraz przedstawianie im okresowych sprawozdań z realizacji programu.

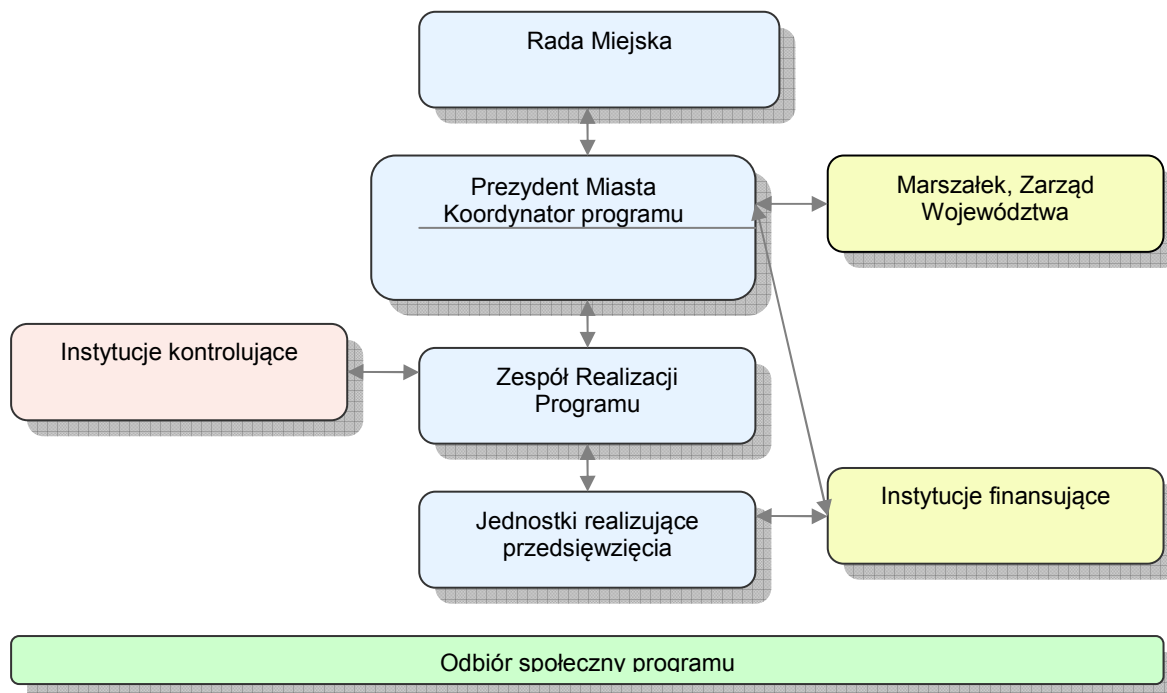
Rada Miejska współdziała z organami administracji rządowej i samorządowej szczebla wojewódzkiego, powiatowego oraz z samorządami gminnymi. Natomiast w dyspozycji Zarządu Województwa znajdują się instrumenty finansowe na realizację zadań programu (poprzez WFOŚiGW). Ponadto Rada Miejska współdziała z instytucjami administracji rządowej, w dyspozycji których znajdują się instrumenty kontroli i monitoringu. Instytucje te kontrolują respektowanie prawa, prowadzą monitoring stanu środowiska (WIOŚ), prowadzą monitoring wód (RZGW).

Władze gminy mogą być wspierane przez Zespół Konsultacyjny, który może być powołany spośród przedstawicieli lokalnych społeczności samorządowych zaangażowanych już w proces tworzenia projektu aktualizacji programu poprzez udział w sesjach warsztatowych i spotkaniach roboczych. Zadaniem Zespołu Konsultacyjnego mogłoby być nadzorowanie procesu wdrażania aktualizacji programu oraz uzgadnianie współpracy w realizacji poszczególnych zadań. Spotkania Zespołu Konsultacyjnego powinny odbywać się co najmniej dwa razy w roku.

W niektórych pracach Zespołu Realizacji Programu powinny także uczestniczyć podmioty gospodarcze realizujące inwestycje zgodnie z kierunkami nakreślonymi w aktualizacji programu.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

Rysunek 13. Schemat zarządzania programem ochrony środowiska.

Tabela 44. Najważniejsze działania w ramach zarządzania środowiskiem.

Lp.	Zagadnienie	Główne działania w latach 2010-2014	Instytucje uczestniczące
1.	Wdrażanie Programu ochrony środowiska	Raport z wykonania programu (2011 i 2013)	Rada Miejska, inne jednostki wdrażające Program
		Wspieranie finansowe samorządów, zakładów, instytucji, organizacji wdrażających program	WFOŚiGW, Fundusze celowe, Fundusze UE
2.	Edukacja ekologiczna, Komunikacja ze społeczeństwem, System informacji o środowisku	Rozwój różnorodnych form edukacji ekologicznej w oparciu o instytucje zajmujące się tym zagadnieniem - Realizacja zapisów ustawy dot. dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie. Większe wykorzystanie mediów (prasa, telewizja, internet) w celach informowania społeczeństwa o podejmowanych i planowanych działaniach z zakresu ochrony środowiska, w tym realizacji programów	Rada Miejska, Zarząd województwa, WIOŚ, organizacje pozarządowe
3.	Systemy zarządzania środowiskiem	Wspieranie i promowanie zakładów / instytucji wdrażających system zarządzania środowiskiem	Miasto Wałbrzych, Wojewoda Fundusze celowe
4.	Monitoring stanu środowiska	Zgodnie z wymaganiami ustawowymi Informacje o stanie środowiska w gminie	WIOŚ, WSSE, RZGW, Marszałek, Miasto Wałbrzych

13. ASPEKTY FINANSOWE REALIZACJI PROGRAMU

Realizacja programu wdrażania wymagań ochrony środowiska Unii Europejskiej jest zadaniem trudnym i kosztownym. Trudności wynikać będą nie tylko z problemów technicznych i organizacyjnych, ale także ograniczonej płynności finansowej polskich przedsiębiorstw, co utrudniać będzie pozyskiwanie środków finansowych na niezbędne inwestycje. Znaczna część kosztów dostosowania obciąży samorządy, reszta będzie musiała być poniesiona przez podmioty gospodarcze. W rozdziale tym wskazano możliwości finansowania wskazanych w aktualizacji Programu działań.

Źródła finansowania Programu będą zróżnicowane, w zależności od rodzaju i okresu przewidywanego działania, a przede wszystkim możliwości stosowania instrumentów finansowo – ekonomicznych, zapewnionych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Dostępne na rynku polskim źródła finansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska można podzielić na:

- krajowe – pochodzące z budżetu państwa, budżetu gminy, pozabudżetowych instytucji publicznych, udzielane w formie dotacji, grantów i subwencji (np. NFOŚiGW, WFOŚiGW, RPO WD, środki WIOŚ, Projekt GDOŚ, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Priorytetowy Ochrona i Zrównoważony Rozwój Lasów)
- pomocy zagranicznej – Fundusz Spójności, fundusze strukturalne, EFRR, Program Intelligent Energy Europe.

Specyfiką systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce jest to, że większą część wydatków ponoszą przedsiębiorstwa, fundusze ekologiczne i samorządy terytorialne, natomiast udział środków budżetu jest mały.

W zakresie środków krajowych w obszarze ochrony środowiska wykorzystać można m.in. środki: dot. ochrony przyrody:

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej: celem działań z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu, jest czynna ochrona przyrody prowadząca do ograniczenia degradacji środowiska oraz strat zasobów różnorodności biologicznej, zgodnie z Polityką Ekologiczną Państwa oraz Krajową Strategią Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania różnorodności Biologicznej.
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu,
- z Projektu Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska związane z:
  - zapewnieniem warunków harmonijnego, zgodnego z zasadami ekorozwoju, rozwoju gmin położonych na terenie obszarów Natura 2000 oraz jasnym określeniem kierunków i zasad tego rozwoju,
  - poszerzeniem stanu wiedzy o obszarach Natura 2000 poprzez analizę wartości przyrodniczych tych obszarów, w tym weryfikacji istniejących opracowań, dokumentacji i prac naukowo-badawczych pod kątem ich przydatności do realizacji celów ochrony,
  - identyfikacją zagrożeń i ich analizą oraz identyfikacją konfliktów (pomiędzy celami ochrony obszaru Natura 2000 a rozwojem gospodarczym regionu,
  - określeniem koniecznych, niezbędnych uzupełnień w zakresie opracowań specjalistycznych, prac naukowo-badawczych – do realizacji w czasie obowiązywania planu zadań ochronnych na potrzeby opracowania planu ochrony,
  - określeniem koniecznych, niezbędnych uzupełnień w zakresie opracowań specjalistycznych, prac naukowo-badawczych – do realizacji w czasie obowiązywania planu zadań ochronnych na potrzeby opracowania planu ochrony,
- Programu Priorytetowego Ochrona i zrównoważony rozwój lasów: celem działań z zakresu ochrony i zrównoważonego rozwoju lasów jest zachowanie trwałej wielofunkcyjności lasów, zgodnie z Polityką Leśną Państwa.

W zakresie pomocy zagranicznej w okresie programowania 2007-2013 Polska może korzystać ze wsparcia w ramach następujących funduszy unijnych w zakresie ochrony środowiska:

- *Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)* - z którego finansowane są przedsięwzięcia w regionach, których poziom rozwoju znacząco odbiega od średniej

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

rozwoju w UE, a także w regionach, w których prowadzone są duże działania restrukturyzacyjne w przemyśle i zatrudnieniu. Środki kierowane są w szczególności na finansowanie inwestycji w infrastrukturę i ochronę środowiska, rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, tworzenie nowych miejsc pracy poprzez inwestycje produkcyjne, działalność badawczo-rozwojową.

- *Fundusz Spójności (FS)* - którego głównym celem jest wzmocnienie spójności społecznej i gospodarczej Wspólnoty poprzez finansowanie projektów tworzących spójną całość w zakresie ochrony środowiska oraz infrastruktury transportowej.
- Program Inteligent Energy Europe II finansuje projekty wzmocniające i promujące efektywność energetyczną, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (również w transporcie) oraz dywersyfikację energii. Finansowane są projekty o charakterze analityczno-promocyjnym, zawierające następujące elementy:
  - wymiana doświadczeń,
  - transfer know-how,
  - tworzenie polityk,
  - wzrost świadomości,
  - szkolenia i edukacja,
  - wsparcie organizacyjne (np. tworzenie agencji poszanowania energii).

Ubieganie się o środki Unii Europejskiej wymaga dużego zaangażowania i orientacji wśród procedur i przepisów, które regulują prawidłowe wdrażanie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013. Obecny okres programowania funduszy strukturalnych jest kolejną szansą rozwoju dla Dolnego Śląska i dlatego bardzo ważne jest, aby dokładnie zapoznać się zarówno z szerokimi możliwościami wykorzystania środków, jak i z wszelkimi procedurami, które to umożliwią.

Infrastruktura i Środowisko - to program operacyjny największy nie tylko w Polsce, ale także największy spośród wszystkich dotychczas przygotowanych przez kraje Unii. Zlikwidowanie luki infrastrukturalnej ma kluczowe znaczenie dla rozwijania naszego potencjału gospodarczego i społecznego. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko podchodzi kompleksowo do tego problemu. Dlatego wspiera sześć dziedzin: transport, ochronę środowiska, energetykę, kulturę i zabytki, zdrowie, szkolnictwo wyższe.

Inne fundusze i programy:

- Programy krajowe.
  - Różnorodne przedsięwzięcia mogą liczyć także na dofinansowanie ze źródeł krajowych. Konkursy ogłaszają ministerstwa, samorządy województw, powiaty, gminy, a także organizacje pozarządowe (np. Ekofundusz, NFOŚiGW).
  - Szwajcarsko Polski Program Współpracy:
    - Szwajcarsko – Polski Program Współpracy jest formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Szwajcarię Polsce i 9 innym państwom członkowskim Unii Europejskiej, które wstąpiły do UE 1 maja 2004 r.
CEL PROGRAMU: Zmniejszanie różnic społeczno-gospodarczych istniejących pomiędzy Polską, a wyżej rozwiniętymi państwami UE oraz różnic na terytorium Polski pomiędzy ośrodkami miejskimi a regionami słabo rozwiniętymi pod względem strukturalnym.
OKRES REALIZACJI PROGRAMU: W ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy obowiązuje 5-letni okres zaciągania zobowiązań i 10-letni okres wydatkowania, który rozpoczął się 14 czerwca 2007 roku, tj. w dniu przyznania pomocy finansowej Polsce przez Parlament Szwajcarski.
BENEFICJENCI: O dofinansowanie projektów w ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy mogą starać się:
      - instytucje sektora publicznego,
      - instytucje sektora prywatnego,
      - organizacje pozarządowe.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

PODZIAŁ ŚRODKÓW: Łączna kwota przyznana Polsce, w ramach Programu wynosi 489 mln CHF, czyli około 310 mln euro.

OBSZARY WSPARCIA:

bezpieczeństwo, stabilność, wsparcie reform:

- inicjatywy na rzecz rozwoju regionalnego regionów peryferyjnych i słabo rozwiniętych,
- zwiększenie ochrony wschodnich granic Unii Europejskiej,

środowisko i infrastruktura:

- odbudowa, przebudowa i rozbudowa infrastruktury środowiskowej oraz poprawa stanu Środowiska,
- bioróżnorodność i ochrona ekosystemów, wsparcie transgranicznych inicjatyw środowiskowych, poprawa publicznych systemów transportowych,

sektor prywatny:

- poprawa środowiska biznesowego i dostępu do kapitału dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP):
- rozwój sektora prywatnego i promocja eksportu MŚP,

rozwój społeczny i zasobów ludzkich:

- ochrona zdrowia,
- badania i rozwój.

- **Programy wspólnotowe**

- Programy wspólnotowe są jednym z instrumentów realizacji polityki Unii Europejskiej. Służą nawiązywaniu i wzmacnianiu współpracy między państwami w wybranych dziedzinach polityki wspólnotowej. Programy są finansowane ze środków budżetowych UE. Ustanawiane są na wniosek Komisji Europejskiej. Decyzje o powołaniu programu i jego budżecie podejmują wspólnie Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej, natomiast nad jego realizacją czuwa odpowiednia Dyrekcja Generalna Komisji Europejskiej.
- Z programów wspólnotowych mogą korzystać przede wszystkim organizacje nie nastawione na osiąganie zysku. Możliwości jest wiele, gdyż programy obejmują wiele różnorodnych dziedzin, np. badania i naukę, rolnictwo, media, edukację, ochronę środowiska, energetykę, transport, zdrowie, prawo, bezpieczeństwo, sport.

Tereny przemysłowe

Źródłem finansowania dla działań z zakresu przekształceń terenów przemysłowych jest Narodowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz fundusze UE. Środki finansowe w części mogą pochodzić również od właścicieli terenów zaklasyfikowanych do przekształceń i rekultywacji. Środki unijne mogą być pozyskiwane w ramach RPO WD.

14. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM.

Projekt Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Wałbrzych na lata 2010-2014 z perspektywą do roku 2018 został opracowany zgodnie z ustawą Prawo ochrony środowiska i został oparty na celach perspektywicznych, nawiązujących do Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007-10 z perspektywą na lata 2011-14 oraz do Programu Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015.

Program przedstawia aktualny stan środowiska, określa hierarchię niezbędnych działań zmierzających do poprawy tego stanu, umożliwia koordynację decyzji administracyjnych oraz wybór decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez różne podmioty i instytucje.

Program przedstawia główne cele przeznaczone do realizacji usystematyzowanych w następujących grupach:

- kierunki działań systemowych,
- ochrona zasobów naturalnych,
- poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego.

Zadaniem Programu jest podanie aktualnej sytuacji związanej z całym stanem środowiska w gminie. W Programie dokonano analizy czynników, które wpływają na sytuację stanu zanieczyszczenia środowiska. Podano w nim krótką charakterystykę geograficzno-fizyczną Miasta Wałbrzych oraz uwarunkowania demograficzne i gospodarcze. Na podstawie możliwych dostępnych danych uzyskanych z Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, informacji z Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Dolnośląskiego Urzędu Marszałkowskiego oraz z Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego, scharakteryzowano wszystkie komponenty środowiska, podając ich obciążenia emisyjne. Następnie na podstawie dostępnych badań i wyników pomiarów dokonano oceny stanu środowiska naturalnego w Mieście Wałbrzych, analizując jego poszczególne komponenty, czyli wody powierzchniowe i podziemne, powietrze, hałas, przyrodę, powierzchnię ziemi, gospodarkę leśną, gospodarkę odpadami i promieniowanie niejonizujące.

Po sektorowej analizie dotyczącej stanu środowiska w Mieście Wałbrzych, zwrócono uwagę na tendencje, jakie się zarysowują w poszczególnych komponentach środowiska i wyeksponowano rodzaje i typy zagadnień, jakimi należy się zająć w przyszłej działalności organów gminy.

Ze względu na perspektywy czasowe oznaczono w Programie cele krótkoterminowe i długoterminowe. Dla poszczególnych części środowiska zaproponowano grupy zadań pozainwestycyjnych i inwestycyjnych, określając nazwy niektórych zadań, nakłady finansowe i harmonogram czasowy, jednostki realizujące i możliwe źródła finansowania. Dla zadań wychodzących poza 2015 rok (średniookresowe) nie określano wielkości nakładów sygnalizując wyłącznie konieczność ich kontynuacji lub proponując rozpoczęcie nowych przedsięwzięć.

15. LITERATURA

1. Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009 – 2012 z perspektywą do roku 2016” – Warszawa 2008 r.
2. Program Ochrony Środowiska Województwa Dolnośląskiego na lata 2008-2011 z uwzględnieniem lat 2012-2015
3. Biuletyn Statystyczny Województwa Dolnośląskiego, WUS Wrocław,
4. Raport o stanie środowiska w województwie dolnośląskim w 2006, 2007, 2008 roku - Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu,
5. Biernat S. Krysowska M. Szczegółowa Mapa Geologiczna Polski 1:50 000
6. Kardasz, Kamińska, 1987 – Norma branżowa. Agrotechnika. Analiza chemiczno-rolnicza gleby. Oznaczanie wartości pH. Wyd. Normalizacyjne “Alfa”.
7. Klima St. (1999): Zarządzanie ochroną środowiska w Unii Europejskiej. Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości. Kraków. Kraków, grudzień 2000; AGH Wydział Górniczy w Krakowie.
8. Bednarek R., Prusunkiewicz Z. Geografia gleb, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997
9. Bernaciak A., Gaczek W., Ekonomiczne aspekty ochrony środowiska, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2002.
10. Kardasz, Kamińska, 1987 – Norma branżowa. Agrotechnika. Analiza chemiczno-rolnicza gleby. Oznaczanie wartości pH. Wyd. Normalizacyjne “Alfa”.
11. Centralna baza danych geologicznych - <http://baza.pgi.waw.pl/>
12. <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/index.php>
13. <http://energetyka.w.polsce.org>
14. <http://www.oze.rankking.pl>
15. <http://www.wroclaw.pios.gov.pl>
16. Urząd Regulacji Energetyki, baza koncesji 2007.
17. www.umwd.dolnyslask.pl
18. Opracowanie ekofizjograficzne województwa dolnośląskiego, WBU Wrocław 2007r,
19. Opis systemu dystrybucyjnego DSG Sp. z o.o. wg stanu na dzień 01.08.2006
20. Wieloletni Plan Inwestycyjny Miasta Wałbrzych.
21. Rejestr form ochrony przyrody, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska we Wrocławiu,
22. Program Ochrony Środowiska dla miasta Wałbrzycha na lata 2004-2007 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2015, Agencja Rozwoju Regionalnego „Agroreg”, Nowa Ruda, 2004 r.
23. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Wałbrzycha do 2013 roku, UNDP, 2005 r.;
24. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Wałbrzyskiego na 2005-2006 i lata następne, Wałbrzych, 2005 r.;
25. Program Ochrony Powietrza dla województwa dolnośląskiego – strefa Powiat Wałbrzyski, Wrocław 2010 r.;
26. Program ochrony Środowiska przed hałasem dla województwa dolnośląskiego na lata 2009-2013”
27. Lokalny Program Rewitalizacji Wałbrzycha na lata 2008-2015, Doradztwo Gospodarcze DGA, 2009 r.;
28. <http://www.um.walbrzych.pl>;
29. Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego za 2008 r. WIOŚ Wrocław, 2009
30. Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego za 2009 r. WIOŚ Wrocław, 2010
31. Ocena jakości powietrza na terenie województwa dolnośląskiego w 2009 r., WIOŚ Wrocław, 2010
32. Ocena jakości rzek województwa dolnośląskiego w 2008 i 2009 r., WIOŚ Wrocław, 2009 i 2010
33. Wojewódzki Rejestr Zabytków,
34. Informacje z realizacji zadań POŚ dla Miasta Wałbrzych z lat 2007-2009, Urząd Miejski w Wałbrzychu,
35. Inwentaryzacja przyrodnicza województwa dolnośląskiego, część miasto Wałbrzych.
36. "Co ważniejsze: natura czy inwestycje?" - artykuł Mateusza Mykytyszyna.

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
DLA MIASTA WAŁBRZYCH NA LATA 2010-2014 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2018**

37. Koncepcja zabezpieczenia przed powodzią zlewni rzeki Bystrzycy, Studium ochrony przed powodzią zlewni rzeki Bystrzycy, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu,
38. Zintegrowany Plan rozwoju transportu publicznego dla Wałbrzycha na lata 2005-2013.